నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అఙ్గుత్తరనికాయే

పఞ్చకనిపాత-టీకా

౧. పఠమపణ్ణాసకం

౧. సేఖబలవగ్గో

౧. సంఖిత్తసుత్తవణ్ణనా

౧. పఞ్చకనిపాతస్స పఠమే కామం సమ్పయుత్తధమ్మేసు థిరభావోపి బలట్ఠో ఏవ, పటిపక్ఖేహి పన అకమ్పనీయత్తం సాతిసయం బలట్ఠోతి వుత్తం – ‘‘**అస్సద్ధియే న కమ్పతీ**’’తి.

సంఖిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౬. విత్థతసుత్తాదివణ్ణనా

౨-౬. దుతియే **హిరీయతీ**తి లజ్జతి విరజ్జతి. యస్మా హిరీ పాపజిగుచ్ఛనలక్ఖణా, తస్మా ‘‘**జిగుచ్ఛతీతి అత్థో**’’తి వుత్తం. **ఓత్తప్పతీ**తి ఉత్రసతి. పాపుత్రాసలక్ఖణఞ్హి ఓత్తప్పం.

పగ్గహితవీరియోతి సఙ్కోచం అనాపన్నవీరియో. తేనాహ ‘‘**అనోసక్కితమానసో**’’తి. **పహానత్థాయా**తి సముచ్ఛిన్నత్థాయ. కుసలానం ధమ్మానం ఉపసమ్పదా నామ సమధిగమో ఏవాతి ఆహ ‘‘**పటిలాభత్థాయా**’’తి.

గతిఅత్థా ధాతుసద్దా బుద్ధిఅత్థా హోన్తీతి ఆహ ‘‘**ఉదయఞ్చ వయఞ్చ పటివిజ్ఝితుం సమత్థాయా**’’తి. మిస్సకనయేనాయం దేసనా గతాతి ఆహ ‘‘**విక్ఖమ్భనవసేన చ సముచ్ఛేదవసేన చా**’’తి. తేనాహ ‘‘**విపస్సనాపఞ్ఞాయ చేవ మగ్గపఞ్ఞాయ చా**’’తి. విపస్సనాపఞ్ఞాయ విక్ఖమ్భనకిరియతో సా చ ఖో పదేసికాతి నిప్పదేసికం కత్వా దస్సేతుం ‘‘**మగ్గపఞ్ఞాయ పటిలాభసంవత్తనతో**’’తి వుత్తం. దుక్ఖక్ఖయగామినిభావేపి ఏసేవ నయో. **సమ్మా**తి యాథావతో. అకుప్పధమ్మతాయ హి మగ్గపఞ్ఞాయ ఖేపితం ఖేపితమేవ, నాస్స పున ఖేపనకిచ్చం అత్థీతి ఉపాయేన ఞాయేన సా పవత్తతీతి ఆహ ‘‘**హేతునా నయేనా**’’తి. తతియాదీసు నత్థి వత్తబ్బం.

విత్థతసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. కామసుత్తవణ్ణనా

౭. సత్తమే అసన్తి లూనన్తి తేనాతి **అసితం,** దాత్తం. వివిధా ఆభఞ్జన్తి భారం ఓలమ్బేన్తి తేనాతి **బ్యాభఙ్గీ,** విధం. **కులపుత్తో**తి ఏత్థ దువిధో కులపుత్తో జాతికులపుత్తో, ఆచారకులపుత్తో చ. తత్థ ''తేన ఖో పన సమయేన రట్ఠపాలో నామ కులపుత్తో తస్మింయేవ థుల్లకోట్ఠికే అగ్గకులికస్స పుత్తో''తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౯౪) ఏవం ఆగతో ఉచ్చకులప్పసుతో **జాతికులపుత్తో** నామ. ''యే తే కులపుత్తా సద్ధా అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితా''తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౪) ఏవం ఆగతా పన యత్థ కత్థచి కులే పసుతాపి ఆచారసమ్పన్నా **ఆచారకులపుత్తో** నామ. ఇధ పన ఆచారకులపుత్తో అధిప్పేతో. తేనాహ **''కులపుత్తోతి ఆచారకులపుత్తో''**తి. **యుత్త**న్తి అనుచ్ఛవికం, ఏవం వత్తబ్బతం అరహతీతి అత్థో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

కామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. చవనసుత్తవణ్ణనా

౮. అట్ఠమే **సద్ధాయా**తి ఇమినా అధిగమసద్ధా దస్సితా. చతుబ్బిధా హి సద్ధా – ఆగమనీయసద్ధా, అధిగమసద్ధా, పసాదసద్ధా, ఓకప్పనసద్ధాతి. తత్థ **ఆగమనీయసద్ధా** సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తానం పవత్తా హోతి. ఆగమనీయప్పటిపదాయ ఆగతా హి సద్ధా సాతిసయా మహాబోధిసత్తానం పరోపదేసేన వినా సద్ధేయ్యవత్థుం అవిపరీతతో గహేత్వా అధిముచ్చనతో. సచ్చప్పటివేధతో ఆగతసద్ధా **అధిగమసద్ధా** సుప్పబుద్ధాదీనం వియ. ''సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా''తిఆదినా బుద్ధాదీసు ఉప్పజ్జనకప్పసాదో **పసాదసద్ధా** మహాకప్పినరాజాదీనం వియ. ''ఏవమేత''న్తి ఓక్కన్దిత్వా పక్ఖన్దిత్వా సద్దహనవసేన కప్పనం ఓకప్పనం, తదేవ సద్ధాతి **ఓకప్పనసద్ధా**. తత్థ పసాదసద్ధా పరనేయ్యరూపా హోతి, సవనమత్తేనపి పసీదనతో. ఓకప్పనసద్ధా సద్ధేయ్యం వత్థుం ఓగాహిత్వా అనుపవిసిత్వా ''ఏవమేత''న్తి పచ్చక్ఖం కరోన్తీ వియ పవత్తతి.

చవనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమఅగారవసుత్తవణ్ణనా

౯. నవమే **అప్పతిస్సయో**తి అప్పతిస్సవో వ-కారస్స య-కారం కత్వా నిద్దేసో. గరునా కిస్మిఞ్చి వుత్తో గారవవసేన పతిస్సవనం, పతిస్సవో, పతిస్సవభూతం, తంసభావఞ్చ యం కిఞ్చి గారవం. నత్థి ఏతస్మిం పతిస్సవోతి **అప్పతిస్సవో,** గారవవిరహితో. తేనాహ **''అజేట్ఠకో అనీచవుత్తీ''**తి.

పఠమఅగారవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియఅగారవసుత్తవణ్ణనా

౧౦. దసమే **వుద్ధి**న్తిఆదీసు సీలేన **వుద్ధిం,** మగ్గేన **విరుళ్హిం,** నిబ్బానేన **వేపుల్లం**. సీలసమాధీహి వా **వుద్ధిం,** విపస్సనామగ్గేహి **విరుళ్హిం,** ఫలనిబ్బానేహి **వేపుల్లం**. ఏత్థ చ యస్స చతుబ్బిధం సీలం అఖణ్డాదిభావప్పవత్తియా సుపరిసుద్ధం విసేసభాగియత్తా అప్పకసిరేనేవ మగ్గఫలావహం సఙ్ఘరక్ఖితత్థేరస్స వియ, సో తాదిసేన సీలేన ఇమస్మిం ధమ్మవినయే వుద్ధిం ఆపజ్జిస్సతి. తేన వుత్తం – ''సీలేన వుద్ధి''న్తి. యస్స పన అరియమగ్గో ఉప్పన్నో, సో విరూళ్హమూలో వియ పాదపో సుప్పతిట్ఠితత్తా సాసనే విరూళ్హిం ఆపన్నో నామ హోతి. తేన వుత్తం – ''మగ్గేన విరూళ్హి''న్తి. యో

సబ్బకిలేసనిబ్బానప్పత్తో, సో అరహా సీలాదిధమ్మక్ఖన్ధపారిపూరియా సతి వేపుల్లప్పత్తో హోతి. తేన వుత్తం “నిబ్బానేన వేపుల్ల”న్తి. దుతియవికప్పే అత్థో వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బో.

దుతియఅగారవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సేఖబలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. బలవగ్గో

౧. అననుస్సుతసుత్తవణ్ణనా

౧౧. దుతియస్స పఠమే **అభిఞ్ఞానిత్వా**తి అభివిసిట్ఠేన ఞాణేన జానిత్వా. **అట్ఠహి కారణేహి తథాగతస్సా**తి "తథా ఆగతోతి తథాగతో. తథా గతోతి తథాగతో. తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో. తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో. తథదస్సితాయ తథాగతో. తథావాదితాయ తథాగతో. తథాకారితాయ తథాగతో. అభిభవనట్ఠేన తథాగతో"తి ఏవం వుత్తేహి అట్ఠహి కారణేహి. ఉసభస్స ఇదన్తి **ఆసభం,** సేట్ఠట్ఠానం. తేనాహ "**ఆసభం ఠానన్తి సేట్ఠట్ఠాన**"న్తి. పరతో దస్సితబలయోగేన "దసబలోహ"న్తి **అభీతనాదం నదతి. బ్రహ్మచక్క**న్తి ఏత్థ సేట్ఠపరియాయో. **బ్రహ్మ**సద్దోతి ఆహ "**సేట్ఠచక్క**"న్తి. చక్కఞ్చేతం ధమ్మచక్కం అధిప్పేతం.

అననుస్సుతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సంఖిత్తసుత్తవణ్ణనా

౧౩. తతియే కామం సమ్పయుత్తధమ్మేసు థిరభావోపి బలట్ఠో ఏవ, పటిపక్ఖేహి పన అకమ్పనీయత్తం సాతిసయం బలట్ఠోతి వుత్తం "**ముట్ఠస్సచ్చే న కమ్పతీ**"తి.

సంఖిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. విత్థతసుత్తవణ్ణనా

౧౪. చతుత్థే **సతినేపక్కేనా**తి సతియా నేపక్కేన, తిక్ఖవిసదసూరభావేనాతి అత్థో. అట్ఠకథాయం పన నేపక్కం నామ పఞ్ఞాతి అధిప్పాయేన "నేపక్కం వుచ్చతి పఞ్ఞా"తి వుత్తం. ఏవం సతి అఞ్ఞో నిద్దిట్ఠో నామ హోతి. **సతిమా**తి చ ఇమినా సవిసేసా సతి గహితాతి పరతోపి "చిరకతమ్పి చిరభాసితమ్పి సరితా అనుస్సరితా"తి సతికిచ్చమేవ నిద్దిట్ఠం, న పఞ్ఞాకిచ్చం, తస్మా **సతినేపక్కేనా**తి సతియా నేపక్కభావేనాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం లబ్భతేవ. పచ్చయవిసేసవసేన అఞ్ఞధమ్మనిరపేక్ఖో సతియా బలవభావో. తథా హి ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేనపి సజ్ఝాయనసమ్మసనాని సమ్భవన్తి.

చిరకతమ్పీతి అత్తనా వా పరేన వా కాయేన చిరకతం చేతియఙ్గణవత్తాదిమహావత్తప్పటిపత్తిపూరణం. **చిరభాసితమ్పీ**తి అత్తనా వా పరేన వా వాచాయ చిరభాసితం సక్కచ్చం
ఉద్దిసనఉద్దిసాపనధమ్మాసారణధమ్మదేసనాఉపనిసిన్నకపరికథాఅనుమోదనీయాదివసేన పవత్తితం వచీకమ్మం. **సరితా అనుస్సరితా**తి తస్మిం కాయేన చిరకతే కాయో నామ కాయవిఞ్ఞత్తి, చిరభాసితే వాచా నామ వచీవిఞ్ఞత్తి, తదుభయమ్పి రూపం, తంసముట్ఠాపకా చిత్తచేతసికా అరూపం. ఇతి ఇమే రూపారూపధమ్మా ఏవం ఉప్పజ్జిత్వా ఏవం నిరుద్ధాతి సరతి చేవ అనుస్సరతి చ, సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం సముట్ఠాపేతీతి అత్థో. బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపికా హి సతి ఇధ అధిప్పేతా. తాయ సతియా ఏస సకిం సరణేన సరితా, పునప్పునం సరణేన అనుస్సరితాతి వేదితబ్బా.

విత్థతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౧౦. దట్ఠబ్బసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩-౨౦. పఞ్చమే **సవిసయస్మింయేవా**తి అత్తనో అత్తనో విసయే ఏవ. **లోకియలోకుత్తరధమ్మే కథేతు**న్తి లోకియధమ్మే లోకుత్తరధమ్మే చ తేన తేన పవత్తివిసేసేన కథేతుం. **చతూసు సోతాపత్తియఙ్గేసూ**తి సప్పురిససంసేవో సద్ధమ్మస్సవనం యోనిసోమనసికారో ధమ్మానుధమ్మప్పటిపత్తీతి ఇమేసు చతూసు సోతాపత్తిమగ్గకారణేసు. కామఞ్చ తేసు సతిఆదయోపి ధమ్మా ఇచ్ఛితబ్బావ తేహి వినా తేసం అసమ్భవతో , తథాపి చేత్థ సద్ధా విసేసతో కిచ్చకారీతి వేదితబ్బా. సద్ధో ఏవ హి సప్పురిసే పయిరుపాసతి, సద్ధమ్మం సుణాతి, యోనిసో చ అనిచ్చాదితో మనసి కరోతి, అరియమగ్గస్స చ అనుధమ్మం పటిపజ్జతి, తస్మా వుత్తం ''**ఏత్థ సద్ధాబలం దట్ఠబ్బ**''న్తి. ఇమినా నయేన సేసబలేసుపి అత్థో దట్ఠబ్బో.

చతూసు సమ్మప్పధానేసూతి చతుబ్బిధసమ్మప్పధానభావనాయ. **చతూసు సతిపట్ఠానేసూ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ సోతాపత్తిఅఙ్గేసు సద్ధా వియ, సమ్మప్పధానభావనాయ వీరియం వియ చ సతిపట్ఠానభావనాయ యస్మా ''వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్స''న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౩; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౬) వచనతో పుబ్బభాగే కిచ్చతో సతి అధికా ఇచ్ఛితబ్బా, ఏవం సమాధికమ్మికస్స సమాధి, ''అరియసచ్చభావనా పఞ్ఞాభావనా''తి కత్వా తత్థ పఞ్ఞా పుబ్బభాగే అధికా ఇచ్ఛితబ్బాతి పాకటోయమత్థో. అధిగమక్ఖణే పన సమాధిపఞ్ఞానం వియ సబ్బేసమ్పి బలానం సద్ధాదీనం సమతావ ఇచ్ఛితబ్బా. తథా హి ''ఏత్థ సద్ధాబల''న్తిఆదినా తత్థ తత్థ ఏత్థగ్గహణం కతం.

ఇదాని సద్ధాదీనం తత్థ తత్థ అతిరేకకిచ్చతం ఉపమాయ విభావేతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం. తత్రిదం ఉపమా సంసన్దనం – రాజపఞ్చమసహాయా వియ విముత్తిపరిపాచకాని పఞ్చ బలాని. నేసం కీళనత్థం ఏకజ్ఝం వీథిఓతరణం వియ బలానం ఏకజ్ఝం విపస్సనావీథిఓతరణం, సహాయేసు పఠమాదీనం యథాసకం గేహేవ విచారణా వియ సద్ధాదీనం సోతాపత్తిఅఙ్గాదీని పత్వా పుబ్బఙ్గమతా. సహాయేసు ఇతరేసం తత్థ తత్థ తుణ్హీభావో వియ సేసబలానం తత్థ తత్థ తదన్వయతా, తస్స పుబ్బఙ్గమస్స బలస్స కిచ్చానుగతా. న హి తదా తేసం ససమ్భారపథవీఆదీసు ఆపాదీనం వియ కిచ్చం పాకటం హోతి, సద్ధాదీనంయేవ పన కిచ్చం విభూతం హుత్వా తిట్ఠతి పురేతరం తథాపచ్చయేహి చిత్తసన్తానస్స అభిసఙ్ఖతత్తా. ఏత్థ చ విపస్సనాకమ్మికస్స భావనా విసేసతో పఞ్ఞుత్తరాతి దస్సనత్థం రాజానం నిదస్సనం కత్వా పఞ్ఞిన్ద్రియం వుత్తం. ఛట్ఠాదీని సువిఞ్ఞేయ్యాని.

దట్ఠబ్బసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

బలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పఞ్చఙ్గికవగ్గో

౧-౨. పఠమఅగారవసుత్తాదివణ్ణనా

౨౧-౨౨. తతియస్స పఠమే **ఆభిసమాచారిక**న్తి అభిసమాచారే ఉత్తమసమాచారే భవం. కిం పన తన్తి ఆహ ‘‘**వత్తవసేన పఞ్ఞత్తసీల**’’న్తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. దుతియే నత్థి వత్తబ్బం.

పఠమఅగారవసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౪. ఉపక్కిలేససుత్తాదివణ్ణనా

౨౩-౨౪. తతియే **న చ పభావన్త**న్తి న చ పభాసమ్పన్నం. **పభిజ్జనసభావ**న్తి తాపేత్వా తాళకజ్జనపభఙ్గురం. **అవసేసం లోహ**న్తి వుత్తావసేసం సజాతిలోహం, విజాతిలోహం, పిసాచలోహం, కిత్తిమలోహన్తి ఏవంపభేదం సబ్బమ్పి లోహం. **ఉప్పజ్జితుం అప్పదానేనా**తి ఏత్థ నను లోకియకుసలచిత్తస్సపి సువిసుద్ధస్సపి ఉప్పజ్జితుం అప్పదానేనేవ ఉపక్కిలేసతాతి? సచ్చమేతం, యస్మిం పన సన్తానే నీవరణాని లద్ధప్పతిట్ఠాని, తత్థ మహగ్గతకుసలస్సపి అసమ్భవో, పగేవ లోకుత్తరకుసలస్స. పరిత్తకుసలం పన యథాపచ్చయం ఉప్పజ్జమానం నీవరణేహి ఉపహతే సన్తానే ఉప్పత్తియా అపరిసుద్ధం హోన్తం ఉపక్కిలిట్ఠం నామ హోతి అపరిసుద్ధదీపకపల్లికవట్టితేలాదిసన్నిస్సయో పదీపో వియ. అపిచ నిప్పరియాయతో ఉప్పజ్జితుం అప్పదానేనేవ తేసం ఉపక్కిలేసతాతి దస్సేన్తో ‘‘**యదగ్గేన హీ**’’తిఆదిమాహ. ఆరమ్మణే విక్ఖిత్తప్పవత్తివసేన చుణ్ణవిచుణ్ణతా వేదితబ్బా. చతుత్థే నత్థి వత్తబ్బం.

ఉపక్కిలేససుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అనుగ్గహితసుత్తవణ్ణనా

౨౫. పఞ్చమే **సమ్మాదిట్ఠీతి విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠీ**తిఆదినా అఙ్గుత్తరభాణకానం మతేన అయం అత్థవణ్ణనా ఆరద్ధా, మజ్ఝిమభాణకా పనేత్థ అఞ్ఞథా అత్థం వదన్తి. వుత్తఞ్హేతం **మజ్ఝిమట్ఠకథాయం** (మ. ని. అట్ఠ. ౧.౪౫౨) –

> ‘‘**అనుగ్గహితా**’’తి లద్ధూపకారా. **సమ్మాదిట్ఠీ**తి అరహత్తమగ్గసమ్మాదిట్ఠి. ఫలక్ఖణే నిబ్బత్తా చేతోవిముత్తి ఫలం అస్సాతి **చేతోవిముత్తిఫలా**. తదేవ చేతోవిముత్తిసఙ్ఖాతం ఫలం ఆనిసంసో అస్సాతి **చేతోవిముత్తిఫలానిసంసా**. దుతియపదేపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చతుత్థఫలపఞ్ఞా **పఞ్ఞావిముత్తి** నామ, అవసేసా ధమ్మా **చేతోవిముత్తీ**తి వేదితబ్బా. ‘‘**సీలానుగ్గహితా**’’తిఆదీసు **సీల**న్తి చతుపారిసుద్ధిసీలం. **సుత**న్తి సప్పాయధమ్మస్సవనం. **సాకచ్ఛా**తి కమ్మట్ఠానే ఖలనపక్ఖలనచ్ఛేదనకథా. **సమథో**తి విపస్సనాపాదికా అట్ఠ సమాపత్తియో. **విపస్సనా**తి సత్తవిధా అనుపస్సనా. చతుపారిసుద్ధిసీలఞ్హి పూరేన్తస్స, సప్పాయధమ్మస్సవనం సుణన్తస్స, కమ్మట్ఠానే ఖలనపక్ఖలనం ఛిన్దన్తస్స విపస్సనాపాదికాసు అట్ఠసు సమాపత్తీసు కమ్మం కరోన్తస్స, సత్తవిధం అనుపస్సనం భావేన్తస్స అరహత్తమగ్గో ఉప్పజ్జిత్వా ఫలం దేతి.

> “యథా హి మధురం అమ్బపక్కం పరిభుఞ్జితుకామో అమ్బపోతకస్స సమన్తా ఉదకకోట్ఠకం థిరం కత్వా బన్ధతి, ఘటం గహేత్వా కాలేన కాలం ఉదకం ఆసిఞ్చతి, ఉదకస్స అనిక్ఖమనత్థం మరియాదం థిరం కరోతి. యా హోతి సమీపే వల్లి వా సుక్ఖదణ్డకో వా కిపిల్లికపుటో వా మక్కటకజాలం వా, తం అపనేతి, ఖణిత్తిం గహేత్వా కాలేన కాలం మూలాని పరిఖణతి, ఏవమస్స అప్పమత్తస్స ఇమాని పఞ్చ కారణాని కరోతో సో అమ్బో వడ్ఢిత్వా ఫలం దేతి, ఏవం సమ్పదమిదం వేదితబ్బం. రుక్ఖస్స సమన్తతో కోట్ఠకబన్ధనం వియ హి సీలం దట్ఠబ్బం, కాలేన కాలం ఉదకసిఞ్చనం వియ ధమ్మస్సవనం, మరియాదాయ థిరభావకరణం వియ సమథో, సమీపే వల్లిఆదీనం హరణం వియ కమ్మట్ఠానే ఖలనపక్ఖలనచ్ఛేదనం, కాలేన కాలం ఖణిత్తిం గహేత్వా మూలఖణనం వియ సత్తన్నం అనుపస్సనానం భావనా, తేహి పఞ్చహి కారణేహి అనుగ్గహితస్స అమ్బరుక్ఖస్స మధురఫలదానకాలో వియ ఇమస్స భిక్ఖునో ఇమేహి పఞ్చహి ధమ్మేహి అనుగ్గహితాయ సమ్మాదిట్ఠియా అరహత్తఫలదానం వేదితబ్బ”న్తి.

ఏత్థ చ **లద్ధూపకారాతి** యథారహం నిస్సయాదివసేన లద్ధపచ్చయా. విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠియా అనుగ్గహితభావేన గహితత్తా మగ్గసమ్మాదిట్ఠీసు చ అరహత్తమగ్గసమ్మాదిట్ఠి . అనన్తరస్స హి విధి పటిసేధో వా, అగ్గఫలసమాధిమ్హి తప్పరిక్ఖారధమ్మేసుయేవ చ కేవలో చేతోపరియాయో నిరుళ్హోతి **సమ్మాదిట్ఠీతి అరహత్తమగ్గసమ్మాదిట్ఠి. ఫలక్ఖణేతి** అనన్తరం కాలన్తరే చాతి దువిధేపి ఫలక్ఖణే. పటిప్పస్సద్ధివసేన సబ్బసంకిలేసేహి చేతోవిముచ్చతి ఏతాయాతి **చేతోవిముత్తి,** అగ్గఫలపఞ్ఞం ఠపేత్వా అవసేసా ఫలధమ్మా. తేనాహ “**చేతోవిముత్తి ఫలం అస్సాతి, చేతోవిముత్తిసఙ్ఖాతం ఫలం ఆనిసంసో**”తి. సబ్బకిలేసేహి చేతసో విముచ్చనసఙ్ఖాతం పటిప్పస్సమ్భనసఙ్ఖాతం పహానం ఫలం ఆనిసంసో చాతి యోజనా. ఇధ చేతోవిముత్తిసద్దేన పహానమత్తం గహితం, పుబ్బే పహాయకధమ్మా. అఞ్ఞథా ఫలధమ్మా ఏవ ఆనిసంసోతి గయ్హమానే పునవచనం నిరత్థకం సియా. **పఞ్ఞావిముత్తిఫలానిసంసాతి** ఏత్థాపి ఏవమేవ అత్థో వేదితబ్బో. సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవా సీలసభావత్తా విసేసతో సమాధిస్స ఉపకారా, తథా సమ్మాసఙ్కప్పో ఝానసభావత్తా. తథా హి సో “అప్పనా”తి నిద్దిట్ఠో. సమ్మాసతిసమ్మావాయామా పన సమాధిపక్ఖియా ఏవాతి ఆహ “**అవసేసా ధమ్మా చేతోవిముత్తీతి వేదితబ్బా**”తి.

చతుపారిసుద్ధిసీలన్తి అరియమగ్గాధిగమస్స పదట్ఠానభూతం చతుపారిసుద్ధిసీలం. **సుతాదీసుపి** ఏసేవ నయో. అత్తనో చిత్తప్పవత్తిఆరోచనవసేన సహ కథనం సంకథా, సంకథావ **సాకచ్ఛా**. ఇధ పన కమ్మట్ఠానప్పటిబద్ధాతి ఆహ “**కమ్మట్ఠానే... పే.... కథా**”తి. తస్స కమ్మట్ఠానస్స ఏకవారం విధియా అప్పటిపజ్జనం ఖలనం, అనేకవారం పక్ఖలనం, తదుభయస్స విచ్ఛేదనీ అపనయనీ కథా **ఖలనపక్ఖలనచ్ఛేదనకథా. పూరేన్తస్సాతి** వివట్టసన్నిస్సితం కత్వా పాలేన్తస్స బ్రూహేన్తస్స చ. **సుణన్తస్సాతి** “యథాఉగ్గహితకమ్మట్ఠానం ఫాతిం గమిస్సతీ”తి ఏవం సుణన్తస్స. తేనేవ హి “**సప్పాయధమ్మస్సవన**”న్తి వుత్తం. **కమ్మం కరోన్తస్సాతి** భావనానుయోగకమ్మం కరోన్తస్స. పఞ్చసుపి ఠానేసు అన్త-సద్దో హేతుఅత్థజోతనో దట్ఠబ్బో. ఏవఞ్హి “యథా హీ”తిఆదినా వుచ్చమానా అమ్బూపమా యుజ్జేయ్య.

ఉదకకోట్ఠకన్తి జలావాటం. **థిరం కత్వా బన్ధతీతి** అసిథిలం దళ్హం నాతిమహన్తం నాతిఖుద్దకం కత్వా యోజేతి. **థిరం కరోతీతి** ఉదకసిఞ్చనకాలే తతో తతో పవత్తిత్వా ఉదకస్స అనిక్ఖమనత్థం జలావాటపాళిం థిరతరం కరోతి. **సుక్ఖదణ్డకోతి** తస్సేవ అమ్బగచ్ఛస్స సుక్ఖకో సాఖాసీసకో . **కిపిల్లికపుటోతి** తమ్బకిపిల్లికపుటో. **ఖణిత్తిన్తి** కుదాలం. **కోట్ఠకబన్ధనం వియ సీలం** సమ్మాదిట్ఠియా వడ్ఢనూపాయస్స మూలభావతో. **ఉదకసిఞ్చనం వియ ధమ్మస్సవనం** భావనాయ పరిబ్రూహనతో. **మరియాదాయ థిరభావకరణం వియ సమథో** యథావుత్తాయ భావనాధిట్ఠానాయ సీలమరియాదాయ దళ్హీభావాపాదనతో.

సమాహితస్స హి సీలం థిరతరం హోతి. **సమీపే వల్లిఆదీనం హరణం వియ కమ్మట్ఠానే ఖలనపక్ఖలనచ్ఛేదనం** ఇచ్ఛితబ్బభావనాయ విబన్ధనాపనయనతో. **మూలఖణనం వియ సత్తన్నం అనుపస్సనానం భావనా** తస్సా విబన్ధస్స మూలభూతానం తణ్హామానదిట్ఠీనం పలిఖణనతో. ఏత్థ చ యస్మా సుపరిసుద్ధసీలస్స కమ్మట్ఠానం అనుయుఞ్జన్తస్స సప్పాయధమ్మస్సవనం ఇచ్ఛితబ్బం, తతో యథాసుతే అత్థే సాకచ్ఛాసమాపజ్జనం, తతో కమ్మట్ఠానవిసోధనేన సమథనిబ్బత్తి, తతో సమాహితస్స ఆరద్ధవిపస్సకస్స విపస్సనాపారిపూరి, పరిపుణ్ణా విపస్సనా మగ్గసమ్మాదిట్ఠిం బ్రూహేతీతి ఏవమేతేసం అఙ్గానం పరమ్పరాయ సమ్ముఖా అనుగ్గణ్హనతో అయమానుపుబ్బీ కథితాతి వేదితబ్బం.

అనుగ్గహితసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. విముత్తాయతనసుత్తవణ్ణనా

౨౬. ఛట్ఠే విముత్తియా వట్టదుక్ఖతో విముచ్చనస్స ఆయతనాని కారణాని **విముత్తాయతనానీ**తి ఆహ – ‘‘**విముచ్చనకారణానీ**’’తి. **పాళిఅత్థం జానన్తస్సా**తి ‘‘ఇధ సీలం ఆగతం, ఇధ సమాధి, ఇధ పఞ్ఞా’’తిఆదినా తంతంపాళిఅత్థం యాథావతో జానన్తస్స. **పాళిం జానన్తస్సా**తి తదత్థబోధినిం పాళిం యాథావతో ఉపధారేన్తస్స. **తరుణపీతీ**తి సఞ్జాతమత్తా ముదుకా పీతి జాయతి. కథం జాయతి? యథాదేసితం ధమ్మం ఉపధారేన్తస్స తదనుచ్ఛవికమేవ అత్తనో కాయవాచామనోసమాచారం పరిగ్గణ్హన్తస్స సోమనస్సం పత్తస్స పమోదలక్ఖణం పామోజ్జం జాయతి. **తుట్ఠాకారభూతా బలవపీతీ**తి పురిముప్పన్నాయ పీతియా వసేన లద్ధాసేవనత్తా అతివియ తుట్ఠాకారభూతా కాయచిత్తదరథస్స పస్సమ్భనసమత్థతాయ పస్సద్ధియా పచ్చయో భవితుం సమత్థా బలప్పత్తా పీతి జాయతి. యస్మా నామకాయే పస్సద్ధే రూపకాయోపి పస్సద్ధో ఏవ హోతి, తస్మా ‘‘నామకాయో పస్సమ్భతి’’చ్చేవ వుత్తం.

సుఖం పటిలభతీతి వక్ఖమానస్స చిత్తసమాధానస్స పచ్చయో భవితుం సమత్థం చేతసికం నిరామిససుఖం పటిలభతి విన్దతి. **సమాధియతీ**తి ఏత్థ పన న యో కోచి సమాధి అధిప్పేతో, అథ ఖో అనుత్తరసమాధీతి దస్సేన్తో ‘‘**అరహత్త...పే.... సమాధియతీ**’’తి ఆహ. ‘‘**అయం హీ**’’తిఆది తస్సం దేసనాయం తాదిసస్స పుగ్గలస్స యథావుత్తసమాధిపటిలాభస్స కారణభావవిభావనం, యం తథా విముత్తాయతనభావో. **ఓసక్కితు**న్తి దస్సితుం. **సమాధియేవ సమాధినిమిత్త**న్తి కమ్మట్ఠానపాళియా ఆరుళ్హో సమాధి ఏవ పరతో ఉప్పజ్జనకభావనాసమాధిస్స కారణభావతో సమాధినిమిత్తం. తేనాహ ‘‘**ఆచరియస్స సన్తికే**’’తిఆది.

విముత్తాయతనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సమాధిసుత్తవణ్ణనా

౨౭. సత్తమే సబ్బసో కిలేసదుక్ఖదరథపరిళాహానం విగతత్తా సాతిసయమేత్థ సుఖన్తి వుత్తం ‘‘**అప్పితప్పితక్ఖణే సుఖత్తా పచ్చుప్పన్నసుఖో**’’తి. పురిమస్స పురిమస్స వసేన పచ్ఛిమం పచ్ఛిమం లద్ధాసేవనతాయ సన్తపణీతతరభావప్పత్తం హోతీతి ఆహ ‘‘**పురిమో...పే.... సుఖవిపాకో**’’తి. **కిలేసప్పటిప్పస్సద్ధియా**తి కిలేసానం పటిప్పస్సమ్భనేన లద్ధత్తా. ‘‘**కిలేసప్పటిప్పస్సద్ధిభావ**న్తి కిలేసానం పటిప్పస్సమ్భనభావం. **లద్ధత్తా** పత్తత్తా తబ్భావం ఉపగతత్తా. లోకియసమాధిస్స పచ్చనీకాని నీవరణపఠమజ్ఝాననికన్తిఆదీని నిగ్గహేతబ్బాని, అఞ్ఞే కిలేసా వారేతబ్బా. ఇమస్స పన అరహత్తసమాధిస్స

పటిప్పస్సద్ధసబ్బకిలేసత్తా న నిగ్గహేతబ్బం వారేతబ్బఞ్చ అత్థీతి మగ్గానన్తరం సమాపత్తిక్ఖణే చ అప్పయోగేన అధిగతత్తా అప్పితత్తా చ అపరిహానివసేన వా అప్పితత్తా **న ససఙ్ఖారనిగ్గయ్హవారితగతో**. **సతివేపుల్లప్పత్తత్తాతి** ఏతేన అప్పవత్తమానాయపి సతియా సతిబహులతాయ సతో ఏవ నామాతి దస్సేతి. **యథాపరిచ్ఛిన్నకాలవసేనాతి** ఏతేన పరిచ్ఛిన్నస్సతియా సతోతి దస్సేతి. **సేసేసూతి** ఞాణేసు.

సమాధిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౯. పఞ్చఙ్గికసుత్తాదివణ్ణనా

౨౮-౨౯. అట్ఠమే కరో వుచ్చతి పుప్ఫసమ్భవం “గబ్భాసయే కిరీయతీ”తి కత్వా. కరతో జాతో కాయో **కరజకాయో,** తదుపనిస్సయో చతుసన్తతిరూపసముదాయో. కామం నామకాయోపి వివేకజేన పీతిసుఖేన తథాలద్ధూపకారో, “అభిసన్దేతీ”తిఆదివచనతో పన రూపకాయో ఇధ అధిప్పేతోతి ఆహ **‘‘ఇమం కరజకాయ’’**న్తి. **అభిసన్దేతీతి** అభిసన్దనం కరోతి. తం పన అభిసన్దనం ఝానమయేన పీతిసుఖేన కరజకాయస్స తిన్తభావాపాదనం సబ్బత్థకమేవ లూఖభావాపనయనన్తి ఆహ **‘‘తేమేతీ’’**తిఆది. తయిదం అభిసన్దనం అత్థతో యథావుత్తపీతిసుఖసముట్ఠానేహి పణీతరూపేహి కాయస్స పరిప్ఫరణం దట్ఠబ్బం. **పరిసన్దేతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. సబ్బం ఏతస్స అత్థీతి సబ్బావా, తస్స **సబ్బావతో**. అవయవావయవిసమ్బన్ధే అవయవిని సామివచనన్తి అవయవవిసయో **సబ్బ**-సద్దో, తస్మా వుత్తం **‘‘సబ్బకోట్ఠాసవతో’’**తి. **అఫుటం నామ న హోతి** యత్థ యత్థ కమ్మజరూపం, తత్థ తత్థ చిత్తజరూపస్స అభిబ్యాపనతో. తేనాహ **‘‘ఉపాదిన్నకసన్తతీ’’**తిఆది.

ఛేకోతి కుసలో. తం పనస్స కోసల్లం నహానీయచుణ్ణానం కరణే పిణ్డికరణే చ సమత్థతావసేన వేదితబ్బన్తి ఆహ **‘‘పటిబలో’’**తిఆది. **కంస**-సద్దో “మహతియా కంసపాతియా”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౬౧) సువణ్ణే ఆగతో.“కంసో ఉపహతో యథా”తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౩౪) కిత్తిమలోహే. కత్థచి పణ్ణత్తిమత్తే “ఉపకంసో నామ రాజాసి, మహాకంసస్స అత్రజో”తిఆది (జా॰ అట్ఠ॰ ౪.౧౦.౧౬౪ ఘటపణ్డితజాతకవణ్ణనా). ఇధ పన యత్థ కత్థచి లోహేతి ఆహ **‘‘యేన కేనచి లోహేన కతభాజనే’’**తి. **స్నేహానుగతాతి** ఉదకసినేహేన అనుప్పవిసనవసేన గతా ఉపగతా. **స్నేహపరేతాతి** ఉదకసినేహేన పరితో గతా సమన్తతో ఫుటా. తతో ఏవ **సన్తరబాహిరా ఫుటా స్నేహేన**. ఏతేన సబ్బసో ఉదకేన తేమితభావమాహ. **న చ పగ్ఘరిణీతి** ఏతేన తిన్తస్సపి తస్స ఘనథద్ధభావం వదతి. తేనాహ **‘‘న బిన్దుబిన్దూ’’**తిఆది.

తాహి తాహి ఉదకసిరాహి ఉబ్భిజ్జతీతి ఉబ్భిదం, ఉబ్భిదం ఉదకం ఏతస్సాతి **ఉబ్భిదోదకో**. **ఉబ్భిన్నఉదకోతి** నదీతీరే ఖతకూపకో వియ ఉబ్భిజ్జనకఉదకో. **ఉగ్గచ్ఛనఉదకోతి** ధారావసేన ఉట్ఠహనఉదకో. కస్మా పనేత్థ ఉబ్భిదోదకోవ రహదో గహితో, న ఇతరోతి ఆహ **‘‘హేట్ఠా ఉగ్గచ్ఛనఉదకఞ్హీ’’**తిఆది. **ధారానిపాతబుబ్బుళకేహీతి** ధారానిపాతేహి చ ఉదకబుబ్బుళేహి చ. “ఫేణపటలేహి చా”తి వత్తబ్బం, **సన్నిసిన్నమేవ** అపరిక్ఖోభితాయ నిచ్చలమేవ, సుప్పసన్నమేవాతి అధిప్పాయో. **సేసన్తి** “అభిసన్దేతీ”తిఆదికం.

ఉప్పలానీతి ఉప్పలగచ్ఛాని. **సేతరత్తనీలేసూతి** ఉప్పలేసు, సేతుప్పలరత్తుప్పలనీలుప్పలేసూతి అత్థో. **యం కిఞ్చి ఉప్పలం ఉప్పలమేవ** సామఞ్ఞగ్గహణతో. **సతపత్తన్తి** ఏత్థ **సత**-సద్దో బహుపరియాయో “సతగ్ఘీ”తిఆదీసు వియ. తేన అనేకసతపత్తస్సపి సఙ్గహో సిద్ధో హోతి. లోకే పన రత్తం పదుమం, సేతం పుణ్డరీకన్తి వుచ్చతి. యావ అగ్గా యావ చ మూలా

ఉదకేన అభిసన్దనాదిసమ్భవదస్సనత్థం **ఉదకానుగ్గతగ్గ**గహణం. ఇధ ఉప్పలాదీని వియ కరజకాయో, ఉదకం వియ తతియజ్ఝానసుఖం.

యస్మా **పరిసుద్ధేన చేతసా**తి చతుత్థజ్ఝానచిత్తమాహ, తఞ్చ రాగాదిఉపక్కిలేసమలాపగమతో నిరుపక్కిలేసం నిమ్మలం, తస్మా ఆహ "**నిరుపక్కిలేసట్ఠేన పరిసుద్ధ**"న్తి. యస్మా పన పారిసుద్ధియా ఏవ పచ్చయవిసేసేన పవత్తివిసేసో పరియోదాతతా సుధన్తసువణ్ణస్స నిఘంసనేన పభస్సరతా వియ, తస్మా ఆహ "**పభస్సరట్ఠేన పరియోదాతం వేదితబ్బ**"న్తి. **ఇద**న్తి ఓదాతవచనం. **ఉతుఫరణత్థ**న్తి ఉతునో ఫరణదస్సనత్థం. **ఉతుఫరణం న హోతి** సేసన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ "**తజ్జత ...పే.... బలవం హోతీ**"తి. **వత్థం వియ కరజకాయోతి** యోగినో కరజకాయో వత్థం వియ దట్ఠబ్బో ఉతుఫరణసదిసేన చతుత్థజ్ఝానసుఖేన ఫరితబ్బత్తా. పురిసస్స సరీరం వియ చతుత్థజ్ఝానం దట్ఠబ్బం ఉతుఫరణట్ఠానియస్స సుఖస్స నిస్సయభావతో. తేనాహ "**తస్మా**"తిఆది. తత్థ చ "**పరిసుద్ధేన చేతసా**"తి చేతోగహణేన ఝానసుఖం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తేనాహ "**ఉతుఫరణం వియ చతుత్థజ్ఝానసుఖ**"న్తి. ననుచ చతుత్థజ్ఝానే సుఖమేవ నత్థీతి? సచ్చం నత్థి, సాతలక్ఖణసన్తసభావత్తా పనేత్థ ఉపేక్ఖా "సుఖ"న్తి అధిప్పేతా. తేన వుత్తం **సమ్మోహవినోదనియం** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౩౨) "ఉపేక్ఖా పన సన్తత్తా, సుఖమిచ్చేవ భాసితా"తి.

తస్స తస్స సమాధిస్స సరూపదస్సనస్స పచ్చయత్తా పచ్చవేక్ఖణఞాణం **పచ్చవేక్ఖణనిమిత్తం. సమభరితోతి** సమపుణ్ణో.

మణ్డభూమీతి పపావణ్ణభూమి. యత్థ సలిలసిఞ్చనేన వినావ సస్సాని ఠితాని సమ్పజ్జన్తి. యుగే యోజేతబ్బాని యోగ్గాని, తేసం ఆచరియో **యోగ్గాచరియో**. తేసం సిక్ఖాపనతో హత్థిఆదయోపి "యోగ్గా"తి వుచ్చన్తీతి ఆహ పాళియం "అస్సదమ్మసారథీ"తి. **యేన యేనాతి** చతూసు మగ్గేసు యేన యేన మగ్గేన. **యం యం గతి**న్తి జవసమజవాదిభేదాసు గతీసు యం యం గతిం. నవమే నత్థి వత్తబ్బం.

పఞ్చఙ్గికసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. నాగితసుత్తవణ్ణనా

౩౦. దసమే **ఉచ్చాసద్దమహాసద్దాతి** ఉద్ధం ఉగ్గతత్తా ఉచ్చో పత్థటో మహన్తో వినిబ్భిజ్జిత్వా గహేతుం అసక్కుణేయ్యో సద్దో ఏతేసన్తి ఉచ్చాసద్దమహాసద్దా. వచీఘోసోపి హి బహూహి ఏకజ్ఝం పవత్తితో అత్థతో సద్దతో చ దురవబోధో కేవలం మహానిగ్ఘోసో ఏవ హుత్వా సోతపథమాగచ్ఛతి. **మచ్ఛవిలోపే**తి మచ్ఛానం విలుమ్పిత్వా వియ గహణే, మచ్ఛానం వా విలుమ్పనే. కేవట్టానఞ్హి మచ్ఛపచ్ఛిఠపితట్ఠానే మహాజనో సన్నిపతిత్వా "ఇధ అఞ్ఞం ఏకం మచ్ఛం దేహి, ఏకం మచ్ఛఫాలం దేహీ"తి, "ఏతస్స తే మహా దిన్నో, మయ్హం ఖుద్దకో"తి ఏవం ఉచ్చాసద్దం మహాసద్దం కరోన్తి. మచ్ఛగ్గహణత్థం జాలే పక్ఖిత్తేపి తస్మిం ఠానే కేవట్టా చేవ అఞ్ఞే చ "పవిట్ఠో గహితో"తి మహాసద్దం కరోన్తి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం. **అసుచిసుఖ**న్తి కాయాసుచిసన్నిస్సితత్తా కిలేసాసుచిసన్నిస్సితత్తా చ అసుచిసన్నిస్సితసుఖం. **నేక్ఖమ్మసుఖస్సాతి** కామతో నిక్ఖమన్తస్స సుఖస్స. **పవివేకసుఖస్సాతి** గణసఙ్గణికతో కిలేససఙ్గణికతో చ విగతస్స సుఖస్స. **ఉపసమసుఖస్సాతి**

రాగాదివూపసమావహస్స సుఖస్స. **సమ్బోధసుఖ**న్తి మగ్గసఙ్ఖాతస్స సమ్బోధస్స నిబ్బత్తత్థాయ సుఖం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నాగితసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్చఙ్గికవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సుమనవగ్గో

౧. సుమనసుత్తవణ్ణనా

౩౧. చతుత్థస్స పఠమే **సతక్కకూ**తి సతసిఖరో, అనేకకూటోతి అత్థో. ఇదం తస్స మహామేఘభావదస్సనం. సో హి మహావస్సం వస్సతి. తేనేవాహ – **''ఇతో చితో చ ఉట్ఠితేన వలాహకకూటసతేన సమన్నాగతోతి అత్థో''**తి. **దస్సనసమ్పన్నో**తి ఏత్థ దస్సనం నామ సోతాపత్తిమగ్గో. సో హి పఠమం నిబ్బానదస్సనతో "దస్సన"న్తి వుచ్చతి. యదిపి తం గోత్రభు పఠమతరం పస్సతి, దిస్వా పన కత్తబ్బకిచ్చస్స కిలేసప్పహానస్స అకరణతో న తం "దస్సన"న్తి వుచ్చతి. ఆవజ్జనట్ఠానియఞ్హి తం ఞాణం. మగ్గస్స నిబ్బానారమ్మణతాసామఞ్ఞేన చేతం వుత్తం, న నిబ్బానప్పటివిజ్ఝనేన, తస్మా ధమ్మచక్ఖుం పునప్పునం నిబ్బత్తనేన భావనం అప్పత్తం దస్సనం, ధమ్మచక్ఖుఞ్చ పరిఞ్ఞాదికిచ్చకరణేన చతుసచ్చధమ్మదస్సనం తదభిసమయోతి నత్థేత్థ గోత్రభుస్స దస్సనభావాపత్తి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సుమనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. చున్దీసుత్తవణ్ణనా

౩౨. దుతియే "అరియకన్తేహి సీలేహి సమన్నాగతో"తిఆదీసు (అం॰ ని॰ ౫.౧౭౯) అరియకన్తానీతి పఞ్చసీలాని ఆగతాని. అరియకన్తాని హి పఞ్చసీలాని అరియానం కన్తాని పియాని, భవన్తరగతాపి అరియా తాని న విజహన్తి. ఇధ పన "యావతా, చున్ద, సీలాని అరియకన్తాని సీలాని, తేసం అగ్గమక్ఖాయతి…పే॰… అగ్గే తే పరిపూరకారినో"తి వుత్తత్తా మగ్గఫలాని సీలాని అధిప్పేతానీతి ఆహ **''అరియకన్తాని సీలానీతి మగ్గఫలసమ్పయుత్తాని సీలానీ''**తి.

చున్దీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఉగ్గహసుత్తవణ్ణనా

౩౩. తతియే **సబ్బపఠమం ఉట్ఠానసీలా**తి రత్తియా విభాయనవేలాయ సామికే పరిజనే సేయ్యాయ అవుట్ఠితే సబ్బపఠమం ఉట్ఠానసీలా. సామికం దిస్వా నిసిన్నాసనతో అగ్గిదడ్ఢా వియ పఠమమేవ వుట్ఠహన్తీతి వా **పుబ్బుట్ఠాయినియో. కింకార**న్తి కింకరణీయం, కింకరణభావేన పుచ్ఛిత్వా కాతబ్బవేయ్యావచ్చన్తి అత్థో. తం పటిస్సుణన్తా విచరన్తీతి **కింకారప్పటిస్సావినియో**. మనాపంయేవ కిరియం కరోన్తి సీలేనాతి **మనాపచారినియో**. పియమేవ వదన్తి సీలేనాతి **పియవాదినియో**.

తత్రుపాయాయాతి తత్ర కమ్మే సాధేతబ్బఉపాయభూతాయ వీమంసాయ. తేనాహ **''తస్మిం ఉణ్ణాకప్పాససంవిధానే''**తిఆది. **అలం కాతు**న్తి కాతుం సమత్థా. **అలం సంవిధాతు**న్తి విచారేతుం సమత్థా. తేనాహ **''అలం కాతుం అలం సంవిధాతున్తి అత్తనా కాతుమ్పి పరేహి కారాపేతుమ్పీ''**తిఆది. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఉగ్గహసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౫. సీహసేనాపతిసుత్తాదివణ్ణనా

౩౪-౩౫. చతుత్థే **సన్దిట్ఠికన్తి** అసమ్పరాయికతాయ సామం దట్ఠబ్బం. సయం అనుభవితబ్బం అత్తపచ్చక్ఖం దిట్ఠధమ్మికన్తి అత్థో. **న సద్ధామత్తకేనేవ తిట్ఠతీతి** "దానం నామ సాధు సున్దరం, బుద్ధాదీహి పణ్డితేహి పసత్థ"న్తి ఏవం సద్ధామత్తకేనేవ న తిట్ఠతి. **యం దానం దేతీతి** యం దేయ్యధమ్మం పరస్స దేతి. **తస్స పతి హుత్వాతి** తబ్బిసయం లోభం సుట్ఠు అభిభవన్తో తస్స అధిపతి హుత్వా దేతి. తేన అనధిభవనీయత్తా **న దాసో న సహాయోతి.** తత్థ తదుభయం అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ దస్సేతుం **"యో హి"**తిఆది వుత్తం. **దాసో హుత్వా దేతి** తణ్హాదాసబ్యస్స ఉపగతత్తా. **సహాయో హుత్వా దేతి** తస్స పియభావావిస్సజ్జనతో. **సామీ హుత్వా దేతి** తత్థ తణ్హాదాసబ్యతో అత్తానం మోచేత్వా అభిభుయ్య పవత్తనతో. అథ వా యో దానసీలతాయ దాయకో పుగ్గలో, సో దానే పవత్తిభేదేన దానదాసో, దానసహాయో, దానపతీతి తిప్పకారో హోతి. తదస్స తిప్పకారతం విభజిత్వా దస్సేతుం **"యో హి"**తిఆది వుత్తం. దాతబ్బట్ఠేన **దానం,** అన్నపానాది.

తత్థ యం అత్తనా పరిభుఞ్జతి, తణ్హాధిపన్నతాయ తస్స వసేన వత్తనతో దాసో వియ హోతి. యం పరేసం దీయతి, తత్థాపి అన్నపానసామఞ్ఞేన ఇదం వుత్తం **"దానసఙ్ఖాతస్స దేయ్యధమ్మస్స దాసో హుత్వా"**తి. **సహాయో హుత్వా దేతి** అత్తనా పరిభుఞ్జితబ్బస్స పరేసం దాతబ్బస్స చ సమసమం ఠపనతో. **పతి హుత్వా దేతి** సయం దేయ్యధమ్మస్స వసే అవత్తిత్వా తస్స అత్తనో వసే వత్తాపనతో. అపరో నయో – యో అత్తనా పణీతం పరిభుఞ్జిత్వా పరేసం నిహీనం దేతి, సో **దానదాసో** నామ తన్నిమిత్తనిహీనభావాపత్తితో. యో యాదిసం అత్తనా పరిభుఞ్జతి, తాదిసమేవ పరేసం దేతి, సో **దానసహాయో** నామ తన్నిమిత్తహీనాధికభావవివజ్జనేన సదిసభావాపత్తితో. యో అత్తనా నిహీనం పరిభుఞ్జిత్వా పరేసం పణీతం దేతి, సో **దానపతి** నామ తన్నిమిత్తసేట్ఠభావాపత్తితో.

నిత్తేజభూతో తేజహానిప్పత్తియా. సహ బ్యతి గచ్ఛతీతి సహబ్యో, సహపవత్తనకో, తస్స భావో **సహబ్యతా,** సహపవత్తీతి ఆహ **"సహభావం ఏకీభావం గతా"**తి. **అసితస్సాతి** వా అబన్ధస్స, తణ్హాబన్ధనేన అబన్ధస్సాతి అత్థో. పఞ్చమం ఉత్తానమేవ.

సీహసేనాపతిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౭. కాలదానసుత్తాదివణ్ణనా

౩౬-౩౭. ఛట్ఠే **ఆరామతోతి** ఫలారామతో. **పఠముప్పన్నానీతి** సబ్బపఠమం సుజాతాని. **భాసితఞ్ఞూతి** భిక్ఖూ ఘరద్వారే ఠితా కిఞ్చాపి తుణ్హీ హోన్తి, అత్థతో పన "భిక్ఖం దేథా"తి వదన్తి నామ అరియాయ యాచనాయ. వుత్తఞ్హేతం "ఉద్దిస్స అరియా తిట్ఠన్తి, ఏసా అరియానం యాచనా"తి. తత్ర యే "మయం పచామ, ఇమే న పచన్తి, పచమానే పత్వా అలభన్తా కుహిం లభిస్సన్తీ"తి దేయ్యధమ్మం సంవిభజన్తి, తే **భాసితఞ్ఞూ** నామ ఇత్వా కత్తబ్బస్స కరణతో. **యుత్తప్పత్తకాలేతి** దాతుం యుత్తప్పత్తకాలే. **అప్పటివానచిత్తోతి** అనివత్తనచిత్తో. సత్తమం ఉత్తానమేవ.

కాలదానసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సద్ధసుత్తవణ్ణనా

౩౮. అట్ఠమే **అనుకమ్పన్తీ**తి "సబ్బే సత్తా సుఖీ హోన్తు అవేరా అబ్యాపజ్జా"తి ఏవం హితఫరణేన అనుగ్గణ్హన్తి. అపిచ ఉపట్ఠాకానం గేహం అఞ్ఞే సీలవన్తే సబ్రహ్మచారినో గహేత్వా పవిసన్తాపి **అనుగ్గణ్హన్తి** నామ. **నీచవుత్తి**న్తి పణిపాతసీలం. **కోధమానథద్ధతాయ రహిత**న్తి కోధమానవసేన ఉప్పన్నో యో థద్ధభావో చిత్తస్స ఉద్ధుమాతలక్ఖణో, తేన విరహితన్తి అత్థో. **సోరచ్చేనా**తి "తత్థ కతమం సోరచ్చం? యో కాయికో అవీతిక్కమో, వాచసికో అవీతిక్కమో, కాయికవాచసికో అవీతిక్కమో, ఇదం వుచ్చతి సోరచ్చం. సబ్బోపి సీలసంవరో సోరచ్చ"న్తి ఏవమాగతేన సీలసంవరసఙ్ఖాతేన సోరతభావేన. **సఖిల**న్తి "తత్థ కతమం సాఖల్యం? యా సా వాచా థద్ధకా కక్కసా ఫరుసా కటుకా అభిసజ్జనీ కోధసామన్తా అసమాధిసంవత్తనికా, తథారూపిం వాచం పహాయ యా సా వాచా నేలా కణ్ణసుఖా పేమనీయా హదయఙ్గమా పోరీ బహుజనకన్తా బహుజనమనాపా, తథారూపిం వాచం భాసితా హోతి. యా తత్థ సణ్హవాచతా సఖిలవాచతా అఫరుసవాచతా, ఇదం వుచ్చతి సాఖల్య"న్తి (ధ॰ స॰ ౧౩౫౦) ఏవం వుత్తేన సమ్మోదకముదుభావేన సమన్నాగతం. తేనాహ "**సఖిలన్తి సమ్మోదక**"న్తి.

సద్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. పుత్తసుత్తాదివణ్ణనా

౩౯-౪౦. నవమే **భతో**తి పోసితో. తం పన భరణం జాతకాలతో పట్ఠాయ సుఖపచ్చయూపహరణేన దుక్ఖపచ్చయాపహరణేన చ పవత్తితన్తి దస్సేతుం "**అమ్హేహి**"తిఆది వుత్తం. **హత్థపాదవడ్ఢనాదీహీ**తి **ఆది**-సద్దేన ముఖేన సిఙ్ఘానికాపనయననహాపనమణ్డనాదిఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. మాతాపితూనం సన్తకం ఖేత్తాదిం అవినాసేత్వా రక్ఖితం తేసం పరమ్పరాయ ఠితియా కారణం హోతీతి ఆహ "**అమ్హాకం సన్తకం...పే.... కులవంసో చిరం ఠస్సతీ**"తి. **సలాకభత్తాదీని అనుపచ్ఛిన్దిత్వా**తి సలాకభత్తాదీని అవిచ్ఛిన్దిత్వా. యస్మా దాయజ్జప్పటిలాభస్స యోగ్యభావేన వత్తమానోయేవ దాయస్స పటిపజ్జిస్సతి, న ఇతరోతి ఆహ "**కులవంసానురూపాయ పటిపత్తియా**"తిఆది . **అత్తనా దాయజ్జారహం కరోన్తో**తి అత్తానం దాయజ్జారహం కరోన్తో. మాతాపితరో హి అత్తనో ఓవాదే అవత్తమానే మిచ్ఛాపటిపన్నే దారకే వినిచ్ఛయం గన్త్వా అపుత్తే కరోన్తి, తే దాయజ్జారహా న హోన్తి. ఓవాదే వత్తమానే పన కులసన్తకస్స సామికే కరోన్తి. **తతియదివసతో పట్ఠాయా**తి మతదివసతో తతియదివసతో పట్ఠాయ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. దసమం ఉత్తానమేవ.

పుత్తసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సుమనవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ముణ్డరాజవగ్గో

౧-౨. ఆదియసుత్తాదివణ్ణనా

౪౧-౪౨. పఞ్చమస్స పఠమే **ఉట్ఠానవీరియాధిగతేహీ**తి వా ఉట్ఠానేన చ వీరియేన చ అధిగతేహి. తత్థ **ఉట్ఠాన**న్తి కాయికం వీరియం. **వీరియ**న్తి చేతసికన్తి వదన్తి. **ఉట్ఠాన**న్తి వా భోగుప్పాదనే యుత్తప్పయుత్తతా. **వీరియం** తజ్జో ఉస్సాహో. **పీణిత**న్తి ధాతం సుహితం. తథాభూతో పన యస్మా థూలసరీరో హోతి, తస్మా ''**థూలం కరోతీ**''తి వుత్తం. దుతియం ఉత్తానమేవ.

ఆదియసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఇట్ఠసుత్తవణ్ణనా

౪౩. తతియే **అప్పమాదం పసంసన్తీ**తి ''ఏతాని ఆయుఆదీని పత్థయన్తేన అప్పమాదో కాతబ్బో''తి అప్పమాదమేవ పసంసన్తి పణ్డితా. యస్మా వా పుఞ్ఞకిరియాసు పణ్డితా అప్పమాదం పసంసన్తి, తస్మా ఆయుఆదీని పత్థయన్తేన అప్పమాదోవ కాతబ్బోతి అత్థో. పురిమస్మిం అత్థవికప్పే ''పుఞ్ఞకిరియాసూ''తి పదస్స ''అప్పమత్తో''తి ఇమినా సమ్బన్ధో. యస్మా పణ్డితా అప్పమాదం పసంసన్తి, యస్మా చ పుఞ్ఞకిరియాసు అప్పమత్తో ఉభో అత్థే అధిగతో హోతి, తస్మా ఆయుఆదీని పత్థయన్తేన అప్పమాదోవ కాతబ్బో. దుతియస్మిం అత్థవికప్పే పణ్డితా అప్పమాదం పసంసన్తి. కత్థాతి? పుఞ్ఞకిరియాసు. కస్మాతి చే? యస్మా అప్పమత్తో ఉభో అత్థే అధిగ్గణ్హాతి పణ్డితో, తస్మాతి అత్థో. **అత్థప్పటిలాభేనా**తి దిట్ఠధమ్మికాదిహితప్పటిలాభేన.

ఇట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. మనాపదాయీసుత్తవణ్ణనా

౪౪. చతుత్థే ఝానమనేన నిబ్బత్తం **మనోమయ**న్తి ఆహ ''**సుద్ధావాసేసు ఏకం ఝానమనేన నిబ్బత్తం దేవకాయ**''న్తి. సతిపి హి సబ్బసత్తానం అభిసఙ్ఖారమనసా నిబ్బత్తభావే బాహిరపచ్చయేహి వినా మనసావ నిబ్బత్తత్తా ''**మనోమయా**''తి వుచ్చన్తి రూపావచరసత్తా. యది ఏవం కామభవే ఓపపాతికసత్తానమ్పి మనోమయభావో ఆపజ్జతీతి చే? న, తత్థ బాహిరపచ్చయేహి నిబ్బత్తేతబ్బతాసఙ్కాయ ఏవ అభావతో ''మనసావ నిబ్బత్తా''తి అవధారణాసమ్భవతో. నిరుళ్హో వాయం లోకే మనోమయవోహారో రూపావచరసత్తేసు. తథా హి ''అన్నమయో, పాణమయో, మనోమయో, ఆనన్దమయో, విఞ్ఞాణమయో''తి పఞ్చధా అత్తానం వేదవాదినోపి వదన్తి. ఉచ్ఛేదవాదినోపి వదన్తి ''దిబ్బో రూపీ మనోమయో''తి (దీ. ని. ౧.౮౭). **తేసు వా కులసమ్పత్తీసూ**తి బ్రాహ్మణఖత్తియవేస్ససఙ్ఖాతేసు సమ్పన్నకులేసు. **ఛసు వా కామసగ్గేసూ**తి ఛసు కామావచరదేవేసు.

మనాపదాయీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. పుఞ్ఞాభిసన్దసుత్తాదివణ్ణనా

౪౫-౪౬. పఞ్చమే **అసఙ్ఖేయ్యో**తి ఆళ్హకగణనాయ అసఙ్ఖేయ్యో. యోజనవసేన పనస్స సఙ్ఖా అత్థి హేట్ఠా మహాపథవియా ఉపరి ఆకాసేన పరిసమన్తతో చక్కవాళపబ్బతేన మజ్ఝే తత్థ తత్థ ఠితకేహి దీపపబ్బతపరియన్తేహి పరిచ్ఛిన్నత్తా జానన్తేన యోజనతో సఙ్ఖాతుం సక్కాతి కత్వా. మహాసరీరమచ్ఛకుమ్భీలయక్ఖరక్ఖసమహానాగదానవాదీనం సవిఞ్ఞాణకానం బలవాముఖపాతాలాదీనం అవిఞ్ఞాణకానం భేరవారమ్మణానం వసేన **బహుభేరవం** . **పుథూ**తి బహూ. **సవన్తీ**తి సన్దమానా. **ఉపయన్తీ**తి ఉపగచ్ఛన్తి. ఛట్ఠం ఉత్తానమేవ.

పుఞ్ఞాభిసన్దసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. ధనసుత్తాదివణ్ణనా

౪౭-౪౮. సత్తమే **సద్ధా**తి మగ్గేనాగతా సద్ధా. **సీలఞ్చ యస్స కల్యాణ**న్తి కల్యాణసీలం నామ అరియసావకస్స అరియకన్తం సీలం వుచ్చతి. తత్థ కిఞ్చాపి అరియసావకస్స ఏకసీలమ్పి అకన్తం నామ నత్థి, ఇమస్మిం పనత్థే భవన్తరేపి అప్పహీనం పఞ్చసీలం అధిప్పేతం. అట్ఠమం ఉత్తానమేవ.

ధనసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. కోసలసుత్తవణ్ణనా

౪౯. నవమే **పతితక్ఖన్ధో**తి సమ్ముఖా కిఞ్చి ఓలోకేతుం అసమత్థతాయ అధోముఖో. **నిప్పటిభానో**తి సహధమ్మికం కిఞ్చి వత్తుం అవిసహనతో నిప్పటిభానో పటిభానరహితో.

కోసలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. నారదసుత్తవణ్ణనా

౫౦. దసమే **అజ్ఝోముచ్ఛితో**తి అధిమత్తాయ తణ్హాముచ్ఛాయ ముచ్ఛితో, ముచ్ఛం మోహం పమాదం ఆపన్నో. తేనాహ ‘‘**గిలిత్వా...పే.... అతిరేకముచ్ఛాయ తణ్హాయ సమన్నాగతో**’’తి. **మహచ్చా**తి మహతియా. లిఙ్గవిపల్లాసేన చేతం వుత్తం. తేనాహ ‘‘**మహతా రాజానుభావేనా**’’తి.

నారదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ముణ్డరాజవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౨. దుతియపణ్ణాసకం

(౬) ౧. నీవరణవగ్గో

౧-౨. ఆవరణసుత్తాదివణ్ణనా

౫౧-౫౨. దుతియస్స పఠమే ఆవరన్తీతి **ఆవరణా**, నీవారయన్తీతి **నీవరణా**. ఏత్థ చ **ఆవరన్తీ**తి కుసలధమ్ముప్పత్తిం ఆదితో పరివారేన్తి. **నీవారయన్తీ**తి నిరవసేసతో వారయన్తీతి అత్థో, తస్మా **ఆవరణవసేనా**తి ఆదితో కుసలుప్పత్తివారణవసేన. **నీవరణవసేనా**తి నిరవసేసతో వారణవసేనాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. యస్మా పఞ్చ నీవరణా ఉప్పజ్జమానా అనుప్పన్నాయ లోకియలోకుత్తరాయ పఞ్ఞాయ ఉప్పజ్జితుం న దేన్తి, ఉప్పన్నాపి అట్ఠ సమాపత్తియో పఞ్చ వా అభిఞ్ఞా ఉపచ్ఛిన్దిత్వా పాతేన్తి, తస్మా ‘‘**పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణా**’’తి వుచ్చన్తి. ఉపచ్ఛిన్దనం పాతనఞ్చేత్థ తాసం పఞ్ఞానం అనుప్పన్నానం ఉప్పజ్జితుం అప్పదానమేవ. ఇతి మహగ్గతానుత్తరపఞ్ఞానం ఏకచ్చాయ చ పరిత్తపఞ్ఞాయ అనుప్పత్తిహేతుభూతా నీవరణధమ్మా ఇతరాసం సమత్థతం విహనన్తియేవాతి పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణా వుత్తా. భావనామనసికారేన వినా పకతియా మనుస్సేహి నిబ్బత్తేతబ్బో ధమ్మోతి **మనుస్సధమ్మో**, మనుస్సత్తభావావహో వా ధమ్మో **మనుస్సధమ్మో**, అనుళారం పరిత్తకుసలం. యం అసతిపి బుద్ధుప్పాదే వత్తతి, యఞ్చ సన్ధాయాహ ‘‘హీనేన బ్రహ్మచరియేన, ఖత్తియే ఉపపజ్జతీ’’తి (జా. ౧.౮.౭౫). అలం అరియాయ అరియభావాయాతి అలమరియో, అరియభావాయ సమత్థోతి వుత్తం హోతి. ఞాణదస్సనమేవ ఞాణదస్సనవిసేసో, అలమరియో చ సో ఞాణదస్సనవిసేసో చాతి **అలమరియఞాణదస్సనవిసేసో**.

ఞాణదస్సనన్తి చ దిబ్బచక్ఖుపి విపస్సనాపి మగ్గోపి ఫలమ్పి పచ్చవేక్ఖణఞాణమ్పి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమ్పి వుచ్చతి. ‘‘అప్పమత్తో సమానో ఞాణదస్సనం ఆరాధేతీ’’తి (మ. ని. ౧.౩౧౧) హి ఏత్థ దిబ్బచక్ఖు ఞాణదస్సనం నామ. ‘‘ఞాణదస్సనాయ చిత్తం అభినీహరతి అభినిన్నామేతీ’’తి (దీ. ని. ౧.౨౩౪) ఏత్థ విపస్సనాఞాణం. ‘‘అభబ్బా తే ఞాణాయ దస్సనాయ అనుత్తరాయ సమ్బోధాయా’’తి (అ. ని. ౪.౧౯౬) ఏత్థ మగ్గో. ‘‘అయమఞ్ఞో ఉత్తరిమనుస్సధమ్మా అలమరియఞాణదస్సనవిసేసో అధిగతో ఫాసువిహారో’’తి (మ. ని. ౧.౩౨౮) ఏత్థ ఫలం. ‘‘ఞాణఞ్చ పన మే దస్సనం ఉదపాది, అకుప్పా మే విముత్తి, అయమన్తిమా జాతి, నత్థి దాని పునబ్భవో’’తి (సం. ని. ౫.౧౦౮౧; మహావ. ౧౬; పటి. మ. ౨.౩౦) ఏత్థ పచ్చవేక్ఖణఞాణం. ‘‘ఞాణఞ్చ పన మే దస్సనం ఉదపాది ‘సత్తాహకాలకతో ఆళారో కాలామో’’’తి (మ. ని. ౧.౨౮౪; ౨.౩౪౦) ఏత్థ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. ఇధ పన లోకుత్తరధమ్మో అధిప్పేతో. ఏత్థ చ రూపాయతనం జానాతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం వియ పస్సతి చాతి **ఞాణదస్సనం,** దిబ్బచక్ఖు. సమ్మసనూపచారే చ ధమ్మలక్ఖణత్తయఞ్చ తథా జానాతి పస్సతి చాతి **ఞాణదస్సనం,** విపస్సనా. నిబ్బానం చత్తారి వా సచ్చాని అసమ్మోహప్పటివేధతో జానాతి పస్సతి చాతి **ఞాణదస్సనం,** మగ్గో. ఫలం పన నిబ్బానవసేనేవ యోజేతబ్బం. పచ్చవేక్ఖణా మగ్గాధిగతస్స అత్థస్స సబ్బసో జోతనట్ఠేన **ఞాణదస్సనం**. సబ్బఞ్ఞుతా అనావరణతాయ సమన్తచక్ఖుతాయ చ **ఞాణదస్సనం. బ్యాదిణ్ణకాలో**తి పరియాదిన్నకాలో. దుతియం ఉత్తానమేవ.

ఆవరణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౪. పధానియఙ్గసుత్తాదివణ్ణనా

౨౩-౨౪. తతియే పదహతీతి పదహనో, భావనమనుయుత్తో యోగీ, తస్స భావో భావనానుయోగో **పదహనభావో**. పధానమస్స అత్థీతి పధానికో, క-కారస్స య-కారం కత్వా ''**పధానియో**''తి వుత్తం. "అభినీహారతో పట్ఠాయ ఆగతత్తా"తి వుత్తత్తా పచ్చేకబోధిసత్తసావకబోధిసత్తానమ్పి పణిధానతో పభుతి ఆగతసద్ధా **ఆగమనసద్ధా** ఏవ, ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన పన ''**సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తాన**''న్తి వుత్తం. అధిగమతో సముదాగతత్తా అగ్గమగ్గఫలసమ్పయుత్తా చాపి **అధిగమసద్ధా నామ**, యా సోతాపన్నస్స అఙ్గభావేన వుత్తా. **అచలభావేనాతి** పటిపక్ఖేన అనధిభవనీయత్తా నిచ్చలభావేన. **ఓకప్పనన్తి** ఓక్కన్దిత్వా అధిముచ్చనం, పసాదుప్పత్తియా పసాదనీయవత్థుస్మిం పసీదనమేవ. **సుప్పటివిద్ధన్తి** సుట్ఠు పటివిద్ధం. యథా తేన పటివిద్ధేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం హత్థగతం అహోసి, తథా పటివిద్ధం. యస్స బుద్ధసుబుద్ధతాయ సద్ధా అచలా అసమ్పవేధి, తస్స ధమ్మసుధమ్మతాయ సఙ్ఘసుప్పటిపన్నతాయ తేన పటివేధేన సద్ధా న తథాతి అట్ఠానమేతం అనవకాసో. తేనాహ భగవా – "యో, భిక్ఖవే, బుద్ధే పసన్నో ధమ్మే పసన్నో సఙ్ఘే పసన్నో"తిఆది. **పధానవీరియం ఇజ్ఝతి** "అద్ధా ఇమాయ పటిపదాయ జరామరణతో ముచ్చిస్సామీ"తి సక్కచ్చం పదహనతో.

అప్ప-సద్దో అభావత్థో "అప్పసద్దస్స...పే.... ఖో పనా"తిఆదీసు వియాతి ఆహ ''**అరోగో**''తి. **సమవేపాకినియాతి** యథాభుత్తమాహారం సమాకారేనేవ పచనసీలాయ. దళ్హం కత్వా పచన్తీ హి గహణీ ఘోరభావేన పిత్తవికారాదివసేన రోగం జనేతి, సిథిలం కత్వా పచన్తీ మన్దభావేన వాతవికారాదివసేన తేనాహ ''**నాతిసీతాయ నాచ్చుణ్హాయా**''తి. గహణితేజస్స మన్దపటుతావసేన సత్తానం యథాక్కమం సీతుణ్హసహతాతి ఆహ ''**అతిసీతలగ్గహణికో**''తిఆది. యాథావతో అచ్చయదేసనా అత్తనో ఆవికరణం నామాతి ఆహ ''**యథాభూతం అత్తనో అగుణం పకాసేతా**''తి. **ఉదయత్థగామినియాతి** సఙ్ఖారానం ఉదయఞ్చ వయఞ్చ పటివిజ్ఝన్తియాతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ ''**ఉదయఞ్చా**''తిఆది. **పరిసుద్ధాయాతి** నిరుపక్కిలేసాయ. **నిబ్బిజ్ఝితుం సమత్థాయాతి** తదఙ్గవసేన సవిసేసం పజహితుం సమత్థాయ. **తస్స దుక్ఖస్స ఖయగామినియాతి** యం దుక్ఖం ఇమస్మిం ఞాణే అనధిగతే పవత్తిరహం, అధిగతే న పవత్తి, తం సన్ధాయ వదతి. తథాహేస యోగావచరో "చూళసోతాపన్నో"తి వుచ్చతి. చతుత్థం ఉత్తానమేవ.

పధానియఙ్గసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. మాతాపుత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౫. పఞ్చమే **విస్సాసోతి** విసచ్చాయసన్తానో భావో. **ఓతారోతి** తత్థ చిత్తస్స అనుప్పవేసో. **గహేత్వాతి** అత్తనో ఏవ ఓకాసం గహేత్వా. **ఖేపేత్వాతి** కుసలవారం ఖేపేత్వా.

ఘట్టేయ్యాతి అక్కమనాదివసేన బాధేయ్య. **తీహి పరిఞ్ఞాహీతి** ఞాతతీరణప్పహానసఙ్ఖాతాహి తీహి పరిఞ్ఞాహి. నత్థి ఏతేసం కుతోచి భయన్తి **అకుతోభయా,** నిబ్భయాతి అత్థో. చతున్నం ఓఘానం, సంసారమహోఘస్సేవ వా పారం పరియన్తం గతా. తేనాహ ''**పారం వుచ్చతి నిబ్బాన**''న్తిఆది.

మాతాపుత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఉపజ్ఝాయసుత్తవణ్ణనా

౫౬. ఛట్ఠే మధురకభావో నామ సరీరస్స థమ్భితత్తం, తం పన గరుభావపుబ్బకన్తి ఆహ ''**సఞ్జాతగరుభావో**''తి . **న పక్ఖాయన్తీ**తి నప్పకాసేన్తి, నానాకారణతో న ఉపట్ఠహన్తి. తేనాహ ''**చతస్సో దిసా చ అనుదిసా చ మయ్హం న ఉపట్ఠహన్తీ**''తి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

ఉపజ్ఝాయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అభిణ్హపచ్చవేక్ఖితబ్బట్ఠానసుత్తవణ్ణనా

౫౭. సత్తమే **జరాధమ్మోమ్హీ**తి **ధమ్మ**-సద్దో ''అసమ్మోసధమ్మో నిబ్బాన''న్తిఆదీసు (సు. ని. ౭౬౩) వియ పకతిపరియాయో, తస్మా జరాపకతికో జిణ్ణసభావోతి అత్థో. తేనాహ ''**జరాసభావో**''తిఆది. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. కమ్మునా దాతబ్బం ఆదియతీతి **కమ్మదాయాదో**, అత్తనా యథూపచితకమ్మఫలభాగీతి అత్థో. తం పన దాయజ్జం కారణూపచారేన వదన్తో ''**కమ్మం మయ్హం దాయజ్జం సన్తకన్తి అత్థో**''తి ఆహ యథా ''కుసలానం, భిక్ఖవే, ధమ్మానం సమాదానహేతు, ఏవమిదం పుఞ్ఞం వడ్ఢతీ''తి (దీ. ని. ౩.౮౦). యోనీహి ఫలం సభావతో భిన్నమ్పి అభిన్నం వియ మిస్సితం హోతి. తేనాహ ''**కమ్మం మయ్హం యోని కారణ**''న్తి. మమత్తవసేన బజ్ఝన్తీతి బన్ధూ, ఞాతి సాలోహితో చ, కమ్మం పన ఏకన్తసమ్బన్ధవాతి ఆహ ''**కమ్మం మయ్హం బన్ధూ**''తి. **పతిట్ఠా**తి అవస్సయో. కమ్మసదిసో హి సత్తానం అవస్సయో నత్థి.

యోబ్బనం ఆరబ్భ ఉప్పన్నమదోతి ''మహల్లకకాలే పుఞ్ఞం కరిస్సామ, దహరమ్హ తావా''తి యోబ్బనం అపస్సాయ మానకరణం. ''అహం నిరోగో సట్ఠి వా సత్తతి వా వస్సాని అతిక్కన్తాని, న మే హరీతకఖణ్డమ్పి ఖాదితబ్బం, ఇమే పనఞ్ఞే 'అసుకం నో ఠానం రుజ్జతి, భేసజ్జం ఖాదామా'తి విచరన్తి, కో అఞ్ఞో మయా సదిసో నిరోగో నామా''తి ఏవం మానకరణం **ఆరోగ్యమదో**. సబ్బేసమ్పి జీవితం నామ పభఙ్గురం దుక్ఖానుబన్ధఞ్చ, తదుభయం అనోలోకేత్వా పబన్ధట్ఠితిం పచ్చయసులభతఞ్చ నిస్సాయ ''చిరం జీవిం, చిరం జీవామి, చిరం జీవిస్సామి, సుఖం జీవిం, సుఖం జీవామి, సుఖం జీవిస్సామీ''తి ఏవం మానకరణం **జీవితమదో**.

ఉపధిరహితన్తి కాముపధిరహితం. చత్తారో హి ఉపధీ – కాముపధి, ఖన్ధూపధి, కిలేసూపధి, అభిసఙ్ఖారూపధీతి. కామాపి ''యం పఞ్చ కామగుణే పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖం సోమనస్సం, అయం కామానం అస్సాదో''తి (మ. ని. ౧.౧౬౬) ఏవం వుత్తస్స సుఖస్స అధిట్ఠానభావతో ''ఉపధీయతి ఏత్థ సుఖ''న్తి ఇమినా వచనత్థేన ''ఉపధీ''తి వుచ్చతి, ఖన్ధాపి ఖన్ధమూలకస్స దుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో, కిలేసాపి అపాయదుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో, అభిసఙ్ఖారాపి భవదుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అభిణ్హపచ్చవేక్ఖితబ్బట్ఠానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౧౦. లిచ్ఛవికుమారకసుత్తాదివణ్ణనా

౫౮-౬౦. అట్ఠమే **సాపతేయ్య**న్తి ఏత్థ సం వుచ్చతి ధనం, తస్స పతీతి సపతి, ధనసామికో. తస్స హితావహత్తా సాపతేయ్యం, ద్రబ్యం, ధనన్తి అత్థో. అత్తనో రుచివసేన గామకిచ్చం నేతీతి గామనియో, గామనియోయేవ **గామణికో**.

అన్వాయ ఉపనిస్సాయ జీవనసీలా **అనుజీవినోతి** ఆహ ‘‘**యే చ ఏతం ఉపనిస్సాయ జీవన్తీ**’’తి. ఏకం మహాకులం నిస్సాయ పణ్ణాసమ్పి సట్ఠిపి కులాని జీవన్తి, తే మనుస్సే సన్ధాయేతం వుత్తం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. నవమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

లిచ్ఛవికుమారకసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

నీవరణవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౭) ౨. సఞ్ఞావగ్గో

౧-౫. సఞ్ఞాసుత్తాదివణ్ణనా

౬౧-౬౫. దుతియస్స పఠమే ‘‘**మహప్ఫలా మహానిసంసా**’’తి ఉభయమ్పేతం అత్థతో ఏకం, బ్యఞ్జనమేవ నానన్తి ఆహ ‘‘**మహప్ఫలా**’’తిఆది. ‘‘పఞ్చిమే గహపతయో ఆనిసంసా’’తిఆదీసు (ఉదా॰ ౭౬) ఆనిసంస-సద్దో ఫలపరియాయోపి హోతి . మహతో లోకుత్తరస్స సుఖస్స పచ్చయా హోన్తీతి **మహానిసంసా. అమతోగధాతి** అమతబ్భన్తరా అమతం అనుప్పవిట్ఠా నిబ్బానదిట్ఠత్తా, తతో పరం న గచ్ఛన్తి. తేన వుత్తం ‘‘అమతపరియోసానా’’తి. అమతం పరియోసానం అవసానం ఏతాసన్తి **అమతపరియోసానా. మరణసఞ్ఞాతి** మరణానుపస్సనాఞాణేన సఞ్ఞా. **ఆహారే పటికూలసఞ్ఞాతి** ఆహారం గమనాదివసేన పటికూలతో పరిగ్గణ్హన్తస్స ఉప్పన్నసఞ్ఞా. **ఉక్కణ్ఠితస్సాతి** నిబ్బిన్దన్తస్స కత్థచిపి అసజ్జన్తస్స. దుతియాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సఞ్ఞాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౧౦. సాజీవసుత్తాదివణ్ణనా

౬౬-౭౦. ఛట్ఠే సహ ఆజీవన్తి ఏత్థాతి **సాజీవో,** పఞ్హస్స పుచ్ఛనం విస్సజ్జనఞ్చ. తేనాహ ‘‘**సాజీవోతి పఞ్హపుచ్ఛనఞ్చేవ పఞ్హవిస్సజ్జనఞ్చా**’’తిఆది. **అభిసఙ్ఖతన్తి** చితం. సత్తమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సాజీవసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సఞ్ఞావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౮) ౩. యోధాజీవవగ్గో

౧-౨. పఠమచేతోవిముత్తిఫలసుత్తాదివణ్ణనా

౭౧-౭౨. తతియస్స పఠమే **అవిజ్జాపలిఘన్తి** ఏత్థ **అవిజ్జాతి** వట్టమూలికా అవిజ్జా, అయం పచురజనేహి ఉక్ఖిపితుం అసక్కుణేయ్యభావతో దుక్ఖిపనట్ఠేన నిబ్బానద్వారప్పవేసవిబన్ధనేన చ ''పలిఘో వియాతి పలిఘో''తి వుచ్చతి. తేనేస తస్సా ఉక్ఖిత్తత్తా **''ఉక్ఖిత్తపలిఘో''**తి వుత్తో. పునబ్భవస్స కరణసీలో, పునబ్భవం వా ఫలం అరహతీతి **పోనోభవికా,** పునబ్భవదాయికాతి అత్థో. **జాతిసంసారోతి** జాయనవసేన చేవ సంసరణవసేన చ ఏవంలద్ధనామానం పునబ్భవక్ఖన్ధానం పచ్చయో కమ్మాభిసఙ్ఖారో. జాతిసంసారోతి హి ఫలూపచారేన కారణం వుత్తం. తఞ్హి పునప్పునం ఉప్పత్తికారణవసేన పరిక్ఖిపిత్వా ఠితత్తా **''పరిఖా''**తి వుచ్చతి సన్తానస్స పరిక్ఖిపనతో. తేనేస తస్స సంకిణ్ణత్తా వికిణ్ణత్తా సబ్బసో ఖిత్తత్తా వినాసితత్తా **''సంకిణ్ణపరిఖో''**తి వుత్తో.

తణ్హాసఙ్ఖాతన్తి ఏత్థ **తణ్హాతి** వట్టమూలికా తణ్హా. అయఞ్హి గమ్భీరానుగతట్ఠేన **''ఏసికా''**తి వుచ్చతి. **లుఞ్చిత్వా** ఉద్ధరిత్వా. **ఓరమ్భాగియానీతి** ఓరమ్భాగజనకాని కామభవే ఉపపత్తిపచ్చయాని కామరాగసంయోజనాదీని. ఏతాని హి కవాటం వియ నగరద్వారం చిత్తం పిదహిత్వా ఠితత్తా ''అగ్గళా''తి వుచ్చన్తి. తేనేస తేసం నిగ్గతత్తా భిన్నత్తా **''నిరగ్గళో''**తి వుత్తోతి. అగ్గమగ్గేన పన్నో అపచితో మానద్ధజో ఏతస్సాతి **పన్నద్ధజో. పన్నభారోతి** ఖన్ధభారకిలేసభారఅభిసఙ్ఖారభారా ఓరోపితా అస్సాతి పన్నభారో. **విసంయుత్తోతి** చతూహి యోగేహి సబ్బకిలేసేహి చ విసంయుత్తో. **అస్మిమానోతి** రూపే అస్మీతి మానో, వేదనాయ, సఞ్ఞాయ, సఙ్ఖారేసు, విఞ్ఞాణే అస్మిమానో. ఏత్థ హి పఞ్చపి ఖన్ధే అవిసేసతో ''అస్మీ''తి గహేత్వా పవత్తమానో అస్మిమానోతి అధిప్పేతో.

నగరద్వారస్స పరిస్సయపటిబాహనత్థఞ్చేవ సోధనత్థఞ్చ ఉభోసు పస్సేసు ఏసికాథమ్భే నిఖణిత్వా ఠపేతీతి ఆహ **''నగరద్వారే ఉస్సాపితే ఏసికాథమ్భే''**తి. పాకారవిద్ధంసనేనేవ పరిఖాభూమిసమకరణం హోతీతి ఆహ **''పాకారం భిన్దిత్వా పరిఖం వికిరిత్వా''**తి. **''ఏవ''**న్తిఆది ఉపమాసంసన్దనం. సన్తో సంవిజ్జమానో కాయో ధమ్మసమూహోతి **సక్కాయో,** ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకం. **ద్వత్తింసకమ్మకారణా** దుక్ఖక్ఖన్ధే ఆగతదుక్ఖాని. అక్ఖిరోగసీసరోగాదయో. **అట్ఠనవుతి రోగా,** రాజభయాదీని **పఞ్చవీసతిమహాభయాని**. దుతియం ఉత్తానమేవ.

పఠమచేతోవిముత్తిఫలసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౪. పఠమధమ్మవిహారీసుత్తాదివణ్ణనా

౭౩-౭౪. తతియే **నియకజ్ఝత్తేతి** అత్తనో సన్తానే. మేత్తాయ ఉపసంహరణవసేన **హితం ఏసన్తేన**. కరుణాయ వసేన **అనుకమ్పమానేన. పరిగ్గహేత్వాతి** పరితో గహేత్వా, ఫరిత్వాతి అత్థో. **పరిచ్చాతి** పరితో కత్వా, సమన్తతో ఫరిత్వా ఇచ్చేవ అత్థో. **''పటిచ్చా''**తిపి పాఠో. **మా పమజ్జిత్థాతి** ''ఝాయథా''తి వుత్తసమథవిపస్సనానం అననుయుఞ్జనేన అఞ్ఞేన వా కేనచి పమాదకారణేన మా పమాదం ఆపజ్జిత్థ. నియ్యానికసాసనే అకత్తబ్బకరణం వియ కత్తబ్బాకరణమ్పి పమాదోతి. **విపత్తికాలేతి**

సత్తఅసప్పాయాదివిపత్తియుత్తే కాలే. సబ్బేపి సాసనే గుణా ఇధేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి ఆహ ‘‘**ఝాయథ మా పమాదత్థ… పే… అనుసాసనీ**’’తి. చతుత్థే నత్థి వత్తబ్బం.

పఠమధమ్మవిహారీసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఠమయోధాజీవసుత్తవణ్ణనా

౭౫. పఞ్చమే యుజ్ఝనం యోధో, సో ఆజీవో ఏతేసన్తి **యోధాజీవా**. తేనాహ ‘‘**యుద్ధూపజీవినో**’’తి. **సన్థమ్భిత్వా ఠాతుం న సక్కోతీ**తి బద్ధో ధితిసమ్పన్నో ఠాతుం న సక్కోతి. **సమాగతే**తి సమ్పత్తే. **బ్యాపజ్జతీ**తి వికారమాపజ్జతి. తేనాహ ‘‘**పకతిభావం జహతీ**’’తి.

రజగ్గస్మిన్తి పచ్చత్తే భుమ్మవచనన్తి ఆహ ‘‘**కిం తస్స పుగ్గలస్స రజగ్గం నామా**’’తి. **వినిబ్బేఠేత్వా**తి గహితగ్గహణం విస్సజ్జాపేత్వా. **మోచేత్వా**తి సరీరతో అపనేత్వా.

పఠమయోధాజీవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. దుతియయోధాజీవసుత్తవణ్ణనా

౭౬. ఛట్ఠే **చమ్మ**న్తి ఇమినా చమ్మమయం చమ్మమితి సిబ్బితం, అఞ్ఞం వా కేటకఫలకాదిం సఙ్గణ్హాతి. **ధనుకలాపం సన్నయ్హిత్వా**తి ధనుఞ్చేవ తూణిరఞ్చ సన్నయ్హిత్వా సజ్జేత్వా. ధనుదణ్డస్స జియాయత్తభావకరణాదిపి హి ధనునో సన్నయ్హనం. తేనేవాహ ‘‘**ధనుఞ్చ సరకలాపఞ్చ సన్నయ్హిత్వా**’’తి. **యుద్ధసన్నివేసేన ఠిత**న్తి ద్విన్నం సేనానం బ్యూహనసంవిధాననయేన కతో యో సన్నివేసో, తస్స వసేన ఠితం, సేనాబ్యూహసంవిధానవసేన సన్నివిట్ఠన్తి వుత్తం హోతి. **ఉస్సాహఞ్చ వాయామఞ్చ కరోతీ**తి యుజ్ఝనవసేన ఉస్సాహం వాయామఞ్చ కరోతి. **పరియాపాదేన్తీ**తి మరణపరియన్తికం అపరం పాపేన్తి. తేనాహ ‘‘**పరియాపాదయన్తీ**’’తి, జీవితం పరియాపాదయన్తి మరణం పటిపజ్జాపేన్తీతి వుత్తం హోతి.

అరక్ఖితేనేవ కాయేనాతిఆదీసు హత్థపాదే కీళాపేన్తో గీవం విపరివత్తేన్తో కాయం న రక్ఖతి నామ. నానప్పకారం దుట్ఠుల్లం కరోన్తో వాచం న రక్ఖతి నామ. కామవితక్కాదయో వితక్కేన్తో చిత్తం న రక్ఖతి నామ. **అనుపట్ఠితాయ సతియా**తి కాయగతాయ సతియా అనుపట్ఠితాయ. **రాగేన అనుగతో**తి రాగేన అనుపహతో. **రాగపరేతో**తి వా రాగేన ఫుట్ఠో ఫుట్ఠవిసేన వియ సప్పేన.

అనుదహనట్ఠేనాతి అనుపాయప్పటిపత్తియా. సమ్పతి ఆయతిఞ్చ **మహాభితాపట్ఠేన**. అనవట్ఠితసభావతాయ **ఇత్తరపచ్చుపట్ఠానట్ఠేన**. ముహుత్తరమణీయతాయ **తావకాలికట్ఠేన**. బ్యత్తేహి అభిభవనీయతాయ **సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గపలిభఞ్జనట్ఠేన**. ఛేదనభేదనాదిఅధికరణభావేన ఉగ్ఘట్టనసదిసతాయ **అధికుట్టనట్ఠేన**. అవణే వణం ఉప్పాదేత్వా అన్తో అనుపవిసనసభావతాయ **వినివిజ్ఝనట్ఠేన**. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయిక అనత్థనిమిత్తతాయ **సాసఙ్కసప్పటిభయట్ఠేన**.

దుతియయోధాజీవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. పఠమఅనాగతభయసుత్తాదివణ్ణనా

౭౭-౭౮. సత్తమే **విసేసస్స పత్తియా** విసేసస్స పాపుణనత్థం. **వీరియన్తి** పధానవీరియం. తం పన చఙ్కమనవసేన కరణే "కాయిక"న్తిపి వత్తబ్బతం లభతీతి ఆహ – "**దువిధమ్పీ**"తి. **సత్థకవాతాతి** సన్ధిబన్ధనాని కత్తరియా ఛిన్దన్తా వియ పవత్తవాతా. తేనాహ – "**సత్థం వియా**"తిఆది. **కతకమ్మేహీతి** కతచోరకమ్మేహి. తే కిర కతకమ్మా యం నేసం దేవతం ఆయాచిత్వా కమ్మం నిప్ఫన్నం, తస్స ఉపకారత్థాయ మనుస్సే మారేత్వా గలలోహితాని గణ్హన్తి. తే "అఞ్ఞేసు మనుస్సేసు మారియమానేసు కోలాహలం ఉప్పజ్జిస్సతి, పబ్బజితం పరియేసన్తో నామ నత్థీ"తి మఞ్ఞమానా భిక్ఖూ గహేత్వా మారేన్తి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం. **అకతకమ్మేహీతి** అటవితో గామం ఆగమనకాలే కమ్మనిప్ఫత్తత్థం పురేతరం బలికమ్మం కాతుకామేహి. తేనేవాహ – "**చోరికం కత్వా నిక్ఖన్తా కతకమ్మా నామా**"తిఆది. అట్ఠమే నత్థి వత్తబ్బం.

పఠమఅనాగతభయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. తతియఅనాగతభయసుత్తవణ్ణనా

౭౯. నవమే **పాళిగమ్భీరాతి** (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౨౨౯) పాళివసేన గమ్భీరా అగాధా దుక్ఖోగాహా సల్లసుత్తసదిసా. **సల్లసుత్తఞ్హి** (సు॰ ని॰ ౫౭౯) "అనిమిత్తమనఞ్ఞాత"న్తిఆదినా పాళివసేన గమ్భీరం, న అత్థగమ్భీరం. తథా హి తత్థ తా తా గాథా దువిఞ్ఞేయ్యరూపా తిట్ఠన్తి. దువిఞ్ఞేయ్యఞ్హి ఞాణేన దుక్ఖోగాహన్తి కత్వా "గమ్భీర"న్తి వుచ్చతి. పుబ్బాపరంపేత్థ కాసఞ్చి గాథానం దువిఞ్ఞేయ్యతాయ దుక్ఖోగాహమేవ, తస్మా పాళివసేన గమ్భీరం. **అత్థగమ్భీరాతి** అత్థవసేన గమ్భీరా మహావేదల్లసుత్తసదిసా, **మహావేదల్లసుత్తస్స** (మ॰ ని॰ ౧.౪౪౯ ఆదయో) అత్థవసేన గమ్భీరతా పాకటాయేవ. లోకం ఉత్తరతీతి లోకుత్తరో, సో అత్థభూతో ఏతేసం అత్థీతి **లోకుత్తరా**. తేనాహ – "**లోకుత్తరధమ్మదీపకా**"తి. **సుఞ్ఞతాపటిసంయుత్తాతి** సత్తసుఞ్ఞధమ్మప్పకాసకా . తేనాహ "**ఖన్ధధాతుఆయతనపచ్చయాకారప్పటిసంయుత్తా**"తి. **ఉగ్గహేతబ్బం పరియాపుణితబ్బన్తి** చ లిఙ్గవచనవిపల్లాసేన వుత్తన్తి ఆహ "**ఉగ్గహేతబ్బే చేవ వళఞ్జేతబ్బే చా**"తి. కవినో కమ్మం **కవితా**. యస్స పన యం కమ్మం, తం తేన కతన్తి వుచ్చతీతి ఆహ "**కవితాతి కవీహి కతా**"తి. **కావేయ్యన్తి** కబ్యం, **కబ్యన్తి** చ కవినా వుత్తన్తి అత్థో. తేనాహ "**తస్సేవ వేవచన**"న్తి. **చిత్తక్ఖరాతి** చిత్రాకారఅక్ఖరా. ఇతరం తస్సేవ వేవచనం. **సాసనతో బహిద్ధా ఠితాతి** న సాసనావచరా. **బాహిరకసావకేహీతి** "బుద్ధా"తి అప్పఞ్ఞాతానం యేసం కేసఞ్చి సావకేహి. **సుస్సూసిస్సన్తీతి** అక్ఖరచిత్తతాయ చేవ సరసమ్పత్తియా చ అత్తమనా హుత్వా సామణేరదహరభిక్ఖుమాతుగామమహాగహపతికాదయో "ఏస ధమ్మకథికో"తి సన్నిపతిత్వా సోతుకామా భవిస్సన్తి.

తతియఅనాగతభయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. చతుత్థఅనాగతభయసుత్తవణ్ణనా

౮౦. దసమే **పఞ్చవిధేన సంసగ్గేనాతి** "సవనసంసగ్గో, దస్సనసంసగ్గో, సముల్లాపసంసగ్గో, సమ్భోగసంసగ్గో, కాయసంసగ్గో"తి ఏవం వుత్తేన పఞ్చవిధేన సంసగ్గేన. సంసజ్జతి ఏతేనాతి సంసగ్గో, రాగో. సవనహేతుకో, సవనవసేన వా పవత్తో సంసగ్గో **సవనసంసగ్గో**. ఏస నయో సేసేసుపి. **కాయసంసగ్గో** పన కాయపరామాసో. తేసు పరేహి వా కథియమానం రూపాదిసమ్పత్తిం అత్తనా వా సితలపితగీతసద్దం సుణన్తస్స సోతవిఞ్ఞాణవీథివసేన ఉప్పన్నో రాగో **సవనసంసగ్గో** నామ. విసభాగరూపం ఓలోకేన్తస్స పన చక్ఖువిఞ్ఞాణవీథివసేన ఉప్పన్నో రాగో **దస్సనసంసగ్గో** నామ. అఞ్ఞమఞ్ఞఆలాపసల్లాపవసేన

ఉప్పన్నరాగో **సముల్లాపసంసగ్గో** నామ. భిక్ఖునో భిక్ఖునియా సన్తకం, భిక్ఖునియా భిక్ఖుస్స సన్తకం గహేత్వా పరిభోగకరణవసేన ఉప్పన్నరాగో **సమ్భోగసంసగ్గో** నామ. హత్థగ్గాహాదివసేన ఉప్పన్నో రాగో **కాయసంసగ్గో** నామ.

అనేకవిహితన్తి అన్నసన్నిధిపానసన్నిధివత్థసన్నిధియానసన్నిధిసయనసన్నిధిగన్ధసన్నిధి- ఆమిససన్నిధివసేన అనేకప్పకారం. **సన్నిధికతస్సా**తి ఏతేన "సన్నిధికారపరిభోగ"న్తి (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౧౦) ఏత్థ కార-సద్దస్స కమ్మత్థతం దస్సేతి. యథా వా "ఆచయం గామినో"తి వత్తబ్బే అనునాసికలోపేన "ఆచయగామినో"తి నిద్దేసో కతో, ఏవం "సన్నిధికారం పరిభోగ"న్తి వత్తబ్బే అనునాసికలోపేన "**సన్నిధికారపరిభోగ**"న్తి వుత్తం, సన్నిధిం కత్వా పరిభోగన్తి అత్థో.

"సన్నిధికతస్స పరిభోగ"న్తి ఏత్థ (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౨) పన దువిధా కథా వినయవసేన సల్లేఖవసేన చ. వినయవసేన తావ యం కిఞ్చి అన్నం అజ్జ పటిగ్గహితం అపరజ్జు సన్నిధికారం హోతి, తస్స పరిభోగే పాచిత్తియం. అత్తనా లద్ధం పన సామణేరానం దత్వా తేహి లద్ధం వా ఠపాపేత్వా దుతియదివసే భుఞ్జితుం వట్టతి, సల్లేఖో పన న హోతి. పానసన్నిధిమ్హిపి ఏసేవ నయో. వత్థసన్నిధిమ్హి అనధిట్ఠితావికప్పితం సన్నిధి చ హోతి, సల్లేఖఞ్చ కోపేతి. అయం నిప్పరియాయకథా. పరియాయతో పన తిచీవరసన్తుట్ఠేన భవితబ్బం, చతుత్థం లభిత్వా అఞ్ఞస్స దాతబ్బం. సచే యస్స కస్సచి దాతుం న సక్కోతి, యస్స పన దాతుకామో హోతి, సో ఉద్దేసత్థాయ వా పరిపుచ్ఛత్థాయ వా గతో, ఆగతమత్తే దాతబ్బం, అదాతుం న వట్టతి. చీవరే పన అప్పహోన్తే, సతియా వా పచ్చాసాయ అనుఞ్ఞాతకాలం ఠపేతుం వట్టతి. సూచిసుత్తచీవరకారకానం అలాభే తతోపి వినయకమ్మం కత్వా ఠపేతుం వట్టతి "ఇమస్మిం జిణ్ణే పున ఈదిసం కుతో లభిస్సామీ"తి పన ఠపేతుం న వట్టతి, సన్నిధి చ హోతి, సల్లేఖఞ్చ కోపేతి.

యానసన్నిధిమ్హి **యానం** నామ వయ్హం రథో సకటం సన్దమానికా పాటఙ్కీతి. న పనేతం పబ్బజితస్స యానం, ఉపాహనం పన యానం. ఏకభిక్ఖుస్స హి ఏకో అరఞ్ఞవాసత్థాయ, ఏకో ధోతపాదకత్థాయాతి ఉక్కంసతో ద్వే ఉపాహనసఙ్ఘాటకా వట్టన్తి, తతియం లభిత్వా అఞ్ఞస్స దాతబ్బో. "ఇమస్మిం జిణ్ణే అఞ్ఞం కుతో లభిస్సామీ"తి ఠపేతుం న వట్టతి, సన్నిధి చ హోతి, సల్లేఖఞ్చ కోపేతి. సయనసన్నిధిమ్హి **సయన**న్తి మఞ్చో. ఏకస్స భిక్ఖునో ఏకో సయనగబ్భే, ఏకో దివాట్ఠానేతి ఉక్కంసతో ద్వే మఞ్చా వట్టన్తి. తతో ఉత్తరిం లభిత్వా అఞ్ఞస్స భిక్ఖునో, గణస్స వా దాతబ్బో, అదాతుం న వట్టతి, సన్నిధి చేవ హోతి, సల్లేఖో చ కుప్పతి. గన్ధసన్నిధిమ్హి భిక్ఖునో కణ్డుకచ్ఛువిదోసాదిఆబాధే సతి గన్ధా వట్టన్తి. గన్ధత్థికేన గన్ధఞ్చ ఆహరాపేత్వా తస్మిం రోగే వూపసన్తే అఞ్ఞేసం వా ఆబాధికానం దాతబ్బం, ద్వారే పఞ్చఙ్గులిఘరధూపనాదీసు వా ఉపనేతబ్బం. "పున రోగే సతి భవిస్సతీ"తి ఠపేతుం న వట్టతి, గన్ధసన్నిధి చ హోతి, సల్లేఖఞ్చ కోపేతి.

ఆమిసన్తి వుత్తావసేసం దట్ఠబ్బం. సేయ్యథిదం – ఇధేకచ్చో భిక్ఖు "తథారూపే కాలే ఉపకారాయ భవిస్సన్తీ"తి తిలతణ్డులముగ్గమాసనాళికేరలోణమచ్ఛసప్పితేలకులాలభాజనాదీని ఆహరాపేత్వా ఠపేతి. సో వస్సకాలే కాలస్సేవ సామణేరేహి యాగుం పచాపేత్వా పరిభుఞ్జిత్వా "సామణేర ఉదకకద్దమే దుక్ఖం గామం పవిసితుం, గచ్ఛ అసుకకులం గన్త్వా మయ్హం విహారే నిసిన్నభావం ఆరోచేహి, అసుకకులతో దధిఆదీని ఆహరా"తి పేసేతి. భిక్ఖూహి "కిం, భన్తే , గామం పవిసిస్సామా"తి వుత్తేపి "దుప్పవేసో, ఆవుసో, ఇదాని గామో"తి వదతి. తే "హోతు, భన్తే, అచ్ఛథ తుమ్హే, మయం భిక్ఖం పరియేసిత్వా ఆహరిస్సామా"తి గచ్ఛన్తి. అథ సామణేరో దధిఆదీని ఆహరిత్వా భత్తఞ్చ బ్యఞ్జనఞ్చ సమ్పాదేత్వా ఉపనేతి, తం భుఞ్జన్తస్సేవ ఉపట్ఠాకా భత్తం పహిణన్తి, తతోపి మనాపమనాపం భుఞ్జతి. అథ భిక్ఖూ పిణ్డపాతం గహేత్వా ఆగచ్ఛన్తి,

తతోపి మనాపమనాపం భుఞ్జతియేవ. ఏవం చతుమాసమ్పి వీతినామేతి. అయం వుచ్చతి భిక్ఖు ముణ్డకుటుమ్బికజీవికం జీవతి, న సమణజీవికన్తి. ఏవరూపో **ఆమిససన్నిధి** నామ హోతి. భిక్ఖునో పన వసనట్ఠానే ఏకా తణ్డులనాళి ఏకో గుళపిణ్డో కుడువమత్తం సప్పీతి ఏత్తకం నిధేతుం వట్టతి అకాలే సమ్పత్తచోరానం అత్థాయ. తే హి ఏత్తకం ఆమిసపటిసన్థారం అలభన్తా జీవితా వోరోపేయ్యుం, తస్మా సచే హి ఏత్తకం నత్థి, ఆహరాపేత్వాపి ఠపేతుం వట్టతి. అఫాసుకకాలే చ యదేత్థ కప్పియం, తం అత్తనాపి పరిభుఞ్జితుం వట్టతి. కప్పియకుటియం పన బహుం ఠపేన్తస్సపి సన్నిధి నామ నత్థి.

చతుత్థఅనాగతభయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

యోధాజీవవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౯) ౪. థేరవగ్గో

౧-౨. రజనీయసుత్తాదివణ్ణనా

౮౧-౮౨. చతుత్థస్స పఠమం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. దుతియే గుణమక్ఖనాయ పవత్తోపి అత్తనో కారకం గూథేన పహరన్తం గూథో వియ పఠమతరం మక్ఖేతీతి మక్ఖో, సో ఏతస్స అత్థీతి **మక్ఖీ**. పళాసతీతి పళాసో, పరస్స గుణే డంసిత్వా వియ అపనేతీతి అత్థో. సో ఏతస్స అత్థీతి **పళాసీ**. పళాసీ పుగ్గలో హి దుతియస్స ధురం న దేతి, సమ్పసారేత్వా తిట్ఠతి. తేనాహ ‘‘**యుగగ్గాహలక్ఖణేన పళాసేన సమన్నాగతో**’’తి.

రజనీయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. కుహకసుత్తవణ్ణనా

౮౩. తతియే **తీహి కుహనవత్థూహీ**తి సామన్తజప్పనఇరియాపథసన్నిస్సితపచ్చయప్పటిసేవనభేదతో తిప్పభేదేహి కుహనవత్థూహి. తివిధేన కుహనవత్థునా లోకం కుహయతి విమ్హాపయతి ‘‘అహో అచ్ఛరియపురిసో’’తి అత్తని పరేసం విమ్హయం ఉప్పాదేతీతి **కుహకో**. లాభసక్కారత్థికో హుత్వా లపతి అత్తానం దాయకం వా ఉక్ఖిపిత్వా యథా సో కిఞ్చి దదాతి, ఏవం ఉక్కాచేత్వా కథేతీతి **లపకో**. నిమిత్తం సీలం తస్సాతి **నేమిత్తికో,** నిమిత్తేన వా చరతి, నిమిత్తం వా కరోతీతి నేమిత్తికో. **నిమిత్త**న్తి చ పరేసం పచ్చయదానసఞ్ఞుప్పాదకం కాయవచీకమ్మం వుచ్చతి . నిప్పేసో సీలమస్సాతి **నిప్పేసికో**. నిప్పిసతీతి వా నిప్పేసో, నిప్పేసోయేవ **నిప్పేసికో**. **నిప్పేసో**తి చ సఠపురిసో వియ లాభసక్కారత్థం అక్కోసనుప్పణ్డనపరపిట్ఠిమంసికతాది.

కుహకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౭. పటిసమ్భిదాప్పత్తసుత్తాదివణ్ణనా

౮౬-౮౭. ఛట్ఠే పటిసమ్భిదాసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **ఉచ్చావచానీ**తి ఉచ్చనీచాని. తేనాహ ‘‘**మహన్తఖుద్దకానీ**’’**తి. కింకరణీయానీ**తి ‘‘కిం కరోమీ’’తి ఏవం వత్వా కత్తబ్బకమ్మాని. తత్థ **ఉచ్చకమ్మాని** నామ చీవరస్స కరణం, రజనం, చేతియే సుధాకమ్మం, ఉపోసథాగారచేతియఘరబోధిఘరేసు కత్తబ్బకమ్మన్తి ఏవమాది. **అవచకమ్మం** నామ పాదధోవనమక్ఖనాది ఖుద్దకకమ్మం. **తత్రుపాయాసా**తి తత్రుపగమనియా, తత్ర తత్ర మహన్తే ఖుద్దకే చ కమ్మే సాధనవసేన ఉపగచ్ఛన్తియాతి అత్థో. తస్స తస్స కమ్మస్స నిప్ఫాదనే సమత్థాయాతి వుత్తం హోతి. **తత్రుపాయాయా**తి వా తత్ర తత్ర కమ్మే సాధేతబ్బే ఉపాయభూతాయ. **అలం కాతు**న్తి కాతుం సమత్థో హోతి. **అలం సంవిధాతు**న్తి విచారేతుం సమత్థో. సత్తమం ఉత్తానమేవ.

పటిసమ్భిదాప్పత్తసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. థేరసుత్తవణ్ణనా

౮౮. అట్ఠమే **థిరభావప్పత్తో**తి సాసనే థిరభావం అనివత్తిభావం పత్తో. పబ్బజితో హుత్వా బహూ రత్తియో జానాతీతి **రత్తఞ్ఞూ**. తేనాహ ''**పబ్బజితదివసతో పట్ఠాయా**''తిఆది. **పాకటో**తి అయథాభూతగుణేహి చేవ యథాభూతగుణేహి చ సముగ్గతో. యసో ఏతస్స అత్థీతి **యసస్సీ**, యసం సితో నిస్సితో వా **యసస్సీ**. తేనాహ ''**యసనిస్సితో**''తి. అసతం అసాధూనం ధమ్మా **అసద్ధమ్మా**, అసన్తా వా అసున్దరా గారయ్హా లామకా ధమ్మాతి **అసద్ధమ్మా**. విపరియాయేన **సద్ధమ్మా** వేదితబ్బా.

థేరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమసేఖసుత్తవణ్ణనా

౮౯. నవమే ఆరమితబ్బట్ఠేన కమ్మం ఆరామో ఏతస్సాతి కమ్మారామో, తస్స భావో **కమ్మారామతా**. తత్థ **కమ్మ**న్తి ఇతికత్తబ్బం కమ్మం వుచ్చతి. సేయ్యథిదం – చీవరవిచారణం చీవరకమ్మకరణం ఉపత్థమ్భనం పత్తత్థవికఅంసబద్ధకకాయబన్ధనధమ్మకరణఆధారకపాదకథలికసమ్మజ్జనిఆదీనం కరణన్తి. ఏకచ్చో హి ఏతాని కరోన్తో సకలదివసం ఏతానేవ కరోతి, తం సన్ధాయేస పటిక్ఖేపో. యో పన ఏతేసం కరణవేలాయమేవ తాని కరోతి, ఉద్దేసవేలాయ ఉద్దేసం గణ్హాతి, సజ్ఝాయవేలాయ సజ్ఝాయతి, చేతియఙ్గణవత్తవేలాయ చేతియఙ్గణవత్తం కరోతి, మనసికారవేలాయ మనసికారం కరోతి, న సో కమ్మారామో నామ. **భస్సారామతా**తి ఏత్థ యో ఇత్థివణ్ణపురిసవణ్ణాదివసేన ఆలాపసల్లాపం కరోన్తోయేవ దివసఞ్చ రత్తిఞ్చ వీతినామేతి, ఏవరూపో భస్సే పరియన్తకారీ న హోతి, అయం భస్సారామో నామ. యో పన రత్తిమ్పి దివసమ్పి ధమ్మం కథేతి, పఞ్హం విస్సజ్జేతి, అయం అప్పభస్సో భస్సే పరియన్తకారీయేవ. కస్మా? "సన్నిపతితానం వో, భిక్ఖవే, ద్వయం కరణీయం ధమ్మీ వా కథా, అరియో వా తుణ్హీభావో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౩; ఉదా॰ ౧౨, ౨౮, ౨౯) వుత్తత్తా.

నిద్దారామతాతి ఏత్థ యో గచ్ఛన్తోపి నిసిన్నోపి నిపన్నోపి థినమిద్ధాభిభూతో నిద్దాయతియేవ, అయం నిద్దారామో నామ. యస్స పన కరజకాయే గేలఞ్ఞేన చిత్తం భవఙ్గే ఓతరతి, నాయం నిద్దారామో. తేనేవాహ – "అభిజానామి ఖో పనాహం, అగ్గివేస్సన, గిమ్హానం పచ్ఛిమే మాసే పచ్ఛాభత్తం పిణ్డపాతప్పటిక్కన్తో చతుగ్గుణం సఙ్ఘాటిం పఞ్ఞాపేత్వా దక్ఖిణేన పస్సేన సతో సమ్పజానో నిద్దం ఓక్కమితా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౮౭). **సఙ్గణికారామతా**తి ఏత్థ యో ఏకస్స దుతియో, ద్విన్నం తతియో, తిణ్ణం చతుత్థోతి ఏవం సంసట్ఠోవ విహరతి, ఏకకో అస్సాదం న లభతి, అయం సఙ్గణికారామో. యో పన చతూసు ఇరియాపథేసు ఏకకోవ అస్సాదం లభతి, నాయం సఙ్గణికారామో వేదితబ్బో. సేఖానం పటిలద్ధగుణస్స పరిహానాసమ్భవతో ''**ఉపరిగుణేహీ**''తిఆది వుత్తం.

పఠమసేఖసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియసేఖసుత్తవణ్ణనా

౯౦. దసమే **అతిపాతోవా**తి సబ్బరత్తిం నిద్దాయిత్వా బలవపచ్చూసే కోటిసమ్ముఞ్జనియా థోకం సమ్మజ్జిత్వా ముఖం ధోవిత్వా యాగుభిక్ఖత్థాయ పాతోవ పవిసతి. **తం అతిక్కమిత్వా**తి గిహిసంసగ్గవసేన కాలం వీతినామేన్తో మజ్ఝన్హికసమయం అతిక్కమిత్వా పక్కమతి. పాతోయేవ హి గామం పవిసిత్వా యాగుం ఆదాయ ఆసనసాలం గన్త్వా పివిత్వా ఏకస్మిం ఠానే నిపన్నో నిద్దాయిత్వా మనుస్సానం భోజనవేలాయ "పణీతభిక్ఖం లభిస్సామీ"తి ఉపకట్ఠే మజ్ఝన్హికే ఉట్ఠాయ ధమ్మకరణేన

ఉదకం గహేత్వా అక్ఖీని పుఞ్ఛిత్వా పిణ్డాయ చరిత్వా యావదత్థం భుఞ్జిత్వా గిహిసంసట్ఠో కాలం వీతినామేత్వా మజ్ఝన్హే వీతివత్తే పటిక్కమతి.

అప్పిచ్ఛకథాతి, “ఆవుసో, అత్రిచ్ఛతా పాపిచ్ఛతాతి ఇమే ధమ్మా పహాతబ్బా”తి తేసు ఆదీనవం దస్సేత్వా “ఏవరూపం అప్పిచ్ఛతం సమాదాయ వత్తితబ్బ”న్తిఆదినయప్పవత్తా కథా. **తీహి వివేకేహీ**తి కాయవివేకో, చిత్తవివేకో, ఉపధివివేకోతి ఇమేహి తీహి వివేకేహి. తత్థ ఏకో గచ్ఛతి, ఏకో తిట్ఠతి, ఏకో నిసీదతి, ఏకో సేయ్యం కప్పేతి, ఏకో గామం పిణ్డాయ పవిసతి, ఏకో పటిక్కమతి, ఏకో చఙ్కమం అధిట్ఠాతి, ఏకో చరతి, ఏకో విహరతీతి అయం **కాయవివేకో** నామ. అట్ఠ సమాపత్తియో పన **చిత్తవివేకో** నామ. నిబ్బానం **ఉపధివివేకో** నామ. వుత్తమ్పి హేతం – “కాయవివేకో చ వివేకట్ఠకాయానం నేక్ఖమ్మాభిరతానం, చిత్తవివేకో చ పరిసుద్ధచిత్తానం పరమవోదానప్పత్తానం, ఉపధివివేకో చ నిరుపధీనం పుగ్గలానం విసఙ్ఖారగతాన”న్తి (మహాని. ౫౭). **దువిధం వీరియ**న్తి కాయికం, చేతసికఞ్చ వీరియం. **సీల**న్తి చతుపారిసుద్ధిసీలం. **సమాధి**న్తి విపస్సనాపాదకా అట్ఠ సమాపత్తియో. **విముత్తికథా**తి వా అరియఫలం ఆరబ్భ పవత్తా కథా. సేసం ఉత్తానమేవ.

దుతియసేఖసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

థేరవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౦) ౫. కకుధవగ్గో

౧-౧౦. పఠమసమ్పదాసుత్తాదివణ్ణనా

౯౧-౧౦౦. పఞ్చమస్స పఠమే దుతియే చ నత్థి వత్తబ్బం. తతియే ఆజాననతో **అఞ్ఞా,** ఉపరిమగ్గపఞ్ఞా హేట్ఠిమమగ్గేన ఞాతపరిఞ్ఞాయ ఏవ జాననతో. తస్సా పన ఫలభావతో మగ్గఫలపఞ్ఞా తంసహగతా సమ్మాసఙ్కప్పాదయో చ ఇధ ‘‘అఞ్ఞా’’తి వుత్తా. అఞ్ఞాయ బ్యాకరణాని **అఞ్ఞాబ్యాకరణాని**. తేనేవాహ ‘‘**అఞ్ఞాబ్యాకరణానీతి అరహత్తబ్యాకరణానీ**’’తి. **అధిగతమానేనాతి** అప్పత్తే పత్తసఞ్ఞీ, అనధిగతే అధిగతసఞ్ఞీ హుత్వా అధిగతం మయాతి మానేన. చతుత్థాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

పఠమసమ్పదాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

కకుధవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౩. తతియపణ్ణాసకం

(౧౧) ౧. ఫాసువిహారవగ్గో

౧-౪. సారజ్జసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౧-౪. తతియస్స పఠమే నత్థి వత్తబ్బం. దుతియే పిణ్డపాతాదిఅత్థాయ ఉపసఙ్కమితుం యుత్తట్ఠానం గోచరో, వేసియా గోచరో అస్సాతి **వేసియాగోచరో,** మిత్తసన్థవవసేన ఉపసఙ్కమితబ్బట్ఠానన్తి అత్థో. వేసియా నామ రూపూపజీవినియో, తా మిత్తసన్థవవసేన న ఉపసఙ్కమితబ్బా సమణభావస్స అన్తరాయకరత్తా, పరిసుద్ధాసయస్సపి గరహాహేతుతో, తస్మా దక్ఖిణాదానవసేన సతిం ఉపట్ఠపేత్వా ఉపసఙ్కమితబ్బం. **విధవా** వుచ్చన్తి మతపతికా, పవుత్థపతికా వా. **థుల్లకుమారియోతి** మహల్లికా అనివిద్ధా కుమారియో. **పణ్డకాతి** నపుంసకా. తే హి ఉస్సన్నకిలేసా అవూపసన్తపరిళాహా లోకామిసనిస్సితకథాబహులా, తస్మా న ఉపసఙ్కమితబ్బా. **భిక్ఖునియో** నామ ఉస్సన్నబ్రహ్మచరియా. తథా **భిక్ఖూపి.** అఞ్ఞమఞ్ఞం విసభాగవత్థుభావతో సన్థవవసేన ఉపసఙ్కమనే కతిపాహేనేవ బ్రహ్మచరియన్తరాయో సియా, తస్మా న ఉపసఙ్కమితబ్బా, గిలానపుచ్ఛనాదివసేన ఉపసఙ్కమనే సతోకారినా భవితబ్బం. తతియచతుత్థాని ఉత్తానత్థానేవ.

సారజ్జసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఫాసువిహారసుత్తవణ్ణనా

౧౦౫. పఞ్చమే మేత్తా ఏతస్స అత్థీతి మేత్తం, తంసముట్ఠానం కాయకమ్మం **మేత్తం కాయకమ్మం.** ఏస నయో సేసద్వయేపి. **ఆవీతి** పకాసనం. పకాసభావో చేత్థ యం ఉద్దిస్స తం కాయకమ్మం కరీయతి, తస్స సమ్ముఖభావతోతి ఆహ ‘‘**సమ్ముఖా**’’తి. **రహోతి** అప్పకాసం. అప్పకాసతా చ యం ఉద్దిస్స తం కాయకమ్మం కరీయతి, తస్స అపచ్చక్ఖభావతోతి ఆహ ‘‘**పరమ్ముఖా**’’తి. ఇమాని మేత్తకాయకమ్మాదీని భిక్ఖూనం వసేన ఆగతాని తేసం సేట్ఠపరిసభావతో, గిహీసుపి లబ్భన్తియేవ. భిక్ఖూనఞ్హి మేత్తచిత్తేన ఆభిసమాచారికపూరణం మేత్తం కాయకమ్మం నామ . గిహీనం చేతియవన్దనత్థాయ బోధివన్దనత్థాయ సఙ్ఘనిమన్తనత్థాయ గమనం గామం పిణ్డాయ పవిట్ఠే భిక్ఖూ దిస్వా పచ్చుగ్గమనం పత్తప్పటిగ్గహణం ఆసనపఞ్ఞాపనం అనుగమనన్తి ఏవమాదికం మేత్తం కాయకమ్మం నామ. భిక్ఖూనం మేత్తచిత్తేన ఆచారపఞ్ఞత్తిసిక్ఖాపనం కమ్మట్ఠానకథనం ధమ్మదేసనా తేపిటకమ్పి బుద్ధవచనం మేత్తం వచీకమ్మం నామ. గిహీనం ‘‘చేతియవన్దనాయ గచ్ఛామ, బోధివన్దనాయ గచ్ఛామ, ధమ్మస్సవనం కరిస్సామ, దీపమాలం పుప్ఫపూజం కరిస్సామ, తీణి సుచరితాని సమాదాయ వత్తిస్సామ, సలాకభత్తాదీని దస్సామ, వస్సావాసికం దస్సామ, అజ్జ సఙ్ఘస్స చత్తారో పచ్చయే దస్సామ, సఙ్ఘం నిమన్తేత్వా ఖాదనీయాదీని సంవిదహథ, ఆసనాని పఞ్ఞపేథ, పానీయం ఉపట్ఠపేథ, సఙ్ఘం పచ్చుగ్గన్త్వా ఆనేథ, పఞ్ఞత్తాసనే నిసీదాపేథ, ఛన్దజాతా ఉస్సాహజాతా వేయ్యావచ్చం కరోథా’’తిఆదికథనకాలే మేత్తం వచీకమ్మం నామ. భిక్ఖూనం పాతోవ ఉట్ఠాయ సరీరప్పటిజగ్గనం కత్వా చేతియఙ్గణం గన్త్వా వత్తాదీని కత్వా వివిత్తసేనాసనే నిసీదిత్వా ‘‘ఇమస్మిం విహారే భిక్ఖూ సుఖీ హోన్తు అవేరా అబ్యాపజ్జా’’తి చిన్తనం మేత్తం మనోకమ్మం నామ, గిహీనం ‘‘అయ్యా సుఖీ హోన్తు అవేరా అబ్యాపజ్జా’’తి చిన్తనం మేత్తం మనోకమ్మం నామ.

తత్థ నవకానం చీవరకమ్మాదీసు సహాయభావగమనం సమ్ముఖా కాయకమ్మం నామ, థేరానం పన పాదధోవనసిఞ్చనబీజనదానాదిభేదమ్పి సబ్బం సామీచికమ్మం సమ్ముఖా కాయకమ్మం నామ, ఉభయేహిపి దున్నిక్ఖిత్తానం

దారుభణ్డాదీనం తేసు అవఞ్ఞం అకత్వా అత్తనా దున్నిక్ఖిత్తానం వియ పటిసామనం పరమ్ముఖా మేత్తం కాయకమ్మం నామ. "దేవత్థేరో తిస్సత్థేరో"తి వుత్తం ఏవం పగ్గయ్హవచనం సమ్ముఖా మేత్తం వచీకమ్మం నామ, విహారే అసన్తం పన పటిపుచ్ఛన్తస్స "కుహిం అమ్హాకం దేవత్థేరో, కుహిం అమ్హాకం తిస్సత్థేరో, కదా ను ఖో ఆగమిస్సతీ"తి ఏవం పియవచనం పరమ్ముఖా మేత్తం వచీకమ్మం నామ. మేత్తాసినేహసినిద్ధాని పన నయనాని ఉమ్మీలేత్వా పసన్నేన ముఖేన ఓలోకనం సమ్ముఖా మేత్తం మనోకమ్మం నామ, "దేవత్థేరో తిస్సత్థేరో అరోగో హోతు అబ్యాపజ్జో"తి సమన్నాహరణం పరమ్ముఖా మేత్తం మనోకమ్మం నామ. కామఞ్చేత్థ మేత్తాసినేహసినిద్ధానం నయనానం ఉమ్మీలనం, పసన్నేన ముఖేన ఓలోకనఞ్చ మేత్తం కాయకమ్మమేవ. యస్స పన చిత్తస్స వసేన నయనానం మేత్తాసినేహసినిద్ధతా, ముఖస్స చ పసన్నతా, తం సన్ధాయ వుత్తం "మేత్తం మనోకమ్మం నామా"తి. సమాధిసంవత్తనప్పయోజనాని **సమాధిసంవత్తనికాని**.

సమానసీలతం గతోతి తేసు తేసు దిసాభాగేసు విహరన్తేహి భిక్ఖూహి సద్ధిం సమానసీలతం గతో. **యాయన్తి** యా అయం మయ్హఞ్చేవ తుమ్హాకఞ్చ పచ్చక్ఖభూతా. **దిట్ఠీ**తి సమ్మాదిట్ఠి. **అరియా**తి నిద్దోసా. **నియ్యాతీ**తి వట్టదుక్ఖతో నిస్సరతి నిగ్గచ్ఛతి. సయం నియ్యన్తీయేవ హి తంసమఙ్గిపుగ్గలం వట్టదుక్ఖతో నియ్యాపేతీతి వుచ్చతి. యా సత్థు అనుసిట్ఠి, తం కరోతీతి **తక్కరో** , తస్స, యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జకస్సాతి అత్థో. **దుక్ఖక్ఖయాయా**తి సబ్బదుక్ఖక్ఖయత్థం. **దిట్ఠిసామఞ్ఞగతో**తి సమానదిట్ఠిభావం ఉపగతో.

ఫాసువిహారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౧౦. ఆనన్దసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౬-౧౧౦. ఛట్ఠే **అధిసీలే**తి నిమిత్తత్థే భుమ్మం, సీలనిమిత్తం న ఉపవదతి న నిన్దతీతి అత్థో. అత్తని కమ్మే చ అను అను పేక్ఖతి సీలేనాతి **అత్తానుపేక్ఖీ**. సత్తమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

ఆనన్దసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఫాసువిహారవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౨) ౨. అన్ధకవిన్దవగ్గో

౧-౪. కులూపకసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౧-౧౧౪. దుతియస్స పఠమే అసన్థవేసు కులేసు విస్సాసో ఏతస్సాతి **అసన్థవవిస్సాసీ**. అనిస్సరో హుత్వా వికప్పేతి సంవిదహతి సీలేనాతి **అనిస్సరవికప్పీ**. విస్సట్ఠాని విసుం ఖిత్తాని భేదేన అవత్థితాని కులాని ఘటనత్థాయ ఉపసేవతి సీలేనాతి **విస్సట్ఠుపసేవీ**. దుతియాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

కులూపకసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౧౩. మచ్ఛరినీసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౫-౧౨౩. పఞ్చమే ఆవాసమచ్ఛరియాదీని పఞ్చ ఇధ భిక్ఖునియా వసేన ఆగతాని, భిక్ఖుస్స వసేనపి తాని వేదితబ్బాని. ఆవాసమచ్ఛరియేన హి సమన్నాగతో భిక్ఖు ఆగన్తుకం దిస్వా "ఏత్థ చేతియస్స వా సఙ్ఘస్స వా పరిక్ఖారో ఠపితో"తిఆదీని వత్వా సఙ్ఘికఆవాసం న దేతి. కులమచ్ఛరియేన సమన్నాగతో భిక్ఖు తేహి తేహి కారణేహి ఆదీనవం దస్సేత్వా అత్తనో ఉపట్ఠాకే కులే అఞ్ఞేసం పవేసమ్పి నివారేతి. లాభమచ్ఛరియేన సమన్నాగతో సఙ్ఘికమ్పి లాభం మచ్ఛరాయన్తో యథా అఞ్ఞే న లభన్తి, ఏవం కరోతి అత్తనా విసమనిస్సితతాయ బలవనిస్సితతాయ చ. వణ్ణమచ్ఛరియేన సమన్నాగతో అత్తనో వణ్ణం వణ్ణేతి, పరేసం వణ్ణే "కిం వణ్ణో ఏసో"తి తం తం దోసం వదతి. **వణ్ణో**తి చేత్థ సరీరవణ్ణోపి, గుణవణ్ణోపి వేదితబ్బో.

ధమ్మమచ్ఛరియేన సమన్నాగతో – "ఇమం ధమ్మం పరియాపుణిత్వా ఏసో మం అభిభవిస్సతీ"తి అఞ్ఞస్స న దేతి. యో పన – "అయం ఇమం ధమ్మం ఉగ్గహేత్వా అఞ్ఞథా అత్థం విపరివత్తేత్వా నాసేస్సతీ"తి ధమ్మానుగ్గహేన వా – "అయం ఇమం ధమ్మం ఉగ్గహేత్వా ఉద్ధతో ఉన్నళో అవూపసన్తచిత్తో అపుఞ్ఞం పసవిస్సతీ"తి పుగ్గలానుగ్గహేన వా న దేతి, న తం మచ్ఛరియం. **ధమ్మో**తి చేత్థ పరియత్తిధమ్మో అధిప్పేతో. పటివేధధమ్మో హి అరియానంయేవ హోతి, తే చ నం న మచ్ఛరాయన్తి మచ్ఛరియస్స సబ్బసో పహీనత్తాతి తస్స అసమ్భవో ఏవ. తత్థ ఆవాసమచ్ఛరియేన లోహగేహే పచ్చతి, యక్ఖో వా పేతో వా హుత్వా తస్సేవ ఆవాసస్స సఙ్కారం సీసేన ఉక్ఖిపిత్వా చరతి. కులమచ్ఛరియేన అప్పభోగో హోతి. లాభమచ్ఛరియేన గూథనిరయే నిబ్బత్తతి, సఙ్ఘస్స వా గణస్స వా లాభం మచ్ఛరాయిత్వా పుగ్గలికపరిభోగేన వా పరిభుఞ్జిత్వా యక్ఖో వా పేతో వా మహాఅజగరో వా హుత్వా నిబ్బత్తతి. వణ్ణమచ్ఛరియేన భవేసు నిబ్బత్తస్స వణ్ణో నామ న హోతి. ధమ్మమచ్ఛరియేన కుక్కుళనిరయే నిబ్బత్తతి. ఛట్ఠాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

మచ్ఛరినీసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అన్ధకవిన్దవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౩) ౩. గిలానవగ్గో

౧౨౪-౧౩౦. తతియో వగ్గో ఉత్తానత్థోయేవ.

(౧౪) ౪. రాజవగ్గో

౧. పఠమచక్కానువత్తనసుత్తవణ్ణనా

౧౩౧. చతుత్థస్స పఠమే **అత్థఞ్ఞూ**తి హితఞ్ఞూ. హితపరియాయో హేత్థ అత్థ-సద్దో ''అత్తత్థో పరత్థో''తిఆదీసు (మహాని. ౬౯; చూళని. మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేసో ౮౫; పటి. మ. ౩.౫) వియ. యస్మా చేస పరేసం హితం జానన్తో తే అత్తని రఞ్జేతి, తస్మా వుత్తం ''**రఞ్జేతుం జానాతీ**''తి. **దణ్డే**తి అపరాధానురూపే దణ్డనే. **బలమ్హీ**తి బలకాయే. **పఞ్చ అత్థే**తి అత్తత్థో, పరత్థో, ఉభయత్థో, దిట్ఠధమ్మికో అత్థో, సమ్పరాయికో అత్థోతి ఏవం పఞ్చప్పభేదే అత్థే. **చత్తారో ధమ్మే**తి చతుసచ్చధమ్మే, కామరూపారూపలోకుత్తరభేదే వా చత్తారో ధమ్మే. పటిగ్గహణపరిభోగమత్తఞ్ఞూతాయ ఏవ పరియేసనవిస్సజ్జనమత్తఞ్ఞూతాపి బోధితా హోన్తీతి ''**పటిగ్గహణపరిభోగమత్తం జానాతి**''ఇచ్చేవ వుత్తం.

ఉత్తరతి అతిక్కమతి, అభిభవతీతి వా ఉత్తరం, నత్థి ఏత్థ ఉత్తరన్తి **అనుత్తరం**. అనతిసయం, అప్పటిభాగం వా అనేకాసు దేవమనుస్సపరిసాసు అనేకసతక్ఖత్తుం తేసం అరియసచ్చప్పటివేధసమ్పాదనవసేన పవత్తా భగవతో ధమ్మదేసనా **ధమ్మచక్కం**. అపిచ సబ్బపఠమం అఞ్ఞాతకోణ్డఞ్ఞప్పముఖాయ అట్ఠారసపరిసగణాయ బ్రహ్మకోటియా చతుసచ్చస్స పటివేధవిధాయినీ యా ధమ్మదేసనా, తస్సా సాతిసయా ధమ్మచక్కసమఞ్ఞా. తత్థ సతిపట్ఠానాదిధమ్మో ఏవ పవత్తనట్ఠేన చక్కన్తి **ధమ్మచక్కం. చక్క**న్తి వా ఆణా ధమ్మతో అనపేతత్తా, ధమ్మఞ్చ తం చక్కఞ్చాతి **ధమ్మచక్కం**. ధమ్మేన ఞాయేన చక్కన్తిపి **ధమ్మచక్కం**. యథాహ ''ధమ్మఞ్చ పవత్తేతి చక్కఞ్చాతి ధమ్మచక్కం, చక్కఞ్చ పవత్తేతి ధమ్మఞ్చాతి ధమ్మచక్కం, ధమ్మేన పవత్తేతీతి ధమ్మచక్క''న్తిఆది (పటి. మ. ౨.౪౦-౪౧). **అప్పటివత్తియ**న్తి ధమ్మిస్సరస్స భగవతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ధమ్మచక్కస్స అనుత్తరభావతో అప్పటిసేధనీయం. కేచి పన అప్పటివత్తియన్తి ఆహ – ''**సమణేన వా**''తిఆది. తత్థ **సమణేనా**తి పబ్బజ్జం ఉపగతేన. **బ్రాహ్మణేనా**తి జాతిబ్రాహ్మణేన. సాసనపరమత్థసమణబ్రాహ్మణానఞ్హి పటిలోమచిత్తంయేవ నత్థి. **దేవేనా**తి కామావచరదేవేన. **కేనచీ**తి యేన కేనచి అవసిట్ఠపారిసజ్జేన. ఏత్తావతా అట్ఠన్నమ్పి పరిసానం అనవసేసపరియాదానం దట్ఠబ్బం. **లోకస్మి**న్తి సత్తలోకే.

పఠమచక్కానువత్తనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియచక్కానువత్తనసుత్తవణ్ణనా

౧౩౨. దుతియే **చక్కవత్తివత్త**న్తి దసవిధం, ద్వాదసవిధం వా చక్కవత్తిభావావహం వత్తం. తత్థ అన్తోజనస్మిం బలకాయే ధమ్మికాయేవ రక్ఖావరణగుత్తియా సంవిధానం, ఖత్తియేసు, అనుయన్తేసు, బ్రాహ్మణగహపతికేసు, నేగమజానపదేసు, సమణబ్రాహ్మణేసు, మిగపక్ఖీసు, అధమ్మికపటిక్ఖేపో, అధనానం ధనానుప్పదానం, సమణబ్రాహ్మణే ఉపసఙ్కమిత్వా పఞ్హాపుచ్ఛనన్తి ఇదం దసవిధం చక్కవత్తివత్తం. ఇదమేవ చ గహపతికే పక్ఖిజాతే చ విసుం కత్వా గహణవసేన ద్వాదసవిధం. **పితరా పవత్తితమేవ అనుప్పవత్తేతీ**తి దసవిధం వా ద్వాదసవిధం వా చక్కవత్తివత్తం పూరేత్వా నిసిన్నస్స పుత్తస్స అఞ్ఞం పాతుభవతి, సో తం పవత్తేతి. రతనమయత్తా పన సదిసట్ఠేన తదేవేతన్తి కత్వా ''పితరా పవత్తిత''న్తి వుత్తం. యస్మా వా సో ''అప్పోస్సుక్కో, త్వం దేవ, హోహి, అహమనుసాసిస్సామీ''తి ఆహ. తస్మా పితరా పవత్తితం ఆణాచక్కం అనుప్పవత్తేతి

నామాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. యఞ్హి అత్తనో పుఞ్ఞానుభావసిద్ధం చక్కరతనం, తం నిప్పరియాయతో తేన పవత్తితం నామ, నేతరన్తి పఠమనయో వుత్తో. యస్మా పవత్తితస్సేవ అనువత్తనం, పఠమనయో చ తంసదిసే తబ్బోహారవసేన వుత్తోతి తం అనాదియిత్వా దుతియనయో వుత్తో.

దుతియచక్కానువత్తనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. యస్సందిసంసుత్తవణ్ణనా

౧౩౪. చతుత్థే **''ఉభతో సుజాతో''**తి ఏత్తకే వుత్తే యేహి కేహిచి ద్వీహి భాగేహి సుజాతతా పఞ్ఞాయేయ్య, సుజాత-సద్దో చ ''సుజాతో చారుదస్సనో''తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౩౯౯; సు॰ ని॰ ౫౫౩; థేరగా॰ ౮౧౮) ఆరోహసమ్పత్తిపరియాయోతి జాతివసేన సుజాతతం విభావేతుం **''మాతితో చ పితితో చా''**తి వుత్తం. అనోరసపుత్తవసేనపి లోకే మాతుపితుసమఞ్ఞా దిస్సతి, ఇధ పన సా ఓరసపుత్తవసేన ఇచ్ఛితాతి దస్సేతుం **''సంసుద్ధగ్గహణికో''**తి వుత్తం. గబ్భం గణ్హాతి ధారేతీతి **గహణీ,** గబ్భాసయసఞ్ఞితో మాతుకుచ్ఛిప్పదేసో. తేనాహ **''సంసుద్ధాయ మాతుకుచ్ఛియా సమన్నాగతో''**తి. యథాభుత్తస్స ఆహారస్స విపాచనవసేన గణ్హనతో అఛడ్డనతో **గహణీ,** తేజోధాతు. పితా చ మాతా చ పితరో. పితూనం పితరో పితామహా. తేసం యుగో పితామహయుగో, తస్మా **యావ సత్తమా పితామహయుగా,** పితామహద్వన్దాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. ఏవఞ్హి పితామహగ్గహణేనేవ మాతామహోపి గహితోతి సో అట్ఠకథాయం విసుం న ఉద్ధతో. యుగ-సద్దో చేత్థ ఏకసేసనయేన దట్ఠబ్బో ''యుగో చ యుగో చ యుగో''తి. ఏవఞ్హి తత్థ తత్థ ద్విన్నం గహితమేవ హోతి. తేనాహ **''తతో ఉద్ధం సబ్బేపి పుబ్బపురిసా పితామహగ్గహణేనేవ గహితా''**తి. పురిసగ్గహణఞ్చేత్థ ఉక్కట్ఠనిద్దేసవసేన కతన్తి దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్హి ''మాతితో''తి పాళివచనం సమత్థితం హోతి.

అక్ఖిత్తోతి అప్పత్తక్ఖేపో. **అనవక్ఖిత్తో**తి సమ్పత్తవివాదాదీసు న అవక్ఖిత్తో న ఛడ్డితో. జాతివాదేనాతి హేతుమ్హి కరణవచనన్తి దస్సేతుం **''కేన కారణేనా''**తిఆది వుత్తం. ఏత్థ చ ''ఉభతో…పే.… పితామహయుగా''తి ఏతేన ఖత్తియస్స యోనిదోసాభావో దస్సితో సంసుద్ధగ్గహణికభావకిత్తనతో. ''అక్ఖిత్తో''తి ఇమినా కిరియాపరాధాభావో. కిరియాపరాధేన హి సత్తా ఖేపం పాపుణన్తి. ''అనుపక్కుట్ఠో''తి ఇమినా అయుత్తసంసగ్గాభావో. అయుత్తసంసగ్గఞ్హి పటిచ్చ సత్తా అక్కోసం లభన్తి.

అడ్ఢతా నామ విభవసమ్పన్నతా, సా తం తం ఉపాదాయుపాదాయ వుచ్చతీతి ఆహ **''యో కోచి అత్తనో సన్తకేన విభవేన అడ్ఢో హోతీ''**తి. తథా మహద్ధనతాపీతి తం ఉక్కంసగతం దస్సేతుం **''మహతా అపరిమాణసఙ్ఖేన ధనేన సమన్నాగతో''**తి వుత్తం. భుఞ్జితబ్బతో పరిభుఞ్జితబ్బతో విసేసతో కామా భోగా నామాతి ఆహ **''పఞ్చకామగుణవసేనా''**తి. కోట్ఠం వుచ్చతి ధఞ్ఞస్స ఆవసనట్ఠానం, కోట్ఠభూతం అగారం **కోట్ఠాగారం.** తేనాహ **''ధఞ్ఞేన చ పరిపుణ్ణకోట్ఠాగారో''**తి. ఏవం సారగబ్భం కోసో, ధఞ్ఞపరిట్ఠపనట్ఠానఞ్చ కోట్ఠాగారన్తి దస్సేత్వా ఇదాని తతో అఞ్ఞథా తం దస్సేతుం **''అథ వా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ యథా అసినో తిక్ఖభావపరిహారకో పటిచ్ఛదో ''కోసో''తి వుచ్చతి. ఏవం రఞ్ఞో తిక్ఖభావపరిహారం కత్వా చతురఙ్గినీ సేనా కోసోతి ఆహ **''చతుబ్బిధో కోసో హత్థీ అస్సా రథా పత్తీ''**తి. వత్థకోట్ఠాగారగ్గహణేనేవ సబ్బస్సపి భణ్డట్ఠపనట్ఠానస్స గహితత్తా **''తివిధం కోట్ఠాగార''**న్తి వుత్తం.

యస్సా పఞ్ఞాయ వసేన పురిసో “పణ్డితో”తి వుచ్చతి, తం పణ్డిచ్చన్తి ఆహ ‘‘**పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతో**’’తి. తంతంఇతికత్తబ్బతాసు ఛేకభావో బ్యత్తభావో **వేయ్యత్తియం**. సమ్మోహం హింసతి విధమతీతి మేధా, సా ఏతస్స అత్థీతి **మేధావీ**. ఠానే ఠానే ఉప్పత్తి ఏతిస్సా అత్థీతి **ఠానుప్పత్తి,** ఠానసో ఉప్పజ్జనపఞ్ఞా. **వడ్ఢిఅత్థే**తి వడ్ఢిసఙ్ఖాతే అత్థే.

యస్సందిసంసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౯. పత్థనాసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౨-౯. పఞ్చమే **హత్థిస్మి**న్తి హత్థిసిప్పే. హత్థీతి హి హత్థివిసయత్తా హత్థిసన్నిస్సితత్తా చ హత్థిసిప్పం గహితం. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. వయతీతి వయో, సోభనేసు కత్థచి అపక్ఖలన్తో అవిత్థాయన్తో తాని సన్ధారేతుం సక్కోతీతి అత్థో. న వయో అవయో, తాని అత్థతో సద్దతో చ సన్ధారేతుం న సక్కోతి. అవయో న హోతీతి **అనవయో**. ద్వే పటిసేధా పకతిం గమేన్తీతి ఆహ ‘‘**అనవయోతి సమత్థో**’’తి. ఛట్ఠాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

పత్థనాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సోతసుత్తవణ్ణనా

౧౪౦. దసమే **తిబ్బాన**న్తి తిక్ఖానం. **ఖరాన**న్తి కక్కసానం. **కటుకాన**న్తి దారుణానం. **అసాతాన**న్తి నసాతానం అప్పియానం. న తాసు మనో అప్పేతి, న తా మనం అప్పాయన్తి వడ్ఢేన్తీతి **అమనాపా**.

సోతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

రాజవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౫) ౫. తికణ్డకీవగ్గో

౧. అవజానాతిసుత్తవణ్ణనా

౧౪౧. పఞ్చమస్స పఠమే **దత్వా అవజానాతీ**తి ఏత్థ ఏకో భిక్ఖు మహాపుఞ్ఞో చతుపచ్చయలాభీ హోతి, సో చీవరాదీని లభిత్వా అఞ్ఞం అప్పపుఞ్ఞం ఆపుచ్ఛతి. సోపి తస్మిం పునప్పునం ఆపుచ్ఛన్తేపి గణ్హాతియేవ. అథస్స ఇతరో థోకం కుపితో హుత్వా మఙ్కుభావం ఉప్పాదేతుకామో వదతి “అయం అత్తనో ధమ్మతాయ చీవరాదీని న లభతి, అమ్హే నిస్సాయ లభతీ”తి. ఏవమ్పి **దత్వా అవజానాతి** నామ. ఏకో పన ఏకేన సద్ధిం ద్వే తీణి వస్సాని వసన్తో పుబ్బే తం పుగ్గలం గరుం కత్వా గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే చిత్తీకారం న కరోతి, ఆసననిసిన్నట్ఠానమ్పి న గచ్ఛతి. అయమ్పి పుగ్గలో **సంవాసేన అవజానాతి** నామ. **ఆధేయ్యముఖో**తి ఆదితో ధేయ్యముఖో, పఠమవచనస్మింయేవ ఠపితముఖోతి అత్థో. తత్థాయం నయో – ఏకో పుగ్గలో సారుప్పంయేవ భిక్ఖుం “అసారుప్పో ఏసో”తి కథేతి. తం సుత్వా ఏస నిట్ఠం గచ్ఛతి, పున అఞ్ఞేన సభాగేన భిక్ఖునా “సారుప్పో అయ”న్తి వుత్తేపి తస్స వచనం న గణ్హాతి. అసుకేన నామ “అసారుప్పో అయ”న్తి అమ్హాకం కథితన్తి పురిమభిక్ఖునోవ కథం గణ్హాతి. అపరోపిస్స దుస్సీలం “సీలవా”తి కథేతి. తస్స వచనం సద్దహిత్వా పున అఞ్ఞేన “అసారుప్పో ఏసో భిక్ఖు, నాయం తుమ్హాకం సన్తికం ఉపసఙ్కమితుం యుత్తో”తి వుత్తేపి తస్స వచనం అగ్గహేత్వా పురిమంయేవ కథం గణ్హాతి. అపరో వణ్ణమ్పి కథితం గణ్హాతి, అవణ్ణమ్పి కథితం గణ్హాతియేవ. అయమ్పి **ఆధేయ్యముఖో**యేవ నామ ఆధాతబ్బముఖో, యం యం సుణాతి, తత్థ తత్థ ఠపితముఖోతి అత్థో.

లోలోతి సద్ధాదీనం ఇత్తరకాలప్పతితత్తా అస్సద్ధియాదీహి లులితభావేన లోలో. **ఇత్తరభత్తీ**తిఆదీసు పునప్పునం భజనేన సద్ధావ భత్తిపేమం. సద్ధాపేమమ్పి గేహస్సితపేమమ్పి వట్టతి, పసాదో సద్ధాపసాదో. **ఏవం పుగ్గలో లోలో హోతీ**తి ఏవం ఇత్తరసద్ధాదితాయ పుగ్గలో లోలో నామ హోతి. హలిద్దిరాగో వియ, థుసరాసిమ్హి కోట్టితఖానుకో వియ, అస్సపిట్ఠియం ఠపితకుమ్భణ్డం వియ చ అనిబద్ధట్ఠానే ముహుత్తేన కుప్పతి. **మన్దో మోమూహో**తి అఞ్ఞాణభావేన మన్దో, అవిసయతాయ మోమూహో, మహామూళ్హోతి అత్థో.

అవజానాతిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౩. ఆరభతిసుత్తాదివణ్ణనా

౧౪౨-౩. దుతియే **ఆరభతీ**తి ఏత్థ **ఆరమ్భ**-సద్దో కమ్మకిరియహింసనవీరియకోపనాపత్తివీతిక్కమేసు వత్తతి. తథా హేస “యం కిఞ్చి దుక్ఖం సమ్భోతి, సబ్బం ఆరమ్భపచ్చయా”తి (సు. ని. ౭౪౯) కమ్మే ఆగతో. “మహారమ్భా మహాయఞ్ఞా, న తే హోన్తి మహప్ఫలా”తి (సం. ని. ౧.౧౨౦; అ. ని. ౪.౩౯) కిరియాయ. “సమణం గోతమం ఉద్దిస్స పాణం ఆరభన్తీ”తి (మ. ని. ౨.౫౧) హింసనే. “ఆరమ్భథ నిక్ఖమథ, యుఞ్జథ బుద్ధసాసనే”తి (సం. ని. ౧.౧౮౫; నేత్తి. ౨౯; పేటకో. ౩౮; మి. ప. ౫.౧.౪) వీరియే. “బీజగామభూతగామసమారమ్భా పటివిరతో హోతీ”తి (దీ. ని. ౧.౧౦, ౧౯౫; మ. ని. ౧.౨౯౩) కోపనే. “ఆరభతి చ విప్పటిసారీ చ హోతీ”తి (అ. ని. ౫.౧౪౨; పు. ప. ౧౯౧) అయం పన ఆపత్తివీతిక్కమే ఆగతో, తస్మా ఆపత్తివీతిక్కమవసేన ఆరభతి చేవ, తప్పచ్చయా చ విప్పటిసారీ హోతీతి అయమేత్థ అత్థో. **యథాభూతం నప్పజానాతీ**తి

అనధిగతత్తా యథాసభావతో న జానాతి. **యత్థస్సాతి** యస్మిం అస్స, యం ఠానం పత్వా ఏతస్స పుగ్గలస్స ఉప్పన్నా పాపకా అకుసలా ధమ్మా అపరిసేసా నిరుజ్ఝన్తీతి అత్థో. కిం పన పత్వా తే నిరుజ్ఝన్తీతి? అరహత్తమగ్గం, ఫలప్పత్తస్స పన నిరుద్ధా నామ హోన్తి. ఏవం సన్తేపి ఇధ మగ్గకిచ్చవసేన పన ఫలమేవ వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ఆరభతీ న విప్పటిసారీ హోతీతి ఆపత్తిం ఆపజ్జతి, తం పనేస దేసేతుం సభాగపుగ్గలం పరియేసతి, తస్మా న విప్పటిసారీ హోతి. **న ఆరభతి విప్పటిసారీ హోతీ**తి ఆపత్తిం న ఆపజ్జతి, వినయపఞ్ఞత్తియం పన అకోవిదత్తా అనాపత్తియా ఆపత్తిసఞ్ఞీ హుత్వా విప్పటిసారీ హోతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. ''**న ఆరభతి న విప్పటిసారీ హోతీ**''తి యో వుత్తో, కతరో సో పుగ్గలో? ఓస్సట్ఠవీరియపుగ్గలో. సో హి "కిం మే ఇమస్మిం కాలే పరినిబ్బానేన, అనాగతే మేత్తేయ్యసమ్మాసమ్బుద్ధకాలే పరినిబ్బాయిస్సామీ"తి విసుద్ధసీలోపి పటిపత్తిం న పూరేతి. సో హి "కిమత్థం ఆయస్మా పమత్తో విహరతి, పుథుజ్జనస్స నామ గతి అనిబద్ధా, తస్మా హి మేత్తేయ్యసమ్మాసమ్బుద్ధస్స సమ్ముఖీభావం లభేయ్యాసి, అరహత్తత్థాయ విపస్సనం భావేహీ"తి ఓవదితబ్బోవ.

సాధూతి ఆయాచనత్థే నిపాతో. ఇదం వుత్తం హోతి – యావ అపరద్ధం వత ఆయస్మతా, ఏవం సన్తేపి మయం ఆయస్మన్తం యాచామ, దేసేతబ్బయుత్తకస్స దేసనాయ, వుట్ఠాతబ్బయుత్తకస్స వుట్ఠానేన, ఆవికాతబ్బయుత్తకస్స ఆవికిరియాయ ఆరమ్భజే ఆసవే పహాయ సుద్ధన్తే ఠితభావపచ్చవేక్ఖణేన విప్పటిసారజే ఆసవే పటివినోదేత్వా నీహరిత్వా విపస్సనాచిత్తఞ్చేవ విపస్సనాపఞ్ఞఞ్చ వడ్ఢేతూతి. **అమునా పఞ్చమేన పుగ్గలేనాతి** ఏతేన పఞ్చమేన ఖీణాసవపుగ్గలేన. **సమసమో భవిస్సతీ**తి లోకుత్తరగుణేహి సమభావేనేవ సమో భవిస్సతీతి ఏవం ఖీణాసవేన ఓవదితబ్బోతి అత్థో. తతియం ఉత్తానమేవ.

ఆరభతిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౬. తికణ్డకీసుత్తాదివణ్ణనా

౧౪౪-౬. చతుత్థే **పటికూలే**తి అమనుఞ్ఞే అనిట్ఠే. **అప్పటికూలసఞ్ఞీ**తి ఇట్ఠాకారేనేవ పవత్తచిత్తో. **ఇట్ఠస్మిం వత్థుస్మిం అసుభాయ వా ఫరతి, అనిచ్చతో వా ఉపసంహరతి** ఉపనేతి పవత్తేతి. **అనిట్ఠస్మిం వత్థుస్మి**న్తి అనిట్ఠే సత్తసఞ్ఞితే ఆరమ్మణే. **మేత్తాయ వా ఫరతీ**తి మేత్తం హితేసితం ఉపసంహరన్తో సబ్బత్థకమేవ వా తత్థ ఫరతి. **ధాతుతో వా ఉపసంహరతీ**తి ధమ్మసభావచిన్తనేన ధాతుతో పచ్చవేక్ఖణాయ ధాతుమనసికారం వా తత్థ పవత్తేతి. **తదుభయం అభినివజ్జేత్వా**తి సభావతో ఆనుభావతో చ ఉపతిట్ఠన్తం ఆరమ్మణే పటికూలభావం అప్పటికూలభావఞ్చాతి తం ఉభయం పహాయ అగ్గహేత్వా, సబ్బస్మిం పన తస్మిం మజ్ఝత్తో హుత్వాతి వుత్తం హోతి. మజ్ఝత్తో హుత్వా విహరితుకామో పన కిం కరోతీతి? ఇట్ఠానిట్ఠేసు ఆపాథం గతేసు నేవ సోమనస్సితో హోతి, న దోమనస్సితో హోతి. **ఉపేక్ఖకో విహరేయ్యా**తి ఇట్ఠే అరజ్జన్తో అనిట్ఠే అదుస్సన్తో యథా అఞ్ఞే అసమపేక్ఖనేన మోహం ఉప్పాదేన్తి, ఏవం అనుప్పాదేన్తో ఛసు ఆరమ్మణేసు ఛళఙ్గుపేక్ఖాయ ఉపేక్ఖకో విహరేయ్య. తేనేవాహ ''**ఛళఙ్గుపేక్ఖావసేన పఞ్చమో**''తి. ఇట్ఠానిట్ఠఛళారమ్మణాపాథే పరిసుద్ధపకతిభావావిజహనలక్ఖణాయ ఛసు ద్వారేసు పవత్తనతో "ఛళఙ్గుపేక్ఖా"తి లద్ధనామాయ తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ వసేన పఞ్చమో వారో వుత్తోతి అత్థో. పఞ్చమం ఛట్ఠఞ్చ ఉత్తానమేవ.

తికణ్డకీసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౧౦. అసప్పురిసదానసుత్తాదివణ్ణనా

౧౪౭-౧౫౦. సత్తమే **అసక్కచ్చన్తి** అనాదరం కత్వా. దేయ్యధమ్మస్స అసక్కచ్చకరణం నామ అసమ్పన్నం కరోతీతి ఆహ ''**న సక్కరిత్వా సుచిం కత్వా దేతీ**''తి, ఉత్తణ్డులాదిదోసవిరహితం సుచిసమ్పన్నం కత్వా న దేతీతి అత్థో. **అచిత్తీకత్వా**తి న చిత్తే కత్వా, న పూజేత్వాతి అత్థో. పూజేన్తో హి పూజేతబ్బవత్థుం చిత్తే ఠపేతి, న తతో బహి కరోతి. చిత్తం వా అచ్ఛరియం కత్వా పటిపత్తివికరణం సమ్భావనకిరియా, తప్పటిక్ఖేపతో **అచిత్తీకరణం** అసమ్భావనకిరియా. **అగారవేన దేతీ**తి పుగ్గలే అగరుం కరోన్తో నిసీదనట్ఠానే అసమ్మజ్జిత్వా యత్థ వా తత్థ వా నిసీదాపేత్వా యం వా తం వా ఆధారకం ఠపేత్వా దానం దేతి. **అసహత్థా**తి న అత్తనో హత్థేన దేతి, దాసకమ్మకరోదీహి దాపేతి. **అపవిద్ధం దేతీ**తి అన్తరా అపవిద్ధం విచ్ఛేదం కత్వా దేతి. తేనాహ ''**న నిరన్తరం దేతీ**''తి. అథ వా **అపవిద్ధం దేతీ**తి ఉచ్ఛిట్ఠాదిఛడ్డనీయధమ్మం వియ అవక్ఖిత్తకం కత్వా దేతి. తేనాహ ''**ఛడ్డేతుకామో వియ దేతీ**''తి. "అద్ధా ఇమస్స దానస్స ఫలమేవ ఆగచ్ఛతీ"తి ఏవం యస్స కమ్మస్సకతాదిట్ఠి అత్థి, సో ఆగమనదిట్ఠికో, అయం పన న తాదిసోతి **అనాగమనదిట్ఠికో**. తేనాహ ''**కతస్స నామ ఫలం ఆగమిస్సతీ**''తిఆది. అట్ఠమాదీసు నత్థి వత్తబ్బం.

అసప్పురిసదానసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

తికణ్డకీవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౪. చతుత్థపణ్ణాసకం

(౧౬) ౧. సద్ధమ్మవగ్గో

౧౫౧-౧౬౦. పఠమో వగ్గో ఉత్తానత్థోయేవ.

(౧౭) ౨. ఆఘాతవగ్గో

౧-౫. పఠమఆఘాతపటివినయసుత్తాదివణ్ణనా

౧౬౧-౧౬౫. దుతియస్స పఠమే నత్థి వత్తబ్బం. దుతియే ఆఘాతో పటివినయతి ఏత్థ, ఏతేహీతి వా **ఆఘాతపటివినయా**. తేనాహ "**ఆఘాతో ఏతేహి పటివినేతబ్బో**"తిఆది.

నన్తకన్తి అనన్తకం, అన్తవిరహితం వత్థఖణ్డం. యది హి తస్స అన్తో భవేయ్య, "పిలోతికా"తి సఙ్ఖం న గచ్ఛేయ్య.

సేవాలేనాతి బీజకణ్ణికకేసరాదిభేదేన సేవాలేన. **ఉదకపప్పటకేనా**తి నీలమణ్డూకపిట్ఠివణ్ణేన ఉదకపిట్ఠిం ఛాదేత్వా నిబ్బత్తేన ఉదకపిట్ఠికేన. **ఘమ్మేన అనుగతో**తి ఘమ్మేన ఫుట్ఠో అభిభూతో. **చిత్తుప్పాద**న్తి పటిఘసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదం.

విసభాగవేదనుప్పత్తియా కకచేనేవ ఇరియాపథపవత్తినివారణేన ఛిన్దన్తో ఆబాధతి పీళేతీతి ఆబాధో, సో అస్స అత్థీతి **ఆబాధికో**. తంసముట్ఠానేన **దుక్ఖితో** సఞ్జాతదుక్ఖో. **బాళ్హగిలానో**తి అధిమత్తగిలానో. **గామన్తనాయకస్సా**తి గామన్తసమ్పాపకస్స.

పసన్నభావేన ఉదకస్స అచ్ఛభావో వేదితబ్బోతి ఆహ "**అచ్ఛోదకాతి పసన్నోదకా**"తి. సాదురసతాయ సాతతాతి ఆహ "**మధురోదకా**"తి. తనుకమేవ సలిలం విసేసతో సీతలం, న బహలాతి ఆహ "**తనుసీతసలిలా**"తి. **సేతకా**తి నిక్కద్దమా. సచిక్ఖల్లాదివసేన హి ఉదకస్స వివణ్ణతా. సభావతో పన తం సేతవణ్ణమేవ. తతియాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

పఠమఆఘాతపటివినయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. నిరోధసుత్తవణ్ణనా

౧౬౬. ఛట్ఠే **అమరిసనత్థే**తి అసహనత్థే. **అనాగతవచనం కత**న్తి అనాగతసద్దప్పయోగో కతో, అత్థో పన వత్తమానకాలికోవ. అక్ఖరచిన్తకా (పాణిని॰ ౩.౩.౧౪౫-౧౪౬) హి ఈదిసేసు ఠానేసు అనోకప్పనామరిసనత్థవసేన అత్థిసద్దే ఉపపదే వత్తమానకాలేపి అనాగతవచనం కరోన్తి.

నిరోధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. చోదనాసుత్తాదివణ్ణనా

౧౬౭-౮. సత్తమే **వత్థుసన్దస్సనా**తి యస్మిం వత్థుస్మిం ఆపత్తి, తస్స సరూపతో దస్సనం. **ఆపత్తిసన్దస్సనా**తి యం ఆపత్తిం సో ఆపన్నో, తస్సా దస్సనం. **సంవాసప్పటిక్ఖేపో**తి ఉపోసథప్పవారణాదిసంవాసస్స పటిక్ఖిపనం అకరణం. **సామీచిప్పటిక్ఖేపో**తి అభివాదనాదిసామీచికిరియాయ అకరణం. **చోదయమానేనా**తి చోదేన్తేన. **చుదితకస్స కాలో**తి చుదితకస్స చోదేతబ్బకాలో. **పుగ్గల**న్తి చోదేతబ్బపుగ్గలం. **ఉపపరిక్ఖిత్వా**తి "అయం చుదితకలక్ఖణే తిట్ఠతి, న తిట్ఠతీ"తి వీమంసిత్వా. **అయసం ఆరోపేతీ**తి "ఇమే మం అభూతేన అబ్భాచిక్ఖన్తా అయసం బ్యసనం ఉప్పాదేన్తీ"తి భిక్ఖూనం అయసం ఉప్పాదేతి. అట్ఠమనవమాని ఉత్తానత్థానేవ.

చోదనాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. భద్దజిసుత్తవణ్ణనా

౧౭౦. దసమే **అభిభవిత్వా ఠితో** ఇమే సత్తేతి అధిప్పాయో. యస్మా పన నో ‘‘పాసంసభావేన ఉత్తమభావేన చ తే సత్తే అభిభవిత్వా ఠితో’’తి అత్తానం మఞ్ఞతి, తస్మా వుత్తం **‘‘జేట్ఠకో’’**తి. **అఞ్ఞదత్థు దసో**తి దస్సనే అన్తరాయాభావవచనేన ఞేయ్యవిసేసపరిగ్గాహికభావేన చ అనావరణదస్సావితం పటిజానాతీతి ఆహ **‘‘సబ్బం పస్సతీతి అధిప్పాయో’’**తి.

భద్దజిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆఘాతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౮) ౩. ఉపాసకవగ్గో

౧-౬. సారజ్జసుత్తాదివణ్ణనా

౧౭౧-౧౭౬. తతియస్స పఠమదుతియతతియచతుత్థే నత్థి వత్తబ్బం. పఞ్చమే **ఉపాసకపచ్ఛిమకో**తి ఉపాసకనిహీనో. ‘‘ఇమినా దిట్ఠాదినా ఇదం నామ మఙ్గలం భవిస్సతీ’’తి ఏవం బాలజనపరికప్పితకోతూహలసఙ్ఖాతేన దిట్ఠసుతముతమఙ్గలేన సమన్నాగతో **కోతూహలమఙ్గలికో**. తేనాహ **‘‘ఇమినా ఇదం భవిస్సతీ’’**తిఆది. **మఙ్గలం పచ్చేతీ**తి దిట్ఠమఙ్గలాదిభేదం మఙ్గలమేవ పత్తియాయతి. **నో కమ్మ**న్తి కమ్మస్సకతం నో పత్తియాయతి. **ఇమమ్హా సాసనా**తి ఇతో సబ్బఞ్ఞుబుద్ధసాసనతో. **బహిద్ధా**తి బాహిరకసమయే. **దక్ఖిణేయ్యం పరియేసతీ**తి ‘‘దుప్పటిపన్నా దక్ఖిణేయ్యా’’తి సఞ్ఞీ గవేసతి. ఏత్థ దక్ఖిణపరియేసనపుబ్బకారే ఏకం కత్వా పఞ్చ ధమ్మా వేదితబ్బా. ఛట్ఠం ఉత్తానమేవ.

సారజ్జసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. వణిజ్జాసుత్తాదివణ్ణనా

౧౭౭-౮. సత్తమే **సత్థవణిజ్జా**తి ఆవుధభణ్డం కత్వా వా కారేత్వా వా కతం వా పటిలభిత్వా తస్స విక్కయో. **ఆవుధభణ్డం కారేత్వా తస్స విక్కయో**తి ఇదం పన నిదస్సనమత్తం. **సూకరమిగాదయో పోసేత్వా తేసం విక్కయో**తి సూకరమిగాదయో పోసేత్వా తేసం మంసం సమ్పాదేత్వా విక్కయో. ఏత్థ చ సత్థవణిజ్జా పరోపరాధనిమిత్తతాయ అకరణీయా వుత్తా, సత్తవణిజ్జా అభుజిస్సభావకరణతో, మంసవిసవణిజ్జా వధహేతుతో, మజ్జవణిజ్జా పమాదట్ఠానతో. అట్ఠమం ఉత్తానమేవ.

వణిజ్జాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. గిహిసుత్తవణ్ణనా

౧౭౯. నవమే **ఆభిచేతసికాన**న్తి **అభిచేతో**తి అభిక్కన్తం విసుద్ధచిత్తం వుచ్చతి అధిచిత్తం వా, అభిచేతసి జాతాని ఆభిచేతసికాని, అభిచేతో సన్నిస్సితానీతి వా ఆభిచేతసికాని. తేనేవాహ **‘‘ఉత్తమచిత్తనిస్సితాన’’**న్తి. **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారాన**న్తి దిట్ఠధమ్మే సుఖవిహారానం. **దిట్ఠధమ్మో**తి పచ్చక్ఖో అత్తభావో వుచ్చతి, తత్థ సుఖవిహారానన్తి అత్థో. రూపావచరజ్ఝానానమేతం అధివచనం. తాని హి అప్పేత్వా నిసిన్నా ఝాయినో ఇమస్మింయేవ అత్తభావే అసంకిలిట్ఠం నేక్ఖమ్మసుఖం విన్దన్తి, తస్మా ‘‘దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారానీ’’తి వుచ్చన్తి.

చతుబ్బిధమేరయన్తి పుప్ఫాసవో, ఫలాసవో, గుళాసవో, మధ్వాసవోతి ఏవం చతుప్పభేదం మేరయం. **పఞ్చవిధఞ్చ సుర**న్తి పూవసురా, పిట్ఠసురా, ఓదనసురా, కిణ్ణపక్ఖిత్తా, సమ్భారసంయుత్తాతి ఏవం పఞ్చప్పభేదం సురం. పుఞ్ఞం అత్థో ఏతస్సాతి **పుఞ్ఞత్థో**. యస్మా పనేస పుఞ్ఞేన అత్థికో నామ హోతి, తస్మా వుత్తం **‘‘పుఞ్ఞేన అత్థికస్సా’’**తి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

గిహిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. గవేసీసుత్తవణ్ణనా

౧౮౦. దసమే **సుకారణన్తి** బోధిపరిపాచనస్స ఏకన్తికం సున్దరం కారణం. **మన్దహసితన్తి** ఈసకం హసితం. **కహం కహన్తి** హాససద్దస్స అనుకరణమేతం. **హట్ఠప్పహట్ఠాకారమత్తన్తి** హట్ఠస్స పహట్ఠాకారమత్తం. యథా గహితసఙ్కేతా "పహట్ఠో భగవా"తి సఞ్జానన్తి, ఏవం ఆకారనిదస్సనమత్తం.

ఇదాని ఇమినా పసఙ్గేన హాససముట్ఠానం విభాగతో దస్సేతుం ''**హసితఞ్చ నామేత**''న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ అజ్ఝుపేక్ఖనవసేనపి హాసో న సమ్భవతి, పగేవ దోమనస్సవసేనాతి ఆహ ''**తేరసహి సోమనస్ససహగతచిత్తేహీ**''తి. నను చ కేచి కోధవసేనపి హసన్తీతి? న, తే సమ్పియన్తి కోధవత్థుం తత్థ "మయం దాని యథాకామకారితం ఆపజ్జిస్సామా"తి దువిఞ్ఞేయ్యన్తరేన సోమనస్సచిత్తేనేవ హాసస్స ఉప్పజ్జనతో. **తేసూతి** పఞ్చసు సోమనస్ససహగతకిరియచిత్తేసు. **బలవారమ్మణేతి** ఉళారతమే ఆరమ్మణే యమకపాటిహారియసదిసే. **దుబ్బలారమ్మణేతి** అనుళారఆరమ్మణే.

''**ఇమస్మిం పన ఠానే...పే.... ఉప్పాదేతీ**''తి ఇదం పోరాణట్ఠకథాయం తథా ఆగతత్తా వుత్తం, న సహేతుకసోమనస్ససహగతచిత్తేహి భగవతో సితం న హోతీతి దస్సనత్తం. **అభిధమ్మటీకాయం** (ధ. స. మూలటీ. ౯౮౮) పన "అతీతంసాదీసు అప్పటిహతం ఞాణం వత్వా 'ఇమేహి ధమ్మేహి సమన్నాగతస్స బుద్ధస్స భగవతో సబ్బం కాయకమ్మం ఞాణపుబ్బఙ్గమం ఞాణానుపరివత్తీ'తిఆదివచనతో (మహాని. ౧౫౬; పటి. మ. ౩.౫) 'భగవతో ఇదం చిత్తం ఉప్పజ్జతీ'తి వుత్తవచనం విచారేతబ్బ"న్తి వుత్తం. తత్థ ఇమినా హసితుప్పాదచిత్తేన పవత్తియమానమ్పి భగవతో సితకరణం పుబ్బేనివాసఅనాగతంససబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణానం అనువత్తకత్తా ఞాణానుపరివత్తియేవాతి ఏవం పన ఞాణానుపరివత్తిభావే సతి న కోచి పాళిఅట్ఠకథానం విరోధో. తథా హి **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** (ధ. స. అట్ఠ. ౫౬౮) "తేసం ఞాణానం చిణ్ణపరియన్తే ఇదం చిత్తం ఉప్పజ్జతీ"తి వుత్తం. అవస్సఞ్చేతం ఏవం ఇచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా ఆవజ్జనచిత్తస్సపి భగవతో తథారూపే కాలే న యుజ్జేయ్య. తస్సపి హి విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకభావస్స నిచ్ఛితత్తా. తథా హి వుత్తం "ఏవఞ్చ కత్వా మనోద్వారావజ్జనస్సపి విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకత్తం ఉపపన్నం హోతీ"తి (ధ. స. మూలటీ. ౧ కాయకమ్మద్వారకథావణ్ణనా) న చ విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకత్తే తంసముట్ఠానకాయవిఞ్ఞత్తియా కాయకమ్మాదిభావం ఆపజ్జనభావో విస్సజ్జతీతి.

హసితన్తి సితమేవ సన్ధాయ వదతి. తేనాహ ''**ఏవం అప్పమత్తకమ్పీ**''తి. **సమోసరితా విజ్జులతా**. సా హి ఇతరవిజ్జులతా వియ ఖణట్ఠితియా సీఘనిరోధా చ న హోతి, అపిచ ఖో దన్ధనిరోధా, న చ సబ్బకాలికా. దీధితి పావకమహామేఘతో వా చాతుద్దీపికమహామేఘతో వా నిచ్ఛరతి. తేనాహ ''**చాతుద్దీపికమహామేఘముఖతో**''తి. అయం కిర తాసం రస్మీనం ధమ్మతా, యదిదం తిక్ఖత్తుం సీసం పదక్ఖిణం కత్వా **దాఠగ్గేసుయేవ అన్తరధానం**. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

గవేసీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఉపాసకవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౯) ౪. అరఞ్ఞవగ్గో

౧. ఆరఞ్ఞికసుత్తవణ్ణనా

౧౮౧. చతుత్థస్స పఠమే **అప్పిచ్ఛతంయేవ నిస్సాయా**తిఆదీసు “ఇతి అప్పిచ్ఛో భవిస్సామీ”తి ఇదం మే ఆరఞ్ఞికఙ్గం అప్పిచ్ఛతాయ సంవత్తిస్సతి, “ఇతి సన్తుట్ఠో భవిస్సామీ”తి ఇదం మే ఆరఞ్ఞికఙ్గం సన్తుట్ఠియా సంవత్తిస్సతి, “ఇతి కిలేసే సల్లిఖిస్సామీ”తి ఇదం మే ఆరఞ్ఞికఙ్గం కిలేససల్లిఖనత్థాయ సంవత్తిస్సతీతి ఆరఞ్ఞికో హోతి. **అగ్గో**తి జేట్ఠకో. సేసాని తస్సేవ వేవచనాని.

గవా ఖీరన్తి గావితో ఖీరం నామ హోతి, న గావియా దధి. **ఖీరమ్హా దధీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **ఏవమేవ**న్తి యథా ఏతేసు పఞ్చసు గోరసేసు సప్పిమణ్డో అగ్గో, ఏవమేవం ఇమేసు పఞ్చసు ఆరఞ్ఞికేసు యో అయం అప్పిచ్ఛతాదీని నిస్సాయ ఆరఞ్ఞికో హోతి, అయం అగ్గో చేవ సేట్ఠో చ మోక్ఖో చ పవరో చ. ఇమేసు ఆరఞ్ఞికేసు జాతిఆరఞ్ఞికా వేదితబ్బా, న ఆరఞ్ఞికనామమత్తేన ఆరఞ్ఞికాతి వేదితబ్బా. **పంసుకూలికా**దీసుపి ఏసేవ నయో.

ఆరఞ్ఞికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అరఞ్ఞవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౨౦) ౫. బ్రాహ్మణవగ్గో

౧. సోణసుత్తవణ్ణనా

౧౯౧. పఞ్చమస్స పఠమే **సమ్పియేనేవా**తి అఞ్ఞమఞ్ఞపేమేనేవ కాయేన చ చిత్తేన చ మిస్సీభూతా సఙ్ఘట్టితా సంసట్ఠా హుత్వా సంవాసం వత్తేన్తి, న అప్పియేన నిగ్గహేన వాతి వుత్తం హోతి. తేనాహ ‘‘**పియ**’’న్తిఆది. ఉదరం అవదిహతి ఉపచినోతి పూరేతీతి **ఉదరావదేహకం**. భావనపుంసకఞ్చేతం, ఉదరావదేహకం కత్వా ఉదరం పూరేత్వాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**ఉదరం అవదిహిత్వా**’’తిఆది.

సోణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దోణబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా

౧౯౨. దుతియే **పవత్తారో**తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౮౫) పావచనభావేన వత్తారో. యస్మా తే తేసం మన్తానం పవత్తనకా, తస్మా ఆహ ‘‘**పవత్తయితారో**’’తి. సుద్దే బహి కత్వా రహోభాసితబ్బట్ఠేన మన్తా ఏవ తంతంఅత్థప్పటిపత్తిహేతుతాయ **మన్తపదం**. అనుపనీతాసాధారణతాయ రహస్సభావేన వత్తబ్బకిరియాయ అధిగమూపాయం. **సజ్ఝాయిత**న్తి గాయనవసేన సజ్ఝాయితం. తం పన ఉదత్తానుదత్తాదీనం సరానం సమ్పదావసేనేవ ఇచ్ఛితన్తి ఆహ ‘‘**సరసమ్పత్తివసేనా**’’తి. **అఞ్ఞేసం వుత్త**న్తి పావచనభావేన అఞ్ఞేసం వుత్తం. **సముపబ్యూళ్హ**న్తి సఙ్గహేత్వా ఉపరూపరి సఞ్ఞూళ్హం. **రాసికత**న్తి ఇరువేదయజువేదసామవేదాదివసేన, తత్థాపి పచ్చేకం మన్తబ్రహ్మాదివసేన, అజ్ఝాయానువాకాదివసేన చ రాసికతం. **తేస**న్తి మన్తానం కత్తూనం. **దిబ్బేన చక్ఖునా ఓలోకేత్వా**తి దిబ్బచక్ఖుపరిభణ్డేన యథాకమ్మూపగఞాణేన సత్తానం కమ్మస్సకతాదిం, పచ్చక్ఖతో దస్సనట్ఠేన దిబ్బచక్ఖుసదిసేన పుబ్బేనివాసఞాణేన అతీతకప్పే బ్రాహ్మణానం మన్తజ్ఝేనవిధిఞ్చ ఓలోకేత్వా. **పావచనేన సహ సంసన్దేత్వా**తి కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధస్స యం వచనం వట్టసన్నిస్సితం, తేన సహ అవిరుద్ధం కత్వా. న హి తేసం వివట్టసన్నిస్సితో అత్థో పచ్చక్ఖో హోతి. **అపరాపరే**తి అట్ఠకాదీహి అపరాపరే పచ్ఛిమా ఓక్కాకరాజకాలాదీసు ఉప్పన్నా. **పక్ఖిపిత్వా**తి అట్ఠకాదీహి గన్థితమన్తపదేసు కిలేససన్నిస్సితపదానం తత్థ తత్థ పదే పక్ఖిపనం కత్వా. **విరుద్ధే అకంసూ**తి **బ్రాహ్మణధమ్మికసుత్తాదీసు** (సు॰ ని॰ బ్రాహ్మణధమ్మికసుత్తం ౨౮౬ ఆదయో) ఆగతనయేన సంకిలేసత్థదీపనతో పచ్చనీకభూతే అకంసు.

ఉసూనం అసనకమ్మం ఇస్సత్థం, ధనుసిప్పేన జీవికా. ఇధ పన ఇస్సత్థం వియాతి **ఇస్సత్థం,** సబ్బఆవుధజీవికాతి ఆహ ‘‘**యోధాజీవకమ్మేనా**’’తి, ఆవుధం గహేత్వా ఉపట్ఠానకమ్మేనాతి అత్థో. **రాజపోరిసం** నామ వినా ఆవుధేన పోరోహిచ్చామచ్చకమ్మాదిరాజకమ్మం కత్వా రాజుపట్ఠానం. **సిప్పఞ్ఞతరేనా**తి గహితావసేసేన హత్థిఅస్ససిప్పాదినా. కుమారభావతో పభుతి చరణేన **కోమారబ్రహ్మచరియం**.

ఉదకం పాతేత్వా దేన్తీతి ద్వారే ఠితస్సేవ బ్రాహ్మణస్స హత్థే ఉదకం ఆసిఞ్చన్తా ‘‘ఇదం తే, బ్రాహ్మణ, భరియం పోసాపనత్థాయ దేమా’’తి వత్వా దేన్తి. కస్మా పన తే ఏవం బ్రహ్మచరియం చరిత్వాపి దారం పరియేసన్తి, న యావజీవం బ్రహ్మచారినో హోన్తీతి? మిచ్ఛాదిట్ఠివసేన. తేసఞ్హి ఏవం దిట్ఠి హోతి ‘‘యో పుత్తం న ఉప్పాదేతి, సో కులవంసచ్ఛేదకరో హోతి,

తతో నిరయే పచ్చతీ”తి. చత్తారో కిర అభాయితబ్బం భాయన్తి గణ్డుప్పాదకో, కికీ, కోన్తినీ, బ్రాహ్మణోతి. గణ్డుప్పాదా కిర మహాపథవియా ఖయనభయేన మత్తభోజనా హోన్తి, న బహుం మత్తికం ఖాదన్తి. కికీ సకుణికా ఆకాసపతనభయేన అణ్డస్స ఉపరి ఉత్తానా సేతి. కోన్తినీ సకుణీ పథవీకమ్పనభయేన పాదేహి భూమిం న సుట్ఠు అక్కమతి. బ్రాహ్మణా కులవంసూపచ్ఛేదభయేన దారం పరియేసన్తి. ఆహు చేత్థ –

> “గణ్డుప్పాదో కికీ చేవ, కోన్తీ బ్రాహ్మణధమ్మికో;
>
> ఏతే అభయం భాయన్తి, సమ్మూళ్హా చతురో జనా”తి. (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౮౩);

సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

దోణబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సఙ్గారవసుత్తవణ్ణనా

౧౯౩. తతియే (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౫.౨౩౬) **పఠమఞ్ఞేవా**తి పురేతరంయేవ, అసజ్ఝాయకతానం మన్తానం అప్పటిభానం పగేవ పఠమంయేవ సిద్ధం, తత్థ వత్తబ్బమేవ నత్థీతి అధిప్పాయో. పరియుట్ఠానం నామ అభిభవో గహణన్తి ఆహ ‘‘**కామరాగపరియుట్ఠితేనాతి కామరాగగ్గహితేనా**’’తి. విక్ఖమ్భేతి అపనేతీతి విక్ఖమ్భనం, పటిపక్ఖతో నిస్సరతి ఏతేనాతి నిస్సరణం. విక్ఖమ్భనఞ్చ తం నిస్సరణఞ్చాతి **విక్ఖమ్భననిస్సరణం**. తేనాహ ‘‘**తత్థా**’’తిఆది. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. అత్తనా అరణీయో పత్తబ్బో అత్థో **అత్తత్థో**. తథా **పరత్థో** వేదితబ్బో.

“అనిచ్చతో అనుపస్సన్తో నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ”తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౫౨) బ్యాపాదాదీనం అనాగతత్తా బ్యాపాదవారే తదఙ్గనిస్సరణం న గహితం. కిఞ్చాపి న గహితం, పటిసఙ్ఖానవసేన తస్స వినోదేతబ్బతాయ తదఙ్గనిస్సరణమ్పి లబ్భతేవాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. **ఆలోకసఞ్ఞా** ఉపచారప్పత్తా వా అప్పనాప్పత్తా వా. యో కోచి కసిణజ్ఝానాదిభేదో **సమథో. ధమ్మవవత్థానం** ఉపచారప్పనాప్పత్తవసేన గహేతబ్బం.

కుధితోతి తత్తో. **ఉస్సూరకజాతో**తి తస్సేవ కుధితభావస్స ఉస్సూరకం అచ్చుణ్హతం పత్తో. తేనాహ ‘‘**ఉసుమకజాతో**’’తి. **తిలబీజకాదిభేదేనా**తి తిలబీజకణ్ణికకేసరాదిభేదేన సేవాలేన. **పణకేనా**తి ఉదకపిచ్ఛిల్లేన. **అప్పసన్నో** ఆకులతాయ. **అసన్నిసిన్నో** కలలుప్పత్తియా. **అనాలోకట్ఠానే**తి ఆలోకరహితే ఠానే.

సఙ్గారవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. కారణపాలీసుత్తవణ్ణనా

౧౯౪. చతుత్థే **పణ్డితో మఞ్ఞే**తి ఏత్థ **మఞ్ఞే**తి ఇదం “మఞ్ఞతీ”తి ఇమినా సమానత్థం నిపాతపదం. తస్స ఇతి-సద్దం ఆనేత్వా అత్థం దస్సేన్తో ‘‘**పణ్డితోతి మఞ్ఞతీ**’’తి ఆహ. అనుమతిపుచ్ఛావసేన చేతం వుత్తం. తేనేవాహ ‘‘**ఉదాహు నో**’’తి. “తం కిం మఞ్ఞతి భవం పిఙ్గియానీ సమణస్స గోతమస్స పఞ్ఞావేయ్యత్తియ”న్తి వుత్తమేవత్థం పున గణ్హన్తో “పణ్డితో మఞ్ఞే”తి ఆహ, తస్మా వుత్తం ‘‘**భవం పిఙ్గియానీ సమణం గోతమం పణ్డితోతి మఞ్ఞతి ఉదాహు నో**’’తి, యథా తే ఖమేయ్య, తథా నం కథేహీతి

అధిప్పాయో. **అహం కో నామ,** మమ అవిసయో ఏసోతి దస్సేతి. **కో చాతి** హేతునిస్సక్కే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ''**కుతో చా**''తి. తథా చాహ ''**కేన కారణేన జానిస్సామీ**''తి, యేన కారణేన సమణస్స గోతమస్స పఞ్ఞావేయ్యత్తియం జానేయ్యం , తం కారణం మయి నత్థీతి అధిప్పాయో. **బుద్ధోయేవ భవేయ్య** అబుద్ధస్స సబ్బథా బుద్ధఞాణానుభావం జానితుం అసక్కుణేయ్యత్తాతి. వుత్తఞ్హేతం – ''అప్పమత్తకం పనేతం, భిక్ఖవే, ఓరమత్తకం సీలమత్తకం, యేన పుథుజ్జనో తథాగతస్స వణ్ణం వదమానో వదేయ్య (దీ. ని. ౧.౭). అత్థి, భిక్ఖవే, అఞ్ఞేవ ధమ్మా గమ్భీరా దుద్దసా దురనుబోధా...పే.... యేహి తథాగతస్స యథాభూతం వణ్ణం సమ్మా వదమానో వదేయ్యా''తి (దీ. ని. ౧.౨౮) చ. **ఏత్థాతి** ''సోపి నూనస్స తాదిసో''తి ఏతస్మిం పదే.

పసత్థప్పసత్థోతి పసత్థేహి పాసంసేహి అత్తనో గుణేహేవ సో పసత్థో, న తస్స కిత్తినా, పసంసాసభావేనేవ పాసంసోతి అత్థో. తేనాహ ''**సబ్బగుణాన**''న్తిఆది. **మణిరతనన్తి** చక్కవత్తినో మణిరతనం.

సదేవకే పాసంసానమ్పి పాసంసోతి దస్సేతుం ''**పసత్థేహి వా**''తి దుతియవికప్పో గహితో. అరణీయతో అత్థో, సో ఏవ వసతీతి వసోతి **అత్థవసో**. తస్స తస్స పయోగస్స ఆనిసంసభూతం ఫలన్తి ఆహ ''**అత్థవసన్తి అత్థానిసంస**''న్తి. అత్థో వా ఫలం తదధీనవుత్తితాయ వసో ఏతస్సాతి **అత్థవసో**, కారణం.

ఖుద్దకమధూతి ఖుద్దకమక్ఖికాహి కతదణ్డకమధు. **అనేళకన్తి** నిద్దోసం అపగతమక్ఖికణ్డకం.

ఉదాహరీయతి ఉబ్బేగపీతివసేనాతి **ఉదానం,** తథా వా ఉదాహరణం **ఉదానం**. తేనాహ ''**ఉదాహారం ఉదాహరీ**''తి. యథా పన తం వచనం ఉదానన్తి వుచ్చతి, తం దస్సేతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

కారణపాలీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పిఙ్గియానీసుత్తవణ్ణనా

౧౯౫. పఞ్చమే **సబ్బసఙ్గాహికన్తి** సరీరగతస్స చేవ వత్థాలఙ్కారగతస్స చాతి సబ్బస్స నీలభావస్స సఙ్గాహకవచనం. **తస్సేవాతి** నీలాదిసబ్బసఙ్గాహికవసేన వుత్తఅత్థస్సేవ. **విభాగదస్సనన్తి** పభేదదస్సనం. యథా తే లిచ్ఛవిరాజానో అపీతాదివణ్ణా ఏవ కేచి కేచి విలేపనవసేన పీతాదివణ్ణా ఖాయింసు, ఏవం అనీలాదివణ్ణా ఏవ కేచి విలేపనవసేన నీలాదివణ్ణా ఖాయింసు. తే కిర సువణ్ణవిచిత్తేహి మణిఓభాసేహి ఏకనీలా వియ ఖాయన్తి.

కోకనదన్తి వా పదుమవిసేసనం యథా ''కోకాసక''న్తి. తం కిర బహుపత్తం వణ్ణసమ్పన్నం అతివియ సుగన్ధఞ్చ హోతి. అయఞ్హేత్థ అత్థో – యథా కోకనదసఙ్ఖాతం పదుమం పాతో సూరియుగ్గమనవేలాయ ఫుల్లం వికసితం అవీతగన్ధం సియా విరోచమానం, ఏవం సరీరగన్ధేన గుణగన్ధేన చ సుగన్ధం, సరదకాలే అన్తలిక్ఖే ఆదిచ్చమివ అత్తనో తేజసా తపన్తం, అఙ్గేహి నిచ్ఛరన్తజుతితాయ అఙ్గీరసం సమ్బుద్ధం పస్సాతి.

పిఙ్గియానీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. మహాసుపినసుత్తవణ్ణనా

౧౯౬. ఛట్ఠే **ధాతుక్ఖోభకరణపచ్చయో** నామ విసభాగభేసజ్జసేనాసనాహారాదిపచ్చయో. **అత్థకామతాయ వా అనత్థకామతాయ వా**తి పసన్నా అత్థకామతాయ, కుద్ధా అనత్థకామతాయ. **అత్థాయ వా అనత్థాయ వా**తి సభావతో భవితబ్బాయ అత్థాయ వా అనత్థాయ వా. **ఉపసంహరన్తీ**తి అత్తనో దేవానుభావేన ఉపనేన్తి. **బోధిసత్తమాతా వియ పుత్తపటిలాభనిమిత్త**న్తి తదా కిర పురే పుణ్ణమాయ సత్తమదివసతో పట్ఠాయ విగతసురాపానం మాలాగన్ధాదివిభూతిసమ్పన్నం నక్ఖత్తకీళం అనుభవమానా బోధిసత్తమాతా సత్తమే దివసే పాతోవ ఉట్ఠాయ గన్ధోదకేన నహాయిత్వా సబ్బాలఙ్కారభూసితా వరభోజనం భుఞ్జిత్వా ఉపోసథఙ్గాని అధిట్ఠాయ సిరిగబ్భం పవిసిత్వా సిరిసయనే నిపన్నా నిద్దం ఓక్కమమానా ఇమం సుపినం అద్దస – చత్తారో కిర నం మహారాజానో సయనేనేవ సద్ధిం ఉక్ఖిపిత్వా అనోతత్తదహం నేత్వా నహాపేత్వా దిబ్బవత్థం నివాసేత్వా దిబ్బగన్ధేహి విలిమ్పేత్వా దిబ్బపుప్ఫాని పిళన్ధేత్వా తతో అవిదూరే రజతపబ్బతో, తస్స అన్తో కనకవిమానం అత్థి, తస్మిం పాచీనతో సీసం కత్వా నిపజ్జాపేసుం. అథ బోధిసత్తో సేతవరవారణో హుత్వా తతో అవిదూరే ఏకో సువణ్ణపబ్బతో, తత్థ చరిత్వా తతో ఓరుయ్హ రజతపబ్బతం ఆరుహిత్వా కనకవిమానం పవిసిత్వా మాతరం పదక్ఖిణం కత్వా దక్ఖిణపస్సం ఫాలేత్వా కుచ్ఛిం పవిట్ఠసదిసో అహోసి. ఇమం సుపినం సన్ధాయ ఏతం వుత్తం “బోధిసత్తమాతా వియ పుత్తపటిలాభనిమిత్త”న్తి.

కోసలరాజా వియ సోళస సుపినేతి –

> “ఉసభా రుక్ఖా గావియో గవా చ,
> అస్సో కంసో సిఙ్గాలీ చ కుమ్భో;
> పోక్ఖరణీ చ అపాకచన్దనం,
> లాబూని సీదన్తి సిలాప్లవన్తి.
>
> “మణ్డూకియో కణ్హసప్పే గిలన్తి,
> కాకం సువణ్ణా పరివారయన్తి;
> తసా వకా ఏళకానం భయా హీ”తి. (జా॰ ౧.౧.౭౭) –

ఇమే సోళస సుపినే పస్సన్తో కోసలరాజా వియ.

౧. ఏకదివసం కిర కోసలమహారాజా రత్తిం నిద్దూపగతో పచ్ఛిమయామే సోళస మహాసుపినే పస్సి (జా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౭౬ మహాసుపినజాతకవణ్ణనా). తత్థ చత్తారో అఞ్జనవణ్ణా కాళఉసభా “యుజ్ఝిస్సామా”తి చతూహి దిసాహి రాజఙ్గణం ఆగన్త్వా “ఉసభయుద్ధం పస్సిస్సామా”తి మహాజనే సన్నిపతితే యుజ్ఝనాకారం దస్సేత్వా నదిత్వా గజ్జిత్వా అయుజ్ఝిత్వావ పటిక్కన్తా. ఇమం పఠమం సుపినం అద్దస.

౨. ఖుద్దకా రుక్ఖా చేవ గచ్ఛా చ పథవిం భిన్దిత్వా విదత్థిమత్తమ్పి రతనమత్తమ్పి అనుగ్గన్త్వావ పుప్ఫన్తి చేవ ఫలన్తి చ. ఇమం దుతియం అద్దస.

౩. గావియో తదహుజాతానం వచ్ఛానం ఖీరం పివన్తియో అద్దస. అయం తతియో సుపినో.

౪. ధురవాహీ ఆరోహపరిణాహసమ్పన్నే మహాగోణే యుగపరమ్పరాయ అయోజేత్వా తరుణే గోదమ్మే ధురే యోజేన్తే అద్దస. తే ధురం వహితుం అసక్కోన్తా ఛడ్డేత్వా అట్ఠంసు, సకటాని నప్పవత్తింసు. అయం చతుత్థో సుపినో.

౫. ఏకం ఉభతోముఖం అస్సం అద్దస. తస్స ఉభోసు పస్సేసు యవసం దేన్తి, సో ద్వీహిపి ముఖేహి ఖాదతి. అయం పఞ్చమో సుపినో.

౬. మహాజనో సతసహస్సగ్ఘనికం సువణ్ణపాతిం సమ్మజ్జిత్వా "ఇధ పస్సావం కరోహీ"తి ఏకస్స జరసిఙ్గాలస్స ఉపనామేసి. తం తత్థ పస్సావం కరోన్తం అద్దస. అయం ఛట్ఠో సుపినో.

౭. ఏకో పురిసో రజ్జుం వట్టేత్వా పాదమూలే నిక్ఖిపతి. తేన నిసిన్నపీఠస్స హేట్ఠా సయితా ఛాతసిఙ్గాలీ తస్స అజానన్తస్సేవ తం ఖాదతి. ఇమం సత్తమం సుపినం అద్దస.

౮. రాజద్వారే బహూహి తుచ్ఛకుమ్భేహి పరివారేత్వా ఠపితం ఏకం మహన్తం పూరితకుమ్భం అద్దస. చత్తారోపి పన వణ్ణా చతూహి దిసాహి చతూహి అనుదిసాహి చ ఘటేహి ఉదకం ఆనేత్వా పూరితకుమ్భమేవ పూరేన్తి, పూరితం పూరితం ఉదకం ఉత్తరిత్వా పలాయతి. తేపి పునప్పునం తత్థేవ ఉదకం ఆసిఞ్చన్తి, తుచ్ఛకుమ్భే ఓలోకేన్తాపి నత్థి. అయం అట్ఠమో సుపినో.

౯. ఏకం పఞ్చపదుమసఞ్ఛన్నం గమ్భీరం సబ్బతోతిత్థం పోక్ఖరణిం అద్దస. సమన్తతో ద్విపదచతుప్పదా ఓతరిత్వా తత్థ పానీయం పివన్తి. తస్స మజ్ఝే గమ్భీరట్ఠానే ఉదకం ఆవిలం, తీరప్పదేసే ద్విపదచతుప్పదానం అక్కమనట్ఠానే అచ్ఛం విప్పసన్నమనావిలం. అయం నవమో సుపినో.

౧౦. ఏకిస్సాయేవ కుమ్భియా పచ్చమానం ఓదనం అపాకం అద్దస. "అపాక"న్తి విచారేత్వా విభజిత్వా ఠపితం వియ తీహాకారేహి పచ్చమానం ఏకస్మిం పస్సే అతికిలిన్నో హోతి, ఏకస్మిం ఉత్తణ్డులో, ఏకస్మిం సుపక్కోతి. అయం దసమో సుపినో.

౧౧. సతసహస్సగ్ఘనకం చన్దనసారం పూతితక్కేన విక్కిణన్తే అద్దస. అయం ఏకాదసమో సుపినో.

౧౨. తుచ్ఛలాబూని ఉదకే సీదన్తాని అద్దస. అయం ద్వాదసమో సుపినో.

౧౩. మహన్తమహన్తా కూటాగారప్పమాణా ఘనసిలా నావా వియ ఉదకే ప్లవమానా అద్దస. అయం తేరసమో సుపినో.

౧౪. ఖుద్దకమధుకపుప్ఫప్పమాణా మణ్డూకియో మహన్తే కణ్హసప్పే వేగేన అనుబన్ధిత్వా ఉప్పలనాళే వియ ఛిన్దిత్వా మంసం ఖాదిత్వా గిలన్తియో అద్దస. అయం చుద్దసమో సుపినో.

౧౫. దసహి అసద్ధమ్మేహి సమన్నాగతం గామగోచరం కాకం కఞ్చనవణ్ణవణ్ణతాయ "సువణ్ణా"తి లద్ధనామే సువణ్ణరాజహంసే పరివారేన్తే అద్దస. అయం పన్నరసమో సుపినో.

౧౬. పుబ్బే దీపినో ఏళకే ఖాదన్తి. తే పన ఏళకే దీపినో అనుబన్ధిత్వా మురమురాతి ఖాదన్తే అద్దస. అథణ్ణో తసా వకా ఏళకే దూరతోవ దిస్వా తసితా తాసప్పత్తా హుత్వా ఏళకానం భయా పలాయిత్వా గుమ్బగహనాని పవిసిత్వా నిలీయింసు. అయం సోళసమో సుపినో.

౧. తత్థ అధమ్మికానం రాజూనం, అధమ్మికానఞ్చ మనుస్సానం కాలే లోకే విపరివత్తమానే కుసలే ఓసన్నే అకుసలే ఉస్సన్నే లోకస్స పరిహానకాలే దేవో న సమ్మా వసిస్సతి, మేఘపాదా పచ్ఛిజ్జిస్సన్తి, సస్సాని మిలాయిస్సన్తి, దుబ్భిక్ఖం భవిస్సతి, వస్సితుకామా వియ చతూహి దిసాహి మేఘా ఉట్ఠహిత్వా ఇత్థికాహి ఆతపే పత్థటానం వీహిఆదీనం తేమనభయేన అన్తోపవేసితకాలే పురిసేసు కుదాలపిటకే ఆదాయ ఆళిబన్ధనత్థాయ నిక్ఖన్తేసు వస్సనాకారం దస్సేత్వా గజ్జిత్వా విజ్జులతా నిచ్ఛారేత్వా ఉసభా వియ అయుజ్ఝిత్వా అవస్సిత్వావ పలాయిస్సన్తి. అయం పఠమస్స విపాకో.

౨. లోకస్స పరిహీనకాలే మనుస్సానం పరిత్తాయుకకాలే సత్తా తిబ్బరాగా భవిస్సన్తి, అసమ్పత్తవయావ కుమారియో పురిసన్తరం గన్త్వా ఉతునియో చేవ గబ్భినియో చ హుత్వా పుత్తధీతాహి వడ్ఢిస్సన్తి. ఖుద్దకరుక్ఖానం పుప్ఫం వియ హి తాసం ఉతునిభావో, ఫలం వియ చ పుత్తధీతరో భవిస్సన్తి. అయం దుతియస్స విపాకో.

౩. మనుస్సానం జేట్ఠాపచాయికకమ్మస్స నట్ఠకాలే సత్తా మాతాపితూసు వా సస్సుససురేసు వా లజ్జం అనుపట్ఠపేత్వా సయమేవ కుటుమ్బం సంవిదహన్తావ ఘాసచ్ఛాదనమత్తమ్పి మహల్లకానం దాతుకామా దస్సన్తి, అదాతుకామా న దస్సన్తి. మహల్లకా అనాథా హుత్వా అసయంవసీ దారకే ఆరాధేత్వా జీవిస్సన్తి తదహుజాతానం వచ్ఛకానం ఖీరం పివన్తియో మహాగావియో వియ. అయం తతియస్స విపాకో.

౪. అధమ్మికరాజూనం కాలే అధమ్మికరాజానో పణ్డితానం పవేణికుసలానం కమ్మనిత్థరణసమత్థానం మహామత్తానం యసం న దస్సన్తి, ధమ్మసభాయం వినిచ్ఛయట్ఠానేపి పణ్డితే వోహారకుసలే మహల్లకే అమచ్చే న ఠపేస్సన్తి, తబ్బిపరీతానం పన తరుణతరుణానం యసం దస్సన్తి, తథారూపే ఏవ చ వినిచ్ఛయట్ఠానే ఠపేస్సన్తి. తే రాజకమ్మాని చేవ యుత్తాయుత్తఞ్చ అజానన్తా నేవ తం యసం ఉక్ఖిపితుం సక్ఖిస్సన్తి, న రాజకమ్మాని నిత్థరితుం. తే అసక్కోన్తా కమ్మధురం ఛడ్డేస్సన్తి, మహల్లకాపి పణ్డితామచ్చా యసం అలభన్తా కిచ్చాని నిత్థరితుం సమత్థాపి "కిం అమ్హాకం ఏతేహి, మయం బాహిరకా జాతా, అబ్భన్తరికా తరుణదారకా జానిస్సన్తీ"తి ఉప్పన్నాని కమ్మాని న కరిస్సన్తి. ఏవం సబ్బథాపి తేసం రాజూనం హానియేవ భవిస్సతి, ధురం వహితుం అసమత్థానం వచ్ఛదమ్మానం ధురే యోజితకాలో వియ దూరవాహానఞ్చ మహాగోణానం యుగపరమ్పరాయ అయోజితకాలో వియ భవిస్సతి. అయం చతుత్థస్స విపాకో.

౫. అధమ్మికరాజకాలేయేవ అధమ్మికబాలరాజానో అధమ్మికే లోలమనుస్సే వినిచ్ఛయే ఠపేస్సన్తి, తే పాపపుఞ్ఞేసు అనాదరా బాలా సభాయం నిసీదిత్వా వినిచ్ఛయం దేన్తా ఉభిన్నమ్పి అత్థపచ్చత్థికానం హత్థతో లఞ్జం గహేత్వా ఖాదిస్సన్తి అస్సో వియ ద్వీహి ముఖేహి యవసం. అయం పఞ్చమస్స విపాకో.

౬. అధమ్మికాయేవ విజాతిరాజానో జాతిసమ్పన్నానం కులపుత్తానం ఆసఙ్కాయ యసం న దస్సన్తి, అకులీనానంయేవ దస్సన్తి. ఏవం మహాకులాని దుగ్గతాని భవిస్సన్తి, లామకకులాని ఇస్సరాని. తే చ కులీనపురిసా జీవితుం అసక్కోన్తా "ఇమే నిస్సాయ జీవిస్సామా"తి అకులీనానం ధీతరో దస్సన్తి, ఇతి తాసం కులధీతానం అకులీనేహి సద్ధిం సంవాసో జరసిఙ్గాలస్స సువణ్ణపాతియం పస్సావకరణసదిసో భవిస్సతి. అయం ఛట్ఠస్స విపాకో.

౭. గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే ఇత్థియో పురిసలోలా సురాలోలా అలఙ్కారలోలా విసిఖాలోలా ఆమిసలోలా భవిస్సన్తి దుస్సీలా దురాచారా. తా సామికేహి కసిగోరక్ఖాదీని కమ్మాని కత్వా కిచ్ఛేన కసిరేన సమ్భతం ధనం జారేహి సద్ధిం సురం పివన్తియో మాలాగన్ధవిలేపనం ధారయమానా అన్తోగేహే అచ్చాయికమ్పి కిచ్చం అనోలోకేత్వా గేహపరిక్ఖేపస్స ఉపరిభాగేనపి ఛిద్దట్ఠానేహిపి జారే ఉపధారయమానా స్వే వపితబ్బయుత్తకం బీజమ్పి కోట్టేత్వా యాగుభత్తఖజ్జకాని పచిత్వా ఖాదమానా విలుమ్పిస్సన్తి హేట్ఠాపీఠకే నిపన్నఛాతసిఙ్గాలీ వియ వట్టేత్వా వట్టేత్వా పాదమూలే నిక్ఖిత్తరజ్జుం. అయం సత్తమస్స విపాకో.

౮. గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే లోకో పరిహాయిస్సతి, రట్ఠం నిరోజం భవిస్సతి, రాజానో దుగ్గతా కపణా భవిస్సన్తి. యో ఇస్సరో భవిస్సతి, తస్స భణ్డాగారే సతసహస్సమత్తా భవిస్సన్తి. తే ఏవందుగ్గతా సబ్బే జానపదే అత్తనోవ కమ్మం కారేస్సన్తి, ఉపద్దుతా మనుస్సా సకే కమ్మన్తే ఛడ్డేత్వా రాజూనంయేవ అత్థాయ పుబ్బణ్ణాపరణ్ణాని వపన్తా రక్ఖన్తా లాయన్తా మద్దన్తా పవేసేన్తా ఉచ్ఛుక్ఖేత్తాని కరోన్తా యన్తాని వాహేన్తా ఫాణితాదీని పచన్తా పుప్ఫారామే ఫలారామే చ కరోన్తా తత్థ తత్థ నిప్ఫన్నాని పుబ్బణ్ణాదీని ఆహరిత్వా రఞ్ఞో కోట్ఠాగారమేవ పూరేస్సన్తి. అత్తనో గేహేసు తుచ్ఛకోట్ఠే ఓలోకేన్తాపి న భవిస్సన్తి, తుచ్ఛకుమ్భే అనోలోకేత్వా పూరితకుమ్భపూరణసదిసమేవ భవిస్సతి. అయం అట్ఠమస్స విపాకో.

౯. గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే రాజానో అధమ్మికా భవిస్సన్తి, ఛన్దాదివసేన అగతిం గచ్ఛన్తా రజ్జం కారేస్సన్తి, ధమ్మేన వినిచ్ఛయం నామ న దస్సన్తి లఞ్జవిత్తకా భవిస్సన్తి ధనలోలా, రట్ఠవాసికేసు తేసం ఖన్తిమేత్తానుద్దయా నామ న భవిస్సన్తి, కక్ఖళా ఫరుసా ఉచ్ఛుయన్తే ఉచ్ఛుభణ్డికా వియ మనుస్సే పీళేన్తా నానప్పకారం బలిం ఉప్పాదేత్వా ధనం గణ్హిస్సన్తి. మనుస్సా బలిపీళితా కిఞ్చి దాతుం అసక్కోన్తా గామనిగమాదయో ఛడ్డేత్వా పచ్చన్తం గన్త్వా వాసం కప్పేస్సన్తి. మజ్ఝిమజనపదో సుఞ్ఞో భవిస్సతి, పచ్చన్తో ఘనవాసో సేయ్యథాపి పోక్ఖరణియా మజ్ఝే ఉదకం ఆవిలం పరియన్తే విప్పసన్నం. అయం నవమస్స విపాకో.

౧౦. గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే రాజానో అధమ్మికా భవిస్సన్తి, తేసు అధమ్మికేసు రాజయుత్తాపి బ్రాహ్మణగహపతికాపి నేగమజానపదాపీతి సమణబ్రాహ్మణే ఉపాదాయ సబ్బే మనుస్సా అధమ్మికా భవిస్సన్తి. తతో తేసం ఆరక్ఖదేవతా, బలిపటిగ్గాహికదేవతా, రుక్ఖదేవతా, ఆకాసట్ఠదేవతాతి ఏవం దేవతాపి అధమ్మికా భవిస్సన్తి. అధమ్మికరాజూనం రజ్జే వాతా విసమా ఖరా వాయిస్సన్తి, తే ఆకాసట్ఠకవిమానాని కమ్పేస్సన్తి. తేసు కమ్పితేసు దేవతా కుపితా దేవం వస్సితుం న దస్సన్తి. వస్సమానోపి సకలరట్ఠే ఏకప్పహారేనేవ న వస్సిస్సతి, వస్సమానోపి సబ్బత్థ కసికమ్మస్స వా వప్పకమ్మస్స వా ఉపకారో హుత్వా న వస్సిస్సతి. యథా చ రట్ఠే, ఏవం జనపదేపి గామేపి ఏకతళాకసరేపి ఏకప్పహారేన న వస్సిస్సతి, తళాకస్స ఉపరిభాగే వస్సన్తో హేట్ఠాభాగే న వస్సిస్సతి, హేట్ఠా వస్సన్తో ఉపరి న వస్సిస్సతి. ఏకస్మిం భాగే సస్సం అతివస్సేన నస్సిస్సతి, ఏకస్మిం అవస్సనేన మిలాయిస్సతి, ఏకస్మిం సమ్మా వస్సమానో సమ్పాదేస్సతి. ఏవం ఏకస్స రఞ్ఞో రజ్జే వుత్తసస్సా విపాకో. తిప్పకారా భవిస్సన్తి ఏకకుమ్భియా ఓదనో వియ. అయం దసమస్స విపాకో.

౧౧. గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తేయేవ కాలే సాసనే పరిహాయన్తే పచ్చయలోలా అలజ్జికా బహూ భిక్ఖూ భవిస్సన్తి. తే భగవతా పచ్చయలోలుప్పం నిమ్మథేత్వా కథితధమ్మదేసనం చీవరాదిచతుపచ్చయహేతు పరేసం దేసేస్సన్తి. పచ్చయేహి ముచ్ఛిత్వా నిత్థరణపక్ఖే ఠితా నిబ్బానాభిముఖం కత్వా దేసేతుం న సక్ఖిస్సన్తి. కేవలం “పదబ్యఞ్జనసమ్పత్తిఞ్చేవ మధురసద్దఞ్చ సుత్వా మహగ్ఘాని చీవరాదీని దస్సన్తి”ఇచ్చేవం దేసేస్సన్తి. అపరే అన్తరవీథిచతుక్కరాజద్వారాదీసు నిసీదిత్వా కహాపణఅడ్ఢకహాపణపాదమాసకరూపాదీనిపి నిస్సాయ దేసేస్సన్తి. ఇతి భగవతా నిబ్బానగ్ఘనకం కత్వా దేసితం

ధమ్మం చతుపచ్చయత్థాయ చేవ కహాపణాదిఅత్థాయ చ విక్కిణిత్వా దేసేన్తా సతసహస్సగ్ఘనకం చన్దనసారం పూతితక్కేన విక్కిణన్తా వియ భవిస్సన్తి. అయం ఏకాదసమస్స విపాకో.

౧౨. అధమ్మికరాజకాలే లోకే విపరివత్తన్తేయేవ రాజానో జాతిసమ్పన్నానం కులపుత్తానం యసం న దస్సన్తి, అకులీనానఞ్ఞేవ దస్సన్తి. తే ఇస్సరా భవిస్సన్తి, ఇతరా దలిద్దా. రాజసమ్ముఖేపి రాజద్వారేపి అమచ్చసమ్ముఖేపి వినిచ్ఛయట్ఠానేపి తుచ్ఛలాబుసదిసానం అకులీనానంయేవ కథా ఓసీదిత్వా ఠితా వియ నిచ్చలా సుప్పతిట్ఠితా భవిస్సతి. సఙ్ఘసన్నిపాతేపి సఙ్ఘకమ్మగణకమ్మట్ఠానేసు చేవ పత్తచీవరపరివేణాదివినిచ్ఛయట్ఠానేసు చ దుస్సీలానం పాపపుగ్గలానంయేవ కథా నియ్యానికా భవిస్సతి, న లజ్జిభిక్ఖూనన్తి ఏవం సబ్బత్థాపి తుచ్ఛలాబూనం సీదనకాలో వియ భవిస్సతి. అయం ద్వాదసమస్స విపాకో.

౧౩. తాదిసేయేవ కాలే అధమ్మికరాజానో అకులీనానం యసం దస్సన్తి. తే ఇస్సరా భవిస్సన్తి, కులీనా దుగ్గతా. తేసు న కేచి గారవం కరిస్సన్తి, ఇతరేసుయేవ కరిస్సన్తి. రాజసమ్ముఖే వా అమచ్చసమ్ముఖే వా వినిచ్ఛయట్ఠానే వా వినిచ్ఛయకుసలానం ఘనసిలాసదిసానం కులపుత్తానం కథా న ఓగాహిత్వా పతిట్ఠహిస్సతి. తేసు కథేన్తేసు "కిం ఇమే కథేన్తీ"తి ఇతరే పరిహాసమేవ కరిస్సన్తి. భిక్ఖుసన్నిపాతేపి వుత్తప్పకారేసు ఠానేసు నేవ పేసలే భిక్ఖూ గరుకాతబ్బే మఞ్ఞిస్సన్తి, నాపి నేసం కథా పరియోగాహిత్వా పతిట్ఠహిస్సతి, సిలానం ప్లవనకాలో వియ భవిస్సతి. అయం తేరసమస్స విపాకో.

౧౪. లోకే పరిహాయన్తేయేవ మనుస్సా తిబ్బరాగాదిజాతికా కిలేసానువత్తకా హుత్వా తరుణానం అత్తనో భరియానం వసే వత్తిస్సన్తి. గేహే దాసకమ్మకారాదయోపి గోమహింసాదయోపి హిరఞ్ఞసువణ్ణమ్పి సబ్బం తాసంయేవ ఆయత్తం భవిస్సతి. "అసుకం హిరఞ్ఞసువణ్ణం వా పరిచ్ఛదాదిజాతం వా కహ"న్తి వుత్తే "యత్థ వా తత్థ వా హోతు, కిం తుయ్హిమినా బ్యాపారేన, త్వం మయ్హం ఘరే సన్తం వా అసన్తం వా జానితుకామో జాతో"తి వత్వా నానప్పకారేహి అక్కోసిత్వా ముఖసత్తీహి కోట్టేత్వా దాసచేటకే వియ వసే కత్వా అత్తనో ఇస్సరియం పవత్తేస్సన్తి. ఏవం మధుకపుప్ఫప్పమాణానం మణ్డూకీనం ఆసివిసే కణ్హసప్పే గిలనకాలో వియ భవిస్సతి. అయం చుద్దసమస్స విపాకో.

౧౫. దుబ్బలరాజకాలే పన రాజానో హత్థిసిప్పాదీసు అకుసలా యుద్ధేసు అవిసారదా భవిస్సన్తి. తే అత్తనో రాజాధిపచ్చం ఆసఙ్కమానా సమానజాతికానం కులపుత్తానం ఇస్సరియం అదత్వా అత్తనో పాదమూలికనహాపనకప్పకాదీనం దస్సన్తి. జాతిగోత్తసమ్పన్నా కులపుత్తా రాజకులే పతిట్ఠం అలభమానా జీవికం కప్పేతుం అసమత్థా హుత్వా ఇస్సరియే ఠితే జాతిగోత్తహీనే అకులీనే ఉపట్ఠహన్తా విచరిస్సన్తి, సువణ్ణరాజహంసేహి కాకస్స పరివారితకాలో వియ భవిస్సతి. అయం పన్నరసమస్స విపాకో.

౧౬. అధమ్మికరాజకాలేయేవ చ అకులీనావ రాజవల్లభా ఇస్సరా భవిస్సన్తి, కులీనా అపఞ్ఞాతా దుగ్గతా. తే రాజానం అత్తనో కథం గాహాపేత్వా వినిచ్ఛయట్ఠానాదీసు బలవన్తో హుత్వా దుబ్బలానం పవేణిఆగతాని ఖేత్తవత్థాదీని "అమ్హాకం సన్తకానీ"తి అభియుఞ్జిత్వా తే "న తుమ్హాకం, అమ్హాక"న్తి ఆగన్త్వా వినిచ్ఛయట్ఠానాదీసు వివదన్తే వేత్తలతాదీహి పహరాపేత్వా గీవాయం గహేత్వా అపకడ్ఢాపేత్వా "అత్తనో పమాణం న జానాథ, అమ్హేహి సద్ధిం వివదథ, ఇదాని వో పహరాపేత్వా రఞ్ఞో కథేత్వా హత్థపాదచ్ఛేదాదీని కారేస్సామా"తి సన్తజ్జేస్సన్తి. తే తేసం భయేన అత్తనో సన్తకాని వత్థూని "తుమ్హాకంయేవ తాని, గణ్హథా"తి నియ్యాతేత్వా అత్తనో గేహాని పవిసిత్వా భీతా నిపజ్జిస్సన్తి. పాపభిక్ఖూపి పేసలే భిక్ఖూ

యథారుచి విహరేస్సన్తి. పేసలా భిక్ఖూ పటిసరణం అలభమానా అరఞ్ఞం పవిసిత్వా గహనట్ఠానేసు నిలీయిస్సన్తి. ఏవం హీనజచ్చేహి చేవ పాపభిక్ఖూహి చ ఉపద్దుతానం జాతిమన్తకులపుత్తానఞ్చేవ పేసలభిక్ఖూనఞ్చ ఏళకానం భయేన తసవకానం పలాయనకాలో వియ భవిస్సతి. అయం సోళసమస్స విపాకో. ఏవం తస్స తస్స అనత్థస్స పుబ్బనిమిత్తభూతే సోళస మహాసుపినే పస్సి. తేన వుత్తం "కోసలరాజా వియ సోళస సుపినే"తి. ఏత్థ చ పుబ్బనిమిత్తతో అత్తనో అత్థానత్థనిమిత్తం సుపినం పస్సన్తో అత్తనో కమ్మానుభావేన పస్సతి. కోసలరాజా వియ లోకస్స అత్థానత్థనిమిత్తం సుపినం పస్సన్తో పన సబ్బసత్తసాధారణకమ్మానుభావేన పస్సతీతి వేదితబ్బం.

కుద్ధా హి దేవతాతి మహానాగవిహారే మహాథేరస్స కుద్ధా దేవతా వియ. రోహణే కిర మహానాగవిహారే మహాథేరో భిక్ఖుసఙ్ఘం అనపలోకేత్వావ ఏకం నాగరుక్ఖం ఛిన్దాపేసి. రుక్ఖే అధివత్థా దేవతా థేరస్స కుద్ధా పఠమమేవ నం సచ్చసుపినేన పలోభేత్వా పచ్ఛా "ఇతో తే సత్తదివసమత్థకే ఉపట్ఠాకో రాజా మరిస్సతీ"తి సుపినే ఆరోచేసి. థేరో తం కథం ఆహరిత్వా రాజోరోధానం ఆచిక్ఖి. తా ఏకప్పహారేనేవ మహావిరవం విరవింసు. రాజా "కిం ఏత"న్తి పుచ్ఛి. తా "ఏవం థేరేన వుత్త"న్తి ఆరోచయింసు. రాజా దివసం గణాపేత్వా సత్తాహే వీతివత్తే థేరస్స హత్థపాదే ఛిన్దాపేసి. **ఏకన్తం సచ్చమేవ హోతీ**తి ఫలస్స సచ్చభావతో వుత్తం, దస్సనం పన విపల్లత్థమేవ . తేనేవ పహీనవిపల్లాసా పుబ్బనిమిత్తభూతమ్పి సుపినం న పస్సన్తి. ద్వీహి తీహిపి కారణేహి కదాచి సుపినం పస్సతీతి ఆహ "**సంసగ్గభేదతో**"తి. "అసేఖా న పస్సన్తి పహీనవిపల్లాసత్తా"తి వచనతో చతున్నమ్పి కారణానం విపల్లాసా ఏవ మూలకారణన్తి దట్ఠబ్బం.

తన్తి సుపినకాలే పవత్తం భవఙ్గచిత్తం. **రూపనిమిత్తాదిఆరమ్మణ**న్తి కమ్మకమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తతో అఞ్ఞం రూపనిమిత్తాదిఆరమ్మణం న హోతి. **ఈదిసానీ**తి పచ్చక్ఖతో అనుభూతపుబ్బపరికప్పితరూపాదిఆరమ్మణాని చేవ రాగాదిసమ్పయుత్తాని చ. **సబ్బోహారికచిత్తేనా**తి పకతిచిత్తేన.

ద్వీహి అన్తేహి ముత్తోతి కుసలాకుసలసఙ్ఖాతేహి ద్వీహి అన్తేహి ముత్తో. **ఆవజ్జనతదారమ్మణక్ఖణే**తి ఇదం యావ తదారమ్మణుప్పత్తి, తావ పవత్తచిత్తవారం సన్ధాయ వుత్తం. "సుపినేనేవ దిట్ఠం వియ మే, సుతం వియ మేతి కథనకాలే పన అబ్యాకతోయేవ ఆవజ్జనమత్తస్సేవ ఉప్పజ్జనతో"తి వదన్తి. ఏవం వదన్తేహి పఞ్చద్వారే దుతియమోఘవారే వియ మనోద్వారేపి ఆవజ్జనం ద్వత్తిక్ఖత్తుం ఉప్పజ్జిత్వా జవనట్ఠానే ఠత్వా భవఙ్గం ఓతరతీతి అధిప్పేతన్తి దట్ఠబ్బం ఏకచిత్తక్ఖణికస్స ఆవజ్జనస్స ఉప్పత్తియం "దిట్ఠం వియ మే, సుతం వియ మే"తి కప్పనాయ అసమ్భవతో. ఏత్థ చ "సుపినన్తేపి తదారమ్మణవచనతో పచ్చుప్పన్నవసేన అతీతవసేన వా సభావధమ్మా సుపినన్తే ఆరమ్మణం హోన్తీ"తి వదన్తి. "యదిపి సుపినన్తే విభూతం హుత్వా ఉపట్ఠితే రూపాదివత్థుమ్హి తదారమ్మణం వుత్తం, తథాపి సుపినన్తే ఉపట్ఠితనిమిత్తస్స పరికప్పవసేన గహేతబ్బతాయ దుబ్బలభావతో దుబ్బలవత్థుకత్తాతి వుత్త"న్తి వదన్తి. కేచి పన "కరజకాయస్స నిరుస్సాహసన్తభావప్పత్తితో తన్నిస్సితహదయవత్థు న సుప్పసన్నం హోతి, తతో తన్నిస్సితాపి చిత్తప్పవత్తి న సుప్పసన్నా అసుప్పసన్నవట్టినిస్సితదీపప్పభా వియ, తస్మా **దుబ్బలవత్థుకత్తా**తి ఏత్థ దుబ్బలహదయవత్థుకత్తా"తి అత్థం వదన్తి. వీమంసిత్వా యుత్తతరం గహేతబ్బం.

సుపినన్తచేతనాతి మనోద్వారికజవనవసేన పవత్తా సుపినన్తచేతనా. సుపినఞ్హి పస్సన్తో మనోద్వారికేనేవ జవనేన పస్సతి, న పఞ్చద్వారికేన. పటిబుజ్ఝన్తో చ మనోద్వారికేనేవ పటిబుజ్ఝతి, న పఞ్చద్వారికేన. నిద్దాయన్తస్స హి మహావట్టిం జాలేత్వా దీపే చక్ఖుసమీపం ఉపనీతే పఠమం చక్ఖుద్వారికం ఆవజ్జనం భవఙ్గం న ఆవట్టేతి, మనోద్వారికమేవ ఆవట్టేతి. అథ

జవనం జవిత్వా భవఙ్గం ఓతరతి. దుతియవారే చక్ఖుద్వారికఆవజ్జనం భవఙ్గం ఆవట్టేతి , తతో చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని జవనపరియోసానాని పవత్తన్తి, తదనన్తరం భవఙ్గం పవత్తతి. తతియవారే మనోద్వారికఆవజ్జనేన భవఙ్గే ఆవట్టితే మనోద్వారికజవనం జవతి. తేన చిత్తేన "కిం అయం ఇమస్మిం ఠానే ఆలోకో"తి జానాతి. తథా నిద్దాయన్తస్స కణ్ణసమీపే తూరియేసు పగ్గహితేసు , ఘానసమీపే సుగన్ధేసు వా దుగ్గన్ధేసు వా పుప్ఫేసు ఉపనీతేసు, ముఖే సప్పిమ్హి వా ఫాణితే వా పక్ఖిత్తే, పిట్ఠియం పాణినా పహారే దిన్నే పఠమం సోతద్వారికాదీని ఆవజ్జనాని భవఙ్గం న ఆవట్టేన్తి, మనోద్వారికమేవ ఆవట్టేతి, అథ జవనం జవిత్వా భవఙ్గం ఓతరతి. దుతియవారే సోతద్వారికాదీని ఆవజ్జనాని భవఙ్గం ఆవట్టేన్తి, తతో సోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణాదీని జవనపరియోసానాని పవత్తన్తి, తదనన్తరం భవఙ్గం వత్తతి. తతియవారే మనోద్వారికఆవజ్జనేన భవఙ్గే ఆవట్టితే మనోద్వారికజవనం జవతి, తేన చిత్తేన ఞత్వా "కిం అయం ఇమస్మిం ఠానే సద్దో, సఙ్ఖసద్దో భేరిసద్దో"తి వా "కిం అయం ఇమస్మిం ఠానే గన్ధో, మూలగన్ధో"తి వా "కిం ఇదం మయ్హం ముఖం పక్ఖిత్తం, సప్పీతి వా ఫాణిత"న్తి వా "కేనమ్హి పిట్ఠియం పహటో, అతిబద్ధో మే పహారో"తి వా వత్తా హోతి. ఏవం మనోద్వారికజవనేనేవ పటిబుజ్ఝతి, న పఞ్చద్వారికేన. సుపినమ్పి తేనేవ పస్సతి, న పఞ్చద్వారికేన. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మహాసుపినసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. వస్ససుత్తవణ్ణనా

౧౯౭. సత్తమే **ఉతుసముట్ఠాన**న్తి వస్సికే చత్తారో మాసే ఉప్పన్నం. **అకాలేపీ**తి చిత్తవేసాఖమాసేసుపి. వస్సవలాహకదేవపుత్తానఞ్హి అత్తనో రతియా కీళితుకామతాచిత్తే ఉప్పన్నే అకాలేపి దేవో వస్సతి. తత్రిదం వత్థు – ఏకో కిర వస్సవలాహకదేవపుత్తో వాకరకుటకవాసిఖీణాసవత్థేరస్స సన్తికం గన్త్వా వన్దిత్వా అట్ఠాసి. థేరో "కోసి త్వ"న్తి పుచ్ఛి. అహం, భన్తే, వస్సవలాహకదేవపుత్తోతి. తుమ్హాకం కిర చిత్తేన దేవో వస్సతీతి. ఆమ, భన్తేతి. పస్సితుకామా మయన్తి. తేమిస్సథ, భన్తేతి. మేఘసీసం వా గజ్జితం వా న పఞ్ఞాయతి, కథం తేమిస్సామాతి. భన్తే, అమ్హాకం చిత్తేన దేవో వస్సతి, తుమ్హే పణ్ణసాలం పవిసథాతి. "సాధు, దేవపుత్తా"తి పాదే ధోవిత్వా పణ్ణసాలం పావిసి. దేవపుత్తో తస్మిం పవిసన్తేయేవ ఏకం గీతం గాయిత్వా హత్థం ఉక్ఖిపి, సమన్తా తియోజనట్ఠానం ఏకమేఘం అహోసి. థేరో అద్ధతిన్తో పణ్ణసాలం పవిట్ఠోతి.

వస్ససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౯. వాచాసుత్తాదివణ్ణనా

౧౯౮-౯. అట్ఠమే **అఙ్గేహీ**తి కారణేహి. అఙ్గీయన్తి హేతుభావేన ఞాయన్తీతి **అఙ్గాని,** కారణాని. కారణత్థే చ అఙ్గ-సద్దో. **పఞ్చహీ**తి హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనం. **సమన్నాగతా**తి సమనుఆగతా పవత్తా యుత్తా చ. **వాచా**తి సముల్లపన-వాచా. యా "వాచా గిరా బ్యప్పథో"తి (ధ. స. ౬౩౬) చ, "నేలా కణ్ణసుఖా"తి (దీ. ని. ౧.౯) చ ఆగచ్ఛతి. యా పన "వాచాయ చే కతం కమ్మ"న్తి (ధ. స. అట్ఠ. ౧ కాయకమ్మద్వార) ఏవం విఞ్ఞత్తి చ, "యా చతూహి వచీదుచ్చరితేహి ఆరతి...పే... అయం వుచ్చతి సమ్మావాచా"తి (ధ. స. ౨౯౯) ఏవం విరతి చ, "ఫరుసవాచా, భిక్ఖవే, ఆసేవితా భావితా బహులీకతా నిరయసంవత్తనికా హోతీ"తి (అ. ని. ౮.౪౦) ఏవం చేతనా చ వాచాతి ఆగతా, న సా ఇధ అధిప్పేతా. కస్మా? అభాసితబ్బతో. "సుభాసితా హోతి, నో దుబ్భాసితా"తి హి వుత్తం. **సుభాసితా**తి సుట్ఠు భాసితా. తేనస్సా అత్థావహతం దీపేతి.

అనవజ్జాతి రాగాదిఅవజ్జరహితా. ఇమినాస్స కారణసుద్ధిం అగతిగమనాదిప్పవత్తదోసాభావఞ్చ దీపేతి. రాగదోసాదివిముత్తఞ్హి యం భాసతో అనురోధవివజ్జనతో అగతిగమనం దురసముస్సితమేవాతి. **అననువజ్జాతి** అనువాదవిముత్తా. ఇమినాస్సా సబ్బాకారసమ్పత్తిం దీపేతి. సతి హి సబ్బాకారసమ్పత్తియం అననువజ్జతాతి. **విఞ్ఞూనన్తి** పణ్డితానం. తేన నిన్దాపసంసాసు బాలా అప్పమాణాతి దీపేతి.

ఇమేహి ఖోతిఆదీని తాని అఙ్గాని పచ్చక్ఖతో దస్సేన్తో తం వాచం నిగమేతి. యఞ్చ అఞ్ఞే పటిఞ్ఞాదీహి అవయవేహి, నామాదీహి పదేహి, లిఙ్గవచనవిభత్తికాలకారకసమ్పత్తీహి చ సమన్నాగతం ముసావాదాదివాచమ్పి సుభాసితన్తి మఞ్ఞన్తి, తం పటిసేధేతి. అవయవాదిసమన్నాగతాపి హి తథారూపీ వాచా దుబ్భాసితావ హోతి అత్తనో చ పరేసఞ్చ అనత్థావహత్తా. ఇమేహి పన పఞ్చహఙ్గేహి సమన్నాగతా సచేపి మిలక్ఖుభాసాపరియాపన్నా ఘటచేటికాగీతికపరియాపన్నాపి హోతి, తథాపి సుభాసితావ లోకియలోకుత్తరహితసుఖావహత్తా. తథా హి మగ్గపస్సే సస్సం రక్ఖన్తియా సీహళచేటికాయ సీహళకేనేవ జాతిజరామరణయుత్తం గీతికం గాయన్తియా సద్దం సుత్వా మగ్గం గచ్ఛన్తా సట్ఠిమత్తా విపస్సకభిక్ఖూ అరహత్తం పాపుణింసు.

తథా తిస్సో నామ ఆరద్ధవిపస్సకో భిక్ఖు పదుమస్సరసమీపేన గచ్ఛన్తో పదుమస్సరే పదుమాని భఞ్జిత్వా –

> “పాతోవ ఫుల్లితకోకనదం,
> సూరియాలోకేన భిజ్జియతే;
> ఏవం మనుస్సత్తం గతా సత్తా,
> జరాభివేగేన మద్దీయన్తీ”తి. (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౧౩; సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪౫౨ సుభాసితసుత్తవణ్ణనా) –

ఇమం గీతిం గాయన్తియా చేటికాయ సుత్వా అరహత్తం పత్తో.

బుద్ధన్తరేపి అఞ్ఞతరో పురిసో సత్తహి పుత్తేహి సద్ధిం అటవితో ఆగమ్మ అఞ్ఞతరాయ ఇత్థియా ముసలేన తణ్డులే కోట్టేన్తియా –

> “జరాయ పరిమద్దితం ఏతం, మిలాతచమ్మనిస్సితం;
> మరణేన భిజ్జతి ఏతం, మచ్చుస్స ఘాసమామిసం.
>
> “కిమీనం ఆలయం ఏతం, నానాకుణపేన పూరితం;
> అసుచిభాజనం ఏతం, తదలిక్ఖన్ధసమం ఇద”న్తి. (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౧౩; సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪౫౨ సుభాసితసుత్తవణ్ణనా) –

ఇమం గీతం సుత్వా పచ్చవేక్ఖన్తో సహ పుత్తేహి పచ్చేకబోధిం పత్తో. ఏవం ఇమేహి పఞ్చహి అఙ్గేహి సమన్నాగతా వాచా సచేపి మిలక్ఖుభాసాయ పరియాపన్నా ఘటచేటికాగీతికపరియాపన్నా వాచా హోతి, తథాపి సుభాసితాతి వేదితబ్బా. సుభాసితా ఏవ అనవజ్జా అననువజ్జా చ విఞ్ఞూనం అత్థత్థికానం కులపుత్తానం అత్థప్పటిసరణానం, నో బ్యఞ్జనప్పటిసరణానన్తి. నవమం ఉత్తానమేవ.

వాచాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. నిస్సారణీయసుత్తవణ్ణనా

౨౦౦. దసమే నిస్సరన్తీతి నిస్సరణీయాతి వత్తబ్బే దీఘం కత్వా నిద్దేసో. కత్తరి హేస అనీయ-సద్దో యథా "నియ్యానియా"తి. తేనాహ **''నిస్సటా''**తి. కుతో పన నిస్సటా? యథాసకం పటిపక్ఖతో. నిజ్జీవట్ఠేన ధాతుయోతి ఆహ **''అత్తసుఞ్ఞసభావా''**తి. అత్థతో పన ధమ్మధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతువిసేసో . తాదిసస్స భిక్ఖునో కిలేసవసేన కామేసు మనసికారో నత్థీతి ఆహ **''వీమంసనత్థ''**న్తి, "నేక్ఖమ్మనియతం ఇదాని మే చిత్తం, కిం ను ఖో కామవితక్కోపి ఉప్పజ్జిస్సతీ"తి వీమంసన్తస్సాతి అత్థో. **పక్ఖన్దనం** నామ అనుప్పవేసో. సో పన తత్థ నత్థీతి ఆహ **''నప్పవిసతీ''**తి. **పసీదనం** నామ అభిరుచి. **సన్తిట్ఠనం** పతిట్ఠానం. **విముచ్చనం** అధిముచ్చనన్తి. తం సబ్బం పటిక్ఖిపన్తో వదతి **''పసాదం నాపజ్జతీ''**తిఆది. ఏవంభూతం పనస్స చిత్తం తస్స కథం తిట్ఠతీతి ఆహ **''యథా''**తిఆది.

తన్తి పఠమజ్ఝానం. **అస్సాతి** భిక్ఖునో. **చిత్తం పక్ఖన్దతీ**తి పరికమ్మచిత్తేన సద్ధిం ఝానచిత్తం ఏకత్తవసేన ఏకజ్ఝం కత్వా వదతి. **గోచరే గతత్తాతి** అత్తనో ఆరమ్మణే ఏవ పవత్తత్తా. **అహానభాగియత్తాతి** ఠితిభాగియత్తా. **సుట్ఠు విముత్తన్తి** విక్ఖమ్భనవిముత్తియా సమ్మదేవ విముత్తం. చిత్తస్స చ కాయస్స చ విహననతో **విఘాతో**. దుక్ఖం పరిదహనతో **పరిళాహో. కామవేదనం న వేదియతి** అనుప్పజ్జనతో. నిస్సరన్తి తతోతి **నిస్సరణం.** కే నిస్సరన్తి? కామా. ఏవఞ్చ **కామానన్తి** కత్తుసామివచనం సుట్ఠు యుజ్జతి. యదగ్గేన కామా తతో నిస్సటాతి వుచ్చన్తి, తదగ్గేన ఝానమ్పి కామతో నిస్సటన్తి వత్తబ్బతం లభతీతి వుత్తం **''కామేహి నిస్సటత్తా''**తి. ఏవం విక్ఖమ్భనవసేన కామనిస్సరణం వత్వా ఇదాని సముచ్ఛేదవసేన అచ్చన్తతో నిస్సరణం దస్సేతుం **''యో పనా''**తిఆది వుత్తం. **సేసపదేసూతి** సేసకోట్ఠాసేసు.

అయం పన విసేసోతి విసేసం వదన్తేన తం ఝానం పాదకం కత్వాతిఆదికో అవిసేసోతి కత్వా దుతియతతియవారేసు సబ్బసో అనామట్ఠో, చతుత్థవారే పన అయమ్పి విసేసోతి దస్సేతుం **''అచ్చన్తనిస్సరణఞ్చేత్థ అరహత్తఫలం యోజేతబ్బ''**న్తి వుత్తం. యస్మా అరూపజ్ఝానం పాదకం కత్వా అగ్గమగ్గం అధిగన్త్వా అరహత్తే ఠితస్స చిత్తం సబ్బసో రూపేహి నిస్సటం నామ హోతి. తస్స హి ఫలసమాపత్తితో వుట్ఠాయ వీమంసనత్థం రూపాభిముఖం చిత్తం పేసేన్తస్స. **ఇదమక్ఖాతన్తి** సమథయానికానం వసేన హేట్ఠా చత్తారో వారా గహితా. ఇదం పన సుక్ఖవిపస్సకస్స వసేనాతి ఆహ **''సుద్ధసఙ్ఖారే''**తిఆది. **''పున సక్కాయో నత్థీ''తి ఉప్పన్నన్తి** "ఇదాని మే సక్కాయప్పబన్ధో నత్థీ"తి వీమంసన్తస్స ఉప్పన్నం.

నిస్సారణీయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

బ్రాహ్మణవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుత్థపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౫. పఞ్చమపణ్ణాసకం

(౨౧) ౧. కిమిలవగ్గో

౧-౪. కిమిలసుత్తాదివణ్ణనా

౨౦౧-౪. పఞ్చమస్స పఠమదుతియాని ఉత్తానత్థానేవ. తతియే అధివాసనం ఖమనం, పరేసం దుక్కటం దురుత్తఞ్చ పటివిరోధాకరణేన అత్తనో ఉపరి ఆరోపేత్వా వాసనం అధివాసనం, తదేవ ఖన్తీతి **అధివాసనక్ఖన్తి**. సుభే రతోతి సూరతో, సుట్ఠు వా పాపతో ఓరతో విరతో సోరతో, తస్స భావో **సోరచ్చం**. తేనాహ ''**సోరచ్చేనాతి సుచిసీలతాయా**''తి. సా హి సోభనకమ్మరతతా, సుట్ఠు వా పాపతో ఓరతభావో విరతతా. చతుత్థే నత్థి వత్తబ్బం.

కిమిలసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. చేతోఖిలసుత్తవణ్ణనా

౨౦౫. పఞ్చమే **చేతోఖిలా** నామ అత్థతో విచికిచ్ఛా కోధో చ. తే పన యస్మిం సన్తానే ఉప్పజ్జన్తి, తస్స ఖరభావో కక్ఖళభావో హుత్వా ఉపతిట్ఠన్తి, పగేవ అత్తనా సమ్పయుత్తచిత్తస్సాతి ఆహ ''**చిత్తస్స థద్ధభావా**''తి. యథా లక్ఖణపారిపూరియా గహితాయ సబ్బా సత్థు రూపకాయసిరీ గహితా ఏవ నామ హోతి ఏవం సబ్బఞ్ఞుతాయ సబ్బధమ్మకాయసిరీ గహితా ఏవ నామ హోతీతి తదుభయవత్థుకమేవ కఙ్ఖం దస్సేన్తో ''**సరీరే కఙ్ఖమానో**''తిఆదిమాహ. **విచినన్తో**తి ధమ్మసభావం వీమంసన్తో. **కిచ్ఛతీ**తి కిలమతి. **వినిచ్ఛేతుం న సక్కోతీ**తి సన్నిట్ఠాతుం న సక్కోతి. ఆతపతి కిలేసేతి **ఆతప్పం,** సమ్మావాయామోతి ఆహ ''**ఆతప్పాయాతి కిలేససన్తాపనవీరియకరణత్థాయా**''తి. **పునప్పునం యోగాయా**తి భావనం పునప్పునం యుఞ్జనాయ. **సతతకిరియాయా**తి భావనాయ నిరన్తరప్పయోగాయ.

పటివేధధమ్మే కఙ్ఖమానోతి ఏత్థ కథం లోకుత్తరధమ్మే కఙ్ఖా పవత్తీతి? న ఆరమ్మణకరణవసేన , అనుస్సుతాకారపరివితక్కలద్ధే పరికప్పితరూపే కఙ్ఖా పవత్తతీతి దస్సేన్తో ఆహ ''**విపస్సనా...పే.... వదన్తి, తం అత్థి ను ఖో నత్థీతి కఙ్ఖతీ**''తి. **సిక్ఖా**తి చేత్థ పుబ్బభాగసిక్ఖా వేదితబ్బా. కామఞ్చేత్థ విసేసుప్పత్తియా మహాసావజ్జతాయ చేవ సంవాసనిమిత్తం ఘటనాహేతు అభిణ్హుప్పత్తికతాయ చ సబ్రహ్మచారీసూతి కోపస్స విసయో విసేసేత్వా వుత్తో, అఞ్ఞత్థాపి కోపో న చేతోఖిలోతి న సక్కా విఞ్ఞాతున్తి కేచి. యది ఏవం విచికిచ్ఛాయపి అయం నయో ఆపజ్జతి, తస్మా యథారుతవసేన గహేతబ్బం.

చేతోఖిలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౮. వినిబన్ధసుత్తాదివణ్ణనా

౨౦౬-౮. ఛట్ఠే పవత్తితుం అప్పదానవసేన కుసలచిత్తం వినిబన్ధన్తీతి **చేతసోవినిబన్ధా**. తం పన వినిబన్ధన్తా ముట్ఠిగ్గాహం గణ్హన్తా వియ హోన్తీతి ఆహ ''**చిత్తం వినిబన్ధిత్వా**''తిఆది. కామగిద్ధో పుగ్గలో వత్థుకామేపి కిలేసకామేపి అస్సాదేతి అభినన్దతీతి వుత్తం ''**వత్థుకామేపి కిలేసకామేపీ**''తి. **అత్తనో కాయే**తి అత్తనో నామకాయే, అత్తభావే వా. **బహిద్ధారూపే**తి పరేసం కాయే అనిన్ద్రియబద్ధరూపే చ. ఉదరం అవదిహతి ఉపచినోతి పూరేతీతి **ఉదరావదేహకం. సేయ్యసుఖన్తి** సేయ్యాయ సయనవసేన

ఉప్పజ్జనకసుఖం. **సమ్పరివత్తక**న్తి సమ్పరివత్తిత్వా. **పణిధాయా**తి తణ్హావసేనేవ పణిదహిత్వా. ఇతి పఞ్చవిధోపి లోభవిసేసో ఏవ "చేతోవినిబన్ధో"తి వుత్తోతి వేదితబ్బో. సత్తమట్ఠమేసు నత్థి వత్తబ్బం.

వినిబన్ధసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. గీతస్సరసుత్తాదివణ్ణనా

౨౦౯-౨౧౦. నవమే **ఆయతకో నామ గీతస్సరో** తం తం వత్తం భిన్దిత్వా అక్ఖరాని వినాసేత్వా పవత్తోతి ఆహ ''**ఆయతకేనా**''తిఆది. ధమ్మేహి సుత్తవత్తం నామ అత్థి, గాథావత్తం నామ అత్థి, తం వినాసేత్వా అతిదీఘం కాతుం న వట్టతి. ధమ్మఞ్హి భాసన్తేన చతురస్సేన వత్తేన పరిమణ్డలాని పదబ్యఞ్జనాని దస్సేతబ్బాని. "అనుజానామి, భిక్ఖవే, సరభఞ్ఞ"న్తి (చూళవ. ౨౪౯) చ వచనతో సరేన ధమ్మం భణితుం వట్టతి. సరభఞ్ఞే కిర తరఙ్గవత్తధోతకవత్తభాగగ్గహకవత్తాదీని ద్వత్తింస వత్తాని అత్థి. తేసు యం ఇచ్ఛతి, తం కాతుం లభతీతి. దసమే నత్థి వత్తబ్బం.

గీతస్సరసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

కిమిలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౨౨) ౨. అక్కోసకవగ్గో

౧-౨. అక్కోసకసుత్తాదివణ్ణనా

౨౧౧-౨. దుతియస్స పఠమే **దసహి అక్కోసవత్థూహి అక్కోసకో**తి "బాలోసి, మూళ్హోసి, ఓట్ఠోసి, గోణోసి, గద్రభోసీ"తిఆదినా దసహి అక్కోసవత్థూహి అక్కోసకో. "హోతు, ముణ్డకసమణ, అదణ్డో అహన్తి కరోసి, ఇదాని తే రాజకులం గన్త్వా దణ్డం ఆరోపేస్సామీ"తిఆదీని వదన్తో పరిభాసకో నామాతి ఆహ "**భయదస్సనేన పరిభాసకో**"తి. లోకుత్తరధమ్మా అపాయమగ్గస్స పరిపన్థభావతో **పరిపన్థో** నామాతి ఆహ "**లోకుత్తరపరిపన్థస్స ఛిన్నత్తా**"తి, లోకుత్తరసఙ్ఖాతస్స అపాయమగ్గపరిపన్థస్స ఛిన్నత్తాతి అత్థో. దుతియే నత్థి వత్తబ్బం.

అక్కోసకసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౧౦. సీలసుత్తాదివణ్ణనా

౨౧౩-౨౨౦. తతియే (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧౪౮) **దుస్సీలో**తి ఏత్థ **దు**-సద్దో అభావత్థో "దుప్పఞ్ఞో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౪౪౯) వియ, న గరహణత్థోతి ఆహ "**అసీలో నిస్సీలో**"తి. **భిన్నసంవరో**తి ఏత్థ సమాదిన్నసీలో కేనచి కారణేన సీలభేదం పత్తో, సో తావ భిన్నసంవరో హోతు. యో పన సబ్బేన సబ్బం అసమాదిన్నసీలో ఆచారహీనో, సో కథం భిన్నసంవరో నామ హోతీతి ? సోపి సాధుసమాచారస్స పరిహరణీయస్స భేదితత్తా భిన్నసంవరో ఏవ నామ. వినట్ఠసంవరో సంవరరహితోతి హి వుత్తం హోతి. **తం తం** సిప్పట్ఠానం. **మాఘాతకాలే**తి "మా ఘాతేథ పాణీన"న్తి ఏవం మాఘాతఘోసనం ఘోసితదివసే. **అబ్భుగ్గచ్ఛతి** పాపకో కిత్తిసద్దో. **అజ్ఝాసయేన మఙ్కు హోతియేవ** విప్పటిసారిభావతో.

తస్సాతి దుస్సీలస్స. **సమాదాయ వత్తితట్ఠాన**న్తి ఉట్ఠాయ సముట్ఠాయ కతకారణం. **ఆపాథం ఆగచ్ఛతీ**తి తం మనసో ఉపట్ఠాతి. **ఉమ్మీలేత్వా ఇధలోక**న్తి ఉమ్మీలనకాలే అత్తనో పుత్తదారాదివసేన ఇధలోకం పస్సతి. **నిమీలేత్వా పరలోక**న్తి నిమీలనకాలే గతినిమిత్తుపట్ఠానవసేన పరలోకం పస్సతి. తేనాహ "**చత్తారో అపాయా**"తిఆది. **పఞ్చమపద**న్తి "కాయస్స భేదా"తిఆదినా వుత్తో పఞ్చమో ఆదీనవకోట్ఠాసో. **వుత్తవిపరియాయేనా**తి వుత్తత్థాయ ఆదీనవకథాయ విపరియాయేన "అప్పమత్తో తం తం కసివణిజ్జాదిం యథాకాలం సమ్పాదేతుం సక్కోతీ"తిఆదినా. పాసంసం సీలమస్స అత్థీతి **సీలవా. సీలసమ్పన్నో**తి సీలేన సమన్నాగతో సమ్పన్నసీలోతి ఏవమాదికం పన అత్థవచనం సుకరన్తి అనామట్ఠం. చతుత్థాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సీలసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అక్కోసకవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౨౩) ౩. దీఘచారికవగ్గో

౧-౧౦. పఠమదీఘచారికసుత్తాదివణ్ణనా

౨౨౧-౨౩౦. తతియస్స పఠమాదీని సువిఞ్ఞేయ్యాని. పఞ్చమే **రహో నిసజ్జాయ ఆపజ్జతీతి** "యో పన భిక్ఖు మాతుగామేన సద్ధిం ఏకో ఏకాయ రహో నిసజ్జం కప్పేయ్య, పాచిత్తియ"న్తి ఇమస్మిం **సిక్ఖాపదే** (పాచి॰ ౨౮౦) వుత్తం ఆపత్తిం ఆపజ్జతి. **పటిచ్ఛన్నే ఆసనే ఆపజ్జతీతి** "యో పన భిక్ఖు మాతుగామేన రహో పటిచ్ఛన్నే ఆసనే నిసజ్జం కప్పేయ్య, పాచిత్తియ"న్తి ఇమస్మిం వుత్తం ఆపత్తిం ఆపజ్జతి. **మాతుగామస్స ఉత్తరి ఛప్పఞ్చవాచాహి ధమ్మం దేసేన్తో ఆపజ్జతీతి** 'యో పన భిక్ఖు మాతుగామస్స ఉత్తరి ఛప్పఞ్చవాచాహి ధమ్మం దేసేయ్య అఞ్ఞత్ర విఞ్ఞునా పురిసవిగ్గహేనా"తి (పాచి॰ ౬౩) ఏవం వుత్తం ఆపత్తిం ఆపజ్జతి. తేనాహ "**తేసం తేసం సిక్ఖాపదానం వసేన వేదితబ్బానీ**"తి. ఛట్ఠాదీని ఉత్తానత్థాని.

పఠమదీఘచారికసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

దీఘచారికవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౩౧-౩౦౨. చతుత్థవగ్గాదీని ఉత్తానత్థాని.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

పఞ్చకనిపాతవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా సమత్తా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అఙ్గుత్తరనికాయే

ఛక్కనిపాత-టీకా

౧. పఠమపణ్ణాసకం

౧. ఆహునేయ్యవగ్గో

౧. పఠమఆహునేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౧. ఛక్కనిపాతస్స పఠమే **చక్ఖునా రూపం దిస్వా**తి నిస్సయవోహారేన వుత్తం. ససమ్భారకనిద్దేసోయం యథా “ధనునా విజ్ఝతీ”తి, తస్మా నిస్సయసీసేన నిస్సితస్స గహణం దట్ఠబ్బం. తేనాయమత్థో “చక్ఖుద్వారే రూపారమ్మణే ఆపాథగతే తం రూపం చక్ఖువిఞ్ఞాణేన దిస్వా”తి. **నేవ సుమనో హోతీ**తి జవనక్ఖణే ఇట్ఠే ఆరమ్మణే రాగం అనుప్పాదేన్తో నేవ సుమనో హోతి గేహస్సితపేమవసేనపి మగ్గేన సబ్బసో రాగస్స సముచ్ఛిన్నత్తా. **న దుమ్మనో**తి అనిట్ఠే అదుస్సన్తో న దుమ్మనో. పసాదఞ్ఞథత్తవసేనపి ఇట్ఠేపి అనిట్ఠేపి మజ్ఝత్తేపి ఆరమ్మణే న సమం సమ్మా అయోనిసో గహణం **అసమపేక్ఖనం**. అయఞ్చస్స పటిపత్తి సతివేపుల్లప్పత్తియా పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తియా చాతి ఆహ ‘‘**సతో సమ్పజానో హుత్వా**’’తి. సతియా యుత్తత్తా **సతో**. సమ్పజఞ్ఞేన యుత్తత్తా **సమ్పజానో**. ఞాణుప్పత్తిపచ్చయరహితకాలేపి పవత్తిభేదనతో ‘‘**సతతవిహారో కథితో**’’తి వుత్తం. **సతతవిహారో**తి ఖీణాసవస్స నిచ్చవిహారో సబ్బదా పవత్తనకవిహారో. ఠపేత్వా హి సమాపత్తివేలం భవఙ్గవేలఞ్చ ఖీణాసవా ఇమినావ ఛళఙ్గుపేక్ఖావిహారేన విహరన్తి.

ఏత్థ చ “ఛసు ద్వారేసుపి ఉపేక్ఖకో విహరతీ”తి ఇమినా ఛళఙ్గుపేక్ఖా కథితా. “సమ్పజానో”తి వచనతో పన చత్తారి ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తాని లబ్భన్తి తేహి వినా సమ్పజానతాయ అసమ్భవతో. సతతవిహారభావతో అట్ఠ మహాకిరియచిత్తాని లబ్భన్తి. “నేవ సుమనో న దుమ్మనో”తి వచనతో అట్ఠ మహాకిరియచిత్తాని, హసితుప్పాదో, వోట్ఠబ్బనఞ్చాతి దస చిత్తాని లబ్భన్తి. రాగదోససహజాతానం సోమనస్సదోమనస్సానం అభావో తేసమ్పి సాధారణోతి ఛళఙ్గుపేక్ఖావసేన ఆగతానం ఇమేసం సతతవిహారానం సోమనస్సం కథం లబ్భతీతి చే? ఆసేవనతో. కిఞ్చాపి ఖీణాసవో ఇట్ఠానిట్ఠేపి ఆరమ్మణే మజ్ఝత్తో వియ బహులం ఉపేక్ఖకో విహరతి అత్తనో పరిసుద్ధపకతిభావావిజహనతో, కదాచి పన తథా చేతోభిసఙ్ఖారాభావే యం తం సభావతో ఇట్ఠం ఆరమ్మణం, తస్స యాథావసభావగ్గహణవసేనపి అరహతో చిత్తం పుబ్బాసేవనవసేన సోమనస్ససహగతం హుత్వా పవత్తతేవ.

పఠమఆహునేయ్యసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౭. దుతియఆహునేయ్యసుత్తాదివణ్ణనా

౨-౭. దుతియే (విసుద్ధి. ౨.౩౮౦) **అనేకవిహిత**న్తి అనేకవిధం నానప్పకారం. **ఇద్ధివిధ**న్తి ఇద్ధికోట్ఠాసం. **పచ్చనుభోతీ**తి పచ్చనుభవతి, ఫుసతి సచ్ఛికరోతి పాపుణాతీతి అత్థో. ఇదానిస్స అనేకవిహితభావం దస్సేన్తో ‘‘**ఏకోపి హుత్వా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ “ఏకోపి హుత్వా”తి ఇమినా కరణతో పుబ్బేవ పకతియా ఏకోపి హుత్వా. **బహుధా హోతీ**తి బహూనం సన్తికే చఙ్కమితుకామో వా సజ్ఝాయం కాతుకామో వా పఞ్హం పుచ్ఛితుకామో వా హుత్వా సతమ్పి సహస్సమ్పి హోతి. **ఆవిభావం తిరోభావ**న్తి ఏత్థ ఆవిభావం కరోతి, తిరోభావం కరోతీతి అయమత్థో. ఇదమేవ హి సన్ధాయ **పటిసమ్భిదాయం** (పటి. మ. ౩.౧౧) వుత్తం – “ఆవిభావన్తి కేనచి అనావుటం హోతి అప్పటిచ్ఛన్నం వివటం, తిరోభావన్తి కేనచి ఆవుటం హోతి పటిచ్ఛన్నం పిహితం పటికుజ్జిత”న్తి. **తిరోకుట్టం తిరోపాకారం తిరోపబ్బతం అసజ్జమానో గచ్ఛతి సేయ్యథాపి ఆకాసే**తి ఏత్థ **తిరోకుట్ట**న్తి పరకుట్టం, కుట్టస్స పరభాగన్తి వుత్తం హోతి. ఏస నయో ఇతరేసు. **కుట్టో**తి చ గేహభిత్తియా ఏతం అధివచనం.

పాకారోతి గేహవిహారగామాదీనం పరిక్ఖేపపాకారో. **పబ్బతో**తి పంసుపబ్బతో వా పాసాణపబ్బతో వా. **అసజ్జమానో**తి అలగ్గమానో సేయ్యథాపి ఆకాసే వియ.

ఉమ్ముజ్జనిముజ్జన్తి ఏత్థ **ఉమ్ముజ్జ**న్తి ఉట్ఠానం వుచ్చతి. **నిముజ్జ**న్తి సంసీదనం. ఉమ్ముజ్జఞ్చ నిముజ్జఞ్చ **ఉమ్ముజ్జనిముజ్జం. ఉదకేపి అభిజ్జమానే**తి ఏత్థ యం ఉదకం అక్కమిత్వా సంసీదతి, తం భిజ్జమానన్తి వుచ్చతి, విపరీతం **అభిజ్జమానం. పల్లఙ్కేన** గచ్ఛతి. **పక్ఖీ సకుణో**తి పక్ఖేహి యుత్తసకుణో. **ఇమేపి చన్దిమసూరియే ఏవంమహిద్ధికే ఏవంమహానుభావే పాణినా పరామసతీ**తి ఏత్థ చన్దిమసూరియానం ద్వాచత్తాలీసయోజనసహస్సస్స ఉపరి చరణేన మహిద్ధికతా, తీసు దీపేసు ఏకక్ఖణే ఆలోకకరణేన మహానుభావతా వేదితబ్బా. ఏవం ఉపరిచరణఆలోకకరణేహి మహిద్ధికే మహానుభావే. **పరామసతీ**తి గణ్హాతి, ఏకదేసే వా ఛుపతి. **పరిమజ్జతీ**తి సమన్తతో ఆదాసతలా వియ పరిమజ్జతి. **యావ బ్రహ్మలోకాపీ**తి బ్రహ్మలోకమ్పి పరిచ్ఛేదం కత్వా. **కాయేన వసం వత్తేతీ**తి తత్ర బ్రహ్మలోకే కాయేన అత్తనో వసం వత్తేతి.

దిబ్బాయ సోతధాతుయాతి ఏత్థ దిబ్బసదిసత్తా **దిబ్బా**. దేవతానఞ్హి సుచరితకమ్మనిబ్బత్తా పిత్తసేమ్హరుహిరాదీహి అపలిబుద్ధా ఉపక్కిలేసవిముత్తతాయ దూరేపి ఆరమ్మణసమ్పటిచ్ఛనసమత్థా దిబ్బా పసాదసోతధాతు హోతి. అయఞ్చాపి ఇమస్స భిక్ఖునో వీరియభావనాబలేన నిబ్బత్తా ఞాణసోతధాతు తాదిసాయేవాతి దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బా. అపిచ దిబ్బవిహారవసేన పటిలద్ధత్తా అత్తనా చ దిబ్బవిహారసన్నిస్సితత్తాపి **దిబ్బా**. సవనట్ఠేన నిజ్జీవట్ఠేన చ సోతధాతు. సోతధాతుకిచ్చకరణేన సోతధాతు వియాతిపి సోతధాతు. తాయ **సోతధాతుయా. విసుద్ధాయా**తి సుద్ధాయ నిరుపక్కిలేసాయ. **అతిక్కన్తమానుసికాయా**తి మనుస్సూపచారం అతిక్కమిత్వా సద్దసవనేన మానుసికం మంససోతధాతుం అతిక్కన్తాయ వీతివత్తేత్వా ఠితాయ. **ఉభో సద్దే సుణాతీ**తి ద్వే సద్దే సుణాతి. కతమే ద్వే? **దిబ్బే చ మానుసే చ,** దేవానఞ్చ మనుస్సానఞ్చ సద్దేతి వుత్తం హోతి. ఏతేన పదేసపరియాదానం వేదితబ్బం. **యే దూరే సన్తికే చా**తి యే సద్దా దూరే పరచక్కవాళేపి, యే చ సన్తికే అన్తమసో సదేహసన్నిస్సితపాణకసద్దాపి, తే సుణాతీతి వుత్తం హోతి. ఏతేన నిప్పదేసపరియాదానం వేదితబ్బం.

పరసత్తానన్తి అత్తానం ఠపేత్వా సేససత్తానం. **పరపుగ్గలాన**న్తి ఇదమ్పి ఇమినా ఏకత్థమేవ. వేనేయ్యవసేన పన దేసనావిలాసేన చ బ్యఞ్జననానత్తం కతం. **చేతసా చేతో**తి అత్తనో చిత్తేన తేసం చిత్తం. **పరిచ్చా**తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా. **పజానాతీ**తి సరాగాదివసేన నానప్పకారతో జానాతి. **సరాగం వా చిత్త**న్తిఆదీసు పన అట్ఠలోభసహగతచిత్తం సరాగం చిత్తన్తి వేదితబ్బం. అవసేసం చాతుభూమకం కుసలాబ్యాకతచిత్తం **వీతరాగం**. ద్వే దోమనస్సచిత్తాని, ద్వే విచికిచ్ఛుద్ధచ్చచిత్తానీతి ఇమాని పన చత్తారి చిత్తాని ఇమస్మిం దుకే సఙ్గహం న గచ్ఛన్తి. కేచి పన థేరా తానిపి సఙ్గణ్హన్తి. దువిధం పన దోమనస్సచిత్తం **సదోసం చిత్తం** నామ. సబ్బమ్పి చాతుభూమకం కుసలాబ్యాకతచిత్తం **వీతదోసం**. సేసాని దస అకుసలచిత్తాని ఇమస్మిం దుకే సఙ్గహం న గచ్ఛన్తి. కేచి పన థేరా తానిపి సఙ్గణ్హన్తి. **సమోహం వీతమోహ**న్తి ఏత్థ పన పాటిపుగ్గలికనయేన విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసహగతద్వయమేవ సమోహం. మోహస్స పన సబ్బాకుసలేసు సమ్భవతో ద్వాదసవిధమ్పి అకుసలచిత్తం **సమోహం చిత్త**న్తి వేదితబ్బం. అవసేసం **వీతమోహం**. థినమిద్ధానుగతం పన **సంఖిత్తం,** ఉద్ధచ్చానుగతం **విక్ఖిత్తం**. రూపావచరారూపావచరం **మహగ్గతం,** అవసేసం **అమహగ్గతం**. సబ్బమ్పి తేభూమకం **సఉత్తరం,** లోకుత్తరం **అనుత్తరం**. ఉపచారప్పత్తం అప్పనాప్పత్తఞ్చ **సమాహితం,** ఉభయమప్పత్తం **అసమాహితం**.

తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదప్పటిప్పస్సద్ధినిస్సరణవిముత్తిం పత్తం పఞ్చవిధమ్పి ఏతం **విముత్తం**, విముత్తిమప్పత్తం వా **అవిముత్త**న్తి వేదితబ్బం.

అనేకవిహితన్తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౨) అనేకవిధం, అనేకేహి వా పకారేహి పవత్తితం సంవణ్ణితన్తి అత్థో. **పుబ్బేనివాస**న్తి సమనన్తరాతీతభవం ఆదిం కత్వా తత్థ తత్థ నివుత్థసన్తానం. **అనుస్సరతీ**తి ఖన్ధపటిపాటివసేన, చుతిపటిసన్ధివసేన వా అనుగన్త్వా అనుగన్త్వా సరతి. సేయ్యథిదం – **ఏకమ్పి జాతిం...పే॰... పుబ్బేనివాసం అనుస్సరతీ**తి. తత్థ **ఏకమ్పి జాతి**న్తి ఏకమ్పి పటిసన్ధిమూలం చుతిపరియోసానం ఏకభవపరియాపన్నం ఖన్ధసన్తానం. ఏస నయో **ద్వేపి జాతియో**తిఆదీసుపి. **అనేకేపి సంవట్టకప్పే**తిఆదీసు పన పరిహాయమానో కప్పో **సంవట్టకప్పో**, వడ్ఢమానో **వివట్టకప్పో**తి వేదితబ్బో. తత్థ సంవట్టేన సంవట్టట్ఠాయీ గహితో హోతి తంమూలకత్తా, వివట్టేన వివట్టట్ఠాయీ. ఏవఞ్హి సతి యాని తాని "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, కప్పస్స అసఙ్ఖ్యేయ్యాని. కతమాని చత్తారి? సంవట్టో సంవట్టట్ఠాయీ వివట్టో వివట్టట్ఠాయీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౧౫౬) వుత్తాని, తాని పరిగ్గహితాని హోన్తి.

అముత్రాసిన్తి అముమ్హి సంవట్టకప్పే అహం అముమ్హి భవే వా యోనియా వా గతియా వా విఞ్ఞాణట్ఠితియా వా సత్తావాసే వా సత్తనికాయే వా ఆసిం. **ఏవంనామో**తి తిస్సో వా ఫుస్సో వా. **ఏవంగోత్తో**తి గోతమో వా కచ్చాయనో వా కస్సపో వా. ఇదమస్స అతీతభవే అత్తనో నామగోత్తానుస్సరణవసేన వుత్తం. సచే పన తస్మిం కాలే అత్తనో వణ్ణసమ్పత్తిలూఖపణీతజీవికభావం సుఖదుక్ఖబహులతం అప్పాయుకదీఘాయుకభావం వా అనుస్సరితుకామో హోతి, తమ్పి అనుస్సరతియేవ. తేనాహ "**ఏవంవణ్ణో...పే॰... ఏవమాయుపరియన్తో**"తి. తత్థ **ఏవంవణ్ణో**తి ఓదాతో వా సామో వా. **ఏవమాహారో**తి సాలిమంసోదనాహారో వా పవత్తఫలభోజనో వా. **ఏవంసుఖదుక్ఖప్పటిసంవేదీ**తి అనేన పకారేన కాయికచేతసికానం సామిసనిరామిసాదిప్పభేదానం సుఖదుక్ఖానం పటిసంవేదీ. **ఏవమాయుపరియన్తో**తి ఏవం వస్ససతపరిమాణాయుపరియన్తో వా చతురాసీతికప్పసహస్సాయుపరియన్తో వా. **సో తతో చుతో అముత్ర ఉదపాది**న్తి సో అహం తతో భవతో యోనితో గతితో విఞ్ఞాణట్ఠితితో సత్తావాసతో సత్తనికాయతో వా చుతో పునఅముకస్మిం నామ భవే యోనియా గతియా విఞ్ఞాణట్ఠితియా సత్తావాసే సక్కనికాయే వా ఉదపాదిం. **తత్రాపాసి**న్తి తత్రాపి భవే యోనియా గతియా విఞ్ఞాణట్ఠితియా సత్తావాసే సత్తనికాయే వా పున అహోసిం. **ఏవంనామో**తిఆది వుత్తనయమేవ.

అపిచ **అముత్రాసి**న్తి ఇదం అనుపుబ్బేన ఆరోహన్తస్స యావదిచ్ఛకం అనుస్సరణం. **సో తతో**తి పటినివత్తన్తస్స పచ్చవేక్ఖణం, తస్మా "**ఇధూపపన్నో**"తి ఇమిస్సా ఇధూపపత్తియా అనన్తరమేవ ఉప్పత్తిట్ఠానం సన్ధాయ "అముత్ర ఉదపాది"న్తి ఇదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **తత్రాపాసి**న్తి ఏవమాది పనస్స తత్రాపి ఇమిస్సా ఉపపత్తియా అన్తరే ఉపపత్తిట్ఠానే నామగోత్తాదీనం అనుస్సరణదస్సనత్థం వుత్తం. **సో తతో చుతో ఇధూపపన్నో**తి స్వాహం తతో అనన్తరుప్పత్తిట్ఠానతో చుతో ఇధ అముకస్మిం నామ ఖత్తియకులే వా బ్రాహ్మణకులే వా నిబ్బత్తోతి. **ఇతీ**తి ఏవం. **సాకారం సఉద్దేస**న్తి నామగోత్తవసేన సఉద్దేసం, వణ్ణాదివసేన సాకారం. నామగోత్తేన హి సత్తో "తిస్సో కస్సపో"తి ఉద్దిసీయతి, వణ్ణాదీహి "సామో ఓదాతో"తి నానత్తతో పఞ్ఞాయతి, తస్మా నామగోత్తం ఉద్దేసో, ఇతరే ఆకారా.

దిబ్బేనాతిఆదీసు దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బం. దేవతానఞ్హి సుచరితకమ్మనిబ్బత్తం పిత్తసేమ్హరుహిరాదీహి అపలిబుద్ధం ఉపక్కిలేసవిముత్తతాయ దూరేపి ఆరమ్మణసమ్పటిచ్ఛనసమత్థం దిబ్బం పసాదచక్ఖు హోతి. ఇదఞ్చాపి

వీరియభావనాబలేన నిబ్బత్తం ఞాణచక్ఖు తాదిసమేవాతి దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బం. దిబ్బవిహారవసేన పటిలద్ధత్తా అత్తనో చ దిబ్బవిహారసన్నిస్సితత్తాపి దిబ్బం. ఆలోకపరిగ్గహేన మహాజుతికత్తాపి దిబ్బం. తిరోకుట్టాదిగతరూపదస్సనేన మహాగతికత్తాపి **దిబ్బం**. తం సబ్బం సద్దసత్థానుసారేన వేదితబ్బం. దస్సనట్ఠేన చక్ఖు. చక్ఖుకిచ్చకరణేన చక్ఖుమివాతిపి చక్ఖు. చుతూపపాతదస్సనేన దిట్ఠివిసుద్ధిహేతుత్తా విసుద్ధం. యో హి చుతిమేవ పస్సతి, న ఉపపాతం, సో ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం గణ్హాతి. యో ఉపపాతమేవ పస్సతి, న చుతిం, సో నవసత్తపాతుభావదిట్ఠిం గణ్హాతి. యో పన తదుభయం పస్సతి, సో యస్మా దువిధమ్పి తం దిట్ఠిగతం అతివత్తతి, తస్మా తం దస్సనం దిట్ఠివిసుద్ధిహేతు హోతి. ఉభయమ్పి చేతం బుద్ధపుత్తా పస్సన్తి. తేన వుత్తం "చుతూపపాతదస్సనేన దిట్ఠివిసుద్ధిహేతుత్తా విసుద్ధ"న్తి. మనుస్సూపచారం అతిక్కమిత్వా రూపదస్సనేన అతిక్కన్తమానుసకం, మానుసం వా మంసచక్ఖుం అతిక్కన్తత్తా అతిక్కన్తమానుసకన్తి వేదితబ్బం. తేన **దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేన అతిక్కన్తమానుసకేన**.

సత్తే పస్సతీతి మనుస్సానం మంసచక్ఖునా వియ సత్తే ఓలోకేతి. **చవమానే ఉపపజ్జమానే**తి ఏత్థ చుతిక్ఖణే వా ఉపపత్తిక్ఖణే వా దిబ్బచక్ఖునా దట్ఠుం న సక్కా. యే పన ఆసన్నచుతికా ఇదాని చవిస్సన్తి, తే చవమానాతి, యే చ గహితప్పటిసన్ధికా సమ్పతినిబ్బత్తా చ, తే ఉపపజ్జమానాతి అధిప్పేతా. తే ఏవరూపే చవమానే ఉపపజ్జమానే చ పస్సతీతి దస్సేతి. **హీనే**తి మోహనిస్సన్దయుత్తత్తా హీనానం జాతికులభోగాదీనం వసేన హీళితే ఉఞ్ఞాతే. **పణీతే**తి అమోహనిస్సన్దయుత్తత్తా తబ్బిపరీతే. **సువణ్ణే**తి అదోసనిస్సన్దయుత్తత్తా ఇట్ఠకన్తమనాపవణ్ణయుత్తే. **దుబ్బణ్ణే**తి దోసనిస్సన్దయుత్తత్తా అనిట్ఠాకన్తామనాపవణ్ణయుత్తే, విరూపవిరూపేతిపి అత్థో. **సుగతే**తి సుగతిగతే, అలోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా అడ్ఢే మహద్ధనే. **దుగ్గతే**తి దుగ్గతిగతే, లోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా దలిద్దే అప్పన్నపానే.

యథాకమ్మూపగేతి యం యం కమ్మం ఉపచితం, తేన తేన ఉపగతే. **కాయదుచ్చరితేనా**తిఆదీసు దుట్ఠు చరితం కిలేసపూతికత్తాతి దుచ్చరితం. కాయేన దుచ్చరితం, కాయతో వా ఉప్పన్నం దుచ్చరితన్తి **కాయదుచ్చరితం**. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. **సమన్నాగతా**తి సమఙ్గీభూతా. **అరియానం ఉపవాదకా**తి బుద్ధపచ్చేకబుద్ధసావకానం అరియానం అన్తమసో గిహిసోతాపన్నానమ్పి అనత్థకామా హుత్వా అన్తిమవత్థునా వా గుణపరిధంసనేన వా ఉపవాదకా, అక్కోసకా గరహకాతి వుత్తం హోతి. **మిచ్ఛాదిట్ఠికా**తి విపరీతదస్సనా . **మిచ్ఛాదిట్ఠికమ్మసమాదానా**తి మిచ్ఛాదిట్ఠివసేన సమాదిన్ననానావిధకమ్మా, యేపి మిచ్ఛాదిట్ఠిమూలకేసు కాయకమ్మాదీసు అఞ్ఞేపి సమాదాపేన్తి.

కాయస్స భేదాతి ఉపాదిన్నక్ఖన్ధపరిచ్చాగా. **పరం మరణా**తి తదనన్తరం అభినిబ్బత్తక్ఖన్ధగ్గహణా. అథ వా **కాయస్స భేదా**తి జీవితిన్ద్రియస్సుపచ్ఛేదా. **పరం మరణా**తి చుతిచిత్తతో ఉద్ధం. **అపాయ**న్తి ఏవమాది సబ్బం నిరయవేవచనమేవ. నిరయో హి సగ్గమోక్ఖహేతుభూతా పుఞ్ఞసమ్మతా అయా అపేతత్తా, సుఖానం వా ఆయస్స అభావా **అపాయో**. దుక్ఖస్స గతి పటిసరణన్తి **దుగ్గతి,** దోసబహులతాయ వా దుట్ఠేన కమ్మేన నిబ్బత్తా గతీతి **దుగ్గతి**. వివసా నిపతన్తి తత్థ దుక్కటకారినోతి **వినిపాతో,** వినస్సన్తా వా ఏత్థ పతన్తి సమ్భిజ్జమానఙ్గపచ్చఙ్గాతి **వినిపాతో**. నత్థి ఏత్థ అస్సాదసఞ్ఞితో అయోతి **నిరయో**.

అథ వా **అపాయ**గ్గహణేన తిరచ్ఛానయోనిం దీపేతి. తిరచ్ఛానయోని హి అపాయో సుగతితో అపేతత్తా , న దుగ్గతి మహేసక్ఖానం నాగరాజాదీనం సమ్భవతో. **దుగ్గతి**గ్గహణేన పేత్తివిసయఞ్చ. సో హి అపాయో చేవ దుగ్గతి చ సుగతితో అపేతత్తా దుక్ఖస్స చ గతిభూతత్తా, న తు వినిపాతో అసురసదిసం అవినిపతితత్తా. **వినిపాత**గ్గహణేన అసురకాయం. సో హి యథావుత్తేన అత్థేన అపాయో చేవ దుగ్గతి చ సబ్బసముస్సయేహి వినిపతితత్తా వినిపాతోతి వుచ్చతి. **నిరయ**గ్గహణేన

అవీచిఆదికమనేకప్పకారం నిరయమేవాతి. **ఉపపన్నా**తి ఉపగతా, తత్థ అభినిబ్బత్తాతి అధిప్పాయో. వుత్తవిపరియాయేన సుక్కపక్ఖో వేదితబ్బో. అయం పన విసేసో – తత్థ **సుగతి**గ్గహణేన మనుస్సగతిపి సఙ్గయ్హతి, **సగ్గ**గ్గహణేన దేవగతియేవ. తత్థ సున్దరా గతీతి **సుగతి**. రూపాదీహి విసయేహి సుట్ఠు అగ్గోతి **సగ్గో**. సో సబ్బోపి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకోతి అయమేత్థ సఙ్ఖేపో. విత్థారో పన సబ్బాకారేన **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాతో** గహేతబ్బో. తతియాదీని ఉత్తానత్థాని.

దుతియఆహునేయ్యసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అనుత్తరియసుత్తవణ్ణనా

౮. అట్ఠమే నత్థి ఏతేసం ఉత్తరాని విసిట్ఠానీతి అనుత్తరాని, అనుత్తరాని ఏవ **అనుత్తరియాని** యథా "అనన్తమేవ అనన్తరియ"న్తి ఆహ **''నిరుత్తరానీ''**తి. **దస్సనానుత్తరియం నామ** ఫలవిసేసావహత్తా. ఏస నయో సేసేసుపి. **సత్తవిధఅరియధనలాభో**తి సత్తవిధసద్ధాదిలోకుత్తరధనలాభో. **సిక్ఖాత్తయస్స పూరణ**న్తి అధిసీలసిక్ఖాదీనం తిస్సన్నం సిక్ఖానం పూరణం. తత్థ పూరణం నిప్పరియాయతో అసేక్ఖానం వసేన వేదితబ్బం. కల్యాణపుథుజ్జనతో పట్ఠాయ హి సత్త సేఖా తిస్సో సిక్ఖా పూరేన్తి నామ, అరహా పరిపుణ్ణసిక్ఖోతి. ఇతి ఇమాని అనుత్తరియాని లోకియలోకుత్తరాని కథితాని.

అనుత్తరియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. అనుస్సతిట్ఠానసుత్తవణ్ణనా

౯. నవమే అనుస్సతియో ఏవ దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికాదిహితసుఖానం కారణభావతో ఠానానీతి **అనుస్సతిట్ఠానాని. బుద్ధగుణారమ్మణా సతీ**తి యథా బుద్ధానుస్సతి విసేసాధిగమస్స ఠానం హోతి, ఏవం "ఇతిపి సో భగవా"తిఆదినా బుద్ధగుణే ఆరబ్భ ఉప్పన్నా సతి. ఏవం అనుస్సరతో హి పీతి ఉప్పజ్జతి, సో తం పీతిం ఖయతో వయతో పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. ఉపచారకమ్మట్ఠానం నామేతం గిహీనమ్పి లబ్భతి. **ఉపచారకమ్మట్ఠాన**న్తి చ పచ్చక్ఖతో ఉపచారజ్ఝానావహం కమ్మట్ఠానపరమ్పరాయ సమ్మసనం యావ అరహత్తా లోకియలోకుత్తరవిసేసావహం. ఏస నయో సబ్బత్థ.

అనుస్సతిట్ఠానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. మహానామసుత్తవణ్ణనా

౧౦. దసమే **తస్మిం సమయే**తి బుద్ధగుణానుస్సరణసమయే. **రాగపరియుట్ఠిత**న్తి రాగేన పరియుట్ఠితం. పరియుట్ఠానప్పత్తిపి, రాగేన వా సంహితం చిత్తం అరఞ్ఞమివ చోరేహి తేన పరియుట్ఠితన్తి వుత్తం, తస్స పరియుట్ఠానట్ఠానభావతోపి పరియుట్ఠితరాగన్తి అత్థో. బ్యఞ్జనం పన అనాదియిత్వా అత్థమత్తం దస్సేన్తో **''ఉప్పజ్జమానేన రాగేన ఉట్ఠహిత్వా గహిత''**న్తి ఆహ. **ఉజుకమేవాతి** పగేవ కాయవఙ్కాదీనం అపనీతత్తా చిత్తస్స చ అనుజుభావకరానం మానాదీనం అభావతో, రాగాదిపరియుట్ఠానాభావేన వా ఓణతిఉణ్ణతివిరహతో ఉజుభావమేవ గతం. అథ వా **ఉజుకమేవాతి** కమ్మట్ఠానస్స థినం మిద్ధం ఓతిణ్ణతాయ లీనుద్ధచ్చవిగమతో మజ్ఝిమసమథనిమిత్తప్పటిపత్తియా ఉజుభావమేవ గతం. **అట్ఠకథం నిస్సాయాతి** భవజాతిఆదీనం పదానం అత్థం నిస్సాయ. **అత్థవేద**న్తి వా హేతుఫలం పటిచ్చ ఉప్పన్నం తుట్ఠిమాహ. **ధమ్మవేద**న్తి హేతుం పటిచ్చ ఉప్పన్నం తుట్ఠిం. "ఆరకత్తా అరహ"న్తి అనుస్సరన్తస్స హి యదిదం భగవతో కిలేసేహి

ఆరకత్తం, సో హేతు. ఞాపకో చేత్థ హేతు అధిప్పేతో, న కారకో సమ్పాపకో. తతోసేన ఞాయమానో అరహత్తత్థో ఫలం. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి హేతుసో ఫలవిపాకో వేదితబ్బో. **ధమ్మానుస్సతి**ఆదీసుపి హి ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణతాదయో సుప్పటిపత్తిఆదయో చ తత్థ తత్థ హేతుభావేన నిద్దిట్ఠాయేవ. **ధమ్మూపసంహిత**న్తి యథావుత్తహేతుఫలసఙ్ఖాతగుణూపసంహితం.

మహానామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆహునేయ్యవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సారణీయవగ్గో

౧. పఠమసారణీయసుత్తవణ్ణనా

౧౧. దుతియస్స పఠమే **సరితబ్బయుత్తకాతి** అనుస్సరణారహా. మిజ్జతి సినియ్హతి ఏతాయాతి మేత్తా, మిత్తభావో. మేత్తా ఏతస్స అత్థీతి **మేత్తం,** కాయకమ్మం. తం పన యస్మా మేత్తాసహగతచిత్తసముట్ఠానం, తస్మా వుత్తం **"మేత్తేన చిత్తేన కాతబ్బం కాయకమ్మ"**న్తి. ఏస నయో సేసద్వయేపి. **ఇమానీతి** మేత్తకాయకమ్మాదీని. **భిక్ఖూనం వసేన ఆగతాని** తేసం సేట్ఠపరిసభావతో. యథా పన భిక్ఖునీసుపి లబ్భన్తి, ఏవం గిహీసుపి లబ్భన్తి చతుపరిససాధారణత్తాతి తం దస్సేన్తో **"భిక్ఖూనఞ్హీ"**తిఆదిమాహ. భిక్ఖునో సబ్బమ్పి అనవజ్జకాయకమ్మం ఆభిసమాచారికకమ్మన్తోగధమేవాతి ఆహ **"మేత్తేన చిత్తేన...పే.... కాయకమ్మం నామా"**తి. భత్తివసేన పవత్తియమానా చేతియబోధీనం వన్దనా మేత్తాసిద్ధాతి కత్వా తదత్థాయ గమనం "మేత్తం కాయకమ్మ"న్తి వుత్తం. **ఆది**-సద్దేన చేతియబోధిభిక్ఖూసు వుత్తావసేసాపచాయనాదివసేన పవత్తమేత్తావసేన పవత్తం కాయికం కిరియం సఙ్గణ్హాతి.

తేపిటకమ్పి బుద్ధవచనం కథియమానన్తి అధిప్పాయో. తేపిటకమ్పి బుద్ధవచనం పరిపుచ్ఛనఅత్థకథనవసేన పవత్తియమానమేవ **మేత్తం వచీకమ్మం నామ** హితజ్ఝాసయేన పవత్తితబ్బతో. **తీణి సుచరితానీ**తి కాయవచీమనోసుచరితాని. **చిన్తన**న్తి ఏవం చిన్తనమత్తమ్పి మనోకమ్మం, పగేవ పటిపన్నా భావనాతి దస్సేతి.

ఆవీతి పకాసం. పకాసభావో చేత్థ యం ఉద్దిస్స తం కాయకమ్మం కరీయతి, తస్స సమ్ముఖభావతోతి ఆహ **"సమ్ముఖా"**తి. **రహో**తి అప్పకాసం. అప్పకాసతా చ యం ఉద్దిస్స తం కాయకమ్మం కరీయతి, తస్స అపచ్చక్ఖభావతోతి ఆహ **"పరమ్ముఖా"**తి. **సహాయభావగమనం** తేసం పురతో. తేసు కరోన్తేసుయేవ హి సహాయభావగమనం సమ్ముఖా కాయకమ్మం నామ హోతి. **ఉభయేహీ**తి నవకేహి థేరేహి చ. **పగ్గయ్హాతి** పగ్గణ్హిత్వా ఉద్ధం కత్వా కేవలం "దేవో"తి అవత్వా గుణేహి థిరభావజోతనం "దేవత్థేరో"తి వచనం పగ్గయ్హ వచనం. మమత్తబోధనం వచనం **మమాయనవచనం.** ఏకన్తపరమ్ముఖస్స మనోకమ్మస్స సమ్ముఖతా నామ విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపనవసేన హోతి, తఞ్చ ఖో లోకే కాయకమ్మన్తి పాకటం పఞ్ఞాతం. హత్థవికారాదీని అనామసిత్వా ఏవ దస్సేన్తో **"నయనాని ఉమ్మీలేత్వా"**తిఆదిమాహ. కామం మేత్తాసినేహసినిద్ధానం నయనానం ఉమ్మీలనా పసన్నేన ముఖేన ఓలోకనఞ్చ మేత్తం కాయకమ్మమేవ, యస్స పన చిత్తస్స వసేన నయనానం మేత్తాసినేహసినిద్ధతా ముఖస్స చ పసన్నతా, తం సన్ధాయ వుత్తం **"మేత్తం మనోకమ్మం నామా"**తి.

లాభ-సద్దో కమ్మసాధనో "లాభా వత, భో, లద్ధో"తిఆదీసు వియ. సో చేత్థ "ధమ్మలద్ధా"తి వచనతో అతీతకాలికోతి ఆహ **"చీవరాదయో లద్ధపచ్చయా"**తి. ధమ్మతో ఆగతాతి **ధమ్మికా,** పరిసుద్ధగమనా పచ్చయా. తేనాహ "ధమ్మలద్ధా"తి. ఇమమేవ హి అత్థం దస్సేతుం **"కుహనాదీ"**తిఆది వుత్తం. న సమ్మా గయ్హమానా హి ధమ్మలద్ధా నామ న హోన్తీతి తప్పటిసేధనత్థం పాళియం "ధమ్మలద్ధా"తి వుత్తం. దేయ్యం దక్ఖిణేయ్యఞ్చ అప్పటివిభత్తం కత్వా భుఞ్జతీతి **అప్పటివిభత్తభోగీ** నామ హోతి. తేనాహ **"ద్వే పటివిభత్తాని నామా"**తిఆది. **చిత్తేన విభజన**న్తి ఏతేన చిత్తుప్పాదమత్తేనపి విభజనం పటివిభత్తం నామ, పగేవ పయోగతోతి దస్సేతి. చిత్తేన విభజనపుబ్బకం వా కాయేన విభజనన్తి మూలమేవ దస్సేతుం **"ఏవం చిత్తేన**

విభజన''న్తి వుత్తం. తేన చిత్తుప్పాదమత్తేన పటివిభాగో కాతబ్బోతి దస్సేతి. **అప్పటివిభత్త**న్తి భావనపుంసకనిద్దేసో, అప్పటివిభత్తం లాభం భుఞ్జతీతి కమ్మనిద్దేసో వా. **తం నేవ గిహీనం దేతి** అత్తనో ఆజీవసోధనత్థం. **న అత్తనా పరిభుఞ్జతి** "మయ్హం అసాధారణభోగితా మా హోతూ"తి. **పటిగ్గణ్హన్తో చ...పే.... పస్సతీ**తి ఇమినా ఆగమనతో పట్ఠాయ సాధారణబుద్ధిం ఉపట్ఠాపేతి. ఏవం హిస్స సాధారణభోగితా సుకరా, సారణీయధమ్మో చస్స పూరో హోతి.

అథ వా **పటిగ్గణ్హన్తో చ...పే.... పస్సతీ**తి ఇమినా తస్స లాభస్స తీసు కాలేసు సాధారణతో ఠపనం దస్సితం. **పటిగ్గణ్హన్తో చ సఙ్ఘేన సాధారణం హోతూ**తి ఇమినా పటిగ్గహణకాలో దస్సితో. **గహేత్వా...పే.... పస్సతీ**తి ఇమినా పటిగ్గహితకాలో. తదుభయం పన తాదిసేన పుబ్బభాగేన వినా న హోతీతి అత్థసిద్ధో పురిమకాలో. తయిదం పటిగ్గహణతో పుబ్బేవస్స హోతి "సఙ్ఘేన సాధారణం హోతూతి పటిగ్గణ్హిస్సామీ"తి, పటిగ్గణ్హన్తస్స హోతి "సఙ్ఘేన సాధారణం హోతూతి పటిగ్గణ్హామీ"తి, పటిగ్గహేత్వా హోతి "సఙ్ఘేన సాధారణం హోతూతి హి పటిగ్గహితం మయా"తి. ఏవం తిలక్ఖణసమ్పన్నం కత్వా లద్ధం లాభం ఓసారణలక్ఖణం అవికోపేత్వా పరిభుఞ్జన్తో సాధారణభోగీ అప్పటివిభత్తభోగీ చ హోతి.

ఇమం పన సారణీయధమ్మన్తి ఇమం చతుత్థం సరితబ్బయుత్తధమ్మం. **న హి...పే.... గణ్హన్తి**, తస్మా సాధారణభోగితా దుస్సీలస్స నత్థీతి ఆరమ్భోపి తావ న సమ్భవతి, కుతో పూరణన్తి అధిప్పాయో. **పరిసుద్ధసీలో**తి ఇమినా లాభస్స ధమ్మికభావం దస్సేతి. **వత్తం అఖణ్డేన్తో**తి ఇమినా అప్పటివిభత్తభోగితం సాధారణభోగితఞ్చ దస్సేతి. సతి పన తదుభయే సారణీయధమ్మో పూరితో ఏవ హోతీతి ఆహ ''**పూరేతీ**''తి. **ఓదిస్సకం కత్వా**తి ఏతేన అనోదిస్సకం కత్వా పితునో, ఆచరియుపజ్ఝాయాదీనం వా థేరాసనతో పట్ఠాయ దేన్తస్స సారణీయధమ్మోయేవ హోతీతి దస్సేతి. **దాతబ్బ**న్తి అవస్సం దాతబ్బం. **సారణీయధమ్మో పనస్స న హోతి** పటిజగ్గట్ఠానే ఓదిస్సకం కత్వా దిన్నత్తా. తేనాహ ''**పలిబోధజగ్గనం నామ హోతీ**''తి. **ముత్తపలిబోధస్స వట్టతి** అముత్తపలిబోధస్స పూరేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా. యది ఏవం సబ్బేన సబ్బం సారణీయధమ్మం పూరేన్తస్స ఓదిస్సకదానం వట్టతి, న వట్టతీతి? నో న వట్టతి యుత్తట్ఠానేతి దస్సేన్తో ''**తేన పనా**''తిఆదిమాహ. ఇమినా ఓదిస్సకదానం పనస్స న సబ్బత్థ వారితన్తి దస్సేతి. గిలానాదీనఞ్హి ఓదిస్సకం కత్వా దానం అప్పటివిభాగపక్ఖికం "అసుకస్స న దస్సామీ"తి పటిక్ఖేపస్స అభావతో. బ్యతిరేకప్పధానో హి పటిభాగో. తేనాహ ''**అవసేస**''న్తిఆది. **అదాతుమ్పీ**తి పి-సద్దేన దాతుమ్పి వట్టతీతి దస్సేతి. తఞ్చ ఖో కరుణాయనవసేన, న వత్తపరిపూరణవసేన, తస్మా దుస్సీలస్సపి అత్థికస్స సతి సమ్భవే దాతబ్బం. దానఞ్హి నామ న కస్సచి నివారితం.

సుసిక్ఖితాయాతి సారణీయపూరణవిధిమ్హి సుసిక్ఖితాయ, సుకుసలాయాతి అత్థో. ఇదాని తస్స కోసల్లం దస్సేతుం ''**సుసిక్ఖితాయ హీ**''తిఆది వుత్తం. **ద్వాదసహి వస్సేహి పూరేహి, న తతో ఓర**న్తి ఇమినా తస్స దుప్పూరతం దస్సేతి. తథా హి సో మహప్ఫలో మహానిసంసో దిట్ఠధమ్మికేహిపి తావగరుతరేహి ఫలానిసంసేహి అనుగతోతి తంసమఙ్గీ చ పుగ్గలో విసేసలాభీ అరియపుగ్గలో వియ లోకే అచ్ఛరియబ్భుతధమ్మసమన్నాగతో హోతి. తథా హి సో దుప్పజహదానమయస్స సీలమయస్స పుఞ్ఞస్స పటిపక్ఖధమ్మం సుదూరే విక్ఖమ్భితం కత్వా విసుద్ధేన చేతసా లోకే పాకటో పఞ్ఞాతో హుత్వా విహరతి. తస్సిమమత్థం బ్యతిరేకతో అన్వయతో చ విభావేతుం ''**సచే హీ**''తిఆది వుత్తం. తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇదానిస్స సమ్పరాయికే దిట్ఠధమ్మికే చ ఆనిసంసే దస్సేతుం ''**ఏవం పూరితసారణీయధమ్మస్సా**''తిఆది వుత్తం. **నేవ ఇస్సా న మచ్ఛరియం హోతి** చిరకాలభావనాయ విధుతభావతో. **మనుస్సానం పియో హోతి** పరిచ్చాగసీలతాయ విస్సుతత్తా.

తేనాహ "దదం పియో హోతి భజన్తి నం బహూ"తిఆది (అ॰ ని॰ ౫.౩౪). **సులభపచ్చయో హోతి** దానవసేన ఉళారజ్ఝాసయానం పచ్చయలాభస్స ఇధానిసంససభావతో దానస్స. **పత్తగతమస్స దియ్యమానం న ఖీయతి** పత్తగతస్సేవ ద్వాదసవస్సికస్స మహావత్తస్స అవిచ్ఛేదేన పూరితత్తా. **అగ్గభణ్డం లభతి** దేవసికం దక్ఖిణేయ్యానం అగ్గతో పట్ఠాయ దానస్స దిన్నత్తా. **భయే వా...పే॰... ఆపజ్జన్తి** దేయ్యప్పటిగ్గాహకవికప్పం అకత్వా అత్తని నిరపేక్ఖచిత్తేన చిరకాలం దానస్స పూరితతాయ పసారితచిత్తత్తా.

తత్రాతి తేసు ఆనిసంసేసు విభావేతబ్బేసు. **ఇమాని** ఫలాని **వత్థూని** కారణాని. **మహాగిరిగామో** నామ నాగదీపపస్సే ఏకో గామోవ. **అలభన్తాపీతి** అప్పపుఞ్ఞతాయ అలాభినో సమానాపి. **భిక్ఖాచారమగ్గసభాగన్తి** సభాగం తబ్భాగియం భిక్ఖాచారమగ్గం జానన్తి. అనుత్తరిమనుస్సధమ్మత్తా థేరానం సంసయవినోదనత్థఞ్చ "**సారణీయధమ్మో మే, భన్తే, పూరితో**"తి ఆహ. తథా హి దుతియవత్థుస్మిమ్పి థేరేన అత్తా పకాసితో. దహరకాలే ఏవం కిర సారణీయధమ్మపూరకో అహోసి. మనుస్సానం పియతాయ సులభపచ్చయతాయపి ఇదం వత్థుమేవ. పత్తగతాఖీయనస్స పన విసేసం విభావనతో "**ఇదం తావ...పే॰... ఏత్థ వత్థూ**"తి వుత్తం.

గిరిభణ్డమహాపూజాయాతి చేతియగిరిమ్హి సకలలఙ్కాదీపే యోజనప్పమాణే సముద్దే చ నావాసఙ్ఘాటాదికే ఠపేత్వా దీపపుప్ఫగన్ధాదీహి కరియమానాయ మహాపూజాయ. తస్సా చ పటిపత్తియా అవఞ్ఝభావవిభావనత్థం "**ఏతే మయ్హం పాపుణిస్సన్తీ**"తి ఆహ. **పరియాయేనపి** లేసేనపి. **అనుచ్ఛవికన్తి** "సారణీయధమ్మపూరకో"తి యథాభూతపవేదనం తుమ్హాకం అనుచ్ఛవికన్తి అత్థో.

అనారోచేత్వావ పలాయింసు చోరభయేన. "అత్తనో దుజ్జీవికాయా"తిపి వదన్తి. అహం సారణీయధమ్మపూరికా, మమ పత్తపరియాపన్నేనపి సబ్బాపిమా భిక్ఖునియో యాపేస్సన్తీతి ఆహ "**మా తుమ్హే తేసం గతభావం చిన్తయిత్థా**"తి. **వట్టిస్సతీతి** కప్పిస్సతి. **థేరీ సారణీయధమ్మపూరికా అహోసి,** థేరస్స పన సీలతేజేనేవ దేవతా ఉస్సుక్కం ఆపజ్జి.

నత్థి ఏతేసం ఖణ్డన్తి అఖణ్డాని. తం పన నేసం ఖణ్డం దస్సేతుం "**యస్సా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ ఉపసమ్పన్నసీలానం ఉద్దేసక్కమేన ఆదిఅన్తా వేదితబ్బా. తేనాహ "**సత్తసూ**"తిఆది. న హి అఞ్ఞో కోచి ఆపత్తిక్ఖన్ధానం అనుక్కమో అత్థి, అనుపసమ్పన్నసీలానం సమాదానక్కమేనపి ఆదిఅన్తా లబ్భన్తి. **పరియన్తే ఛిన్నసాటకో వియాతి** తత్రన్తే దసన్తే వా ఛిన్నవత్థం వియ. విసదిసుదాహరణఞ్చేతం "అఖణ్డానీ"తి ఇమస్స అధికతత్తా. ఏవం సేసానమ్పి ఉదాహరణాని. ఖణ్డికతా భిన్నతా ఖణ్డం, తం ఏతస్స అత్థీతి **ఖణ్డం,** సీలం. **ఛిద్దన్తిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. **వేమజ్ఝే భిన్నం** వినివిజ్ఝనవసేన. విసభాగవణ్ణేన గావీ వియాతి సమ్బన్ధో. విసభాగవణ్ణేన ఉపడ్ఢం తతియభాగగతం సమ్భిన్నవణ్ణం **సబలం,** విసభాగవణ్ణేహేవ బిన్దూహి అన్తరన్తరాహి విమిస్సం **కమ్మాసం**. అయం ఇమేసం విసేసో. సబలరహితాని **అసబలాని,** తథా **అకమ్మాసాని**. సీలస్స తణ్హాదాసబ్యతో మోచనం వివట్టూపనిస్సయభావాపాదనం, తస్మా తణ్హాదాసబ్యతో మోచనవచనేన తేసం సీలానం వివట్టూపనిస్సయతమాహ. **భుజిస్సభావకరణతోతి** ఇమినా భుజిస్సకరాని **భుజిస్సానీతి** ఉత్తరపదలోపేనాయం నిద్దేసోతి దస్సేతి. యస్మా వా తంసమఙ్గిపుగ్గలో సేరీ సయంవసీ భుజిస్సో నామ హోతి, తస్మాపి **భుజిస్సాని**. అవిఞ్ఞూనం అప్పమాణతాయ "**విఞ్ఞుప్పసత్థానీ**"తి వుత్తం. సుపరిసుద్ధభావేన వా సమ్పన్నత్తా విఞ్ఞూహి పసత్థానీతి **విఞ్ఞుప్పసత్థాని**.

తణ్హాదిట్ఠీహి అపరామట్ఠత్తాతి “ఇమినాహం సీలేన దేవో వా భవిస్సామి దేవఞ్ఞతరో వా”తి తణ్హాపరామాసేన, “ఇమినాహం సీలేన దేవో హుత్వా తత్థ నిచ్చో ధువో సస్సతో భవిస్సామీ”తి దిట్ఠిపరామాసేన చ అపరామట్ఠత్తా. **పరామట్ఠున్తి** “అయం తే సీలేసు దోసో”తి చతూసు విపత్తీసు యాయ కాయచి విపత్తియా దస్సనేన పరామట్ఠుం, అనుద్ధంసేతుం చోదేతున్తి అత్థో. సీలం నామ అవిప్పటిసారాదిపారమ్పరియేన యావదేవ సమాధిసమ్పాదనత్థన్తి ఆహ **‘‘సమాధిసంవత్తనికానీ’’**తి. సమాధిసంవత్తనప్పయోజనాని **సమాధిసంవత్తనికాని.**

సమానభావో సామఞ్ఞం, పరిపుణ్ణచతుపారిసుద్ధిభావేన మజ్ఝే భిన్నసువణ్ణస్స వియ భేదాభావతో సీలేన సామఞ్ఞం సీలసామఞ్ఞం, తం గతో ఉపగతోతి **సీలసామఞ్ఞగతో**. తేనాహ **‘‘సమానభావూపగతసీలో’’**తి, సీలసమ్పత్తియా సమానభావం ఉపగతసీలో సభాగవుత్తికోతి అత్థో. కామం పుథుజ్జనానమ్పి చతుపారిసుద్ధిసీలే నానత్తం న సియా, తం పన న ఏకన్తికం, ఇదం ఏకన్తికం నియతభావతోతి ఆహ **‘‘నత్థి మగ్గసీలే నానత్త’’**న్తి. **తం సన్ధాయేతం వుత్త**న్తి మగ్గసీలం సన్ధాయ తం “యాని తాని సీలానీ”తిఆది వుత్తం.

యాయన్తి యా అయం మయ్హఞ్చేవ తుమ్హాకఞ్చ పచ్చక్ఖభూతా. **దిట్ఠీ**తి మగ్గసమ్మాదిట్ఠి. **నిద్దోసా**తి నిద్ధుతదోసా, సముచ్ఛిన్నరాగాదిపాపధమ్మాతి అత్థో. **నియ్యాతీ**తి వట్టదుక్ఖతో నిస్సరతి నిగ్గచ్ఛతి. సయం నియ్యన్తీయేవ హి తంసమఙ్గిపుగ్గలం వట్టదుక్ఖతో నియ్యాపేతీతి వుచ్చతి. యా సత్థు అనుసిట్ఠి, తం కరోతీతి **తక్కరో,** తస్స, యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జన్తస్సాతి అత్థో. **సమానదిట్ఠిభావ**న్తి సదిసదిట్ఠిభావం సచ్చసమ్పటివేధేన అభిన్నదిట్ఠిభావం.

పఠమసారణీయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియసారణీయసుత్తవణ్ణనా

౧౨. దుతియే **సబ్రహ్మచారీన**న్తి సహధమ్మికానం. పియం పియాయితబ్బకం కరోన్తీతి **పియకరణా**. గరుం గరుట్ఠానియం కరోన్తీతి **గరుకరణా. సఙ్గహాయాతి** సఙ్గహవత్థువిసేసభావతో సబ్రహ్మచారీనం సఙ్గహణాయ సంవత్తన్తీతి సమ్బన్ధో. **అవివదనత్థాయాతి** సఙ్గహవత్థుభావతో ఏవ న వివదనత్థాయ. సతి చ అవివదనహేతుభూతసఙ్గహకత్తే తేసం వసేన సబ్రహ్మచారీనం సమగ్గభావో భేదాభావో సిద్ధోయేవాతి ఆహ **‘‘సామగ్గియా’’**తిఆది.

దుతియసారణీయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. నిస్సారణీయసుత్తవణ్ణనా

౧౩. తతియే **వడ్ఢితాతి** భావనాపారిపూరివసేన పరిబ్రూహితా. **పునప్పునం కతాతి** భావనాయ బహులీకరణేన అపరాపరం పవత్తితా. **యుత్తయానసదిసా కతాతి** యథా యుత్తమాజఞ్ఞయానం ఛేకేన సారథినా అధిట్ఠితం యథారుచి పవత్తతి, ఏవం యథారుచి పవత్తిరహం గమితా. **వత్థుకతాతి** వా అధిట్ఠానట్ఠేన వత్థు వియ కతా, సబ్బసో ఉపక్కిలేసవిసోధనేన ఇద్ధివిసేసతాయ పవత్తిట్ఠానభావతో సువిసోధితపరిస్సయవత్థు వియ కతాతి వుత్తం హోతి. **అధిట్ఠితాతి** పటిపక్ఖదూరీభావతో సుభావితభావేన తంతంఅధిట్ఠానయోగ్యతాయ ఠపితా. **సమన్తతో చితాతి** సబ్బభాగేన భావనూపచయం గమితా. తేనాహ **‘‘ఉపచితా’**తి. **సుట్ఠు సమారద్ధాతి** ఇద్ధిభావనాసిఖాప్పత్తియా సమ్మదేవ సమ్పాదితా. **అభూతబ్యాకరణం**

బ్యాకరోతీతి "మేత్తా హి ఖో మే చేతోవిముత్తి భావితా"తిఆదినా అత్తని అవిజ్జమానగుణాభిబ్యాహారం బ్యాహరతి. చేతోవిముత్తిసద్దం అపేక్ఖిత్వా **"నిస్సటా"**తి వుత్తం. **పున బ్యాపాదో నత్థీ**తి ఇదాని మమ బ్యాపాదో నామ సబ్బసో నత్థీతి ఞత్వా.

బలవవిపస్సనాతి భయతుపట్ఠానే ఞాణం, ఆదీనవానుపస్సనే ఞాణం ముచ్చితుకమ్యతాఞాణం, భఙ్గఞాణన్తి చతున్నం ఞాణానం అధివచనం. యేసం నిమిత్తానం అభావేన అరహత్తఫలసమాపత్తియా అనిమిత్తతా, తం దస్సేతుం **"సా హీ"**తిఆది వుత్తం. తత్థ రాగస్స నిమిత్తం, రాగో ఏవ వా నిమిత్తం **రాగనిమిత్తం. ఆది**-సద్దేన దోసనిమిత్తాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. రూపవేదనాదిసఙ్ఖారనిమిత్తం **రూపనిమిత్తాది**. తేసంయేవ నిచ్చాదివసేన ఉపట్ఠానం **నిచ్చనిమిత్తాది**. తయిదం నిమిత్తం యస్మా సబ్బేన సబ్బం అరహత్తఫలే నత్థి, తస్మా వుత్తం "సా హి...పే.... అనిమిత్తా"తి. నిమిత్తం అనుస్సరతి అనుగచ్ఛతి ఆరబ్భ పవత్తతి సీలేనాతి **నిమిత్తానుసారీ**. తేనాహ **"వుత్తప్పభేదం నిమిత్తం అనుసరణసభావ"**న్తి.

అస్మిమానోతి "అస్మీ"తి పవత్తో అత్తవిసయో మానో. **అయం నామ అహమస్మీ**తి రూపలక్ఖణో వేదనాదీసు వా అఞ్ఞతరలక్ఖణో అయం నామ అత్తా అహం అస్మీతి. అస్మిమానో సముగ్ఘాతీయతి ఏతేనాతి **అస్మిమానసముగ్ఘాతో,** అరహత్తమగ్గో. **పున అస్మిమానో నత్థీ**తి తస్స అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనం కిత్తేన్తో సముగ్ఘాతతత్తమేవ విభావేతి.

నిస్సారణీయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౫. భద్దకసుత్తాదివణ్ణనా

౧౪-౧౫. చతుత్థే ఆరమితబ్బట్ఠేన వా కమ్మం ఆరామో ఏతస్సాతి **కమ్మారామో**. కమ్మే రతో న గన్థధురే విపస్సనాధురే వాతి **కమ్మరతో. పునప్పునం యుత్తో**తి తప్పరభావేన అను అను యుత్తో పసుతో. **ఆలాపసల్లాపో**తి ఇత్థివణ్ణపురిసవణ్ణాదివసేన పునప్పునం లపనం. పఞ్చమే నత్థి వత్తబ్బం.

భద్దకసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. నకులపితుసుత్తవణ్ణనా

౧౬. ఛట్ఠే విసభాగవేదనుప్పత్తియా కకచేనేవ చతుఇరియాపథం ఛిన్దన్తో ఆబాధయతీతి ఆబాధో, సో యస్స అత్థీతి **ఆబాధికో**. తంసముట్ఠానదుక్ఖేన **దుక్ఖితో. అధిమత్తగిలానో**తి ధాతుసఙ్ఖయేన పరిక్ఖీణసరీరో.

సప్పటిభయకన్తారసదిసా సోళసవత్థుకా అట్ఠవత్థుకా చ విచికిచ్ఛా తిణ్ణా ఇమాయాతి **తిణ్ణవిచికిచ్ఛా**. విగతా సముచ్ఛిన్నా పవత్తిఆదీసు "ఏవం ను ఖో న ను ఖో"తి ఏవం పవత్తికా కథంకథా అస్సాతి **విగతకథంకథా**. సారజ్జకరానం పాపధమ్మానం పహీనత్తా రాగవిక్ఖేపేసు సీలాదిగుణేసు చ తిట్ఠకత్తా వేసారజ్జం, విసారదభావం వేయ్యత్తియం పత్తాతి **వేసారజ్జప్పత్తా**. అత్తనా ఏవ పచ్చక్ఖతో దిట్ఠత్తా న పరం పచ్చేతి, నస్స పరో పచ్చేతబ్బో అత్థీతి **అపరప్పచ్చయా**.

గిలానా వుట్ఠితోతి గిలానభావతో వుట్ఠాయ ఠితో. భావప్పధానో హి అయం నిద్దేసో. **గిలానో హుత్వా వుట్ఠితో**తి ఇదం పన అత్థమత్తనిదస్సనం.

నకులపితుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సోప్పసుత్తవణ్ణనా

౧౭. సత్తమే **పటిసల్లానా వుట్ఠితో**తి ఏత్థ **పటిసల్లాన**న్తి తేహి తేహి సద్ధివిహారికఅన్తేవాసికఉపాసకాదిసత్తేహి చేవ రూపారమ్మణాదిసఙ్ఖారేహి చ పటినివత్తిత్వా అపసక్కిత్వా నిలీయనం వివేచనం. కాయచిత్తేహి తతో వివిత్తో ఏకీభావో పవివేకోతి ఆహ ''**ఏకీభావాయా**''తిఆది. **ఏకీభావతో**తి చ ఇమినా కాయవివేకతో వుట్ఠానమాహ. **ధమ్మనిజ్ఝానక్ఖన్తితో**తిఆదినా చిత్తవివేకతో. **వుట్ఠితో**తి తతో దువిధవివేకతో భవఙ్గుప్పత్తియా సబ్రహ్మచారీహి సమాగమేన ఉపేతో.

సోప్పసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. మచ్ఛబన్ధసుత్తవణ్ణనా

౧౮. అట్ఠమే **మచ్ఛఘాతక**న్తి మచ్ఛబన్ధం కేవట్టం. **ఓరబ్భికాదీసు ఉరబ్భా** వుచ్చన్తి ఏళకా, ఉరబ్భే హనతీతి **ఓరబ్భికో. సూకరికా**దీసుపి ఏసేవ నయో.

మచ్ఛబన్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమమరణస్సతిసుత్తవణ్ణనా

౧౯. నవమే **ఏవంనామకే గామే**తి నాతికానామకం గామం నిస్సాయ. ద్విన్నం చూళపితిమహాపితిపుత్తానం ద్వే గామా, తేసు ఏకస్మిం గామే. ఞాతీనఞ్హి నివాసట్ఠానభూతో గామో ఞాతికో, ఞాతికోయేవ **నాతికో** ఞ-కారస్స న-కారాదేసో ''అనిమిత్తా న నాయరే''తిఆదీసు (విసుద్ధి॰ ౧.౧౭౪; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౦; జా॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౩౪) వియ. సో కిర గామో యేసం తదా తేసం పుబ్బపురిసేన అత్తనో ఞాతీనం సాధారణభావేన నివసితో, తేన ఞాతికోతి పఞ్ఞాయిత్థ. అథ పచ్ఛా ద్వీహి దాయాదేహి ద్విధా విభజిత్వా పరిభుత్తో. గిఞ్జకా వుచ్చతి ఇట్ఠకా, గిఞ్జకాహియేవ కతో ఆవసథోతి **గిఞ్జకావసథో**. సో హి ఆవాసో యథా సుధాపరికమ్మేన పయోజనం నత్థి, ఏవం ఇట్ఠకాహి ఏవ చినిత్వా ఛాదేత్వా కతో. తస్మిం కిర పదేసే మత్తికా సక్ఖరమరుమ్బవాలుకాదీహి అసమ్మిస్సా కథినా సణ్హసుఖుమా, తాయ కతాని కులాలభాజనానిపి సిలామయాని వియ దళ్హాని. తస్మా తే ఉపాసకా తాయ మత్తికాయ దీఘపుథూ ఇట్ఠకా కారేత్వా తపేత్వా తపేత్వా ద్వారవాతపానకవాటతులాయో సబ్బం దబ్బసమ్భారేన వినా తాహి ఇట్ఠకాహియేవ పాసాదం కారేసుం. తేన వుత్తం ''**ఇట్ఠకామయే పాసాదే**''తి.

రత్తిన్దివన్తి ఏకరత్తిదివం. **భగవతో సాసన**న్తి అరియమగ్గప్పటిపేధావహం సత్థు ఓవాదం. **బహు వత మే కతం అస్సా**తి బహు వత మయా అత్తహితం పబ్బజితకిచ్చం కతం భవేయ్య.

తదనన్తరన్తి తత్తకం వేలం. **ఏకపిణ్డపాత**న్తి ఏకం దివసం యాపనప్పహోనకం పిణ్డపాతం. **యావ అన్తో పవిట్ఠవాతో బహి నిక్ఖమతి, బహి నిక్ఖన్తవాతో వా అన్తో పవిసతీ**తి ఏకస్సేవ పవేసనిక్ఖమో వియ వుత్తం, తం నాసికావాతభావసామఞ్ఞేనాతి దట్ఠబ్బం.

పఠమమరణస్సతిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియమరణస్సతిసుత్తవణ్ణనా

౨౦. దసమే **నిక్ఖన్తేతి** వీతివత్తే. **పతిగతాయాతి** పచ్చాగతాయ, సమ్పత్తాయాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**పటిపన్నాయ**’’తి. **సో మమస్స అన్తరాయోతి** యథావుత్తా న కేవలం కాలకిరియావ, మమ అతిదుల్లభం ఖణం లభిత్వా తస్స సత్థుసాసనమనసికారస్స చేవ జీవితస్స చ సగ్గమోక్ఖానఞ్చ అన్తరాయో అస్స, భవేయ్యాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**తివిధో అన్తరాయో**’’తిఆది. **విపజ్జేయ్యాతి** విపత్తిం గచ్ఛేయ్య. సత్థకేన వియ అఙ్గపచ్చఙ్గానం కన్తనకారకా కాయే సన్ధిబన్ధనచ్ఛేదకవాతా **సత్థకవాతా. కత్తుకమ్యతాఛన్దోతి** నియ్యానావహో కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దో. **పయోగవీరియన్తి** భావనానుయోగవీరియం. న పటివాతి న పటినివత్తతీతి **అప్పటివానీ,** అన్తరా వోసానాపజ్జనవీరియం. తేనాహ ‘‘**అనుక్కణ్ఠనా అప్పటిసఙ్ఖరణా**’’తి.

దుతియమరణస్సతిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారణీయవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అనుత్తరియవగ్గో

౧-౨. సామకసుత్తాదివణ్ణనా

౨౧-౨౨. తతియస్స పఠమే **కేవలకప్పన్తి** ఏత్థ **కేవల**-సద్దో అనవసేసత్థో, **కప్ప**-సద్దో సమన్తభావత్థో. తస్మా కేవలకప్పం పోక్ఖరణియన్తి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. అనవసేసం ఫరితుం సమత్థస్సపి ఓభాసస్స కేనచి కారణేన ఏకదేసఫరణమ్పి సియా, అయం పన సబ్బసోవ ఫరతీతి దస్సేతుం సమన్తత్థో కప్ప-సద్దో గహితో. **అత్తనో ఓభాసేన ఫరిత్వాతి** వత్థాలఙ్కారసరీరసముట్ఠితేన ఓభాసేన ఫరిత్వా, చన్దిమా వియ ఏకోభాసం ఏకపజ్జోతం కరిత్వాతి అత్థో. **సమనుఞ్ఞోతి** సమ్మదేవ కతమనుఞ్ఞో. తేనాహ ''**సమానచిత్తో**''తి, సమానజ్ఝాసయోతి అత్థో. దుక్ఖం వచో ఏతస్మిన్తి దుబ్బచో, తస్స కమ్మం దోవచస్సం, తస్స పుగ్గలస్స అనాదరియవసేన పవత్తా చేతనా, తస్స భావో అత్థితా **దోవచస్సతా**. అథ వా దోవచస్సమేవ **దోవచస్సతా**. సా అత్థతో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో హోతి. చేతనాపధానో హి సఙ్ఖారక్ఖన్ధో. చతున్నం వా ఖన్ధానం అపదక్ఖిణగ్గాహితాకారేన పవత్తానం ఏతం అధివచనన్తి వదన్తి. పాపా అస్సద్ధాదయో పుగ్గలా ఏతస్స మిత్తాతి పాపమిత్తో, తస్స భావో **పాపమిత్తతా**. సాపి అత్థతో దోవచస్సతా వియ దట్ఠబ్బా. యాయ హి చేతనాయ పుగ్గలో పాపమిత్తో పాపసమ్పవఙ్కో నామ హోతి, సా చేతనా పాపమిత్తతా. చత్తారోపి వా అరూపినో ఖన్ధా తదాకారప్పవత్తా పాపమిత్తతా. దుతియం ఉత్తానమేవ.

సామకసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. భయసుత్తవణ్ణనా

౨౩. తతియే సమ్భవతి జాతిమరణం ఏతేనాతి **సమ్భవో, ఉ**పాదానన్తి ఆహ ''**జాతియా చ మరణస్స చ సమ్భవే పచ్చయభూతే**''తి. **అనుపాదాతి** అనుపాదాయ. తేనాహ ''**అనుపాదియిత్వా**''తి. జాతిమరణాని సమ్మా ఖీయన్తి ఏత్థాతి **జాతిమరణసఙ్ఖయో,** నిబ్బానన్తి ఆహ ''**జాతిమరణానం సఙ్ఖయసఙ్ఖాతే నిబ్బానే**''తి. **సబ్బదుక్ఖం ఉపచ్చగున్తి** సకలమ్పి వట్టదుక్ఖం అతిక్కన్తా చరిమచిత్తనిరోధేన వట్టదుక్ఖలేసస్సపి అసమ్భవతో.

భయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. హిమవన్తసుత్తవణ్ణనా

౨౪. చతుత్థే **సమాపత్తికుసలో హోతీతి** సమాపజ్జనకుసలో హోతి. తేనాహ ''**సమాపజ్జితుం కుసలో**''తి. తత్థ అన్తోగతహేతుఅత్థో ఠితి-సద్దో, తస్మా ఠపనకుసలోతి అత్థోతి ఆహ ''**సమాధిం ఠపేతుం సక్కోతీతి అత్థో**''తి. తత్థ **ఠపేతుం సక్కోతీతి** సత్తట్ఠఅచ్ఛరామత్తం ఖణం ఝానం ఠపేతుం సక్కోతి అధిట్ఠానవసిభావస్స నిప్ఫాదితత్తా. **యథాపరిచ్ఛేదేనాతి** యథాపరిచ్ఛిన్నకాలేన. **వుట్ఠాతుం సక్కోతి** వుట్ఠానవసిభావస్స నిప్ఫాదితత్తా. కల్లం సఞ్జాతం అస్సాతి కల్లితం, తస్మిం కల్లితే కల్లితభావే కుసలో **కల్లితకుసలో**. **హాసేతుం** తోసేతుం సమ్పహంసేతుం. **కల్లం కాతున్తి** సమాధానస్స పటిపక్ఖధమ్మానం దూరీకరణేన సహకారీకారణానఞ్చ సమప్పధానేన సమాపజ్జనే చిత్తం సమత్థం కాతుం. **సమాధిస్స గోచరకుసలోతి** సమాధిస్మిం నిప్ఫాదేతబ్బే తస్స గోచరే కమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతే పవత్తిట్ఠానే భిక్ఖాచారగోచరే సతిసమ్పజఞ్ఞయోగతో కుసలో ఛేకో.

తేనాహ ‘‘**సమాధిస్స అసప్పాయే అనుపకారకే ధమ్మే వజ్జేత్వా**’’తిఆది. **పఠమజ్ఝానాదిసమాధిం అభినీహరితున్తి** పఠమజ్ఝానాదిసమాధిం విసేసభాగియతాయ అభినీహరితుం ఉపనేతుం.

హిమవన్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అనుస్సతిట్ఠానసుత్తవణ్ణనా

౨౫. పఞ్చమే **అనుస్సతికారణానీ**తి అనుస్సతియో ఏవ దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికాదిహితసుఖానం హేతుభావతో కారణాని. **నిక్ఖన్తన్తి** నిస్సటం. **ముత్తన్తి** విస్సట్ఠం. **వుట్ఠితన్తి** అపేతం. సబ్బమేతం విక్ఖమ్భనమేవ సన్ధాయ వదతి. **గేధమ్హాతి** పఞ్చకామగుణతో. **ఇదమ్పీతి** బుద్ధానుస్సతివసేన లద్ధం ఉపచారజ్ఝానమాహ. **ఆరమ్మణం కరిత్వాతి** పచ్చయం కరిత్వా, పాదకం కత్వాతి అత్థో.

అనుస్సతిట్ఠానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. మహాకచ్చానసుత్తవణ్ణనా

౨౬. ఛట్ఠే **సమ్బాధేతి** వా తణ్హాసంకిలేసాదీనం సమ్పీళే సఙ్కరే ఘరావాసే. **ఓకాసా వుచ్చన్తీతి** మగ్గఫలసుఖాధిగమాయ ఓకాసభావతో ఓకాసాతి వుచ్చన్తి. **ఓకాసాధిగమోతి** లోకుత్తరధమ్మస్స అధిగమాయ అధిగన్తబ్బఓకాసో. **విసుజ్ఝనత్థాయాతి** రాగాదీహి మలేహి అభిజ్ఝావిసమలోభాదీహి చ ఉపక్కిలిట్ఠచిత్తానం విసుద్ధత్థాయ. సా పనాయం చిత్తస్స విసుద్ధి సిజ్ఝమానా యస్మా సోకాదీనం అనుపాదాయ సంవత్తతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**సోకపరిదేవానం సమతిక్కమాయా**’’తిఆది. తత్థ సోచనం ఞాతిబ్యసనాదినిమిత్తం చేతసో సన్తాపో అన్తోతాపో అన్తోనిజ్ఝానం **సోకో,** ఞాతిబ్యసనాదినిమిత్తమేవ సోచికతా. ‘‘కహం ఏకపుత్తకా’’తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౨.౩౫౩-౩౫౪; సం॰ ని॰ ౨.౬౩) పరిదేవనవసేన లపనం **పరిదేవో. సమతిక్కమనత్థాయాతి** పహానాయ. ఆయతిం అనుప్పజ్జనఞ్హి ఇధ సమతిక్కమో. **దుక్ఖదోమనస్సానం అత్థఙ్గమాయాతి** కాయికదుక్ఖస్స చ చేతసికదోమనస్సస్స చాతి ఇమేసం ద్విన్నం అత్థఙ్గమాయ, నిరోధాయాతి అత్థో. ఞాయతి నిచ్ఛయేన కమతి నిబ్బానం, తం వా ఞాయతి పటివిజ్ఝతి ఏతేనాతి **ఞాయో,** అరియమగ్గో. ఇధ పన సహ పుబ్బభాగేన అరియమగ్గో గహితోతి ఆహ ‘‘**సహవిపస్సనకస్స మగ్గస్స అధిగమనత్థాయా**’’తి. **అపచ్చయపరినిబ్బానస్సాతి** అనుపాదిసేసనిబ్బానం సన్ధాయ వదతి. పచ్చయవసేన అనుప్పన్నం అసఙ్ఖతం అమతధాతుమేవ. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

మహాకచ్చానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పఠమసమయసుత్తవణ్ణనా

౨౭. సత్తమే **వడ్ఢేతీతి** మననో వివట్టనిస్సితం వడ్ఢిం ఆవహతి. **మనోభావనీయోతి** వా మనసా భావితో సమ్భావితో. యఞ్చ ఆవజ్జతో మనసి కరోతో చిత్తం వినీవరణం హోతి. ఇమస్మిం పక్ఖే కమ్మసాధనో సమ్భావనత్థో భావనీయ-సద్దో. ‘‘**థినమిద్ధవినోదనకమ్మట్ఠాన**’’న్తి వత్వా తదేవ విభావేన్తో ‘‘**ఆలోకసఞ్ఞం వా**’’తిఆదిమాహ. **వీరియారమ్భవత్థుఆదీనం వాతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన ఇధ అవుత్తానం అతిభోజనే నిమిత్తగ్గాహాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. వుత్తఞ్హేతం ‘‘ఛ ధమ్మా థినమిద్ధస్స పహానాయ సంవత్తన్తి అతిభోజనే నిమిత్తగ్గాహో, ఇరియాపథసమ్పరివత్తనతా, ఆలోకసఞ్ఞామనసికారో, అబ్భోకాసవాసో,

కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథా''తి (ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౧౧౧). అన్తరాయసద్దపరియాయో ఇధ **అన్తరా**-సద్దోతి ఆహ ''**అనన్తరాయేనా**''తి.

పఠమసమయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. దుతియసమయసుత్తవణ్ణనా

౨౮. అట్ఠమే మణ్డలసణ్ఠానమాళసఙ్ఖేపేన కతా భోజనసాలా **మణ్డలమాళా**తి అధిప్పేతాతి ఆహ ''**భోజనసాలాయా**''తి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

దుతియసమయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ఉదాయీసుత్తవణ్ణనా

౨౯. నవమే దిట్ఠధమ్మో వుచ్చతి పచ్చక్ఖో అత్తభావోతి ఆహ ''**ఇమస్మింయేవ అత్తభావే**''తి. **సుఖవిహారత్థాయా**తి నిక్కిలేసతాయ నిరామిసేన సుఖేన విహారత్థాయ. **ఆలోకసఞ్ఞం మనసి కరోతీ**తి సూరియచన్దపజ్జోతమణిఉక్కావిజ్జుఆదీనం ఆలోకో దివా రత్తిఞ్చ ఉపలద్ధో, యథాలద్ధవసేనేవ ఆలోకం మనసి కరోతి, చిత్తే ఠపేతి. తథా చ నం మనసి కరోతి, యథాస్స సుభావితాలోకకసిణస్స వియ కసిణాలోకో యథిచ్ఛకం యావదిచ్ఛకఞ్చ సో ఆలోకో రత్తియం ఉపతిట్ఠతి. యేన తత్థ దివాసఞ్ఞం ఠపేతి, దివారివ విగతథినమిద్ధో హోతి. తేనాహ ''**యథా దివా తథా రత్తి**''న్తి. **దివాతి సఞ్ఞం ఠపేతీ**తి వుత్తనయేన మనసి కత్వా దివారివ సఞ్ఞం ఉప్పాదేతి. **యథానేన దివా...పే.... తథేవ తం మనసి కరోతీ**తి యథానేన దివా ఉపలద్ధో సూరియాలోకో, ఏవం రత్తిమ్పి దివా దిట్ఠాకారేనేవ తం ఆలోకం మనసి కరోతి. **యథా చనేన రత్తిం...పే.... మనసి కరోతీ**తి యథా రత్తియం చన్దాలోకో ఉపలద్ధో, ఏవం దివాపి రత్తిం దిట్ఠాకారేనేవ తం ఆలోకం మనసి కరోతి, చిత్తే ఠపేతి. **వివటేనా**తి థినమిద్ధేన అపిహితత్తా వివటేన. **అనోనద్ధేనా**తి అసఞ్ఛాదితేన. **సహోభాసక**న్తి సఞ్ఞాణోభాసం. దిబ్బచక్ఖుఞాణం రూపగతస్స దిబ్బస్స ఇతరస్స చ దస్సనట్ఠేన ఇధ ఞాణదస్సనన్తి అధిప్పేతన్తి ఆహ ''**దిబ్బచక్ఖుసఙ్ఖాతస్సా**''తిఆది.

ఉద్ధం జీవితపరియాదానాతి జీవితక్ఖయతో ఉపరి మరణతో పరం. **సముగ్గతేనా**తి ఉట్ఠితేన. **ధుమాతత్తా**తి ఉద్ధం ఉద్ధం ధుమాతత్తా సూనత్తా . సేతరత్తేహి విపరిభిన్నం విమిస్సితం నీలం, పురిమవణ్ణవిపరిణామభూతం వా నీలం వినీలం, వినీలమేవ **వినీలక**న్తి క-కారేన పదవడ్ఢనమాహ అనత్థన్తరతో యథా ''పీతకం లోహితక''న్తి. **పటికూలత్తా**తి జిగుచ్ఛనీయత్తా. కుచ్ఛితం వినీలం **వినీలక**న్తి కుచ్ఛనత్థో వా అయం క-కారోతి దస్సేతుం వుత్తం యథా ''పాపకో కిత్తిసద్దో అబ్భుగ్గచ్ఛతీ''తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౬; అ॰ ని॰ ౫.౨౧౩). **పరిభిన్నట్ఠానేహి** కాకధఙ్కాదీహి . **విస్సన్దమానం పుబ్బ**న్తి విస్సవన్తపుబ్బం, తహం తహం పగ్ఘరన్తపుబ్బన్తి అత్థో. **తథాభావ**న్తి విస్సన్దమానపుబ్బతం.

సో భిక్ఖూతి యో ''పస్సేయ్య సరీరం సీవథికాయ ఛడ్డిత''న్తి వుత్తో, సో భిక్ఖు. **ఉపసంహరతి** సదిసతం. **అయమ్పి ఖో**తిఆది ఉపసంహరణాకారదస్సనం. **ఆయూ**తి రూపజీవితిన్ద్రియం. అరూపజీవితిన్ద్రియం పనేత్థ విఞ్ఞాణగతికమేవ. **ఉస్మా**తి కమ్మజతేజో. **ఏవంపూతికసభావో**తి ఏవం అతివియ పూతిసభావో ఆయుఆదివిగమే వియాతి అధిప్పాయో. ఏదిసో భవిస్సతీతి ఏవంభావీతి ఆహ ''**ఏవమేవం ఉద్ధుమాతాదిభేదో భవిస్సతీ**''తి.

లుఞ్చిత్వా లుఞ్చిత్వాతి ఉప్పాటేత్వా ఉప్పాటేత్వా. **సేసావసేసమంసలోహితయుత్త**న్తి సబ్బసో అక్ఖాదితత్తా తహం తహం సేసేన అప్పావసేసేన మంసలోహితేన యుత్తం. **అఞ్ఞేన హత్థట్ఠిక**న్తి అవిసేసేన హత్థట్ఠికానం విప్పకిణ్ణతా జోతితాతి అనవసేసతో తేసం విప్పకిణ్ణతం దస్సేన్తో ''**చతుసట్ఠిభేదమ్పీ**''తిఆదిమాహ. **తేరోవస్సికానీ**తి తిరోవస్సగతాని. తాని పన సంవచ్ఛరం వీతివత్తాని హోన్తీతి ఆహ ''**అతిక్కన్తసంవచ్ఛరానీ**''తి. పురాణతాయ ఘనభావవిగమేన విచుణ్ణతా ఇధ పూతిభావో. సో యథా హోతి, తం దస్సేన్తో ''**అబ్భోకాసే**''తిఆదిమాహ. **అనేకధాతూన**న్తి చక్ఖుధాతుఆదీనం, కామధాతుఆదీనం వా. **సతియా చ ఞాణస్స చ అత్థాయా**తి ''అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే సమ్పజానకారీ హోతీ''తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౧౪; ౨.౩౭౬; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౯) వుత్తాయ సత్తట్ఠానికాయ సతియా చేవ తంసమ్పయుత్తఞాణస్స చ అత్థాయ.

ఉదాయీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అనుత్తరియసుత్తవణ్ణనా

౩౦. దసమే **నిహీన**న్తి లామకం, కిలిట్ఠం వా. **గామవాసికాన**న్తి బాలానం. పుథుజ్జనానం ఇదన్తి **పోథుజ్జనికం.** తేనాహ ''**పుథుజ్జనానం సన్తక**''న్తి, పుథుజ్జనేహి సేవితబ్బత్తా తేసం సన్తకన్తి వుత్తం హోతి. **అనరియ**న్తి న నిద్దోసం. నిద్దోసట్ఠో హి అరియట్ఠో. తేనాహ ''**న ఉత్తమం న పరిసుద్ధ**''న్తి. అరియేహి వా న సేవితబ్బన్తి **అనరియం. అనత్థసంహిత**న్తి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికాదివివిధవిపులానత్థసహితం. తాదిసఞ్చ అత్థసన్నిస్సితం న హోతీతి ఆహ ''**న అత్థసన్నిస్సిత**''న్తి. **న వట్టే నిబ్బిన్దనత్థాయా**తి చతుసచ్చకమ్మట్ఠానాభావతో. అసతి పన వట్టే నిబ్బిదాయ విరాగాదీనం అసమ్భవోయేవాతి ఆహ ''**న విరాగాయా**''తిఆది.

అనుత్తమం **అనుత్తరియ**న్తి ఆహ ''**ఏతం అనుత్తర**''న్తి. **హత్థిస్మి**న్తి నిమిత్తత్థే భుమ్మన్తి ఆహ ''**హత్థినిమిత్తం సిక్ఖితబ్బ**''న్తి. హత్థివిసయత్తా హత్థిసన్నిస్సితత్తా చ హత్థిసిప్పం ''హత్థీ''తి గహేత్వా ''హత్థిస్మిమ్పి సిక్ఖతీ''తి వుత్తం. తస్మా హత్థిసిప్పే సిక్ఖతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో.

లిఙ్గబ్యత్తయేన విభత్తిబ్యత్తయేన **పారిచరియే**తి వుత్తన్తి ఆహ ''**పారిచరియాయ పచ్చుపట్ఠితా**''తి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అనుత్తరియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అనుత్తరియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

૪. దేవతావగ్గో

౧-౪. సేఖసుత్తాదివణ్ణనా

౩౧-౩౪. చతుత్థస్స పఠమే సేఖానం పటిలద్ధగుణస్స పరిహాని నామ నత్థీతి ఆహ ‘‘**ఉపరూపరిగుణపరిహానాయా**’’తి, ఉపరూపరిలద్ధబ్బానం మగ్గఫలానం పరిహానాయ అనుప్పాదాయాతి అత్థో. తతియాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సేఖసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. విజ్జాభాగియసుత్తవణ్ణనా

౩౫. పఞ్చమే సమ్పయోగవసేన విజ్జం భజన్తి, సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతాదిపచ్చయవసేన తాయ సహ ఏకీభావం గచ్ఛన్తీతి **విజ్జాభాగియా**. అథ వా విజ్జాభాగే విజ్జాకోట్ఠాసే వత్తన్తి విజ్జాసభాగతాయ తదేకదేసే విజ్జాకోట్ఠాసే పవత్తన్తీతి **విజ్జాభాగియా**. తత్థ విపస్సనాఞాణం, మనోమయిద్ధి, ఛ అభిఞ్ఞాతి అట్ఠ విజ్జా. పురిమేన అత్థేన తాహి సమ్పయుత్తధమ్మా విజ్జాభాగియా. పచ్ఛిమేన అత్థేన తాసు యా కాచి ఏకావ విజ్జా విజ్జా, సేసా విజ్జాభాగియా. ఏవం విజ్జాపి విజ్జాయ సమ్పయుత్తధమ్మాపి “విజ్జాభాగియా”త్వేవ వేదితబ్బా. ఇధ పన విపస్సనాఞాణసమ్పయుత్తా సఞ్ఞావ విజ్జాభాగియాతి ఆగతా, సఞ్ఞాసీసేన సేససమ్పయుత్తధమ్మాపి వుత్తా ఏవాతి దట్ఠబ్బం. **అనిచ్చానుపస్సనాఞాణేతి** అనిచ్చానుపస్సనాఞాణే నిస్సయపచ్చయభూతే ఉప్పన్నసఞ్ఞా, తేన సహగతాతి అత్థో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

విజ్జాభాగియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. వివాదమూలసుత్తవణ్ణనా

౩౬. ఛట్ఠే **కోధనోతి** కుజ్ఝనసీలో. యస్మా సో అప్పహీనకోధతాయ అధిగతకోధో నామ హోతి, తస్మా ‘‘**కోధేన సమన్నాగతో**’’తి ఆహ. ఉపనాహో ఏతస్స అత్థీతి **ఉపనాహీ,** ఉపనయ్హనసీలోతి వా **ఉపనాహీ**. వివాదో నామ ఉప్పజ్జమానో యేభుయ్యేన పఠమం ద్విన్నం వసేన ఉప్పజ్జతీతి వుత్తం ‘‘**ద్విన్నం భిక్ఖూనం వివాదో**’’తి. సో పన యథా బహూనం అనత్థావహో హోతి, తం నిదస్సనముఖేన నిదస్సేన్తో ‘‘**కథ**’’న్తిఆదిమాహ. **అబ్భన్తరపరిసాయాతి** పరిసబ్భన్తరే.

గుణమక్ఖనాయ పవత్తోపి అత్తనో కారకం గూథేన పహరన్తం గూథో వియ పఠమతరం మక్ఖేతీతి మక్ఖో, సో ఏతస్స అత్థీతి **మక్ఖీ**. పళాసతీతి పళాసో, పరస్స గుణే డంసిత్వా వియ అపనేతీతి అత్థో. సో ఏతస్స అత్థీతి **పళాసీ**. పళాసీ పుగ్గలో హి దుతియస్స ధురం న దేతి, సమం హరిత్వా అతివదతి. తేనాహ ‘‘**యుగగ్గాహలక్ఖణేన పళాసేన సమన్నాగతో**’’తి. ఇస్సతీతి **ఇస్సుకీ**. మచ్ఛరాయతీతి మచ్ఛరం, తం ఏతస్స అత్థీతి **మచ్ఛరీ**. సఠయతి న సమ్మా భాసతీతి **సఠో** అఞ్ఞథా సన్తం అత్తానం అఞ్ఞథా పవేదనతో. మాయా ఏతస్స అత్థీ **మాయావీ**. మిచ్ఛా పాపికా విఞ్ఞుగరహితా ఏతస్స దిట్ఠీతి **మిచ్ఛాదిట్ఠి,** కమ్మపథపరియాపన్నాయ “నత్థి దిన్న”న్తిఆదివత్థుకాయ మిచ్ఛత్తపరియాపన్నాయ అనియ్యానికాయ దిట్ఠియా సమన్నాగతోతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**నత్థికవాదీ**’’తిఆది.

సం అత్తనో దిట్ఠిం, సయం వా అత్తనా యథాగహితం పరామసతి, సభావం అతిక్కమిత్వా పరతో ఆమసతీతి **సన్దిట్ఠిపరామాసీ**. ఆధానం దళ్హం గణ్హాతీతి **ఆధానగ్గాహీ,** దళ్హగ్గాహీ, "ఇదమేవ సచ్చ"న్తి థిరగ్గాహీతి అత్థో. యుత్తం కారణం దిస్వావ లద్ధిం పటినిస్సజ్జతీతి పటినిస్సగ్గీ, దుక్ఖేన కిచ్ఛేన కసిరేన బహుమ్పి కారణం దస్సేత్వా న సక్కా పటినిస్సగ్గం కాతున్తి **దుప్పటినిస్సగ్గీ**. యో అత్తనో ఉప్పన్నదిట్ఠిం "ఇదమేవ సచ్చ"న్తి దళ్హం గణ్హిత్వా అపి బుద్ధాదీహి కారణం దస్సేత్వా వుచ్చమానో న పటినిస్సజ్జతి. తస్సేతం అధివచనం. తాదిసో హి పుగ్గలో యం యదేవ ధమ్మం వా అధమ్మం వా సుణాతి, తం సబ్బం "ఏవం అమ్హాకం ఆచరియేహి కథితం, ఏవం అమ్హేహి సుత"న్తి కుమ్మోవ అఙ్గాని సకే కపాలే అన్తోయేవ సమోదహతి. యథా హి కచ్ఛపో అత్తనో హత్థపాదాదికే అఙ్గే కేనచి ఘట్టితే సబ్బాని అఙ్గాని అత్తనో కపాలేయేవ సమోదహతి, న బహి నీహరతి, ఏవమయమ్పి "న సున్దరో తవ గాహో, ఛడ్డేహి న"న్తి వుత్తో తం న విస్సజ్జతి, అన్తోయేవ అత్తనో హదయే ఏవ ఠపేత్వా విచరతి, కుమ్భీలగ్గాహం గణ్హాతి. యథా సుసుమారా గహితం న పటినిస్సజ్జన్తి, ఏవం గణ్హాతి.

వివాదమూలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఛళఙ్గదానసుత్తవణ్ణనా

౩౭. సత్తమే దక్ఖన్తి వడ్ఢన్తి ఏతాయాతి **దక్ఖిణా,** పరిచ్చాగమయం పుఞ్ఞం, తస్సూపకరణభూతో దేయ్యధమ్మో చ. ఇధ పన దేయ్యధమ్మో అధిప్పేతో. తేనేవాహ **''దక్ఖిణం పతిట్ఠాపేతీ''**తి. **ఇతో ఉట్ఠితేనాతి** ఇతో ఖేత్తతో ఉప్పన్నేన. రాగో వినయతి ఏతేనాతి **రాగవినయో,** రాగస్స సముచ్ఛేదికా పటిపదా. తేనాహ **''రాగవినయపటిపదం పటిపన్నా''**తి.

''పుబ్బేవ దానా సుమనో''తిఆదిగాథాయ పుబ్బేవ దానా ముఞ్చచేతనాయ పుబ్బే దానూపకరణసమ్భరణతో పట్ఠాయ సుమనో "సమ్పత్తీనం నిదానం అనుగామికదానం దస్సామీ"తి సోమనస్సితో భవేయ్య. **దదం చిత్తం పసాదయే**తి దదన్తో దేయ్యధమ్మం దక్ఖిణేయ్యహత్థే పతిట్ఠాపేన్తో "అసారతో ధనతో సారాదానం కరోమీ"తి అత్తనో చిత్తం పసాదేయ్య. **దత్వా అత్తమనో హోతీ**తి దక్ఖిణేయ్యానం దేయ్యధమ్మం పరిచ్చజిత్వా "పణ్డితపఞ్ఞత్తం నామ మయా అనుట్ఠితం, అహో సాధు సుట్ఠూ"తి అత్తమనో పముదితో పీతిసోమనస్సజాతో హోతి. **ఏసా**తి యా అయం పుబ్బచేతనా ముఞ్చచేతనా అపరచేతనాతి ఇమాసం కమ్మఫలానం సద్ధానుగతానం సోమనస్సపరిగ్గహితానం తివిధానం చేతనానం పారిపూరీ, ఏసా.

సీలసఞ్ఞమేనాతి కాయికవాచసికసంవరేన. **హత్థపాదే**తి దక్ఖిణేయ్యానం హత్థపాదే. **ముఖం విక్ఖాలేత్వా**తి తేసంయేవ ముఖం విక్ఖాలేత్వా, అత్తనావ ముఖోదకం దత్వాతి అధిప్పాయో.

ఛళఙ్గదానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౧౧. అత్తకారీసుత్తాదివణ్ణనా

౩౮-౪౧. అట్ఠమే కుసలకిరియాయ ఆదిఆరమ్భభావేన పవత్తవీరియం ఠితసభావతాయ సభావధారణట్ఠేన ధాతూతి వుత్తన్తి ఆహ – **''ఆరమ్భధాతూతి ఆరభనవసేన పవత్తవీరియ''**న్తి. లద్ధాసేవనం వీరియం బలప్పత్తం హుత్వా పటిపక్ఖే విధమతీతి ఆహ **''నిక్కమధాతూతి కోసజ్జతో నిక్ఖమనసభావం వీరియ''**న్తి. **పరక్కమనసభావో**తి అధిమత్తతరానం

పటిపక్ఖధమ్మానం విధమనసమత్థతాయ పటుపటుతరభావేన పరం పరం ఠానం అక్కమనసభావో. నవమాదీసు నత్థి వత్తబ్బం.

అత్తకారీసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. నాగితసుత్తవణ్ణనా

౪౨. ద్వాదసమే **మాహం నాగిత యసేన సమాగమన్తి** మా అహం యసేన సమాగమనం పత్థేమి. **మా చ మయా యసోతి** యసో చ మయా మా సమాగచ్ఛతూతి అత్థో. ఇమినా అత్తనో లాభసక్కారేన అనత్థికతం విభావేతి. **పఞ్చహి విముత్తీహీతి** తదఙ్గవిముత్తిఆదీహి పఞ్చహి విముత్తీహి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

నాగితసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దేవతావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ధమ్మికవగ్గో

౧. నాగసుత్తవణ్ణనా

౪౩. పఞ్చమస్స పఠమే **పరిసిఞ్చితున్తి** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౭౨) యో చుణ్ణమత్తికాదీహి గత్తాని ఉబ్బట్టేన్తో మల్లకముట్ఠాదీహి వా ఘంసన్తో నహాయతి, సో "నహాయతీ"తి వుచ్చతి. యో తథా అకత్వా పకతియావ నహాయతి, సో "పరిసిఞ్చతీ"తి వుచ్చతి . భగవతో చ సరీరే తథా హరితబ్బం రజోజల్లం నామ నుపలిమ్పతి అచ్ఛఛవిభావతో, ఉతుగ్గహణత్థం పన భగవా కేవలం ఉదకే ఓతరతి. తేనాహ ''**గత్తాని పరిసిఞ్చితు**''న్తి.

పుబ్బకోట్ఠకోతి పాచీనకోట్ఠకో. సావత్థియం కిర జేతవనవిహారో కదాచి మహా, కదాచి ఖుద్దకో. తథా హి సో విపస్సిస్స భగవతో కాలే యోజనికో అహోసి, సిఖిస్స తిగావుతో, వేస్సభుస్స అడ్ఢయోజనికో, కకుసన్ధస్స గావుతప్పమాణో, కోణాగమనస్స అడ్ఢగావుతప్పమాణో, కస్సపస్స వీసతిఉసభప్పమాణో, అమ్హాకం భగవతో కాలే అట్ఠకరీసప్పమాణో జాతో. తమ్పి నగరం తస్స విహారస్స కదాచి పాచీనతో హోతి, కదాచి దక్ఖిణతో, కదాచి పచ్ఛిమతో, కదాచి ఉత్తరతో. జేతవనగన్ధకుటియం పన చతున్నం మఞ్చపాదానం పతిట్ఠితట్ఠానం అచలమేవ. చత్తారి హి అచలచేతియట్ఠానాని నామ మహాబోధిపల్లఙ్కట్ఠానం, ఇసిపతనే ధమ్మచక్కప్పవత్తనట్ఠానం, సఙ్కస్సనగరే దేవోరోహనకాలే సోపానస్స పతిట్ఠానట్ఠానం, మఞ్చపాదట్ఠానన్తి. అయం పన పుబ్బకోట్ఠకో కస్సపదసబలస్స వీసతిఉసభవిహారకాలే పాచీనద్వారకోట్ఠకో అహోసి. సో ఇదాని "పుబ్బకోట్ఠకో"త్వేవ పఞ్ఞాయతి.

కస్సపదసబలస్స కాలే అచిరవతీ నగరం పరిక్ఖిపిత్వా సన్దమానా పుబ్బకోట్ఠకం పత్వా ఉదకేన భిన్దిత్వా మహన్తం ఉదకరహదం మాపేసి సమతిత్తికం అనుపుబ్బగమ్భీరం. తత్థ ఏకం రఞ్ఞో న్హానతిత్థం, ఏకం నాగరానం, ఏకం భిక్ఖుసఙ్ఘస్స, ఏకం బుద్ధానన్తి ఏవం పాటిఏక్కాని న్హానతిత్థాని హోన్తి రమణీయానివిప్పకిణ్ణరజతపట్టసదిసవాలుకాని. ఇతి భగవా ఆయస్మతా ఆనన్దేన సద్ధిం యేన అయం ఏవరూపో పుబ్బకోట్ఠకో, తేనుపసఙ్కమి గత్తాని పరిసిఞ్చితుం. అథాయస్మా ఆనన్దో ఉదకసాటికం ఉపనామేసి. భగవా సురత్తదుపట్టం అపనేత్వా ఉదకసాటికం నివాసేసి. థేరో దుపట్టేన సద్ధిం మహాచీవరం అత్తనో హత్థగతం అకాసి. భగవా ఉదకం ఓతరి, సహోతరణేనేవస్స ఉదకే మచ్ఛకచ్ఛపా సబ్బే సువణ్ణవణ్ణా అహేసుం, యన్తనాళికాహి సువణ్ణరసధారాని సిఞ్చనకాలో వియ సువణ్ణపటప్పసారణకాలో వియ చ అహోసి. అథ భగవతో నహానవత్తం దస్సేత్వా పచ్చుత్తిణ్ణస్స థేరో సురత్తదుపట్టం ఉపనామేసి. భగవా తం నివాసేత్వా విజ్జుల్లతాసదిసం కాయబన్ధనం బన్ధిత్వా మహాచీవరం అన్తన్తేన సంహరిత్వా పదుమగబ్భసదిసం కత్వా ఉపనీతం ద్వీసు కణ్ణేసు గహేత్వా అట్ఠాసి. తేన వుత్తం ''**పుబ్బకోట్ఠకే గత్తాని పరిసిఞ్చిత్వా ఏకచీవరో అట్ఠాసీ**''తి.

ఏవం ఠితస్స పన భగవతో సరీరం వికసితపదుమపుప్ఫసదిసం సబ్బపాలిఫుల్లం పారిచ్ఛత్తకం, తారామరీచివికసితఞ్చ గగనతలం సిరియా అవహసమానం వియ విరోచిత్థ, బ్యామప్పభాపరిక్ఖేపవిలాసినీ చస్స ద్వత్తింసవరలక్ఖణమాలా గన్థిత్వా ఠపితా ద్వత్తింస చన్దిమా వియ, ద్వత్తింస సూరియా వియ, పటిపాటియా ఠపితద్వత్తింసచక్కవత్తిద్వత్తింసదేవరాజద్వత్తింసమహాబ్రహ్మానో వియ చ అతివియ విరోచిత్థ. యస్మా చ భగవతో సరీరం సుధన్తచామీకరసమానవణ్ణం, సుపరిసోధితపవాళరుచిరతోరణం, సువిసుద్ధనీలరతనావలిసదిసకేసతనురుహం, తస్మా

తహం తహం వినిగ్గతసుజాతజాతిహిఙ్గులకరసూపసోభితం ఉపరి సతమేఘరతనావలిసుచ్ఛాదితం జఙ్గమమివ కనకగిరిసిఖరం విరోచిత్థ. తస్మిఞ్చ సమయే దసబలస్స సరీరతో నిక్ఖమిత్వా ఛబ్బణ్ణరస్మియో సమన్తతో అసీతిహత్థప్పమాణే పదేసే ఆధావన్తీ విధావన్తీ రతనావలిరతనదామరతనచుణ్ణవిప్పకిణ్ణం వియ పసారితరతనచిత్తకఞ్చనపట్టమివ ఆసిఞ్చమానలాఖారసధారాచిత్తమివ ఉక్కాసతనిపాతసమాకులమివ నిరన్తరవిప్పకిణ్ణకణికారకిఙ్కిణికపుప్ఫమివ వాయువేగసముద్ధతచీనపిట్ఠచుణ్ణరఞ్జితమివ ఇన్దధనువిజ్జుల్లతావితానసన్థతమివ చ గగనతలం, తం ఠానం పవనఞ్చ సమ్మా ఫరన్తి. వణ్ణభూమి నామేసా. ఏవరూపేసు ఠానేసు బుద్ధానం సరీరవణ్ణం వా గుణవణ్ణం వా చుణ్ణియపదేహి వా గాథాహి వా అత్థఞ్చ ఉపమాయో చ కారణాని చ ఆహరిత్వా పటిబలేన ధమ్మకథికేన పూరేత్వా కథేతుం వట్టతి. ఏవరూపేసు హి ఠానేసు ధమ్మకథికస్స థామో వేదితబ్బో. **పుబ్బసదిసాని కురుమానో**తి నిరుదకాని కురుమానో, సుక్ఖాపయమానోతి అత్థో. సోదకే గత్తే చీవరం పారుపన్తస్స హి చీవరే కణ్ణికాని ఉట్ఠహన్తి, పరిక్ఖారభణ్డం దుస్సతి, బుద్ధానం పన సరీరే రజోజల్లం న ఉపలిమ్పతి, పదుమపత్తే ఉక్ఖిత్తఉదకబిన్దు వియ ఉదకం వినివట్టేత్వా గచ్ఛతి. ఏవం సన్తేపి సిక్ఖాగారవతాయ భగవా "పబ్బజితవత్తం నామేత"న్తి మహాచీవరం ఉభోసు కణ్ణేసు గహేత్వా పురతో కాయం పటిచ్ఛాదేత్వా అట్ఠాసి.

తాళితఞ్చ వాదితఞ్చ తాళితవాదితం, తూరియానం తాళితవాదితం తూరియతాళితవాదితం. మహన్తఞ్చ తం తూరియతాళితవాదితఞ్చాతి **మహాతూరియతాళితవాదితం**. తేనాహ ''**మహన్తేనా**''తిఆది. అథ వా భేరిముదిఙ్గపణవాదితూరియానం తాళితం వీణావేళుగోముఖిఆదీనం వాదితఞ్చ **తూరియతాళితవాదిత**న్తి వా ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

అభిఞ్ఞాపారం గతోతి **అభిఞ్ఞాపారగూ**. ఏవం సేసేసుపి. సో హి భగవా సబ్బధమ్మే అభిజానన్తో గతోతి **అభిఞ్ఞాపారగూ**. తేసు పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే పరిజానన్తో గతోతి **పరిఞ్ఞాపారగూ**. సబ్బకిలేసే పజహన్తో గతోతి **పహానపారగూ**. చత్తారో మగ్గే భావేన్తో గతోతి **భావనాపారగూ**. నిరోధం సచ్ఛికరోన్తో గతోతి **సచ్ఛికిరియాపారగూ**. సబ్బసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తో గతోతి **సమాపత్తిపారగూ. సుబ్రహ్మాదేవపుత్తాదయో**తి ఏత్థ సో కిర దేవపుత్తో అచ్ఛరాసఙ్ఘపరివుతో నన్దనకీళితం కత్వా పారిచ్ఛత్తకమూలే పణ్డుకమ్బలసిలాయం నిసీది. తం పఞ్చసతా పరివారేత్వా నిసిన్నా , పఞ్చసతా రుక్ఖం అభిరుహిత్వా మధురస్సరేన గాయిత్వా పుప్ఫాని పాతేన్తి. తాని గహేత్వా ఇతరా ఏకతోవణ్టికమాలావ గన్థేన్తి. అథ రుక్ఖం అభిరుళ్హా ఉపచ్ఛేదకవసేన ఏకప్పహారేనేవ కాలం కత్వా అవీచిమ్హి నిబ్బత్తా మహాదుక్ఖం అనుభవన్తి. అథ కాలే గచ్ఛన్తే దేవపుత్తో "ఇమాసం నేవ సద్దో సుయ్యతి , న పుప్ఫాని పాతేన్తి, కహం ను ఖో గతా"తి ఆవజ్జేన్తో నిరయే నిబ్బత్తభావం దిస్వా పియవత్థుకసోకేన రుప్పమానో చిన్తేసి – "ఏతా తావ యథాకమ్మేన గతా, మయ్హం ఆయుసఙ్ఖారో కిత్తకో"తి. సో "సత్తమే దివసే మయాపి అవసేసాహి పఞ్చసతాహి సద్ధిం కాలం కత్వా తత్థేవ నిబ్బత్తితబ్బ"న్తి దిస్వా బలవతరేన సోకేన సమప్పితో. "ఇమం మయ్హం సోకం సదేవకే లోకే అఞ్ఞత్ర తథాగతా నిబ్బాపేతుం సమత్థో నత్థీ"తి చిన్తేత్వా సత్థు సన్తికం గన్త్వా వన్దిత్వా ఏకమన్తం ఠితో –

"నిచ్చం ఉత్రస్తమిదం చిత్తం, నిచ్చం ఉబ్బిగ్గమిదం మనో;
అనుప్పన్నేసు కిచ్చేసు, అథో ఉప్పతితేసు చ;
సచే అత్థి అనుత్రస్తం, తం మే అక్ఖాహి పుచ్ఛితో"తి. (సం. ని. ౧.౯౮) –

ఇమం గాథమభాసి. భగవాపిస్స –

“నాఞ్ఞత్ర బోజ్ఝా తపసా, నాఞ్ఞత్రిన్ద్రియసంవరా;

నాఞ్ఞత్ర సబ్బనిస్సగ్గా, సోత్థిం పస్సామి పాణిన”న్తి. (సం. ని. ౧.౯౮) –

ధమ్మం దేసేసి. సో దేసనాపరియోసానే విగతసోకో పఞ్చహి అచ్ఛరాసతేహి సద్ధిం సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాయ భగవన్తం నమస్సమానో అట్ఠాసి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం ‘‘**దుక్ఖప్పత్తా సుబ్రహ్మాదేవపుత్తాదయో**’’తి. **ఆది**-సద్దేన చన్దసూరియదేవపుత్తాదయో సఙ్గణ్హాతి. **చతూహి కారణేహీ**తి ఆరకత్తా, అరీనం అరానఞ్చ హతత్తా, పచ్చయాదీనం అరహత్తా, పాపకరణే రహాభావాతి ఇమేహి చతూహి కారణేహి.

దసవిధసంయోజనానీతి ఓరమ్భాగియుద్ధమ్భాగియభేదతో దసవిధసంయోజనాని. **సబ్బే అచ్చరుచీ**తి సబ్బసత్తే అతిక్కమిత్వా పవత్తరుచి. **అట్ఠమక**న్తి సోతాపత్తిమగ్గట్ఠం సన్ధాయ వదతి. **సోతాపన్నో**తి ఫలట్ఠో గహితో.

సోరచ్చన్తి “తత్థ కతమం సోరచ్చం? యో కాయికో అవీతిక్కమో, వాచసికో అవీతిక్కమో, కాయికవాచసికో అవీతిక్కమో, ఇదం వుచ్చతి సోరచ్చం, సబ్బోపి సీలసంవరో సోరచ్చ”న్తి (ధ. స. ౧౩౪౯) వచనతో సుచిసీలం “సోరచ్చ”న్తి వుత్తం. **కరుణా**తి కరుణాబ్రహ్మవిహారమాహ. **కరుణాపుబ్బభాగో**తి తస్స పుబ్బభాగం ఉపచారజ్ఝానం వదతి.

దువిధేన ఝానేనాతి ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానలక్ఖణూపనిజ్ఝానభేదతో దువిధేన ఝానమనేన. **పఞ్చవిధమిచ్ఛాజీవవసేనా**తి కుహనాలపనానేమిత్తికతానిప్పేసికతాలాభేనలాభంనిజిగీసనతాసఙ్ఖాత-పఞ్చవిధమిచ్ఛాజీవవసేన. **న లిప్పతీ**తి న అల్లీయతి అనుసయతో ఆరమ్మణకరణతో వా తణ్హాదిట్ఠిఅభినివేసాభావతో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

నాగసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. మిగసాలాసుత్తవణ్ణనా

౪౪. దుతియే **సమసమగతియా**తి క-కారస్స య-కారవసేన నిద్దేసోతి ఆహ ‘‘**సమభావేనేవ సమగతికా**’’తి. **భవిస్సన్తీ**తి అతీతత్థే అనాగతవచనం కతన్తి ఆహ ‘‘**భవిస్సన్తీతి జాతా**’’తి. పురాణస్స హి ఇసిదత్తస్స చ సమగతికం సన్ధాయ సా ఏవమాహ.

అమ్మకాతి మాతుగామో. ఉపచారవచనఞ్హేతం. ఇత్థీసు యదిదం అమ్మకా మాతుగామో జననీ జనికాతి. తేనాహ ‘‘**ఇత్థీ హుత్వా ఇత్థిసఞ్ఞాయ ఏవ సమన్నాగతా**’’తి.

దిట్ఠియా పటివిజ్ఝితబ్బం అప్పటివిద్ధం హోతీతి అత్థతో కారణతో చ పఞ్ఞాయ పటివిజ్ఝితబ్బం అప్పటివిద్ధం హోతి, నిజ్జటం నిగ్గుమ్బం కత్వా యాథావతో అవిదితం హోతి. సమయే సమయే కిలేసేహి విముచ్చనకం పీతిపామోజ్జం ఇధ **సామాయికం** మ-కారే అకారస్స దీఘం కత్వా. తేనాహ – ‘‘**సామాయికమ్పి విముత్తిం న లభతీతి కాలానుకాలం ధమ్మస్సవనం నిస్సాయ పీతిపామోజ్జం న లభతీ**’’తి. **పమిణన్తీ**తి ఏత్థ ఆరమ్భత్థో ప-సద్దోతి ఆహ ‘‘**తులేతుం ఆరభన్తీ**’’తి. **పణీతో**తి విసిట్ఠో.

తదన్తరన్తి వచనవిపల్లాసేన ఉపయోగత్థే సామివచనం కతన్తి ఆహ "**తం అన్తరం తం కారణ**"న్తి . లోభస్స అపరాపరుప్పత్తియా బహువచనవసేన "**లోభధమ్మా**"తి వుత్తా. **సీలేన విసేసీ అహోసి** మేథునధమ్మవిరతియా సమన్నాగతత్తా.

మిగసాలాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౬. ఇణసుత్తాదివణ్ణనా

౪౫-౪౮. తతియే దలిద్దో నామ దుగ్గతో, తస్స భావో **దాలిద్దియం**. న ఏతస్స సకం సాపతేయ్యన్తి **అస్సకో,** అసాపతేయ్యో. తేనాహ "**అత్తనో సన్తకేన రహితో**"తి. "బుద్ధో ధమ్మో సఙ్ఘో"తి వుత్తే "సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా, స్వాక్ఖాతో ధమ్మో, సుప్పటిపన్నో సఙ్ఘో"తి కేనచి అకమ్పియభావేన ఓకప్పనం రతనత్తయగుణే ఓగాహేత్వా కప్పనం **ఓకప్పనసద్ధా** నామ. "ఇదం అకుసలం కమ్మం నో సకం, ఇదం పన కమ్మం సక"న్తి ఏవం బ్యతిరేకతో అన్వయతో చ కమ్మస్సకతజాననపఞ్ఞా **కమ్మస్సకతపఞ్ఞా**. తివిధమ్పి దుచ్చరితం అత్తనా కతమ్పి సకకమ్మం నామ న హోతి అత్థభఞ్జనతో. సుచరితం సకకమ్మం నామ అత్థజననతో. **ఇణాదానస్మిన్తి** పచ్చత్తవచనత్థే ఏతం భుమ్మన్తి ఆహ "**ఇణగ్గహణం వదామీ**"తి.

కటగ్గాహోతి కతం సబ్బసో సిద్ధమేవ కత్వా గహణం. సో పన విజయలాభో హోతీతి ఆహ "**జయగ్గాహో**"తి. హిరిమనో ఏతస్సాతి **హిరిమనోతి** ఆహ "**హిరిసమ్పయుత్తచిత్తో**"తి, పాపజిగుచ్ఛనలక్ఖణాయ హిరియా సమ్పయుత్తచిత్తోతి అత్థో. ఓత్తప్పతి ఉబ్బిజ్జతి భాయతి సీలేనాతి **ఓత్తప్పీ,** ఓత్తప్పేన సమన్నాగతో. **నిరామిసం సుఖన్తి** తతియజ్ఝానసుఖం దూరసముస్సారితకామామిసత్తా. **ఉపేక్ఖన్తి** చతుత్థజ్ఝానుపేక్ఖం, న యం కిఞ్చి ఉపేక్ఖావేదనన్తి ఆహ "**చతుత్థజ్ఝానుపేక్ఖ**"న్తి. **ఆరద్ధవీరియోతి** పగ్గహితపరిపుణ్ణకాయికచేతసికవీరియోతి అత్థో. యో గణసఙ్గణికం వినోదేత్వా చతూసు ఇరియాపథేసు అట్ఠఆరమ్భవత్థువసేన ఏకకో హోతి, తస్స కాయికం వీరియం ఆరద్ధం నామ హోతి. చిత్తసఙ్గణికం వినోదేత్వా అట్ఠసమాపత్తివసేన ఏకకో హోతి. గమనే ఉప్పన్నకిలేసస్స ఠానం పాపుణితుం న దేతి, ఠానే ఉప్పన్నకిలేసస్స నిసజ్జం, నిసజ్జాయ ఉప్పన్నకిలేసస్స సయనం పాపుణితుం న దేతి, ఉప్పన్నట్ఠానేయేవ కిలేసే నిగ్గణ్హాతి. అయం చేతసికం వీరియం ఆరద్ధం నామ హోతి. పటిపక్ఖదూరీభావేన సేట్ఠట్ఠేన చ ఏకో ఉదేతీతి ఏకోది, ఏకగ్గతా. తస్స యోగతో ఏకగ్గచిత్తో ఇధ **ఏకోది**. పటిపక్ఖతో అత్తానం నిపాతి, తం వా నిపయతి వినోసేతీతి **నిపకో**. అఞ్ఞతరం కాయాదిభేదం ఆరమ్మణం సాతిసయాయ సతియా సరతీతి **సతో**. తేనాహ "**ఏకగ్గచిత్తో**"తిఆది.

అకుప్పా మే విముత్తీతి మయ్హం అరహత్తఫలవిముత్తి అకుప్పతాయ అకుప్పారమ్మణతాయ చ అకుప్పా. సా హి రాగాదీహి న కుప్పతీతి అకుప్పతాయపి అకుప్పా . అకుప్పం నిబ్బానమస్సా ఆరమ్మణన్తి అకుప్పారమ్మణతాయపి అకుప్పా. తేనేవాహ "**అకుప్పారమ్మణత్తా**"తిఆది. **భవసంయోజనానన్తి** కామరాగపటిఘమానదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసభవరాగఇస్సామచ్ఛరియ- అవిజ్జాసఙ్ఖాతానం దసన్నం సంయోజనానం. ఇమాని హి సత్తే భవేసు సంయోజేన్తి ఉపనిబన్ధన్తి భవాభవేన సంయోజేన్తి, తస్మా భవసంయోజనానీతి వుచ్చన్తి. **ఖీణాసవో ఉత్తమఅణణో** కిలేసఇణానం అభావతో. అఞ్ఞే హి సత్తా యావ న కిలేసా పహీయన్తి, తావ సఇణా నామ అసేరివిహారభావతో. చతుత్థాదీని ఉత్తానత్థాని.

ఇణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఖేమసుత్తవణ్ణనా

౪౯. సత్తమే **వుత్థబ్రహ్మచరియవాసో**తి నివుత్థబ్రహ్మచరియవాసో. **కతకరణీయో**తి ఏత్థ **కరణీయ**న్తి పరిఞ్ఞాపహానభావనాసచ్ఛికిరియమాహ. తం పన యస్మా చతూహి మగ్గేహి పచ్చేకం చతూసు సచ్చేసు కత్తబ్బత్తా సోళసవిధం వేదితబ్బం. తేనాహ ''**చతూహి మగ్గేహి కత్తబ్బ**''న్తి. ఖన్ధకిలేసఅభిసఙ్ఖారసఙ్ఖాతా తయో ఓసీదాపనట్ఠేన భారా వియాతి భారా. తే ఓహితా ఓరోపితా నిక్ఖిత్తా పాతితా ఏతేనాతి **ఓహితభారో**. తేనాహ ''**ఖన్ధభారం...పే.... ఓతారేత్వా ఠితో**''తి. అనుప్పత్తో సదత్థన్తి **అనుప్పత్తసదత్థో. సదత్థో**తి చ సకత్థమాహ క-కారస్స ద-కారం కత్వా. ఏత్థ హి అరహత్తం అత్తనో యోనిసోమనసికారాయత్తత్తా అత్తూపనిబన్ధట్ఠేన ససన్తానపరియాపన్నత్తా అత్తానం అవిజహనట్ఠేన అత్తనో ఉత్తమట్ఠేన చ అత్తనో అత్థత్తా ''సకత్థో''తి వుచ్చతి. తేనాహ ''**సదత్థో వుచ్చతి అరహత్త**''న్తి. **సమ్మదఞ్ఞా విముత్తో**తి సమ్మా అఞ్ఞాయ విముత్తో, అచ్ఛిన్నభూతాయ మగ్గపఞ్ఞాయ సమ్మా యథాభూతం దుక్ఖాదీసు యో యథా జానితబ్బో, తథా జానిత్వా విముత్తోతి అత్థో. తేనాహ ''**సమ్మా హేతునా**''తిఆది. **విముత్తో**తి చ ద్వే విముత్తియో సబ్బస్స చిత్తసంకిలేసస్స మగ్గో నిబ్బానాధిముత్తి చ. నిబ్బానే అధిముచ్చనం తత్థ నిన్నపోణపబ్భారతాయ. అరహా సబ్బకిలేసేహి విముత్తచిత్తత్తా చిత్తవిముత్తియా విముత్తో. నిబ్బానం అధిముత్తత్తా నిబ్బానే విముత్తో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

ఖేమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ఇన్ద్రియసంవరసుత్తవణ్ణనా

౫౦. అట్ఠమే ఉపనిసీదతి ఫలం ఏత్థాతి కారణం **ఉపనిసా. యథాభూతఞాణదస్సన**న్తి యథాసభావజాననసఙ్ఖాతం దస్సనం. ఏతేన తరుణవిపస్సనం దస్సేతి. తరుణవిపస్సనా హి బలవవిపస్సనాయ పచ్చయో హోతి. **తరుణవిపస్సనా**తి నామరూపపరిగ్గహే ఞాణం, పచ్చయపరిగ్గహే ఞాణం, సమ్మసనే ఞాణం, మగ్గామగ్గే వవత్థపేత్వా ఠితఞాణన్తి చతున్నం ఞాణానం అధివచనం. నిబ్బిన్దతి ఏతాయాతి **నిబ్బిదా. బలవవిపస్సనా**తి భయతుపట్ఠానే ఞాణం ఆదీనవానుపస్సనే ఞాణం ముచ్చితుకమ్యతాఞాణం సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణన్తి చతున్నం ఞాణానం అధివచనం. పటిసఙ్ఖానుపస్సనా పన ముచ్చితుకమ్యతాపక్ఖికా ఏవ. ''యావ మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధి, తావ తరుణవిపస్సనా''తి హి వచనతో ఉపక్కిలేసవిముత్తఉదయబ్బయఞాణతో బలవవిపస్సనా. విరజ్జతి అరియో సఙ్ఖారతో ఏతేనాతి **విరాగో**, అరియమగ్గో. **అరహత్తఫల**న్తి ఉక్కట్ఠనిద్దేసతో వుత్తం. ఇన్ద్రియసంవరస్స సీలరక్ఖణహేతుత్తా వుత్తం ''**సీలానురక్ఖణఇన్ద్రియసంవరో కథితో**''తి.

ఇన్ద్రియసంవరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా

౫౧. నవమే **థేరా భిక్ఖూ విహరన్తి బహుస్సుతా ఆగతాగమా**తిఆదిపాళిపదేసు ఇమినావ నయేన అత్థో దట్ఠబ్బో – సీలాదిగుణానం థిరభావప్పత్తియా **థేరా**. సుత్తగేయ్యాది బహు సుతం ఏతేసన్తి **బహుస్సుతా**. వాచుగ్గతధారణేన సమ్మదేవ గరూనం సన్తికే ఆగమితభావేన ఆగతో పరియత్తిధమ్మసఙ్ఖాతో ఆగమో ఏతేసన్తి **ఆగతాగమా**. సుత్తాభిధమ్మసఙ్ఖాతస్స ధమ్మస్స ధారణేన **ధమ్మధరా**. వినయధారణేన **వినయధరా**. తేసంయేవ ధమ్మవినయానం మాతికాయ ధారణేన **మాతికాధరా**. తత్థ తత్థ ధమ్మపరిపుచ్ఛాయ **పరిపుచ్ఛతి**. తం అత్థపరిపుచ్ఛాయ **పరిపఞ్హతి** వీమంసతి విచారేతి. **ఇదం,**

భన్తే, కథం, ఇమస్స క్వత్థోతి పరిపుచ్ఛనపఞ్హానాకారదస్సనం. **అవివటఞ్చేవ** పాళియా అత్థం పదేసన్తరపాళిదస్సనేన ఆగమతో **వివరన్తి. అనుత్తానీకతఞ్చ** యుత్తివిభావనేన **ఉత్తానీకరోన్తి. కఙ్ఖాట్ఠానియేసు ధమ్మేసు** సంసయుప్పత్తియా హేతుయా గణ్ఠిట్ఠానభూతేసు పాళిపదేసు యాథావతో వినిచ్ఛయదానేన **కఙ్ఖం పటివినోదేన్తి**.

ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఖత్తియసుత్తవణ్ణనా

౫౨. దసమే భోగే అధిప్పాయో ఏతేసన్తి **భోగాధిప్పాయా**. పఞ్ఞత్థాయ ఏతేసం మనో ఉపవిచరతీతి **పఞ్ఞూపవిచారా**. పథవియా దాయత్థాయ వా చిత్తం అభినివేసో ఏతేసన్తి **పథవీభినివేసా**. మన్తా అధిట్ఠానం పతిట్ఠా ఏతేసన్తి **మన్తాధిట్ఠానా**. ఇమినా నయేన సేసపదానిపి వేదితబ్బాని. సేసం ఉత్తానమేవ.

ఖత్తియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. అప్పమాదసుత్తవణ్ణనా

౫౩. ఏకాదసమే **జఙ్గలానన్తి** ఏత్థ యో నిపిచ్ఛలో న అనూపో నిరుదకతాయ థద్ధలూఖో భూమిప్పదేసో, సో ‘‘జఙ్గలో’’తి వుచ్చతి. తబ్బహులతాయ పన ఇధ సబ్బో భూమిప్పదేసో జఙ్గలో. తస్మిం జఙ్గలే జాతా భవాతి వా జఙ్గలా, తేసం **జఙ్గలానం**. ఏవఞ్హి నదిచరానమ్పి హత్థీనం సఙ్గహో కతో హోతి సమోధాతబ్బానం వియ సమోధాయకానమ్పి ఇధ జఙ్గలగ్గహణేన గహేతబ్బతో. **పథవీతలచారీనన్తి** ఇమినా జలచారినో చ నివత్తేతి అదిస్సమానపాదత్తా. ‘‘**పాణాన**’’న్తి సాధారణవచనమ్పి ‘‘**పదజాతానీ**’’తి సద్దన్తరసన్నిధానేన విసేసనివిట్ఠమేవ హోతీతి ఆహ ‘‘**సపాదకపాణాన**’’న్తి. ‘‘ముత్తగత’’న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౧౧౯; అ॰ ని॰ ౯.౧౧) గత-సద్దో వియ ఇధ **జాత**-సద్దో అనత్థన్తరోతి ఆహ ‘‘**పదజాతానీతి పదానీ**’’తి. **సమోధానన్తి** సమవరోధం, అన్తోగధం వా. తేనాహ ‘‘**ఓధానం ఉపనిక్ఖేపం గచ్ఛన్తీ**’’తి. **కూటఙ్గమాతి** పారిమన్తేన కూటం ఉపగచ్ఛన్తి. **కూటనిన్నాతి** కూటచ్ఛిద్దమగ్గే పవిసనవసేన కూటే నిన్నా. **కూటసమోసరణాతి** ఛిద్దే అనుపవిసనవసేన చ ఆహచ్చ అవట్ఠానేన చ కూటే సమోదహిత్వా ఠితా. వణ్టే పతమానే సబ్బాని భూమియం పతన్తీతి ఆహ ‘‘**వణ్టానువత్తకాని భవన్తీ**’’తి.

అప్పమాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. ధమ్మికసుత్తవణ్ణనా

౫౪. ద్వాదసమే **జాతిభూమియన్తి** ఏత్థ జననం జాతి, జాతియా భూమి **జాతిభూమి**, జాతట్ఠానం. తం ఖో పనేతం నేవ కోసలమహారాజాదీనం, న చఙ్కిబ్రాహ్మణాదీనం, న సక్కసుయామసన్తుసితాదీనం , న అసీతిమహాసావకానం, న అఞ్ఞేసం సత్తానం ‘‘జాతిభూమీ’’తి వుచ్చతి. యస్స పన జాతదివసే దససహస్సీ లోకధాతు ఏకద్ధజమాలావిప్పకిణ్ణకుసుమవాసచుణ్ణగణసుగన్ధా సబ్బపాలిఫుల్లమివ నన్దనవనం విరోచమానా పదుమినిపణ్ణే ఉదకబిన్దు వియ అకమ్పిత్థ, జచ్చన్ధాదీనఞ్చ రూపదస్సనాదీని అనేకాని పాటిహారియాని పవత్తింసు. తస్స సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తస్స జాతట్ఠానం, సాతిసయస్స పన జనకకపిలవత్థుసన్నిస్సయో ‘‘జాతిభూమీ’’తి వుచ్చతి. **జాతిభూమకా ఉపాసకాతి**

జాతిభూమివాసినో ఉపాసకా. సన్తనేత్వా సబ్బసో తనేత్వా పత్థరిత్వా ఠితమూలాని **మూలసన్తానకాని.** తాని పన అత్థతో మూలానియేవాతి ఆహ ''**మూలసన్తానకానన్తి మూలాన**''న్తి.

జాతదివసే ఆవుధానం జోతితత్తా, రఞ్ఞో అపరిమితస్స చ సత్తకాయస్స అనత్థతో పరిపాలనసమత్థతాయ చ "జోతిపాలో"తి లద్ధనామత్తా వుత్తం ''**నామేన జోతిపాలో**''తి. **గోవిన్దోతి** గోవిన్దియాభిసేకేన అభిసిత్తో, గోవిన్దస్స ఠానే ఠపనాభిసేకేన అభిసిత్తోతి అత్థో. తం కిర తస్స బ్రాహ్మణస్స కులపరమ్పరాగతం ఠానన్తరం. తేనాహ ''**ఠానేన మహాగోవిన్దో**''తి. గవం పఞ్ఞాయ విన్దతి పటిలభతీతి గోవిన్దో, మహన్తో గోవిన్దోతి **మహాగోవిన్దో. గోతి** హి పఞ్ఞాయేతం అధివచనం "గచ్ఛతి అత్థే బుజ్ఝతీ"తి కత్వా. మహాగోవిన్దో చ అమ్హాకం బోధిసత్తోయేవ. సో కిర దిసమ్పతిస్స నామ రఞ్ఞో పురోహితస్స గోవిన్దబ్రాహ్మణస్స పుత్తో హుత్వా అత్తనో పితుస్స చ రఞ్ఞో చ అచ్చయేన తస్స పుత్తో రేణు, సహాయా చస్స సత్తభూ, బ్రహ్మదత్తో, వేస్సభూ, భరతో, ద్వే ధతరట్ఠాతి ఇమే సత్త రాజానో యథా అఞ్ఞమఞ్ఞం న వివదన్తి. ఏవం రజ్జే పతిట్ఠాపేత్వా తేసం అత్థధమ్మే అనుసాసన్తే జమ్బుదీపతలే సబ్బేసం రాజావ రఞ్ఞం, బ్రహ్మావ బ్రాహ్మణానం, దేవోవ గహపతికానం సక్కతో గరుకతో మానితో పూజితో అపచితో ఉత్తమగారవట్ఠానం అహోసి. తేన వుత్తం ''**రేణుఆదీనం సత్తన్నం రాజూనం పురోహితో**''తి. ఇమేవ సత్త భారధారా మహారాజానో. వుత్తఞ్హేతం –

> "సత్తభూ బ్రహ్మదత్తో చ, వేస్సభూ భరతో సహ;
> రేణు ద్వే చ ధతరట్ఠా, తదాసుం సత్త భారధా"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౦౮);

రఞ్ఞో దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థానం పురో విధానతో పురే సంవిధానతో **పురోహితో. కోధామగన్ధేనాతి** కోధసఙ్ఖాతేన పూతిగన్ధేన. కరుణా అస్స అత్థీతి **కరుణన్తి** సపుబ్బభాగకరుణజ్ఝానం వుత్తన్తి ఆహ ''**కరుణాయ చ కరుణాపుబ్బభాగే చ ఠితా**''తి. యకారో సన్ధివసేన ఆగతోతి ఆహ ''**యేతేతి ఏతే**''తి. **అరహత్తతో పట్ఠాయ సత్తమోతి** సకదాగామీ. **సకదాగామిం ఉపాదాయాతి** సకదాగామిభావం పటిచ్చ. సకదాగామిస్స హి పఞ్చిన్ద్రియాని సకదాగామిభావం పటిచ్చ ముదూని నామ హోన్తి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ధమ్మికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధమ్మికవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౨. దుతియపణ్ణాసకం

౬. మహావగ్గో

౧. సోణసుత్తవణ్ణనా

౫౧. ఛట్ఠస్స పఠమే **నిసీది భగవా పఞ్ఞత్తే ఆసనే**తి ఏత్థ కిం తం ఆసనం పఠమమేవ పఞ్ఞత్తం, ఉదాహు భగవన్తం దిస్వా పఞ్ఞత్తన్తి చే? భగవతో ధరమానకాలే పధానికభిక్ఖూనం వత్తమేతం, యదిదం అత్తనో వసనట్ఠానే బుద్ధాసనం పఞ్ఞపేత్వావ నిసీదనన్తి దస్సేన్తో ఆహ ''**పధానికభిక్ఖూ**''తిఆది. బుద్ధకాలే కిర యత్థ యత్థ ఏకోపి భిక్ఖు విహరతి, సబ్బత్థ బుద్ధాసనం పఞ్ఞత్తమేవ హోతి. కస్మా? భగవా హి అత్తనో సన్తికే కమ్మట్ఠానం గహేత్వా ఫాసుకట్ఠానే విహరన్తే మనసి కరోతి – ''అసుకో మయ్హం సన్తికే కమ్మట్ఠానం గహేత్వా గతో, అసక్ఖి ను ఖో విసేసం నిబ్బత్తేతుం, నో''తి. అథ నం పస్సతి కమ్మట్ఠానం విస్సజ్జేత్వా అకుసలవితక్కం వితక్కయమానం, తతో ''కథఞ్హి నామ మాదిసస్స సత్థు సన్తికే కమ్మట్ఠానం గహేత్వా విహరన్తం ఇమం కులపుత్తం అకుసలవితక్కా అధిభవిత్వా అనమతగ్గే వట్టదుక్ఖే సంసారేస్సన్తీ''తి తస్స అనుగ్గహత్థం తత్థేవ అత్తానం దస్సేత్వా తం కులపుత్తం ఓవదిత్వా ఆకాసం ఉప్పతిత్వా పున అత్తనో వసనట్ఠానమేవ గచ్ఛతి. అథేవం ఓవదియమానా తే భిక్ఖూ చిన్తయింసు ''సత్థా అమ్హాకం మనం జానిత్వా ఆగన్త్వా అమ్హాకం సమీపే ఠితంయేవ అత్తానం దస్సేతి. తస్మిం ఖణే, 'భన్తే, ఇధ నిసీదథ నిసీదథా'తి ఆసనపరియేసనం నామ భారో''తి. తే ఆసనం పఞ్ఞపేత్వావ విహరన్తి. యస్స పీఠం అత్థి, సో తం పఞ్ఞపేతి. యస్స నత్థి, సో మఞ్చం వా ఫలకం వా పాసాణం వా వాలికాపుఞ్జం వా పఞ్ఞపేతి. తం అలభమానా పురాణపణ్ణానిపి సంకడ్ఢిత్వా తత్థ పంసుకూలం పత్థరిత్వా ఠపేన్తి.

సత్త సరాతి – ఛజ్జో, ఉసభో, గన్ధారో, మజ్ఝిమో, పఞ్చమో, ధేవతో, నిసాదోతి ఏతే సత్త సరా. **తయో గామా**తి – ఛజ్జగామో, మజ్ఝిమగామో, సాధారణగామోతి తయో గామా, సమూహాతి అత్థో. మనుస్సలోకే వీణావాదనా ఏకేకస్స సరస్స వసేన తయో తయో ముచ్ఛనాతి కత్వా **ఏకవీసతి ముచ్ఛనా**. దేవలోకే వీణావాదనా పన సమపఞ్ఞాస ముచ్ఛనాతి వదన్తి. తత్థ హి ఏకేకస్స సరస్స వసేన సత్త సత్త ముచ్ఛనా, అన్తరస్స సరస్స చ ఏకాతి సమపఞ్ఞాస ముచ్ఛనా. తేనేవ **సక్కపఞ్హసుత్తసంవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౪౫) ''సమపఞ్ఞాస ముచ్ఛనా ముచ్ఛేత్వా''తి పఞ్చసిఖస్స వీణావాదనం దస్సేన్తేన వుత్తం. **ఠానా ఏకూనపఞ్ఞాసా**తి ఏకేకస్సేవ సరస్స సత్త సత్త ఠానభేదా, యతో సరస్స మణ్డలతావవత్థానం హోతి. ఏకూనపఞ్ఞాసట్ఠానవిసేసో తిస్సో దువే చతస్సో చతస్సో తిస్సో దువే చతస్సోతి ద్వావీసతి సుతిభేదా చ ఇచ్ఛితా.

అతిగాళ్హం ఆరద్ధన్తి థినమిద్ధఛమ్భితత్తానం వూపసమత్థం అతివియ ఆరద్ధం. సబ్బత్థ నియుత్తా **సబ్బత్థికా**. సబ్బేన వా లీనుద్ధచ్చపక్ఖియేన అత్థేతబ్బా **సబ్బత్థికా**. సమథోయేవ **సమథనిమిత్తం**. ఏవం సేసేసుపి. **ఖయా రాగస్స వీతరాగత్తా**తి ఏత్థ యస్మా బాహిరకో కామేసు వీతరాగో న ఖయా రాగస్స వీతరాగో సబ్బసో అవిప్పహీనరాగత్తా. విక్ఖమ్భితరాగో హి సో. అరహా పన ఖయా ఏవ, తస్మా వుత్తం ''ఖయా రాగస్స వీతరాగత్తా''తి. ఏస నయో దోసమోహేసుపి.

లాభసక్కారసిలోకం నికామయమానోతి ఏత్థ లబ్భతి పాపుణీయతీతి **లాభో**, చతున్నం పచ్చయానమేతం అధివచనం. సక్కచ్చం కాతబ్బోతి **సక్కారో**. పచ్చయా ఏవ హి పణీతపణీతా సున్దరసున్దరా అభిసఙ్ఖరిత్వా కతా ''సక్కారో''తి వుచ్చతి, యా చ పరేహి అత్తనో గారవకిరియా, పుప్ఫాదీహి వా పూజా. **సిలోకో**తి వణ్ణభణనం. తం లాభఞ్చ, సక్కారఞ్చ, సిలోకఞ్చ, నికామయమానో, పవత్తయమానోతి అత్థో. తేనేవాహ ''**చతుపచ్చయలాభఞ్చ...పే॰... పత్థయమానో**''తి.

థూణన్తి పసూనం బన్ధనత్థాయ నిఖాతత్థమ్భసఙ్ఖాతం థూణం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సోణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఫగ్గునసుత్తవణ్ణనా

౨౯౬. దుతియే **సమధోసీ**తి సమన్తతో అధోసి. సబ్బభాగేన పరిఫన్దనచలనాకారేన అపచితిం దస్సేతి. వత్తం కిరేతం బాళ్హగిలానేనపి వుడ్ఢతరం దిస్వా ఉట్ఠితాకారేన అపచితి దస్సేతబ్బా. తేన పన “మా చలి మా చలీ”తి వత్తబ్బో, తం పన చలనం ఉట్ఠానాకారదస్సనం హోతీతి ఆహ ‘‘**ఉట్ఠానాకారం దస్సేతీ**’’తి. **సన్తిమాని ఆసనానీ**తి పఠమమేవ పఞ్ఞత్తాసనం సన్ధాయ వదతి. బుద్ధకాలస్మిఞ్హి ఏకస్సపి భిక్ఖునో వసనట్ఠానే – “సచే సత్థా ఆగచ్ఛిస్సతి, ఆసనం పఞ్ఞత్తమేవ హోతూ”తి అన్తమసో ఫలకమత్తమ్పి పణ్ణసన్థారమత్తమ్పి పఞ్ఞత్తమేవ. **ఖమనీయం యాపనీయ**న్తి కచ్చి దుక్ఖం ఖమితుం, ఇరియాపథం వా యాపేతుం సక్కాతి పుచ్ఛతి. **సీసవేదనా**తి కుతోచి నిక్ఖమితుం అలభమానేహి వాతేహి సముట్ఠాపితా బలవతియో సీసవేదనా హోన్తి.

ఫగ్గునసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఛళభిజాతిసుత్తవణ్ణనా

౨౯౭. తతియే **అభిజాతియో**తి ఏత్థ **అభి**-సద్దో ఉపసగ్గమత్తం, న అత్థవిసేసజోతకోతి ఆహ ‘‘**ఛ జాతియో**’’తి. **అభిజాయతీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

ఉరబ్భే హనన్తీతి **ఓరబ్భికా**. ఏవం **సూకరికా**దయో వేదితబ్బా. **రోదే**న్తి కురురకమ్మన్తతాయ సప్పటిబద్ధే సత్తే అస్సూని మోచేన్తీతి రుద్దా, తే ఏవ **లుద్దా** ర-కారస్స ల-కారం కత్వా. ఇమినా అఞ్ఞేపి యే కేచి మాగవికా నేసాదా వుత్తా, తే పాపకమ్మప్పసుతతాయ ‘‘**కణ్హాభిజాతీ**’’తి వదతి.

భిక్ఖూతి చ బుద్ధసాసనే భిక్ఖూ. తే కిర సచ్ఛన్దరాగేన పరిభుఞ్జన్తీతి అధిప్పాయేన చతూసు పచ్చయేసు కణ్టకే పక్ఖిపిత్వా ఖాదన్తీతి “కణ్టకవుత్తికా”తి వదతి. కస్మాతి చే? యస్మా తే పణీతే పచ్చయే పటిసేవన్తీతి తస్స మిచ్ఛాగాహో. ఞాయలద్ధేపి పచ్చయే భుఞ్జమానా ఆజీవకసమయస్స విలోమగ్గాహితాయ పచ్చయేసు కణ్టకే పక్ఖిపిత్వా ఖాదన్తి నామాతి వదతీతి. అథ వా **కణ్టకవుత్తికా** ఏవంనామకా ఏకే పబ్బజితా, యే సవిసేసం అత్తకిలమథానుయోగం అనుయుత్తా. తథా హి తే కణ్టకే వత్తన్తా వియ హోన్తీతి “కణ్టకవుత్తికా”తి వుత్తా. ఇమమేవ చ అత్థవికప్పం సన్ధాయాహ ‘‘**కణ్టకవుత్తికాతి సమణా నామేతే**’’తి.

లోహితాభిజాతి నామ నిగణ్ఠా ఏకసాటకాతి వుత్తా. తే కిర రత్వా భుఞ్జనసహానప్పటిక్ఖేపాదివతసమాయోగేన పురిమేహి ద్వీహి పణ్డరతరా.

అచేలకసావకాతి ఆజీవకసావకే వదతి. తే కిర ఆజీవకలద్ధియా సువిసుద్ధచిత్తతాయ నిగణ్ఠేహిపి పణ్డరతరా. ఏవఞ్చ కత్వా అత్తనో పచ్చయదాయకే నిగణ్ఠేహిపి జేట్ఠకతరే కరోతి.

ఆజీవకా ఆజీవకినియో **‘‘సుక్కాభిజాతీ’’**తి వుత్తా. తే కిర పురిమేహి చతూహి పణ్డరతరా. నన్దాదయో హి తథారూపం ఆజీవకప్పటిపత్తిం ఉక్కంసం పాపేత్వా ఠితా, తస్మా నిగణ్ఠేహి ఆజీవకసావకేహి చ పణ్డరతరాతి **‘‘పరమసుక్కాభిజాతీ’’**తి వుత్తా.

బిలం ఓలగ్గేయ్యున్తి మంసభాగం న్హారునా వా కేనచి వా గన్థిత్వా పురిసస్స హత్థే వా కేసే వా ఓలమ్బనవసేన బన్ధేయ్యుం. ఇమినా సత్థధమ్మం నామ దస్సేతి. సత్థవాహో కిర మహాకన్తారం పటిపన్నో అన్తరామగ్గే గోణే మతే మంసం గహేత్వా సబ్బేసం సత్థికానం ‘‘ఇదం ఖాదిత్వా ఏత్తకం మూలం దాతబ్బ’’న్తి కోట్ఠాసం ఓలమ్బతి. గోణమంసం నామ ఖాదన్తాపి అత్థి, అఖాదన్తాపి అత్థి, ఖాదన్తాపి మూలం దాతుం సక్కోన్తాపి అసక్కోన్తాపి. సత్థవాహో యేన మూలేన గోణో గహితో, తం మూలం సత్థికేహి ధారణత్థం సబ్బేసం బలక్కారేన కోట్ఠాసం దత్వా మూలం గణ్హాతి. అయం సత్థధమ్మో.

కణ్హాభిజాతియో సమానోతి కణ్హే నీచకులే జాతో హుత్వా. **కణ్హధమ్మ**న్తి పచ్చత్తే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ **‘‘కణ్హసభావో హుత్వా అభిజాయతీ’’**తి, తం అన్తోగధహేతుఅత్థం పదం, ఉప్పాదేతీతి అత్థో. తస్మా **కణ్హం ధమ్మం అభిజాయతీ**తి కాళకం దససుదుస్సీల్యధమ్మం ఉప్పాదేతి. **సుక్కం ధమ్మం అభిజాయతీ**తి ఏత్థాపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. సో హి ‘‘అహం పుబ్బేపి పుఞ్ఞానం అకతత్తా నీచకులే నిబ్బత్తో, ఇదాని పుఞ్ఞం కరిస్సామీ’’తి పుఞ్ఞసఙ్ఖాతం పణ్డరధమ్మం కరోతి.

అకణ్హం అసుక్కం నిబ్బానన్తి సచే కణ్హం భవేయ్య, కణ్హవిపాకం దదేయ్య యథా దసవిధం దుస్సీల్యధమ్మం. సచే సుక్కం, సుక్కవిపాకం దదేయ్య యథా దానసీలాదికుసలకమ్మం. ద్విన్నమ్పి అప్పదానతో ‘‘అకణ్హం అసుక్క’’న్తి వుత్తం. నిబ్బానఞ్చ నామ ఇమస్మిం అత్థే అరహత్తం అధిప్పేతం ‘‘అభిజాయతీ’’తి వచనతో . తఞ్హి కిలేసనిబ్బానస్తే జాతత్తా నిబ్బానం నామ యథా ‘‘రాగాదీనం ఖయన్తే జాతత్తా రాగక్ఖయో, దోసక్ఖయో, మోహక్ఖయో’’తి. పటిప్పస్సమ్భనవసేన వా కిలేసానం నిబ్బాపనతో నిబ్బానం. తం ఏస అభిజాయతి పసవతి. ఇధాపి హి అన్తోగధహేతు అత్థం ‘‘జాయతీ’’తి పదం. అట్ఠకథాయం పన ‘‘జాయతీ’’తి ఇమస్స పాపుణాతీహి అత్థం గహేత్వావ **‘‘నిబ్బానం పాపుణాతీ’’**తి వుత్తం. **సుక్కాభిజాతియో సమానో**తి సుక్కే ఉచ్చకులే జాతో హుత్వా. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఛళభిజాతిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ఆసవసుత్తవణ్ణనా

౫౮. చతుత్థే **సంవరేనా**తి సంవరేన హేతుభూతేన వా. **ఇధా**తి అయం ఇధ-సద్దో సబ్బాకారతో ఇన్ద్రియసంవరసంవుతస్స పుగ్గలస్స సన్నిస్సయభూతసాసనపరిదీపనో, అఞ్ఞస్స తథాభావప్పటిసేధనో వాతి వుత్తం **‘‘ఇధాతి ఇధస్మిం సాసనే’’**తి. **పటిసఙ్ఖా**తి పటిసఙ్ఖాయ. **సఙ్ఖా**-సద్దో ఞాణకోట్ఠాసపఞ్ఞత్తిగణనాదీసు దిస్సతి ‘‘సఙ్ఖాయేకం పటిసేవతీ’’తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౧౬౮) హి ఞాణే దిస్సతి. ‘‘పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖా సముదాచరన్తీ’’తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౨, ౨౦౪) కోట్ఠాసే. ‘‘తేసం తేసం ధమ్మానం సఙ్ఖా సమఞ్ఞా’’తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౩౧౩-౧౩౧౫) పఞ్ఞత్తియం. ‘‘న సుకరం సఙ్ఖాతు’’న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౧౨౮) గణనాయ. ఇధ పన ఞాణే దట్ఠబ్బో. తేనేవాహ **‘‘పటిసఙ్ఖానిత్వా పచ్చవేక్ఖిత్వాతి అత్థో’’**తి. ఆదీనవపచ్చవేక్ఖణా ఆదీనవపటిసఙ్ఖాతి యోజనా. **సమ్పలిమట్ఠ**న్తి ఘంసితం. **అనుబ్యఞ్జనసో**తి హత్థపాదసితలలోకితవిలోకితాదిప్పకారభాగసో. తఞ్హి అయోనిసోమనసికరోతో కిలేసానం అనుబ్యఞ్జనతో ‘‘అనుబ్యఞ్జన’’న్తి

వుచ్చతి. **నిమిత్తగ్గాహో**తి ఇత్థిపురిసనిమిత్తస్స సుభనిమిత్తాదికస్స వా కిలేసవత్థుభూతస్స నిమిత్తస్స గాహో. **ఆదిత్తపరియాయేనా**తి **ఆదిత్తపరియాయే** (సం॰ ని॰ ౪.౨౮; మహావ॰ ౫౪) ఆగతనయేన వేదితబ్బో.

యథా ఇత్థియా ఇన్ద్రియం ఇత్థిన్ద్రియం, న ఏవమిదం, ఇదం పన చక్ఖుమేవ ఇన్ద్రియన్తి **చక్ఖున్ద్రియం**. తేనాహ ''**చక్ఖుమేవ ఇన్ద్రియ**''న్తి. యథా ఆవాటే నియతట్ఠితికో కచ్ఛపో "ఆవాటకచ్ఛపో"తి వుచ్చతి, ఏవం తప్పటిబద్ధవుత్తితాయ తం ఠానో సంవరో చక్ఖున్ద్రియసంవరో. తేనాహ ''**చక్ఖున్ద్రియే సంవరో చక్ఖున్ద్రియసంవరో**''తి. నను చ చక్ఖున్ద్రియే సంవరో వా అసంవరో వా నత్థి. న హి చక్ఖుపసాదం నిస్సాయ సతి వా ముట్ఠస్సచ్చం వా ఉప్పజ్జతి. అపిచ యదా రూపారమ్మణం చక్ఖుస్స ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, తదా భవఙ్గే ద్విక్ఖత్తుం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధే కిరియమనోధాతు ఆవజ్జనకిచ్చం సాధయమానా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతి. తతో చక్ఖువిఞ్ఞాణం దస్సనకిచ్చం, తతో విపాకమనోధాతు సమ్పటిచ్ఛనకిచ్చం, తతో విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతు సన్తీరణకిచ్చం, తతో కిరియాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు వోట్ఠబ్బనకిచ్చం సాధయమానా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతి , తదనన్తరం జవనం జవతి. తత్థాపి నేవ భవఙ్గసమయే, న ఆవజ్జనాదీనం అఞ్ఞతరసమయే చ సంవరో వా అసంవరో వా అత్థి. జవనక్ఖణే పన సచే దుస్సీల్యం వా ముట్ఠస్సచ్చం వా అఞ్ఞాణం వా అక్ఖన్తి వా కోసజ్జం వా ఉప్పజ్జతి, అసంవరో హోతి. తస్మిం పన సీలాదీసు ఉప్పన్నేసు సంవరో హోతి, తస్మా "చక్ఖున్ద్రియే సంవరో"తి కస్మా వుత్తన్తి ఆహ ''**జవనే ఉప్పజ్జమానోపి హేస...పే॰... చక్ఖున్ద్రియసంవరోతి వుచ్చతీ**''తి.

ఇదం వుత్తం హోతి – యథా నగరే చతూసు ద్వారేసు అసంవుతేసు కిఞ్చాపి అన్తోఘరద్వారకోట్ఠకగబ్భాదయో సుసంవుతా, తథాపి అన్తోనగరే సబ్బం భణ్డం అరక్ఖితం అగోపితమేవ హోతి. నగరద్వారేన హి పవిసిత్వా చోరా యదిచ్ఛకం కరేయ్యుం, ఏవమేవం జవనే దుస్సీల్యాదీసు ఉప్పన్నేసు తస్మిం అసంవరే సతి ద్వారమ్పి అగుత్తం హోతి భవఙ్గమ్పి ఆవజ్జనాదీని వీథిచిత్తానిపి. యథా పన నగరద్వారేసు సంవుతేసు కిఞ్చాపి అన్తోఘరాదయో అసంవుతా, తథాపి అన్తోనగరే సబ్బం భణ్డం సురక్ఖితం సుగోపితమేవ హోతి. నగరద్వారేసు హి పిహితేసు చోరానం పవేసో నత్థి, ఏవమేవం జవనే సీలాదీసు ఉప్పన్నేసు ద్వారమ్పి సుగుత్తం హోతి భవఙ్గమ్పి ఆవజ్జనాదీని వీథిచిత్తానిపి, తస్మా జవనక్ఖణే ఉప్పజ్జమానోపి చక్ఖున్ద్రియసంవరోతి వుత్తోతి.

సంవరేన సమన్నాగతో పుగ్గలో సంవుతోతి ఆహ ''**ఉపేతో**''తి. **అయమేవేత్థ అత్థో సున్దరతరో**తి ఉపరి పాళియం సన్దిస్సనతో వుత్తం. తేనాహ ''**తథా హీ**''తిఆది.

యన్తి ఆదేసోతి ఇమినా లిఙ్గవిపల్లాసేన సద్ధిం వచనవిపల్లాసో కతోతి దస్సేతి, నిపాతపదం వా ఏతం పుథువచనత్థం. **విఘాతకరా**తి చిత్తవిఘాతకరా , కాయచిత్తదుక్ఖనిబ్బత్తకా వా. యథావుత్తకిలేసహేతుకా దాహానుబన్ధా విపాకా ఏవ **విపాకపరిళాహా**. యథా పనేత్థ ఆసవా అఞ్ఞే చ విఘాతకరా కిలేసపరిళాహా సమ్భవన్తి, తం దస్సేతుం ''**చక్ఖుద్వారస్మిం హి**''తిఆది వుత్తం. తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ఏత్థ చ సంవరణూపాయో, సంవరితబ్బం, సంవరో, యతో సో సంవరో, యత్థ సంవరో, యథా సంవరో, యఞ్చ సంవరఫలన్తి అయం విభాగో వేదితబ్బో. కథం? "పటిసఙ్ఖా యోనిసో"తి హి **సంవరణూపాయో**. చక్ఖున్ద్రియం **సంవరితబ్బం**. సంవరగ్గహణేన గహితా సతి **సంవరో**. "అసంవుతస్సా"తి **సంవరణావధి**. అసంవరతో హి సంవరణం. సంవరితబ్బగ్గహణసిద్ధో ఇధ **సంవరవిసయో**. చక్ఖున్ద్రియఞ్హి సంవరణం ఞాణం రూపారమ్మణే సంవరయతీతి అవుత్తసిద్ధోయమత్థో. ఆసవతన్నిమిత్తకిలేసపరిళాహాభావో **ఫలం**. ఏవం సోతద్వారాదీసు యోజేతబ్బం. **సబ్బత్థేవా**తి మనోద్వారే పఞ్చద్వారే చాతి సబ్బస్మిం ద్వారే.

పటిసఙ్ఖా యోనిసో చీవరన్తిఆదీసు “సీతస్స పటిఘాతాయా”తిఆదినా పచ్చవేక్ఖణమేవ యోనిసో పటిసఙ్ఖా. **ఈదిసన్తి** ఏవరూపం ఇట్ఠారమ్మణం. **భవపత్థనాయ అస్సాదయతోతి** భవపత్థనాముఖేన **భావితం** ఆరమ్మణం అస్సాదేన్తస్స. **చీవరన్తి** నివాసనాది యం కిఞ్చిచీవరం. **పటిసేవతీతి** నివాసనాదివసేన పరిభుఞ్జతి. **యావదేవాతి** పయోజనపరిమాణనియమనం. సీతప్పటిఘాతాదియేవ హి యోగినో చీవరప్పటిసేవనప్పయోజనం. **సీతస్సాతి** సీతధాతుక్ఖోభతో వా ఉతుపరిణామతో వా ఉప్పన్నస్స సీతస్స. **పటిఘాతాయాతి** పటిఘాతనత్థం తప్పచ్చయస్స వికారస్స వినోదనత్థం. **ఉణ్హస్సాతి** అగ్గిసన్తాపతో ఉప్పన్నస్స ఉణ్హస్స. **డంసాదయో** పాకటాయేవ. పున **యావదేవాతి** నియతప్పయోజనపరిమాణనియమనం. నియతఞ్హి పయోజనం చీవరం పటిసేవన్తస్స హిరికోపీనప్పటిచ్ఛాదనం, ఇతరం కదాచి. **హిరికోపీనన్తి** సమ్బాధట్ఠానం. యస్మిఞ్హి అఙ్గే వివటే హిరీ కుప్పతి వినస్సతి, తం హిరియా కోపనతో హిరికోపీనం, తంపటిచ్ఛాదనత్థం చీవరం పటిసేవతి.

పిణ్డపాతన్తి యం కిఞ్చి ఆహారం. సో హి పిణ్డోల్యేన భిక్ఖునో పత్తే పతనతో, తత్థ తత్థ లద్ధభిక్ఖాపిణ్డానం పాతో సన్నిపాతోతి వా “పిణ్డపాతో”తి వుచ్చతి. **నేవ దవాయాతి** న కీళనాయ. **న మదాయాతి** న బలమదమానమదపురిసమదత్థం. **న మణ్డనాయాతి** న అఙ్గపచ్చఙ్గానం పీణనభావత్థం. **న విభూసనాయాతి** న తేసంయేవ సోభత్థం, ఛవిసమ్పత్తిఅత్థన్తి అత్థో . ఇమాని యథాక్కమం మోహదోససణ్ఠానవణ్ణరాగూపనిస్సయప్పహానత్థాని వేదితబ్బాని. పురిమం వా ద్వయం అత్తనో సంకిలేసుప్పత్తినిసేధనత్థం, ఇతరం పరస్సపి. చత్తారిపి కామసుఖల్లికానుయోగస్స పహానత్థం వుత్తానీతి వేదితబ్బాని. **కాయస్సాతి** రూపకాయస్స. **ఠితియా యాపనాయాతి** పబన్ధట్ఠితత్థఞ్చేవ పవత్తియా అవిచ్ఛేదనత్థఞ్చ, చిరకాలట్ఠితత్థం జీవితిన్ద్రియస్స పవత్తాపనత్థం. **విహింసూపరతియాతి** జిఘచ్ఛాదుక్ఖస్స ఉపరమత్థం. **బ్రహ్మచరియానుగ్గహాయాతి** సాసనమగ్గబ్రహ్మచరియానం అనుగ్గణ్హనత్థం. **ఇతీతి** ఏవం ఇమినా ఉపాయేన. **పురాణఞ్చ వేదనం పటిహఙ్ఖామీతి** పురాణం అభుత్తపచ్చయా ఉప్పజ్జనకవేదనం పటిహనిస్సామి. **నవఞ్చ వేదనం న ఉప్పాదేస్సామీతి** నవం భుత్తపచ్చయా ఉప్పజ్జనకవేదనం న ఉప్పాదేస్సామి. తస్సా హి అనుప్పజ్జనత్థమేవ ఆహారం పరిభుఞ్జతి. ఏత్థ అభుత్తపచ్చయా ఉప్పజ్జనకవేదనా నామ యథావుత్తజిఘచ్ఛానిమిత్తా వేదనా. సా హి అభుఞ్జన్తస్స భియ్యో భియ్యోపవడ్ఢనవసేన ఉప్పజ్జతి, భుత్తపచ్చయా అనుప్పజ్జనకవేదనాపి ఖుదానిమిత్తావ అఙ్గదాహసూలాదివేదనా అప్పవత్తా. సా హి భుత్తపచ్చయా అనుప్పన్నావ న ఉప్పజ్జిస్సతి. విహింసానిమిత్తతా చేతాసం విహింసాయ విసేసో.

యాత్రా చ మే భవిస్సతీతి యాపనా చ మే చతున్నం ఇరియాపథానం భవిస్సతి. “యాపనాయా”తి ఇమినా జీవితిన్ద్రియయాపనా వుత్తా, ఇధ చతున్నం ఇరియాపథానం అవిచ్ఛేదసఙ్ఖాతా యాపనాతి అయమేతాసం విసేసో. **అనవజ్జతా చ ఫాసువిహారో చాతి** అయుత్తపరియేసనప్పటిగ్గహణపరిభోగపరివజ్జనేన అనవజ్జతా, పరిమితపరిభోగేన ఫాసువిహారో. అసప్పాయాపరిమితభోజనపచ్చయా అరతితన్దీవిజమ్భితావిఞ్ఞూగరహాదిదోసాభావేన వా అనవజ్జతా. సప్పాయపరిమితభోజనపచ్చయా కాయబలసమ్భవేన ఫాసువిహారో. యావదత్థం ఉదరావదేహకభోజనపరివజ్జనేన వా సేయ్యసుఖపస్ససుఖమిద్ధసుఖాదీనం అభావతో అనవజ్జతా. చతుపఞ్చాలోపమత్తఊనభోజనేన చతుఇరియాపథయోగ్యతాపాదనతో ఫాసువిహారో. వుత్తఞ్హేతం –

> “చత్తారో పఞ్చ ఆలోపే, అభుత్వా ఉదకం పివే;
>
> అలం ఫాసువిహారాయ, పహితత్తస్స భిక్ఖునో”తి. (థేరగా. ౯౮౩; మి. ప. ౬.౫.౧౦);

ఏత్తావతా చ పయోజనపరిగ్గహో, మజ్ఝిమా చ పటిపదా దీపితా హోతి. **యాత్రా చ మే భవిస్సతీతి** పయోజనపరిగ్గహదీపనా. యాత్రా హి నం ఆహారూపయోగం పయోజేతి. ధమ్మికసుఖాపరిచ్చాగహేతుకో **ఫాసువిహారో** మజ్ఝిమా పటిపదా అన్తద్వయపరివజ్జనతో.

సేనాసనన్తి సేనఞ్చ ఆసనఞ్చ. యత్థ విహారాదికే సేతి నిపజ్జతి ఆసతి నిసీదతి, తం సేనాసనం. **ఉతుపరిస్సయవినోదనప్పటిసల్లానారామత్థన్తి** ఉతుయేవ పరిసహనట్ఠేన పరిస్సయో సరీరాబాధచిత్తవిక్ఖేపకరో, తస్స వినోదనత్థం, అనుప్పన్నస్స అనుప్పాదనత్థం, ఉప్పన్నస్స వూపసమనత్థఞ్చాతి అత్థో. అథ వా యథావుత్తో ఉతు చ సీహబ్యగ్ఘాదిపాకటపరిస్సయో చ రాగదోసాదిపటిచ్ఛన్నపరిస్సయో చ ఉతుపరిస్సయో, తస్స వినోదనత్థఞ్చేవ ఏకీభావఫాసుకత్థఞ్చ. చీవరప్పటిసేవనే హిరీకోపీనప్పటిచ్ఛాదనం వియ తం నియతపయోజనన్తి పున "**యావదేవా**"తి వుత్తం.

గిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారన్తి రోగస్స పచ్చనీకప్పవత్తియా గిలానపచ్చయో, తతో ఏవ భిసక్కస్స అనుఞ్ఞాతవత్థుతాయ భేసజ్జం, జీవితస్స పరివారసమ్భారభావేహి పరిక్ఖారో చాతి గిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారో, తం. **వేయ్యాబాధికానన్తి** వేయ్యాబాధతో ధాతుక్ఖోభతో చ తంనిబ్బత్తకుట్ఠగణ్డపీళకాదిరోగతో ఉప్పన్నానం. **వేదనానన్తి** దుక్ఖవేదనానం. **అబ్యాబజ్ఝపరమతాయాతి** నిద్దుక్ఖపరమభావాయ. యావ తం దుక్ఖం సబ్బం పహీనం హోతి, తావ పటిసేవామీతి యోజనా. ఏవమేత్థ సఙ్ఖేపేనేవ పాళివణ్ణనా వేదితబ్బా. **నవవేదనుప్పాదతోపీతి** న కేవలం ఆయతిం ఏవ విపాకపరిళాహ , అథ ఖో అతిభోజనపచ్చయా అలంసాటకాదీనం వియ నవవేదనుప్పాదతోపి వేదితబ్బా.

కమ్మట్ఠానికస్స చలనం నామ కమ్మట్ఠానపరిచ్చాగోతి ఆహ "**చలతి కమ్పతి కమ్మట్ఠానం విజహతీ**"తి. "ఖమో హోతి సీతస్స ఉణ్హస్సా"తి ఏత్థ చ లోమసనాగత్థేరస్స వత్థు కథేతబ్బం. థేరో కిర చేతియపబ్బతే పియఙ్గుగుహాయ పధానఘరే విహరన్తో అన్తరట్ఠకే హిమపాతసమయే లోకన్తరికనిరయం పచ్చవేక్ఖిత్వా కమ్మట్ఠానం అవిజహన్తోవ అబ్భోకాసే వీతినామేసి. గిమ్హసమయే చ పచ్ఛాభత్తం బహిచఙ్కమే కమ్మట్ఠానం మనసికరోతో సేదాపిస్స కచ్ఛేహి ముచ్చన్తి. అథ నం అన్తేవాసికో ఆహ – "ఇధ, భన్తే, నిసీదథ, సీతలో ఓకాసో"తి. థేరో "ఉణ్హభయేనేవమ్హి, ఆవుసో, ఇధ నిసిన్నో"తి అవీచిమహానిరయం పచ్చవేక్ఖిత్వా నిసీదియేవ. **ఉణ్హన్తి** చేత్థ అగ్గిసన్తాపోవ వేదితబ్బో సూరియసన్తాపస్స పరతో వుచ్చమానత్తా. సూరియసన్తాపవసేన పనేతం వత్థు వుత్తం.

యో చ ద్వే తయో వారే భత్తం వా పానీయం వా అలభమానోపి అనమతగ్గే సంసారే అత్తనో పేత్తివిసయూపపత్తిం పచ్చవేక్ఖిత్వా అవేధన్తో కమ్మట్ఠానం న విజహతియేవ. డంసమకసవాతాతపసమ్ఫస్సేహి ఫుట్ఠో చేపి తిరచ్ఛానూపపత్తిం పచ్చవేక్ఖిత్వా అవేధన్తో కమ్మట్ఠానం న విజహతియేవ. సరీసపసమ్ఫస్సేన ఫుట్ఠో చాపి అనమతగ్గే సంసారే సీహబ్యగ్ఘాదిముఖేసు అనేకవారం పరివత్తితపుబ్బభావం పచ్చవేక్ఖిత్వా అవేధన్తో కమ్మట్ఠానం న విజహతియేవ **పధానియత్థేరో** వియ, అయం "**ఖమో జిఘచ్ఛాయ...పే.... సరీసపసమ్ఫస్సాన**"న్తి వేదితబ్బో. థేరం కిర ఖణ్డచేలవిహారే కణికారపధానియఘరే అరియవంసధమ్మం సుణన్తఞ్ఞేవ ఘోరవిసో సప్పో డంసి. థేరో జానిత్వాపి పసన్నచిత్తో నిసిన్నో ధమ్మంయేవ సుణాతి, విసవేగో థద్ధో అహోసి. థేరో ఉపసమ్పదమాళం ఆదిం కత్వా సీలం పచ్చవేక్ఖిత్వా "విసుద్ధసీలోమ్హీ"తి పీతిం ఉప్పాదేసి, సహ పీతుప్పాదా విసం నివత్తిత్వా పథవిం పావిసి. థేరో తత్థేవ చిత్తేకగ్గతం లభిత్వా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరహత్తం పాపుణి.

యో పన అక్కోసవసేన దురుత్తే దురుత్తత్తాయేవ చ దురాగతే అపి అన్తిమవత్థుసఞ్ఞితే వచనపథే సుత్వా ఖన్తిగుణంయేవ పచ్చవేక్ఖిత్వా న వేధతి **దీఘభాణకఅభయత్థేరో** వియ, అయం **"ఖమో దురుత్తానం దురాగతానం వచనపథాన"**న్తి వేదితబ్బో. థేరో కిర పచ్చయసన్తోసభావనారామతాయ మహాఅరియవంసప్పటిపదం కథేసి, సబ్బో మహాగామో ఆగచ్ఛతి, థేరస్స మహాసక్కారో ఉప్పజ్జి. తం అఞ్ఞతరో మహాథేరో అధివాసేతుం అసక్కోన్తో "దీఘభాణకో 'అరియవంసం కథేమీ'తి సబ్బరత్తిం కోలాహలం కరోతీ"తిఆదీహి అక్కోసి. ఉభోపి చ అత్తనో అత్తనో విహారం గచ్ఛన్తా గావుతమత్తం ఏకపథేన అగమంసు. సకలగావుతమ్పి సో తం అక్కోసియేవ. తతో యత్థ ద్విన్నం విహారానం మగ్గో భిజ్జతి, తత్థ ఠత్వా దీఘభాణకత్థేరో తం వన్దిత్వా "ఏసో, భన్తే, తుమ్హాకం మగ్గో"తి ఆహ. సో అస్సుణన్తో వియ అగమాసి. థేరోపి విహారం గన్త్వా పాదే పక్ఖాలేత్వా నిసీది. తమేనం అన్తేవాసికో "కిం, భన్తే, సకలగావుతం పరిభాసన్తం న కిఞ్చి అవోచుత్థా"తి ఆహ. థేరో "ఖన్తియేవావుసో, మయ్హం భారో, న అక్ఖన్తి, ఏకపదుద్ధారేపి కమ్మట్ఠానవియోగం న పస్సామీ"తి ఆహ.

వచనమేవ తదత్థం ఞాపేతుకామానఞ్చ పథో ఉపాయోతి ఆహ **"వచనమేవ వచనపథో"**తి. అసుఖట్ఠేన వా **తిబ్బా**. యఞ్హి న సుఖం, తం అనిట్ఠం తిబ్బన్తి వుచ్చతి. **అధివాసకజాతికో హోతీ**తి యథావుత్తవేదనానం అధివాసకసభావో హోతి. చిత్తలపబ్బతే పధానియత్థేరస్స కిర రత్తిం పధానేన వీతినామేత్వా ఠితస్స ఉదరవాతో ఉప్పజ్జతి. సో తం అధివాసేతుం అసక్కోన్తో ఆవత్తతి పరివత్తతి. తమేనం చఙ్కమనపస్సే ఠితో పిణ్డపాతియత్థేరో ఆహ – "ఆవుసో, పబ్బజితో నామ అధివాసనసీలో హోతీ"తి. సో "సాధు, భన్తే"తి అధివాసేత్వా నిచ్చలో సయి. వాతో నాభితో యావ హదయం ఫాలేసి. థేరో వేదనం విక్ఖమ్భేత్వా విపస్సన్తో ముహుత్తేన అనాగామీ హుత్వా పరినిబ్బాయి. **ఏవం సబ్బత్థా**తి "ఉణ్హేన ఫుట్ఠస్స సీతం పత్థయతో"తిఆదినా సబ్బత్థ ఉణ్హాదినిమిత్తం కామాసవుప్పత్తి వేదితబ్బా. **నత్థి సుగతిభవే సీతం వా ఉణ్హం వా**తి అనిట్ఠం సీతం వా ఉణ్హం వా నత్థీతి అధిప్పాయో. అత్తగ్గాహే సతి అత్తనియగ్గాహోతి ఆహ **"మయ్హం సీతం ఉణ్హన్తి గాహో దిట్ఠాసవో"**తి.

అహం సమణోతి "అహం సమణో, కిం మమ జీవితేన వా మరణేన వా"తి ఏవం చిన్తేత్వాతి అధిప్పాయో. **పచ్చవేక్ఖిత్వా**తి గామప్పవేసప్పయోజనాదిఞ్చ పచ్చవేక్ఖిత్వా. **పటిక్కమతీ**తి హత్థిఆదీనం సమీపగమనతో అపక్కమతి. ఠాయన్తి ఏత్థాతి ఠానం, కణ్టకానం ఠానం **కణ్టకట్ఠానం,** యత్థ కణ్టకాని సన్తి, తం ఓకాసన్తి వుత్తం హోతి. **అమనుస్సదుట్ఠానీ**తి అమనుస్ససఞ్చారేన దూసితాని, సపరిస్సయానీతి అత్థో. **అనియతవత్థుభూత**న్తి అనియతసిక్ఖాపదస్స కారణభూతం. **వేసియాదిభేదతో**తి వేసియావిధవాథుల్లకుమారికాపణ్డకపానాగారభిక్ఖునిభేదతో. **సమాన**న్తి సమం, అవిసమన్తి అత్థో. **అకాసి వా**తి తాదిసం అనాచారం అకాసి వా. **సీలసంవరసఙ్ఖాతేనా**తి కథం పరివజ్జనం సీలం? అనాసనపరివజ్జనేన హి అనాచారపరివజ్జనం వుత్తం. అనాచారాగోచరపరివజ్జనం చారిత్తసీలతాయ సీలసంవరో. తథా హి భగవతా "పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరతీ"తి (విభ. ౫౦౮) సీలసంవరవిభజనే ఆచారగోచరసమ్పత్తిం దస్సేన్తేన "అత్థి అనాచారో, అత్థి అగోచరో"తిఆదినా (విభ. ౫౧౩-౫౧౪) ఆచారగోచరా విభజిత్వా దస్సితా. "చణ్డం హత్థిం పరివజ్జేతీ"తి వచనతో హత్థిఆదిపరివజ్జనమ్పి భగవతో వచనానుట్ఠానన్తి కత్వా ఆచారసీలమేవాతి వేదితబ్బం.

ఇతిపీతి ఇమినాపి కారణేన అయోనిసోమనసికారసముట్ఠితత్తాపి, లోభాదిసహగతత్తాపి, కుసలప్పటిపక్ఖతోపీతిఆదీహి కారణేహి అయం వితక్కో అకుసలోతి అత్థో. ఇమినా నయేన **సావజ్జో**తిఆదీసుపి అత్థో వేదితబ్బో. ఏత్థ చ **అకుసలో**తిఆదినా దిట్ఠధమ్మికం కామవితక్కస్స ఆదీనవం దస్సేతి, **దుక్ఖవిపాకో**తి ఇమినా సమ్పరాయికం. **అత్తబ్యాబాధాయ సంవత్తతీ**తిఆదీసుపి ఇమినావ నయేన ఆదీనవవిభావనా వేదితబ్బా. ఉప్పన్నస్స కామవితక్కస్స అనధివాసనం నామ

పున తాదిసస్స అనుప్పాదనం. తం పనస్స పహానం వినోదనం బ్యన్తికరణం అనభావగమనన్తి చ వత్తుం వట్టతీతి పాళియం – "ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ"తి వత్వా "పజహతీ"తిఆది వుత్తన్తి తమత్థం దస్సేన్తో **"అనధివాసేన్తో కిం కరోతీ"**తిఆదిమాహ. పహానఞ్చేత్థ విక్ఖమ్భనమేవ, న సముచ్ఛేదోతి దస్సేతుం **"వినోదేతీ"**తిఆది వుత్తన్తి విక్ఖమ్భనవసేనేవ అత్థో దస్సితో. **ఉప్పన్నుప్పన్నే**తి తేసం పాపవితక్కానం ఉప్పాదావత్థాగహణం వా కతం సియా అనవసేసగ్గహణం వా. తేసు పఠమం సన్ధాయాహ **"ఉప్పన్నమత్తే"**తి, సమ్పతిజాతేతి అత్థో. అనవసేసగ్గహణం బ్యాపనిచ్ఛాయం హోతీతి దస్సేతుం **"సతక్ఖత్తుమ్పి ఉప్పన్నుప్పన్నే"**తి వుత్తం.

ఞాతివితక్కోతి "అమ్హాకం ఞాతయో సుఖజీవినో సమ్పత్తియుత్తా"తిఆదినా గేహస్సితపేమవసేన ఞాతకే ఆరబ్భ ఉప్పన్నవితక్కో. **జనపదవితక్కో**తి "అమ్హాకం జనపదో సుభిక్ఖో సమ్పన్నసస్సో రమణీయో"తిఆదినా గేహస్సితపేమవసేన జనపదం ఆరబ్భ ఉప్పన్నవితక్కో. ఉక్కుటికప్పధానాదీహి దుక్ఖే నిజ్జిణ్ణే సమ్పరాయే సత్తా సుఖీ హోన్తి అమరాతి దుక్కరకారికాయ పటిసంయుత్తో అమరత్థాయ వితక్కో. తం వా ఆరబ్భ అమరావిక్ఖేపదిట్ఠిసహగతో అమరో చ సో వితక్కో చాతి **అమరావితక్కో. పరానుద్దయతాపటిసంయుత్తో**తి పరేసు ఉపట్ఠాకాదీసు సహనన్దితాదివసేన పవత్తో అనుద్దయతాపతిరూపకో గేహస్సితపేమప్పటిసంయుత్తో వితక్కో. **లాభసక్కారసిలోకప్పటిసంయుత్తో**తి చీవరాదిలాభేన చ సక్కారేన చ కిత్తిసద్దేన చ ఆరమ్మణకరణవసేన పటిసంయుత్తో. **అనవఞ్ఞత్తిప్పటిసంయుత్తో**తి "అహో వత మం పరే న అవజానేయ్యుం, న హేట్ఠా కత్వా మఞ్ఞేయ్యుం, పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుం కరేయ్యు"న్తి ఉప్పన్నవితక్కో.

కామవితక్కో కామసఙ్కప్పనసభావతో కామాసవప్పత్తియా సాతిసయత్తా చ కామనాకారోతి ఆహ **"కామవితక్కో పనేత్థ కామాసవో"**తి. **తబ్బిసేసో**తి కామాసవవిసేసో భవసభావత్తాతి అధిప్పాయో. కామవితక్కాదికే వినోదేతి అత్తనో సన్తానతో నీహరతి ఏతేనాతి **వినోదనం,** వీరియన్తి ఆహ **"వీరియసంవరసఙ్ఖాతేన వినోదనేనా"**తి.

"సత్త బోజ్ఝఙ్గా భావితా బహులీకతా విజ్జావిముత్తియో పరిపూరేన్తీ"తి వచనతో విజ్జావిముత్తీనం అనధిగమో తతో చ సకలవట్టదుక్ఖానతివత్తి **అభావనాయ ఆదీనవో**. వుత్తవిపరియాయేన భగవతో ఓరసపుత్తభావాదివసేన చ **భావనాయ ఆనిసంసో** వేదితబ్బో. **థోమేన్తో**తి ఆసవపహానస్స దుక్కరత్తా తాయ ఏవ దుక్కరకిరియాయ తం అభిత్థవన్తో. **సంవరేనేవ పహీనాతి** సంవరేన పహీనా ఏవ. తేన వుత్తం **"న అప్పహీనేసుయేవ పహీనసఞ్ఞీ"**తి.

ఆసవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దారుకమ్మికసుత్తవణ్ణనా

౨౯. పఞ్చమే **పుత్తసమ్బాధసయన**న్తి పుత్తేహి సమ్బాధసయనం. ఏత్థ పుత్తసీసేన దారపరిగ్గహం పుత్తదారేసు ఉప్పిలో వియ. తేన తేసం రోగాదిహేతు సోకాభిభవేన చ చిత్తస్స సంకిలిట్ఠతం దస్సేతి. **కామభోగినా**తి ఇమినా పన రాగాభిభవన్తి. ఉభయేనపి విక్ఖిత్తచిత్తతం దస్సేతి. **కాసికచన్దన**న్తి ఉజ్జలచన్దనం. తం కిర వణ్ణవిసేససముజ్జలం హోతి పభస్సరం, తదత్థమేవ నం సణ్హతరం కరోన్తి. తేనేవాహ **"సణ్హచన్దన"**న్తి , కాసికవత్థఞ్చ చన్దనఞ్చాతి అత్థో. **మాలాగన్ధవిలేపన**న్తి వణ్ణసోభత్థఞ్చేవ సుగన్ధభావత్థఞ్చ మాలం, సుగన్ధభావత్థాయ గన్ధం, ఛవిరాగకరణత్థఞ్చేవ సుభత్థఞ్చ విలేపనం ధారేన్తేన. **జాతరూపరజత**న్తి సువణ్ణఞ్చేవ అవసిట్ఠధనఞ్చ సాదియన్తేన. సబ్బేనపి కామేసు అభిగిద్ధభావమేవ పకాసేతి.

దారుకమ్మికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. హత్థిసారిపుత్తసుత్తవణ్ణనా

౬౦. ఛట్ఠే హత్థిం సారేతీతి హత్థిసారీ, తస్స పుత్తోతి **హత్థిసారిపుత్తో**. సో కిర సావత్థియం హత్థిఆచరియస్స పుత్తో భగవతో సన్తికే పబ్బజిత్వా తీణి పిటకాని ఉగ్గహేత్వా సుఖుమేసు ఖన్ధధాతుఆయతనాదీసు అత్థన్తరేసు కుసలో అహోసి. తేన వుత్తం – ''**థేరానం భిక్ఖూనం అభిధమ్మకథం కథేన్తానం అన్తరన్తరా కథం ఓపాతేతీ**''తి. తత్థ **అన్తరన్తరా కథం ఓపాతేతీ**తి థేరేహి వుచ్చమానస్స కథాపబన్ధస్స అన్తరే అన్తరే అత్తనో కథం పవేసేతీతి అత్థో. **పఞ్చహి సంసగ్గేహీ**తి సవనసంసగ్గో, దస్సనసంసగ్గో, సముల్లాపసంసగ్గో, సమ్భోగసంసగ్గో, కాయసంసగ్గోతి ఇమేహి పఞ్చహి సంసగ్గేహి. **కిట్ఠఖాదకో**తి కిట్ఠట్ఠానే ఉప్పన్నసస్సఖాదకో. కిట్ఠన్తి వుత్తం కారణూపచారేన. **సిప్పియో** సుత్తియో. **సమ్బుకా**తి సఙ్ఖమాహ.

గిహిభావే వణ్ణం కథేసీతి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౪౨౨) కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధస్స కిర సాసనే ద్వే సహాయకా అహేసుం, అఞ్ఞమఞ్ఞం సమగ్గా ఏకతోవ సజ్ఝాయన్తి. తేసు ఏకో అనభిరతో గిహిభావే చిత్తం ఉప్పాదేత్వా ఇతరస్స ఆరోచేసి. సో గిహిభావే ఆదీనవం, పబ్బజ్జాయ ఆనిసంసం దస్సేత్వా ఓవది. సో తం సుత్వా అభిరమిత్వా పున ఏకదివసం తాదిసే చిత్తే ఉప్పన్నే తం ఏతదవోచ – ''మయ్హం, ఆవుసో, ఏవరూపం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, ఇమాహం పత్తచీవరం తుయ్హం దస్సామీ''తి. సో పత్తచీవరలోభేన తస్స గిహిభావే ఆనిసంసం దస్సేత్వా పబ్బజ్జాయ ఆదీనవం కథేసి. తస్స తం సుత్వావ గిహిభావతో చిత్తం నివత్తేత్వా పబ్బజ్జాయమేవ అభిరమి. ఏవమేస తదా సీలవన్తస్స భిక్ఖునో గిహిభావే ఆనిసంసకథాయ కథితత్తా ఇదాని ఛ వారే విబ్భమిత్వా సత్తమవారే పబ్బజిత్వా మహామోగ్గల్లానస్స మహాకోట్ఠికత్థేరస్స చ అభిధమ్మకథం కథేన్తానం అన్తరన్తరా కథం ఓపాతేసి. అథ నం మహాకోట్ఠికత్థేరో అపసాదేసి. సో మహాసావకస్స కథితే పతిట్ఠాతుం అసక్కోన్తో విబ్భమిత్వా గిహీ జాతో. పోట్ఠపాదస్స పనాయం గిహిసహాయకో అహోసి, తస్మా విబ్భమిత్వా ద్వీహతీహచ్చయేన పోట్ఠపాదస్స సన్తికం గతో. అథ నం సో దిస్వా – ''సమ్మ, కిం తయా కతం, ఏవరూపస్స నామ సత్థు సాసనా అపసక్కన్తోసి, ఏహి పబ్బజితుం దాని తే వట్టతీ''తి తం గహేత్వా భగవతో సన్తికం అగమాసి. తస్మిం ఠానే పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణి. తేన వుత్తం ''**సత్తమే వారే పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణీ**''తి.

హత్థిసారిపుత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. మజ్ఝేసుత్తవణ్ణనా

౬౧. సత్తమే **మన్తా**తి య-కారలోపేన నిద్దేసో, కరణత్థే వా ఏతం పచ్చత్తవచనం. తేనాహ ''**తాయ ఉభో అన్తే విదిత్వా**''తి. **ఫస్సవసేన నిబ్బత్తత్తా**తి ద్వయద్వయసమాపత్తియం అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్ఫస్సవసేన నిబ్బత్తత్తా, ''ఫస్సపచ్చయా తణ్హా, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానం, ఉపాదానపచ్చయా భవో , భవపచ్చయా జాతీ''తి ఇమినా చానుక్కమేన ఫస్ససముట్ఠానత్తా ఇమస్స కాయస్స ఫస్సవసేన నిబ్బత్తత్తాతి వుత్తం. **ఏకో అన్తో**తి ఏత్థ అయం **అన్త**-సద్దో అన్తఅబ్భన్తరమరియాదలామకఅభావకోట్ఠాసపదపూరణసమీపాదీసు దిస్సతి. ''అన్తపూరో ఉదరపూరో''తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౧౯౭) హి అన్తే అన్తసద్దో. ''చరన్తి లోకే పరివారఛన్నా అన్తో అసుద్ధా, బహి సోభమానా''తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౨౨) అబ్భన్తరే. ''కాయబన్ధనస్స అన్తో జీరతి (చూళవ॰ ౨౭౮) సా హరితన్తం వా పన్థన్తం వా సేలన్తం వా ఉదకన్తం వా''తిఆదీసు

(మ॰ ని॰ ౧.౩౦౪) మరియాదాయం. “అన్తమిదం, భిక్ఖవే, జీవికాన”న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౩.౮౦; ఇతివు॰ ౯౧) లామకే. “ఏసేవన్తో దుక్ఖస్సా”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౩౯౩; సం॰ ని॰ ౨.౭౧) అభావే. సబ్బపచ్చయసఙ్ఖయో హి దుక్ఖస్స అభావో కోటీతిపి వుచ్చతి. “తయో అన్తా”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౫) కోట్ఠాసే. “ఇఙ్ఘ తావ సుత్తన్తం వా గాథాయో వా అభిధమ్మం వా పరియాపుణస్సు, సుత్తన్తే ఓకాసం కారాపేత్వా”తి (పాచి॰ ౪౪౨) చ ఆదీసు పదపూరణే. “గామన్తం వా ఓసటో (పారా॰ ౪౯౮-౪౧౧; చూళవ॰ ౩౪౩) గామన్తసేనాసన”న్తిఆదీసు (పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౪౧౧) సమీపే. స్వాయమిధ కోట్ఠాసే వత్తతీతి **అయమేకో కోట్ఠాసో**తి.

సన్తో పరమత్థతో విజ్జమానో ధమ్మసమూహోతి **సక్కాయో,** పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా. తేనాహ **‘‘తేభూమకవట్ట’’**న్తి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మజ్ఝేసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పురిసిన్ద్రియఞాణసుత్తవణ్ణనా

౬౨. అట్ఠమే నిబ్బత్తివసేన అపాయసంవత్తనియేన వా కమ్మునా అపాయేసు నియుత్తోతి **ఆపాయికో నేరయికో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. అవీచిమ్హి ఉప్పజ్జిత్వా తత్థ ఆయుకప్పసఙ్ఖాతం అన్తరకప్పం తిట్ఠతీతి **కప్పట్ఠో**. నిరయూపపత్తిపరిహరణవసేన తికిచ్ఛితుం అసక్కుణేయ్యోతి **అతేకిచ్ఛో. అఖణ్డానీ**తి ఏకదేసేనపి అఖణ్డితాని. భిన్నకాలతో పట్ఠాయ బీజం బీజత్థాయ న ఉపకప్పతి. **అపూతీనీ**తి ఉదకతేమనేన అపూతికాని. పూతికఞ్హి బీజం బీజత్థాయ న ఉపకప్పతి. **అవాతాతపహతానీ**తి వాతేన చ ఆతపేన చ న హతాని నిరోజతం న పాపితాని. నిరోజఞ్హి కసటం బీజం బీజత్థాయ న ఉపకప్పతి. “సారాదానీ”తి వత్తబ్బే ఆ-కారస్స రస్సత్తం కత్వా పాళియం **‘‘సారదానీ’’**తి వుత్తన్తి ఆహ **‘‘సారాదానీ’’**తి. తణ్డులసారస్స ఆదానతో **సారాదాని,** గహితసారాని పతిట్ఠితసారాని. నిస్సరఞ్హి బీజం బీజత్థాయ న ఉపకప్పతి. **సుఖసయితానీ**తి చత్తారో మాసే కోట్ఠే పక్ఖిత్తనియామేనేవ సుఖసయితాని సుట్ఠు సన్నిచితాని. **మణ్డఖేత్తే**తి ఊసఖారాదిదోసేహి అవిద్ధస్తే సారక్ఖేత్తే. **అభిదో**తి అభి-సద్దేన సమానత్థనిపాతపదన్తి ఆహ **‘‘అభిఅడ్ఢరత్త’’**న్తి. నత్థి ఏతస్స భిదాతి వా **అభిదో**. “అభిదం అడ్ఢరత్త”న్తి వత్తబ్బే ఉపయోగత్థే పచ్చత్తవచనం. **అడ్ఢరత్త**న్తి చ అచ్చన్తసంయోగవచనం, భుమ్మత్థే వా. తస్మా **అభిదో అడ్ఢరత్త**న్తి అభిన్నే అడ్ఢరత్తసమయేతి అత్థో. పుణ్ణమాసియఞ్హి గగనమజ్ఝస్స పురతో వా పచ్ఛతో వా చన్దే ఠితే అడ్ఢరత్తసమయో భిన్నో నామ హోతి, మజ్ఝే ఏవ పన ఠితే అభిన్నో నామ.

సుప్పబుద్ధసునక్ఖత్తాదయోతి ఏత్థ (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౨౭ సుప్పబుద్ధసక్యవత్థు) సుప్పబుద్ధో కిర సాకియో “మమ ధీతరం ఛడ్డేత్వా నిక్ఖన్తో, మమ పుత్తం పబ్బాజేత్వా తస్స వేరిట్ఠానే ఠితో చా”తి ఇమేహి ద్వీహి కారణేహి సత్థరి ఆఘాతం బన్ధిత్వా ఏకదివసం “న దాని నిమన్తితట్ఠానం గన్త్వా భుఞ్జితుం దస్సామీ”తి గమనమగ్గం పిదహిత్వా అన్తరవీథియం సురం పివన్తో నిసీది. అథస్స సత్థరి భిక్ఖుసఙ్ఘపరివుతే తం ఠానం ఆగతే “సత్థా ఆగతో”తి ఆరోచేసుం. సో ఆహ – “పురతో గచ్ఛాతి తస్స వదేథ, నాయం మయా మహల్లకతరో, నాస్స మగ్గం దస్సామీ”తి. పునప్పునం వుచ్చమానోపి తథేవ నిసీది. సత్థా మాతులస్స సన్తికా మగ్గం అలభిత్వా తతోవ నివత్తి. సోపి చరపురిసం పేసేసి – “గచ్ఛ తస్స కథం సుత్వా ఏహీ”తి. సత్థాపి నివత్తన్తో సితం కత్వా ఆనన్దత్థేరేన – “కో ను ఖో, భన్తే, సితపాతుకమ్మే పచ్చయో”తి పుట్ఠో ఆహ – “పస్ససి, ఆనన్ద,

సుప్పబుద్ధ"న్తి. పస్సామి, భన్తే. భారియం తేన కమ్మం కతం మాదిసస్స బుద్ధస్స మగ్గం అదేన్తేన, ఇతో సత్తమే దివసే హేట్ఠాపాసాదే పాసాదమూలే పథవియా పవిసిస్సతీ"తి ఆచిక్ఖి.

సునక్ఖత్తోపి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౭) పుబ్బే భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా దిబ్బచక్ఖుపరికమ్మం పుచ్ఛి. అథస్స భగవా కథేసి. సో దిబ్బచక్ఖుం నిబ్బత్తేత్వా ఆలోకం వడ్ఢేత్వా ఓలోకేన్తో దేవలోకే నన్దనవనచిత్తలతావనఫారుసకవనమిస్సకవనేసు దిబ్బసమ్పత్తిం అనుభవమానే దేవపుత్తే చ దేవధీతరో చ దిస్వా – "ఏతేసం ఏవరూపాయ అత్తభావసమ్పత్తియా ఠితానం కిర మధురో ను ఖో సద్దో భవిస్సతీ"తి సద్దం సోతుకామో హుత్వా దసబలం ఉపసఙ్కమిత్వా దిబ్బసోతధాతుపరికమ్మం పుచ్ఛి. భగవా పనస్స – "దిబ్బసోతధాతుస్స ఉపనిస్సయో నత్థీ"తి ఞత్వా పరికమ్మం న కథేసి. న హి బుద్ధా యం న భవిస్సతి, తస్స పరికమ్మం కథేన్తి. సో భగవతి ఆఘాతం బన్ధిత్వా చిన్తేసి – "అహం సమణం గోతమం పఠమం దిబ్బచక్ఖుపరికమ్మం పుచ్ఛిం, సో మయ్హం 'సమ్పజ్జతు వా మా వా సమ్పజ్జతూ'తి కథేసి. అహం పన పచ్చత్తపురిసకారేన తం నిబ్బత్తేత్వా దిబ్బసోతధాతుపరికమ్మం పుచ్ఛిం, తం మే న కథేసి. అద్ధా ఏవం హోతి 'అయం రాజపబ్బజితో దిబ్బచక్ఖుఞాణం నిబ్బత్తేత్వా, దిబ్బసోతఞాణం నిబ్బత్తేత్వా, చేతోపరియకమ్మఞాణం నిబ్బత్తేత్వా, ఆసవానం ఖయే ఞాణం నిబ్బత్తేత్వా, మయా సమసమో భవిస్సతీ'తి ఇస్సామచ్ఛరియవసేన మయ్హం న కథేతీ"తి భియ్యోసో ఆఘాతం బన్ధిత్వా కాసాయాని ఛడ్డేత్వా గిహిభావం పత్వాపి న తుణ్హీభూతో విహాసి. దసబలం పన అసతా తుచ్ఛేన అబ్భాచిక్ఖిత్వా అపాయూపగో అహోసి. తమ్పి భగవా బ్యాకాసి. వుత్తఞ్హేతం – "ఏవమ్పి ఖో, భగ్గవ, సునక్ఖత్తో లిచ్ఛవిపుత్తో మయా వుచ్చమానో అపక్కమేవ ఇమస్మా ధమ్మవినయా, యథా తం ఆపాయికో"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౬). తేన వుత్తం "**అపరేపి సుప్పబుద్ధసునక్ఖత్తాదయో భగవతా ఞాతావా**"తి. **ఆది**-సద్దేన కోకాలికాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

సుసీమో పరిబ్బాజకోతి (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౭౦) ఏవంనామకో వేదఙ్గేసు కుసలో పణ్డితో పరిబ్బాజకో. అఞ్ఞతిత్థియా హి పరిహీనలాభసక్కారసిలోకా "సమణో గోతమో న జాతిగోత్తాదీని ఆరబ్భ లాభగ్గప్పత్తో జాతో, కవిసేట్ఠో పనేస ఉత్తమకవితాయ సావకానం బన్ధం బన్ధిత్వా దేతి. తే తం ఉగ్గణ్హిత్వా ఉపట్ఠాకానం ఉపనిసిన్నకథమ్పి అనుమోదనమ్పి సరభఞ్ఞమ్పీతి ఏవమాదీని కథేన్తి. తే తేసం పసన్నానం లాభం ఉపసంహరన్తి. సచే మయం యం సమణో గోతమో జానాతి, తతో థోకం జానేయ్యామ, అత్తనో సమయం తత్థ పక్ఖిపిత్వా మయమ్పి ఉపట్ఠాకానం కథేయ్యామ. తతో ఏతేహి లాభితరా భవేయ్యామ. కో ను ఖో సమణస్స గోతమస్స సన్తికే పబ్బజిత్వా ఖిప్పమేవ ఉగ్గణ్హితుం సక్ఖిస్సతీ"తి ఏవం చిన్తేత్వా "సుసిమో పటిబలో"తి దిస్వా ఉపసఙ్కమిత్వా ఏవమాహంసు "ఏహి త్వం, ఆవుసో సుసీమ, సమణే గోతమే బ్రహ్మచరియం చర, త్వం ధమ్మం పరియాపుణిత్వా అమ్హే వాచేయ్యాసి, తం మయం ధమ్మం పరియాపుణిత్వా గిహీనం భాసిస్సామ, ఏవం మయమ్పి సక్కతా భవిస్సామ గరుకతా మానితా పూజితా లాభినో చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారాన"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౭౦).

అథ సుసీమో పరిబ్బాజకో తేసం వచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా యేనానన్దో తేనుపసఙ్కమి, ఉపసఙ్కమిత్వా పబ్బజ్జం యాచి. థేరో చ తం ఆదాయ భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా ఏతమత్థం ఆరోచేసి. భగవా పన చిన్తేసి "అయం పరిబ్బాజకో తిత్థియసమయే 'అహం పాటిఏక్కో సత్థా'తి పటిజానమానో చరతి, 'ఇధేవ మగ్గబ్రహ్మచరియం చరితుం ఇచ్ఛామీ'తి కిర వదతి, కిం ను ఖో మయి పసన్నో, ఉదాహు మయ్హం వా మమ సావకానం ధమ్మకథాయ పసన్నో"తి. అథస్స ఏకట్ఠానేపి పసాదాభావం ఞత్వా "అయం మమ సాసనే 'ధమ్మం థేనేస్సామీ'తి పబ్బజతి, ఇతిస్స ఆగమనం అపరిసుద్ధం, నిప్ఫత్తి ను

ఖో కీదిసా"తి ఓలోకేన్తో "కిఞ్చాపి 'ధమ్మం థేనేస్సామీ'తి పబ్బజతి, కతిపాహేనేవ పన ఘటేత్వా అరహత్తం గణ్హిస్సతీ"తి ఞత్వా "తేనహానన్ద, సుసీమం పబ్బాజేథా"తి ఆహ. తం సన్ధాయేతం వుత్తం "**ఏవం భగవతా కో ఞాతో? సుసీమో పరిబ్బాజకో**"తి.

సన్తతిమహామత్తోతి (ధ. ప. అట్ఠ. ౨.౧౪౧ సన్తతిమహామత్తవత్థు) సో కిర ఏకస్మిం కాలే రఞ్ఞో పసేనదిస్స పచ్చన్తం కుపితం వూపసమేత్వా ఆగతో. అథస్స రాజా తుట్ఠో సత్త దివసాని రజ్జం దత్వా ఏకం నచ్చగీతకుసలం ఇత్థిం అదాసి. సో సత్త దివసాని సురామదమత్తో హుత్వా సత్తమే దివసే సబ్బాలఙ్కారప్పటిమణ్డితో హత్థిక్ఖన్ధవరగతో నహానతిత్థం గచ్ఛన్తో సత్థారం పిణ్డాయ పవిసన్తం ద్వారన్తరే దిస్వా హత్థిక్ఖన్ధవరగతోవ సీసం చాలేత్వా వన్ది. సత్థా సితం కత్వా "కో ను ఖో, భన్తే, సితపాతుకరణే హేతూ"తి ఆనన్దత్థేరేన పుట్ఠో సితకారణం ఆచిక్ఖన్తో ఆహ – "పస్ససి, ఆనన్ద, సన్తతిమహామత్తం, అజ్జేవ సబ్బాభరణప్పటిమణ్డితో మమ సన్తికం ఆగన్త్వా చాతుప్పదికగాథావసానే అరహత్తం పత్వా పరినిబ్బాయిస్సతీ"తి. తేన వుత్తం "**ఏవం కో ఞాతో భగవతాతి? సన్తతిమహామత్తో**"తి.

పురిసిన్ద్రియఞాణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. నిబ్బేధికసుత్తవణ్ణనా

౬౩. నవమే పరిహాయతి అత్తనో ఫలం పరిగ్గహేత్వా వత్తతి, తస్స వా కారణభావం ఉపగచ్ఛతీతి **పరియాయో**తి ఇధ కారణం వుత్తన్తి ఆహ "**నిబ్బిజ్ఝనకారణ**"న్తి.

"అనుజానామి , భిక్ఖవే, అహతానం వత్థానం దిగుణం సఙ్ఘాటి"న్తి ఏత్థ హి పటలట్ఠో గుణట్ఠో. "అచ్చేన్తి కాలా తరయన్తి రత్తియో, వయోగుణా అనుపుబ్బం జహన్తీ"తి (సం. ని. ౧.౪) ఏత్థ రాసట్ఠో గుణట్ఠో. "సతగుణా దక్ఖిణా పాటికఙ్ఖితబ్బా"తి (మ. ని. ౩.౩౭౯) ఏత్థ ఆనిసంసట్ఠో. "అన్తం అన్తగుణం (దీ. ని. ౨.౩౭౭; మ. ని. ౧.౧౧౦; ఖు. పా. ౩.ద్వత్తింసాకారో), కయిరా మాలాగుణే బహూ"తి (ధ. ప. ౫౩) ఏత్థ బన్ధనట్ఠో గుణట్ఠో. ఇధాపి ఏసోవ అధిప్పేతోతి ఆహ "**బన్ధనట్ఠేన గుణా**"తి. కామరాగస్స సంయోజనస్స పచ్చయభావేన వత్థుకామేసుపి బన్ధనట్ఠో రాసట్ఠో వా గుణట్ఠో దట్ఠబ్బో. **చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా**తి వా చక్ఖువిఞ్ఞాణతంద్వారికవిఞ్ఞాణేహి జానితబ్బా. **సోతవిఞ్ఞేయ్యా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **ఇట్ఠారమ్మణభూతా**తి సభావేనేవ ఇట్ఠారమ్మణజాతికా, ఇట్ఠారమ్మణభావం వా పత్తా. **కమనీయా**తి కామేతబ్బా. **మనవడ్ఢనకా**తి మనోహరా. ఏతేన పరికప్పనతోపి ఇట్ఠారమ్మణభావం సఙ్గణ్హాతి. **పియజాతికా**తి పియాయితబ్బసభావా. **కామూపసఞ్హితా**తి కామరాగేన ఉపేచ్చ సమ్బన్ధనీయా సమ్బన్ధా కాతబ్బా. తేనాహ "**ఆరమ్మణం కత్వా**"తిఆది. **సఙ్కప్పరాగో**తి వా సుభాదివసేన సఙ్కప్పితవత్థుమ్హి ఉప్పన్నరాగో. ఏవమేత్థ వత్థుకామం పటిక్ఖిపిత్వా కిలేసకామో వుత్తో తస్సేవ వసేన తేసమ్పి కామభావసిద్ధితో, కిలేసకామస్సపి ఇట్ఠవేదనా దిట్ఠాదిసమ్పయోగభేదేన పవత్తిఆకారభేదేన చ అత్థి విచిత్తతాతి తతో విసేసేతుం "**చిత్రవిచిత్రారమ్మణానీ**"తి ఆహ, నానప్పకారాని రూపాదిఆరమ్మణానీతి అత్థో.

అథేత్థ ధీరా వినయన్తి ఛన్దన్తి అథ ఏతేసు ఆరమ్మణేసు ధితిసమ్పన్నా పణ్డితా ఛన్దరాగం వినయన్తి.

తజ్జాతికన్తి తంసభావం, అత్థతో పన తస్స కామస్స అనురూపన్తి వుత్తం హోతి. పుఞ్ఞస్స భాగో పుఞ్ఞభాగో, పుఞ్ఞకోట్ఠాసో. తేన నిబ్బత్తో, తత్థ వా భవోతి **పుఞ్ఞభాగియో. అపుఞ్ఞభాగియో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. విపాకోయేవ **వేపక్క**న్తి ఆహ "**వోహారవిపాక**"న్తి.

సబ్బసఙ్గాహికాతి కుసలాకుసలసాధారణా. **సంవిదహనచేతనా**తి సమ్పయుత్తధమ్మేసు సంవిదహనలక్ఖణా చేతనా. **ఉరత్తాళి**న్తి ఉరం తాళేత్వా . **ఏకపద**న్తి ఏకపదచితం మన్తం. తేనాహ "**ఏకపదమన్తం వా**"తిఆది.

నిబ్బేధికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సీహనాదసుత్తవణ్ణనా

౬౪. దసమే **తథాగతబలానీ**తి అఞ్ఞేహి అసాధారణాని తథాగతస్సేవ బలాని. నను చేతాని సావకానమ్పి ఏకచ్చాని ఉప్పజ్జన్తీతి? కామం ఉప్పజ్జన్తి, యాదిసాని పన బుద్ధానం ఠానాట్ఠానఞాణాదీని, న తాదిసాని తదఞ్ఞేసం కదాచి ఉప్పజ్జన్తీతి అఞ్ఞేహి అసాధారణాని. ఇమమేవ హి యథావుత్తం లేసం అపేక్ఖిత్వా సాధారణభావతో ఆసయానుసయఞాణాదీసు ఏవ అసాధారణసమఞ్ఞా నిరుళ్హా. యథా పుబ్బబుద్ధానం బలాని పుఞ్ఞస్స సమ్పత్తియా ఆగతాని, తథా ఆగతబలానీతి వా **తథాగతబలాని**. ఉసభస్స ఇదం **ఆసభం,** సేట్ఠట్ఠానం. **పముఖనాద**న్తి సేట్ఠనాదం . **పటివేధఞాణఞ్చేవ దేసనాఞాణఞ్చా**తి ఏత్థ పఞ్ఞాయ పభావితం అత్తనో అరియఫలావహం పటివేధఞాణం. కరుణాయ పభావితం సావకానం అరియఫలావహం దేసనాఞాణం. తత్థ పటివేధఞాణం ఉప్పజ్జమానం ఉప్పన్నన్తి దువిధం. తఞ్హి అభినిక్ఖమనతో యావ అరహత్తమగ్గా ఉప్పజ్జమానం, ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామ. తుసితభవనతో యావ మహాబోధిపల్లఙ్కే అరహత్తమగ్గా ఉప్పజ్జమానం, ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామ. దీపఙ్కరతో పట్ఠాయ యావ అరహత్తమగ్గా ఉప్పజ్జమానం, ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామ. దేసనాఞాణమ్పి పవత్తమానం పవత్తన్తి దువిధం. తఞ్హి యావ అఞ్ఞాతకోణ్డఞ్ఞస్స సోతాపత్తిమగ్గా పవత్తమానం, ఫలక్ఖణే పవత్తం నామ. తేసు పటివేధఞాణం లోకుత్తరం, దేసనాఞాణం లోకియం. ఉభయమ్పి పనేతం అఞ్ఞేహి అసాధారణం, బుద్ధానఞ్ఞేవ ఓరసఞాణం.

ఠానఞ్చ ఠానతో పజానాతీతి కారణఞ్చ కారణతో పజానాతి. యస్మా తత్థ ఫలం తిట్ఠతి తదాయత్తవుత్తితాయ ఉప్పజ్జతి చేవ పవత్తతి చ, తస్మా ఠానన్తి వుచ్చతి. భగవా "యే యే ధమ్మా యేసం యేసం ధమ్మానం హేతూ పచ్చయా ఉప్పాదాయ, తం తం ఠానం, యే యే ధమ్మా యేయం యేయం ధమ్మానం న హేతూ న పచ్చయా ఉప్పాదాయ, తం తం అట్ఠాన"న్తి పజానన్తో ఠానతో అట్ఠానతో యథాభూతం పజానాతి.

సమాదియన్తీతి **సమాదానాని,** తాని పన సమాదియిత్వా కతాని హోన్తీతి ఆహ "**సమాదియిత్వా కతాన**"న్తి. **కమ్మమేవ వా కమ్మసమాదాన**న్తి ఏతేన "సమాదాన"న్తి సద్దస్స అపుబ్బత్థాభావం దస్సేతి ముత్తగతసద్దే గతసద్దస్స వియ. **గతీ**తి నిరయాదిగతియో. **ఉపధీ**తి అత్తభావో. **కాలో**తి కమ్మస్స విపచ్చనారహకాలో. **పయోగో**తి విపాకుప్పత్తియా పచ్చయభూతా కిరియా.

చతున్నం ఝానానన్తి పచ్చనీకఝాపనట్ఠేన ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానట్ఠేన చ చతున్నం రూపావచరజ్ఝానానం. చతుక్కనయేన హేతం వుత్తం. **అట్ఠన్నం విమోక్ఖాన**న్తి "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదీనం (మ॰ ని॰ ౨.౨౪౮; ౩.౩౧౨; ధ॰ స॰ ౨౪౮; పటి॰ మ॰ ౧.౨౦౯) అట్ఠన్నం విమోక్ఖానం. **తిణ్ణం సమాధీన**న్తి సవితక్కసవిచారాదీనం తిణ్ణం సమాధీనం. **నవన్నం**

అనుపుబ్బసమాపత్తీనన్తి పఠమజ్ఝానసమాపత్తిఆదీనం నవన్నం అనుపుబ్బసమాపత్తీనం. ఏత్థ చ పటిపాటియా అట్ఠన్నం సమాధీతిపి నామం, సమాపత్తీతిపి చిత్తేకగ్గతాసబ్భావతో, నిరోధసమాపత్తియా తదభావతో న సమాధీతి నామం. **హానభాగియం ధమ్మ**న్తి అప్పగుణేహి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠితస్స సఞ్ఞామనసికారానం కామాదిపక్ఖన్దనం. **విసేసభాగియం ధమ్మ**న్తి పగుణేహి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠితస్స సఞ్ఞామనసికారానం దుతియజ్ఝానాదిపక్ఖన్దనం. ఇతి సఞ్ఞామనసికారానం కామాదిదుతియజ్ఝానాదిపక్ఖన్దనాని హానభాగియవిసేసభాగియధమ్మాతి దస్సితాని. తేహి పన ఝానానం తంసభావతా ధమ్మసద్దేన వుత్తా. **తస్మా**తి వుత్తమేవత్థం హేతుభావేన పచ్చామసతి. **వోదాన**న్తి పగుణతాసఙ్ఖాతం వోదానం. తఞ్హి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠహిత్వా దుతియజ్ఝానాదీనం అధిగమస్స పచ్చయత్తా "**వుట్ఠాన**"న్తి వుత్తం. యే పన "నిరోధతో ఫలసమాపత్తియా వుట్ఠానన్తి పాళి నత్థీ"తి వదన్తి. తే "నిరోధా వుట్ఠహన్తస్స నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ఫలసమాపత్తియా అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఇమాయ **పాళియం** (పట్ఠా. ౧.౧.౪౧౭) పటిసేధేతబ్బా.

సీహనాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. దేవతావగ్గో

౧-౩. అనాగామిఫలసుత్తాదివణ్ణనా

౬౫-౬౭. సత్తమస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థాని. తతియే అభిసమాచారే ఉత్తమసమాచారే భవం **అభిసమాచారికం,** వత్తప్పటిపత్తివత్తం. తేనాహ ‘‘**ఉత్తమసమాచారభూత**’’న్తిఆది. **సేఖపణ్ణత్తిసీల**న్తి సేఖియవసేన పణ్ణత్తసీలం.

అనాగామిఫలసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౫. సఙ్గణికారామసుత్తాదివణ్ణనా

౬౮-౬౯. చతుత్థే గణేన సఙ్గణం సమోధానం గణసఙ్గణికా, సా ఆరమితబ్బట్ఠేన ఆరామో ఏతస్సాతి **గణసఙ్గణికారామో. సఙ్గణికా**తి వా సకపరిససమోధానం. **గణో**తి నానాజనసమోధానం. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పఞ్చమం ఉత్తానత్థమేవ.

సఙ్గణికారామసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సమాధిసుత్తవణ్ణనా

౭౦. ఛట్ఠే పటిప్పస్సమ్భనం పటిప్పస్సద్ధీతి అత్థతో ఏకన్తి ఆహ ‘‘**న పటిప్పస్సద్ధిలద్ధేనాతి కిలేసప్పటిప్పస్సద్ధియా అలద్ధేనా**’’తి. సుక్కపక్ఖే **సన్తేనా**తిఆదీసు అఙ్గసన్తతాయ ఆరమ్మణసన్తతాయ సబ్బకిలేససన్తతాయ చ సన్తేన, అతప్పనియట్ఠేన **పణీతేన,** కిలేసప్పటిప్పస్సద్ధియా లద్ధత్తా, కిలేసప్పటిప్పస్సద్ధిభావం వా లద్ధత్తా **పటిప్పస్సద్ధిలద్ధేన,** పస్సద్ధికిలేసేన వా అరహతా లద్ధత్తా **పటిప్పస్సద్ధిలద్ధేన,** ఏకోదిభావేన అధిగతత్తా **ఏకోదిభావాధిగతేనా**తి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో.

సమాధిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౧౦. సక్ఖిభబ్బసుత్తాదివణ్ణనా

౭౧-౭౪. సత్తమే **తస్మిం తస్మిం విసేసే**తి తస్మిం తస్మిం సచ్ఛికాతబ్బే విసేసే. సక్ఖిభావాయ పచ్చక్ఖకారితాయ భబ్బో సక్ఖిభబ్బో, తస్స భావో సక్ఖిభబ్బతా. తం **సక్ఖిభబ్బతం. సతి సతిఆయతనే**తి సతి సతికారణే. కిఞ్చేత్థ కారణం? అభిఞ్ఞా వా అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానం వా, అవసానే పన ఛట్ఠాభిఞ్ఞాయ అరహత్తం వా కారణం, అరహత్తస్స విపస్సనా వాతి వేదితబ్బం. యఞ్హి తం తత్ర తత్ర సక్ఖిభబ్బతాసఙ్ఖాతం ఇద్ధివిధపచ్చనుభవనాది, తస్స అభిఞ్ఞా కారణం. అథ ఇద్ధివిధపచ్చనుభవనాది అభిఞ్ఞా, ఏవం సతి అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానం కారణం. అరహత్తమ్పి “కుదాస్సు నామాహం తదాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరిస్సామీ”తి అనుత్తరేసు విమోక్ఖేసు పిహం ఉపట్ఠపేత్వా ఛట్ఠాభిఞ్ఞం నిబ్బత్తేన్తస్స కారణం. ఇదఞ్చ సబ్బసాధారణం న హోతి, సాధారణవసేన పన అరహత్తస్స విపస్సనా కారణం. అథ వా **సతి ఆయతనే**తి తస్స తస్స విసేసాధిగమస్స ఉపనిస్సయసఙ్ఖాతే కారణే సతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

హానభాగియాదీసు "పఠమజ్ఝానస్స లాభిం కామసహగతా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తి, హానభాగియో సమాధి. తదనుధమ్మతా సతి సన్తిట్ఠతి, ఠితిభాగియో సమాధి. అవితక్కసహగతా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తి, విసేసభాగియో సమాధి. నిబ్బిదాసహగతా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తి విరాగూపసంహితా, నిబ్బేధభాగియో సమాధీ"తి (విభ. ౭౯౯) ఇమినా నయేన సబ్బసమాపత్తియో విత్థారేత్వా హానభాగియాదిఅత్థో వేదితబ్బో. తత్థ **పఠమజ్ఝానస్స లాభి**న్తి య్వాయం అప్పగుణస్స పఠమస్స ఝానస్స లాభీ, తం. **కామసహగతా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తీ**తి తతో వుట్ఠితం ఆరమ్మణవసేన కామసహగతా హుత్వా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తి తుదన్తి, తస్స కామానతీతస్స కామానుపక్ఖన్దానం సఞ్ఞామనసికారానం వసేన సో పఠమజ్ఝానసమాధి హాయతి పరిహాయతి, తస్మా **హానభాగియో** వుత్తో. **తదనుధమ్మతా**తి తదనురూపసభావో. **సతి సన్తిట్ఠతీ**తి ఇదం మిచ్ఛాసతిం సన్ధాయ వుత్తం. యస్స హి పఠమజ్ఝానానురూపసభావా పఠమజ్ఝానం సన్తతో పణీతతో దిస్వా అస్సాదయమానా అభినన్దమానా నికన్తి హోతి, తస్స నికన్తివసేన సో పఠమజ్ఝానసమాధి నేవ హాయతి న వడ్ఢతి, ఠితికోట్ఠాసికో హోతి. తేన వుత్తం "**ఠితిభాగియో సమాధీ**"తి. **అవితక్కసహగతా**తి అవితక్కం దుతియజ్ఝానం సన్తతో పణీతతో మనసికరోతో ఆరమ్మణవసేన అవితక్కసహగతా. **సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తీ**తి పగుణపఠమజ్ఝానతో వుట్ఠితం దుతియజ్ఝానాధిగమత్థాయ చోదేన్తి తుదన్తి. తస్స ఉపరి దుతియజ్ఝానానుపక్ఖన్దానం సఞ్ఞామనసికారానం వసేన సో పఠమజ్ఝానసమాధి విసేసభూతస్స దుతియజ్ఝానస్స ఉప్పత్తిపదట్ఠానతాయ "**విసేసభాగియో**"తి వుత్తో.

నిబ్బిదాసహగతాతి తమేవ పఠమజ్ఝానలాభిం ఝానతో వుట్ఠితం నిబ్బిదాసఙ్ఖాతేన విపస్సనాఞాణేన సహగతా. విపస్సనాఞాణఞ్హి ఝానఙ్గేసు పభేదేన ఉపట్ఠహన్తేసు నిబ్బిన్దతి ఉక్కణ్ఠతి, తస్మా "**నిబ్బిదా**"తి వుచ్చతి. **సముదాచరన్తీ**తి నిబ్బానసచ్ఛికిరియత్థాయ చోదేన్తి తుదన్తి. **విరాగూపసంహితా**తి విరాగసఙ్ఖాతేన నిబ్బానేన ఉపసంహితా. విపస్సనాఞాణఞ్హి సక్కా ఇమినా మగ్గేన విరాగం నిబ్బానం సచ్ఛికాతున్తి పవత్తితో "విరాగూపసంహిత"న్తి వుచ్చతి. తంసమ్పయుత్తా సఞ్ఞామనసికారా విరాగూపసంహితా ఏవ నామ. తస్స తేసం సఞ్ఞామనసికారానం వసేన పఠమజ్ఝానసమాధి అరియమగ్గప్పటివేధస్స పదట్ఠానతాయ "**నిబ్బేధభాగియో**"తి వుత్తో. హానం భజన్తీతి **హానభాగియా,** హానభాగో వా ఏతేసం అత్థీతి **హానభాగియా,** పరిహానకోట్ఠాసికాతి అత్థో. ఇమినా నయేన **ఠితిభాగియో** వేదితబ్బో. అట్ఠమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సక్ఖిభబ్బసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

దేవతావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అరహత్తవగ్గో

౧-౩. దుక్ఖసుత్తాదివణ్ణనా

౭౩-౭౭. అట్ఠమస్స పఠమాదీసు నత్థి వత్తబ్బం. తతియే **తివిధం కుహనవత్థున్తి** పచ్చయప్పటిసేవనసామన్తజప్పనఇరియాపథప్పవత్తనసఙ్ఖాతం తివిధం కుహనవత్థుం. **ఉక్ఖిపిత్వాతి** "మహాకుటుమ్బికో మహానావికో మహాదానపతీ"తిఆదినా పగ్గణ్హిత్వా లపనం. **అవక్ఖిపిత్వాతి** "కిం ఇమస్స జీవితం, బీజభోజనో నామాయ"న్తి హీళేత్వా లపనం.

దుక్ఖసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సుఖసోమనస్ససుత్తవణ్ణనా

౭౮. చతుత్థే యథావుత్తధమ్మాదీసు తస్స కిలేసనిమిత్తం దుక్ఖం అనవస్సనన్తి "సుఖసోమనస్సబహులో విహరతీ"తి వుత్తం. కాయికసుఖఞ్చేవ చేతసికసోమనస్సఞ్చ బహులం అస్సాతి **సుఖసోమనస్సబహులో**. యవతి తేన ఫలం మిస్సితం వియ హోతీతి **యోని,** ఏకన్తికం కారణం. **అస్సాతి** యథావుత్తస్స భిక్ఖునో. **పరిపుణ్ణన్తి** అవికలం అనవసేసం.

సుఖసోమనస్ససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అధిగమసుత్తవణ్ణనా

౭౯. పఞ్చమే ఆగచ్ఛన్తి ఏతేన కుసలా వా అకుసలా వాతి ఆగమనం, కుసలాకుసలానం ఉప్పత్తికారణం. తత్థ కుసలోతి **ఆగమనకుసలో**. ఏవం ధమ్మే మనసికరోతో కుసలా వా అకుసలా వా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తీతి ఏవం జానన్తో. అపగచ్ఛన్తి కుసలా వా అకుసలా వా ఏతేనాతి అపగమనం. తేసం ఏవ అనుప్పత్తికారణం, తత్థ కుసలోతి **అపగమనకుసలో**. ఏవం ధమ్మే మనసికరోతో కుసలా వా అకుసలా వా ధమ్మా నాభివడ్ఢన్తీతి ఏవం జానన్తో. **ఉపాయకుసలోతి** ఠానుప్పత్తికపఞ్ఞాసమన్నాగతో. ఇదఞ్చ అచ్చాయికకిచ్చే వా భయే వా ఉప్పన్నే తస్స తికిచ్ఛనత్థం ఠానుప్పత్తియా కారణజాననవసేన వేదితబ్బం.

అధిగమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౭. మహన్తత్తసుత్తాదివణ్ణనా

౮౦-౮౧. ఛట్ఠే **సమ్పత్తేతి** కిలేసే సమ్పత్తే. సత్తమం ఉత్తానమేవ.

మహన్తత్తసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౧౦. దుతియనిరయసుత్తాదివణ్ణనా

౮౨-౮౪. అట్ఠమే **కాయపాగబ్భియాదీహీతి ఆది**-సద్దేన వచీపాగబ్భియం మనోపాగబ్భియఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. నవమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

దుతియనిరయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అరహత్తవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సీతివగ్గో

౧. సీతిభావసుత్తవణ్ణనా

౮౫. నవమస్స పఠమే **సీతిభావన్తి** నిబ్బానం, కిలేసవూపసమం వా. **నిగ్గణ్హాతీతి** అచ్చారద్ధవీరియతాదీహి ఉద్ధతం చిత్తం ఉద్ధచ్చపక్ఖతో రక్ఖణవసేన నిగ్గణ్హాతి. **పగ్గణ్హాతీతి** అతిసిథిలవీరియతాదీహి లీనం చిత్తం కోసజ్జపాతతో రక్ఖణవసేన పగ్గణ్హాతి. **సమ్పహంసేతీతి** సమప్పవత్తచిత్తం తథాపవత్తియం పఞ్ఞాయ తోసేతి ఉత్తేజేతి వా. యదా వా పఞ్ఞాపయోగమన్దతాయ ఉపసమసుఖానధిగమేన వా నిరస్సాదం చిత్తం భావనాయ న పక్ఖన్దతి, తదా జాతిఆదీని సంవేగవత్థూని పచ్చవేక్ఖిత్వా సమ్పహంసేతి సముత్తేజేతి. **అజ్ఝుపేక్ఖతీతి** యదా పన చిత్తం అలీనం అనుద్ధతం అనిరస్సాదం ఆరమ్మణే సమప్పవత్తం సమ్మదేవ భావనావీథిం ఓతిణ్ణం హోతి, తదా పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు కిఞ్చి బ్యాపారం అకత్వా సమప్పవత్తేసు అస్సేసు సారథీ వియ అజ్ఝుపేక్ఖతి, ఉపేక్ఖకోవ హోతి. **పణీతాధిముత్తికోతి** పణీతే ఉత్తమే మగ్గఫలే అధిముత్తో నిన్నపోణపబ్భారో.

సీతిభావసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౧౧. ఆవరణసుత్తాదివణ్ణనా

౮౬-౯౫. దుతియే **అచ్ఛన్దికోతి** కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దరహితో. ఉత్తరకురుకా మనుస్సా అచ్ఛన్దికట్ఠానం పవిట్ఠా. **దుప్పఞ్ఞోతి** భవఙ్గపఞ్ఞాయ పరిహీనో . భవఙ్గపఞ్ఞాయ పన పరిపుణ్ణాయపి యస్స భవఙ్గం లోకుత్తరస్స పచ్చయో న హోతి, సోపి దుప్పఞ్ఞో ఏవ నామ. **అభబ్బో నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తన్తి** కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తనియామసఙ్ఖాతం అరియమగ్గం ఓక్కమితుం అధిగన్తుం అభబ్బో. **న కమ్మావరణతాయాతిఆదీసు** అభబ్బవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. చతుత్థాదీని ఉత్తానత్థాని.

ఆవరణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సీతివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఆనిసంసవగ్గో

౧-౧౧. పాతుభావసుత్తాదివణ్ణనా

౯౬-౧౦౬. దసమస్స పఠమాదీసు నత్థి వత్తబ్బం. అట్ఠమే మేత్తా ఏతస్స అత్థీతి మేత్తావా, తస్స భావో **మేత్తావతా,** మేత్తాపటిపత్తి, తాయ. సా పన మేత్తావతా మేత్తావసేన పారిచరియాతి ఆహ ‘‘**మేత్తాయుత్తాయ పారిచరియాయా**’’తి. **పరిచరన్తి** విప్పకతబ్రహ్మచరియత్తా. పరిచిణ్ణసత్థుకేన సావకేన నామ సత్థునో యావ ధమ్మేన కాతబ్బా పారిచరియా, తాయ సమ్మదేవ సమ్పాదితత్తా. నవమాదీని ఉత్తానత్థాని.

పాతుభావసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆనిసంసవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦౭-౧౧౬. ఏకాదసమవగ్గో ఉత్తానత్థోయేవ.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

ఛక్కనిపాతవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా సమత్తా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అఙ్గుత్తరనికాయే

సత్తకనిపాత-టీకా

౧. పఠమపణ్ణాసకం

౧. ధనవగ్గవణ్ణనా

౧-౧౦. సత్తకనిపాతస్స పఠమో వగ్గో ఉత్తానత్థో.

౨. అనుసయవగ్గో

౪.పుగ్గలసుత్తవణ్ణనా

౧౪. దుతియస్స చతుత్థే ఉభతో ఉభయథా, ఉభతో ఉభోహి భాగేహి విముత్తోతి **ఉభతోభాగవిముత్తో** ఏకదేససరూపేకసేసనయేన. **ద్వీహి భాగేహీ**తి కరణే నిస్సక్కే చేతం బహువచనం . ఆవుత్తిఆదివసేన అయం నియమో వేదితబ్బోతి ఆహ **''అరూపసమాపత్తియా''**తిఆది. ఏతేన "సమాపత్తియా విక్ఖమ్భనవిమోక్ఖేన, మగ్గేన సముచ్ఛేదవిమోక్ఖేన విముత్తత్తా ఉభతోభాగవిముత్తో"తి ఏవం పవత్తో **తిపిటకచూళనాగత్థేరవాదో,** "నామకాయతో రూపకాయతో చ విముత్తత్తా ఉభతోభాగవిముత్తో"తి ఏవం పవత్తో **తిపిటకమహారక్ఖితత్థేరవాదో,** "సమాపత్తియా విక్ఖమ్భనవిమోక్ఖేన ఏకవారం, మగ్గేన సముచ్ఛేదవిమోక్ఖేన ఏకవారం విముత్తత్తా ఉభతోభాగవిముత్తో"తి ఏవం పవత్తో **తిపిటకచూళాభయత్థేరవాదో చా**తి ఇమేసం తిణ్ణమ్పి థేరవాదానం ఏకజ్ఝం సఙ్గహో కతోతి దట్ఠబ్బం. ఏత్థ చ పఠమవాదే ద్వీహి భాగేహి విముత్తో ఉభతోభాగవిముత్తో వుత్తో, దుతియవాదే ఉభతో భాగతో విముత్తోతి ఉభతోభాగవిముత్తో, తతియవాదే ద్వీహి భాగేహి ద్వే వారే విముత్తోతి అయమేతేసం విసేసోతి. **విముత్తో**తి కిలేసేహి విముత్తో, కిలేసవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదనేహి వా కాయతో విముత్తోహి అత్థో.

సోతి ఉభతోభాగవిముత్తో. కామఞ్చేత్థ రూపావచరచతుత్థజ్ఝానమ్పి అరూపావచరజ్ఝానం వియ దువఙ్గికం ఆనేఞ్జప్పత్తన్తి వుచ్చతి. తం పన పదట్ఠానం కత్వా అరహత్తం పత్తో ఉభతోభాగవిముత్తో నామ న హోతి రూపకాయతో అవిముత్తత్తా. తఞ్హి కిలేసకాయతోవ విముత్తం, న రూపకాయతో, తస్మా తతో వుట్ఠాయ అరహత్తం పత్తో ఉభతోభాగవిముత్తో న హోతీతి ఆహ **''చతున్నం అరూప...పే.... పఞ్చవిధో హోతీ''**తి. **అరూపసమాపత్తీన**న్తి నిద్ధారణే సామివచనం. **అరహత్తం పత్తఅనాగామినో**తి భూతపుబ్బగతియా వుత్తం. న హి అరహత్తం పత్తో అనాగామీ నామ హోతి. "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదికే నిరోధసమాపత్తిఅన్తే అట్ఠ విమోక్ఖే వత్వా –

> "యతో చ ఖో, ఆనన్ద, భిక్ఖు ఇమే అట్ఠ విమోక్ఖే కాయేన ఫుసిత్వా విహరతి, పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తి. అయం వుచ్చతి, ఆనన్ద, భిక్ఖు ఉభతోభాగవిముత్తో"తి –

యదిపి **మహానిదానే** (దీ॰ ని॰ ౨.౧౩౦) వుత్తం, తం పన ఉభతోభాగవిముత్తసేట్ఠవసేన వుత్తన్తి, ఇధ పన సబ్బఉభతోభాగవిముత్తే సఙ్గహణత్థం **''పఞ్చవిధో హోతీ''**తి వత్వా **''పాళి పనేత్థ...పే.... అట్ఠవిమోక్ఖలాభినో వసేన ఆగతా''**తి ఆహ. మజ్ఝిమనికాయే పన **కీటాగిరిసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౨) –

> "కతమో చ, భిక్ఖవే, పుగ్గలో ఉభతోభాగవిముత్తో? ఇధ, భిక్ఖవే, ఏకచ్చో పుగ్గలో యే తే సన్తా విమోక్ఖా అతిక్కమ్మ రూపే ఆరుప్పా, తే కాయేన ఫుసిత్వా విహరతి , పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తి. అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, పుగ్గలో ఉభతోభాగవిముత్తో"తి –

అరూపసమాపత్తివసేన చత్తారో ఉభతోభాగవిముత్తా, సేట్ఠో చ వుత్తో వుత్తలక్ఖణూపపత్తితో. యథావుత్తేసు హి పఞ్చసు పురిమా చత్తారో సమాపత్తిసీసం నిరోధం న సమాపజ్జన్తీతి పరియాయేన ఉభతోభాగవిముత్తా నామ. అట్ఠసమాపత్తిలాభీ

అనాగామీ తం సమాపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠాయ విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరహత్తం పత్తోతి నిప్పరియాయేన ఉభతోభాగవిముత్తసేట్ఠో నామ.

కతమో చ పుగ్గలోతిఆది పుగ్గలపఞ్ఞత్తిపాళి. తత్థ **కతమో**తి పుచ్ఛావచనం. **పుగ్గలో**తి అసాధారణతో పుచ్ఛితబ్బవచనం. **ఇధా**తి ఇధస్మిం సాసనే. **ఏకచ్చో**తి ఏకో. **అట్ఠ విమోక్ఖే కాయేన ఫుసిత్వా విహరతీ**తి అట్ఠ సమాపత్తియో సమాపజ్జిత్వా నామకాయతో పటిలభిత్వా విహరతి. **పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తీ**తి విపస్సనాపఞ్ఞాయ సఙ్ఖారగతం, మగ్గపఞ్ఞాయ చత్తారి సచ్చాని పస్సిత్వా చత్తారోపి ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తి. **దిస్వా**తి దస్సనహేతు. న హి ఆసవే పఞ్ఞాయ పస్సన్తి, దస్సనకారణా పన పరిక్ఖీణా దిస్వా పరిక్ఖీణాతి వుత్తా దస్సనాయత్తపరిక్ఖయత్తా. ఏవఞ్హి దస్సనం ఆసవానం ఖయస్స పురిమకిరియాభావేన వుత్తం.

పఞ్ఞావిముత్తోతి విసేసతో పఞ్ఞాయ ఏవ విముత్తో, న తస్స అధిట్ఠానభూతేన అట్ఠవిమోక్ఖసఙ్ఖాతేన సాతిసయేన సమాధినాతి పఞ్ఞావిముత్తో. యో అరియో అనధిగతఅట్ఠవిమోక్ఖో సబ్బసో ఆసవేహి విముత్తో, తస్సేతం అధివచనం. అధిగతేపి హి రూపజ్ఝానవిమోక్ఖే న సో సాతిసయసమాధినిస్సితోతి న తస్స వసేన ఉభతోభాగవిముత్తతా హోతీతి వుత్తోవాయమత్థో. అరూపజ్ఝానేసు పన ఏకస్మిమ్పి సతి ఉభతోభాగవిముత్తోయేవ నామ హోతి. తేన హి అట్ఠవిమోక్ఖేకదేసేన తంనామదానసమత్థేన అట్ఠవిమోక్ఖలాభీత్వేవ వుచ్చతి. సముదాయే హి పవత్తో వోహారో అవయవేపి దిస్సతి యథా తం "సత్తిసయో"తి అనవసేసతో ఆసవానం పరిక్ఖీణత్తా. **అట్ఠవిమోక్ఖపటిక్ఖేపవసేనేవ** న ఏకదేసభూతరూపజ్ఝానప్పటిక్ఖేపవసేన. ఏవఞ్హి అరూపజ్ఝానేకదేసాభావేపి అట్ఠవిమోక్ఖపటిక్ఖేపో న హోతీతి సిద్ధం హోతి. అరూపావచరజ్ఝానేసు హి ఏకస్మిమ్పి సతి ఉభతోభాగవిముత్తోయేవ నామ హోతి.

ఫుట్ఠన్తం సచ్ఛికతోతి ఫుట్ఠానం అన్తో ఫుట్ఠన్తో, ఫుట్ఠానం అరూపజ్ఝానానం అనన్తరో కాలోతి అధిప్పాయో. అచ్చన్తసంయోగే చేతం ఉపయోగవచనం. తం ఫుట్ఠానన్తరకాలమేవ సచ్ఛికాతబ్బం సచ్ఛికతో సచ్ఛికరణూపాయేనాతి వుత్తం హోతి, భావనపుంసకం వా ఏతం "ఏకమన్తం నిసీదీ"తిఆదీసు వియ. యో హి అరూపజ్ఝానేన రూపకాయతో నామకాయేకదేసతో చ విక్ఖమ్భనవిమోక్ఖేన విముత్తో, తేన నిరోధసఙ్ఖాతో విమోక్ఖో ఆలోచితో పకాసితో వియ హోతి, న పన కాయేన సచ్ఛికతో. నిరోధం పన ఆరమ్మణం కత్వా ఏకచ్చేసు ఆసవేసు ఖేపితేసు తేన సో సచ్ఛికతో హోతి, తస్మా సో సచ్ఛికాతబ్బం నిరోధం యథాఆలోచితం నామకాయేన సచ్ఛి కరోతీతి "**కాయసక్ఖీ**"తి వుచ్చతి, న తు "విముత్తో"తి ఏకచ్చానం ఆసవానం అపరిక్ఖీణత్తా. తేనాహ "**ఝానఫస్సం పఠమం ఫుసతి, పచ్ఛా నిరోధం నిబ్బానం సచ్ఛికరోతీ**"తి. అయం చతున్నం అరూపసమాపత్తీనం ఏకేకతో వుట్ఠాయ సఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా కాయసక్ఖిభావం పత్తానం చతున్నం, నిరోధా వుట్ఠాయ అగ్గమగ్గప్పత్తఅనాగామినో చ వసేన ఉభతోభాగవిముత్తో వియ పఞ్చవిధో నామ హోతీతి వుత్తం **అభిధమ్మటీకాయం** (పు॰ ప॰ మూలటీ॰ ౨౪) "కాయసక్ఖిమ్హిపి ఏసేవ నయో"తి. **ఏకచ్చే ఆసవా**తి హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝా ఆసవా.

దిట్ఠన్తం పత్తోతి దస్సనసఙ్ఖాతస్స సోతాపత్తిమగ్గఞాణస్స అనన్తరం పత్తోతి వుత్తం హోతి. "దిట్ఠత్తా పత్తో"తిపి పాఠో. ఏతేన చతుసచ్చదస్సనసఙ్ఖాతాయ దిట్ఠియా నిరోధస్స పత్తతం దీపేతి. తేనాహ "**దుక్ఖా సఙ్ఖారా**"తిఆది. తత్థ **పఞ్ఞాయా**తి మగ్గపఞ్ఞాయ. పఠమఫలట్ఠతో పట్ఠాయ యావ అగ్గమగ్గట్ఠా దిట్ఠిప్పత్తో. తేనాహ "**సోపి కాయసక్ఖీ వియ ఛబ్బిధో హోతీ**"తి. యథా పన పఞ్ఞావిముత్తో, ఏవం అయమ్పి సుక్ఖవిపస్సకో చతూహి అరూపజ్ఝానేహి వుట్ఠాయ దిట్ఠిప్పత్తభావప్పత్తా చత్తారో చాతి పఞ్చవిధో హోతీతి వేదితబ్బో. సద్ధావిముత్తేపి ఏసేవ నయో. **ఇదం దుక్ఖన్తి** ఏత్తకం దుక్ఖం, న ఇతో ఉద్ధం దుక్ఖన్తి.

యథాభూతం పజానాతీతి ఠపేత్వా తణ్హం ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకం దుక్ఖసచ్చన్తి యాథావతో పజానాతి. యస్మా పన తణ్హా దుక్ఖం జనేతి నిబ్బత్తేతి, తతో తం దుక్ఖం సముదేతి, తస్మా నం ''**అయం దుక్ఖసముదయో''తి యథాభూతం పజానాతి**. యస్మా పన ఇదం దుక్ఖఞ్చ సముదయో చ నిబ్బానం పత్వా నిరుజ్ఝతి, అప్పవత్తిం గచ్ఛతి, తస్మా న ''**అయం దుక్ఖనిరోధో''తి యథాభూతం పజానాతి**. అరియో పన అట్ఠఙ్గికో మగ్గో తం దుక్ఖనిరోధం గచ్ఛతి, తేన తం ''**అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా''తి యథాభూతం పజానాతి**. ఏత్తావతా నానాక్ఖణే సచ్చవవత్థానం దస్సితం. ఇదాని తం ఏకక్ఖణే దస్సేతుం ''**తథాగతప్పవేదితా**''తిఆది వుత్తం. **తథాగతప్పవేదితాతి** తథాగతేన బోధిమణ్డే పటివిద్ధా విదితా పాకటా కతా. **ధమ్మాతి** చతుసచ్చధమ్మా. **వోదిట్ఠా హోన్తీతి** సుదిట్ఠా. **వోచరితాతి** సుచరితా, పఞ్ఞాయ సుట్ఠు చరాపితాతి అత్థో. **అయన్తి** అయం ఏవరూపో పుగ్గలో దిట్ఠిప్పత్తోతి.

సద్ధాయ విముత్తోతి సద్దహనవసేన విముత్తో. ఏతేన సబ్బథా అవిముత్తస్సపి సద్ధామత్తేన విముత్తభావం దస్సేతి. **సద్ధావిముత్తోతి** వా సద్ధాయ అధిముత్తోతి అత్థో. కిం పన నేసం కిలేసప్పహానే నానత్తం అత్థీతి? నత్థి. అథ కస్మా సద్ధావిముత్తో దిట్ఠిప్పత్తం న పాపుణాతీతి? ఆగమనీయనానత్తేన. దిట్ఠిప్పత్తో హి ఆగమనమ్హి కిలేసే విక్ఖమ్భేన్తో అప్పదుక్ఖేన అకసిరేన అకిలమన్తోవ సక్కోతి విక్ఖమ్భితుం, సద్ధావిముత్తో పన దుక్ఖేన కసిరేన కిలమన్తో సక్కోతి విక్ఖమ్భితుం, తస్మా సద్ధావిముత్తో దిట్ఠిప్పత్తం న పాపుణాతి. తేనాహ ''**ఏతస్స హీ**''తిఆది. **సద్దహన్తస్సాతి** "ఏకంసతో అయం పటిపదా కిలేసక్ఖయం ఆవహతి సమ్మాసమ్బుద్ధేన భాసితత్తా"తి ఏవం సద్దహన్తస్స. యస్మా పనస్స అనిచ్చానుపస్సనాదీహి నిచ్చసఞ్ఞాపహానవసేన భావనాయ పుబ్బేనాపరం విసేసం పస్సతో తత్థ తత్థ పచ్చక్ఖతాపి అత్థి, తస్మా వుత్తం ''**సద్దహన్తస్స వియా**''తి. సేసపదద్వయం తస్సేవ వేవచనం. ఏత్థ చ **పుబ్బభాగమగ్గభావనాతి** వచనేన ఆగమనీయనానత్తేన దిట్ఠిప్పత్తసద్ధావిముత్తానం పఞ్ఞానానత్తం హోతీతి దస్సితం. **అభిధమ్మట్ఠకథాయమ్పి** (పు॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨౮) "నేసం కిలేసప్పహానే నానత్తం నత్థి, పఞ్ఞాయ నానత్తం అత్థియేవా"తి వత్వా "ఆగమనీయనానత్తేనేవ సద్ధావిముత్తో దిట్ఠిప్పత్తం న పాపుణాతీతి సన్నిట్ఠానం కత"న్తి వుత్తం.

ఆరమ్మణం యాథావతో ధారేతి అవధారేతీతి ధమ్మో, పఞ్ఞా. తం పఞ్ఞాసఙ్ఖాతం ధమ్మం అధిమత్తతాయ పుబ్బఙ్గమం హుత్వా పవత్తం అనుస్సరతీతి **ధమ్మానుసారీ**. తేనాహ ''**ధమ్మో**''తిఆది. **పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమన్తి** పఞ్ఞాపధానం. "సద్ధం అనుస్సరతి, సద్ధాపుబ్బఙ్గమం మగ్గం భావేతీ"తి ఇమమత్థం **ఏసేవ నయోతి** అతిదిసతి. పఞ్ఞం వాహేతీతి **పఞ్ఞావాహీ,** పఞ్ఞం సాతిసయం పవత్తేతీతి అత్థో. తేనాహ ''**పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమం అరియమగ్గం భావేతీ**''తి. పఞ్ఞా వా పుగ్గలం వాహేతి నిబ్బానాభిముఖం గమేతీతి **పఞ్ఞావాహీ. సద్ధావాహీతి** ఏత్థాపి ఇమినా నయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో.

ఉభతోభాగవిముత్తాదికథాతి ఉభతోభాగవిముత్తాదీసు ఆగమనతో పట్ఠాయ వత్తబ్బకథా. **తస్మాతి విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౭౭౩, ౮౮౯) వుత్తత్తా. తతో ఏవ **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౭౭౩) వుత్తనయేనేవ చేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

పుగ్గలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఉదకూపమాసుత్తవణ్ణనా

౧౩. పఞ్చమే **ఏకన్తకాళకేహీ**తి నత్థికవాదఅహేతుకవాదఅకిరియవాదసఙ్ఖాతేహి నియతమిచ్ఛాదిట్ఠిధమ్మేహి. తేనాహ "**నియతమిచ్ఛాదిట్ఠిం సన్ధాయ వుత్త**"న్తి. **ఏవం పుగ్గలో**తి ఇమినా కారణేన ఏకవారం నిముగ్గో నిముగ్గోయేవ సో హోతి. ఏతస్స హి పున భవతో వుట్ఠానం నామ నత్థీతి వదన్తి మక్ఖలిగోసాలాదయో వియ. హేట్ఠా హేట్ఠా నరకగ్గీనంయేవ ఆహారో. **సాధు సద్ధా కుసలేసూ**తి కుసలధమ్మేసు సద్ధా నామ సాహు లద్ధకాతి ఉమ్ముజ్జతి, సో తావత్తకేనేవ కుసలేన ఉమ్ముజ్జతి నామ. **సాధు హిరీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **చఙ్కవారే**తి రజకానం ఖారపరిస్సావనే, సురాపరిస్సావనే వా. **ఏవం పుగ్గలో**తి "ఏవం సాధు సద్ధా"తి ఇమేసం సద్ధాదీనం వసేన ఏకవారం ఉమ్ముజ్జిత్వా తేసం పరిహానియా పున నిముజ్జతియేవ దేవదత్తాదయో వియ. దేవదత్తో హి అట్ఠ సమాపత్తియో పఞ్చ చ అభిఞ్ఞాయో నిబ్బత్తేత్వాపి పున బుద్ధానం పటిపక్ఖతాయ తేహి గుణేహి పరిహీనో రుహిరుప్పాదకమ్మం సఙ్ఘభేదకమ్మఞ్చ కత్వా కాయస్స భేదా దుతియచిత్తవారేన చుతిచిత్తమనన్తరా నిరయే నిబ్బత్తో. కోకాలికో ద్వే అగ్గసావకే ఉపవదిత్వా పదుమనిరయే నిబ్బత్తో.

నేవ హాయతి నో వడ్ఢతీతి అప్పహోనకకాలేపి న హాయతి, పహోనకకాలేపి న వడ్ఢతి. ఉభయమ్పి పనేతం అగారికేనపి అనగారికేనపి దీపేతబ్బం. ఏకచ్చో హి అగారికో అప్పహోనకకాలే పక్ఖికభత్తం వస్సికం వా ఉపనిబన్ధాపేసి, సో పచ్ఛా పహోనకకాలేపి పక్ఖికభత్తాదిమత్తమేవ పవత్తేతి. అనగారికోపి ఆదిమ్హి అప్పహోనకకాలే ఉద్దేసం ధుతఙ్గం వా గణ్హాతి, మేధావీ బలవీరియసమ్పత్తియా పహోనకకాలే తతో ఉత్తరిం న కరోతి. **ఏవం పుగ్గలో**తి ఏవం ఇమాయ సద్ధాదీనం ఠితియా పుగ్గలో ఉమ్ముజ్జిత్వా ఠితో నామ హోతి. **ఉమ్ముజ్జిత్వా పతరతీ**తి సకదాగామిపుగ్గలో కిలేసతనుతాయ ఉట్ఠహిత్వా గన్తబ్బదిసాభిముఖో తరతి నామ.

పటిగాధప్పత్తో హోతీతి అనాగామిపుగ్గలం సన్ధాయ వదతి. ఇమే పన సత్త పుగ్గలా ఉదకోపమేన దీపితా. సత్త కిర జఙ్ఘవాణిజా అద్ధానమగ్గప్పటిపన్నా అన్తరామగ్గే ఏకం పుణ్ణనదిం పాపుణింసు. తేసు పఠమం ఓతిణ్ణో ఉదకభీరుకో పురిసో ఓతిణ్ణట్ఠానేయేవ నిముజ్జిత్వా పున సణ్ఠాతుం నాసక్ఖి, అవస్సంవ మచ్ఛకచ్ఛపభత్తం జాతో. దుతియో ఓతిణ్ణట్ఠానే నిముజ్జిత్వా సకిం ఉట్ఠహిత్వా పున నిముగ్గో ఉట్ఠాతుం నాసక్ఖి, అన్తోయేవ మచ్ఛకచ్ఛపభత్తం జాతో. తతియో నిముజ్జిత్వా ఉట్ఠితో మజ్ఝే నదియా ఠత్వా నేవ ఓరతో ఆగన్తుం, న పారం గన్తుం అసక్ఖి. చతుత్థో ఉట్ఠాయ ఠితో ఉత్తరణతిత్థం ఓలోకేసి. పఞ్చమో ఉత్తరణతిత్థం ఓలోకేత్వా పతరతి. ఛట్ఠో తం దిస్వా పారిమతీరం గన్త్వా కటిప్పమాణే ఉదకే ఠితో. సత్తమో పారిమతీరం గన్త్వా గన్ధచుణ్ణాదీహి న్హత్వా వరవత్థాదీని నివాసేత్వా సురభివిలేపనం విలిమ్పిత్వా నీలుప్పలమాలాదీని పిలన్ధిత్వా నానాలఙ్కారప్పటిమణ్డితో మహానగరం పవిసిత్వా పాసాదమారుహిత్వా ఉత్తమభోజనం భుఞ్జతి.

తత్థ జఙ్ఘవాణిజా వియ ఇమే సత్త పుగ్గలా, నదీ వియ వట్టం, పఠమస్స ఉదకభీరుకస్స పురిసస్స ఓతిణ్ణట్ఠానేయేవ నిముజ్జనం వియ మిచ్ఛాదిట్ఠికస్స వట్టే నిముజ్జనం, ఉమ్ముజ్జిత్వా నిముజ్జనపురిసో వియ సద్ధాదీనం ఉప్పత్తిమత్తకేన ఉమ్ముజ్జిత్వా తాసం హానియా నిముగ్గపుగ్గలో, మజ్ఝే నదియా ఠత్వా వియ సద్ధాదీనం ఠితియా ఠితపుగ్గలో, ఉత్తరణతిత్థం ఓలోకేన్తో వియ సోతాపన్నో, పతరన్తపురిసో వియ కిలేసకామావట్టతాయ పతరన్తో సకదాగామీ, తరిత్వా కటిమత్తే ఉదకే ఠితపురిసో వియ అనావట్టధమ్మత్తా అనాగామీ, న్హత్వా పారిమతీరం ఉత్తరిత్వా థలే ఠితపురిసో వియ చత్తారో ఓఘే అతిక్కమిత్వా నిబ్బానథలే ఠితో ఖీణాసవబ్రాహ్మణో, థలే ఠితపురిసస్స నగరం పవిసిత్వా పాసాదం ఆరుయ్హ ఉత్తమభోజనభుఞ్జనం వియ ఖీణాసవస్స నిబ్బానారమ్మణసమాపత్తిం అప్పేత్వా వీతినామనం వేదితబ్బం.

ఉదకూపమాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౯. అనిచ్చానుపస్సీసుత్తాదివణ్ణనా

౧౬-౧౯. ఛట్ఠే "**ఇధ సమసీసీ కథితో**"తి వత్వా ఏవం సమసీసితం విభజిత్వా ఇధాధిప్పేతం దస్సేతుం "**సో చతుబ్బిధో హోతీ**"తిఆదిమాహ. రోగవసేన సమసీసీ **రోగసమసీసీ**. ఏస నయో సేసేసుపి. **ఏకప్పహారేనేవా**తి ఏకవేలాయమేవ. యో చక్ఖురోగాదీసు అఞ్ఞతరస్మిం సతి "ఇతో అనుట్ఠితో అరహత్తం పాపుణిస్సామీ"తి విపస్సనం పట్ఠపేసి, అథస్స అరహత్తఞ్చ రోగతో వుట్ఠానఞ్చ ఏకకాలమేవ హోతి , అయం **రోగసమసీసీ** నామ. **ఇరియాపథస్స పరియోసానన్తి** ఇరియాపథన్తరసమాయోగో. యో ఠానాదీసు ఇరియాపథేసు అఞ్ఞతరం అధిట్ఠాయ "అవికోపేత్వావ అరహత్తం పాపుణిస్సామీ"తి విపస్సనం పట్ఠపేసి. అథస్స అరహత్తప్పత్తి చ ఇరియాపథవికోపనఞ్చ ఏకప్పహారేనేవ హోతి, అయం **ఇరియాపథసమసీసీ** నామ. **జీవితసమసీసీ నామా**తి ఏత్థ "పలిబోధసీసం మానో, పరామాససీసం దిట్ఠి, విక్ఖేపసీసం ఉద్ధచ్చం, కిలేససీసం అవిజ్జా, అధిమోక్ఖసీసం సద్ధా, పగ్గహసీసం వీరియం, ఉపట్ఠానసీసం సతి, అవిక్ఖేపసీసం సమాధి, దస్సనసీసం పఞ్ఞా, పవత్తసీసం జీవితిన్ద్రియం, చుతిసీసం విమోక్ఖో, సఙ్ఖారసీసం నిరోధో"తి **పటిసమ్భిదాయం** (పటి॰ మ॰ ౩.౩౩) వుత్తేసు సత్తరససు సీసేసు పవత్తసీసం కిలేససీసన్తి ద్వే సీసాని ఇధాధిప్పేతాని – "అపుబ్బం అచరిమం ఆసవపరియాదానఞ్చ హోతి జీవితపరియాదానఞ్చా"తి వచనతో. తేసు కిలేససీసం అరహత్తమగ్గో పరియాదియతి, పవత్తసీసం జీవితిన్ద్రియం చుతిచిత్తం పరియాదియతి. తత్థ అవిజ్జాపరియాదాయకం చిత్తం జీవితిన్ద్రియం పరియాదాతుం న సక్కోతి, జీవితిన్ద్రియపరియాదాయకం అవిజ్జం పరియాదాతుం న సక్కోతి . అఞ్ఞం అవిజ్జాపరియాదాయకం చిత్తం, అఞ్ఞం జీవితన్ద్రియపరియాదాయకం. యస్స చేతం సీసద్వయం సమం పరియాదానం గచ్ఛతి, సో **జీవితసమసీసీ** నామ.

కథం పనిదం సమం హోతీతి? వారసమతాయ. యస్మిఞ్హి వారే మగ్గవుట్ఠానం హోతి, సోతాపత్తిమగ్గే పఞ్చ పచ్చవేక్ఖణాని, సకదాగామిమగ్గే పఞ్చ, అనాగామిమగ్గే పఞ్చ, అరహత్తమగ్గే చత్తారీతి ఏకూనవీసతిమే పచ్చవేక్ఖణఞాణే పతిట్ఠాయ భవఙ్గం ఓతరిత్వా పరినిబ్బాయతో ఇమాయ వారసమతాయ ఇదం ఉభయసీసపరియాదానమ్పి సమం హోతీతి ఇమాయ వారసమతాయ. వారసమవుత్తిదాయకేన హి మగ్గచిత్తేన అత్తనో అనన్తరం వియ నిప్ఫాదేతబ్బా పచ్చవేక్ఖణవారా చ కిలేసపరియాదానస్సేవ వారాతి వత్తబ్బతం అరహతి. "విముత్తస్మిం విముత్తమితి ఞాణం హోతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౭౮; సం॰ ని॰ ౩.౧౨, ౧౪) వచనతో పచ్చవేక్ఖణపరిసమాపనేన కిలేసపరియాదానం సమ్పాపితం నామ హోతీతి ఇమాయ వారవుత్తియా సమతాయ కిలేసపరియాదానజీవితపరియాదానానం సమతా వేదితబ్బా. తేనేవాహ "**యస్మా పనస్స...పే॰... తస్మా ఏవం వుత్త**"న్తి.

ఆయునో వేమజ్ఝం అనతిక్కమిత్వా అన్తరావ కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయతీతి **అన్తరాపరినిబ్బాయీ**. తేనాహ "**యో పఞ్చసు సుద్ధావాసేసూ**"తిఆది . **వేమజ్ఝేతి** అవిహాదీసు యత్థ ఉప్పన్నో, తత్థ ఆయునో వేమజ్ఝే. ఆయువేమజ్ఝం ఉపహచ్చ అతిక్కమిత్వా తత్థ పరినిబ్బాయతీతి **ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ**. తేనాహ "**యో తత్థేవా**"తిఆది. అసఙ్ఖారేన అప్పయోగేన అనుస్సాహేన అకిలమన్తో తిక్ఖిన్ద్రియతాయ సుఖేనేవ పరినిబ్బాయతీతి **అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ**. తేనాహ "**యో తేసంయేవా**"తిఆది. **తేసంయేవ పుగ్గలానన్తి** నిద్ధారణే సామివచనం. **అప్పయోగేనా**తి అధిమత్తప్పయోగేన వినా అప్పకసిరేన. ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన కిలమన్తో దుక్ఖేన పరినిబ్బాయతీతి **ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ**. ఉద్ధంవాహిభావేన ఉద్ధమస్స తణ్హాసోతం వట్టసోతఞ్చాతి, ఉద్ధం వా గన్త్వా పటిలభితబ్బతో ఉద్ధమస్స మగ్గసోతన్తి **ఉద్ధంసోతో**. పటిసన్ధివసేన అకనిట్ఠం గచ్ఛతీతి **అకనిట్ఠగామీ**.

ఏత్థ పన చతుక్కం వేదితబ్బం. యో హి అవిహాతో పట్ఠాయ చత్తారో దేవలోకే సోధేత్వా అకనిట్ఠం గన్త్వా పరినిబ్బాయతి, **అయం ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ నామ**. అయఞ్హి అవిహేసు కప్పసహస్సం వసన్తో అరహత్తం పత్తుం అసక్కుణిత్వా అతప్పం గచ్ఛతి, తత్రాపి ద్వే కప్పసహస్సాని వసన్తో అరహత్తం పత్తుం అసక్కుణిత్వా సుదస్సం గచ్ఛతి, తత్రాపి చత్తారి కప్పసహస్సాని వసన్తో అరహత్తం పత్తుం అసక్కుణిత్వా సుదస్సిం గచ్ఛతి, తత్రాపి అట్ఠ కప్పసహస్సాని వసన్తో అరహత్తం పత్తుం అసక్కుణిత్వా అకనిట్ఠం గచ్ఛతి, తత్థ వసన్తో అగ్గమగ్గం అధిగచ్ఛతి. తత్థ యో అవిహాతో పట్ఠాయ దుతియం వా చతుత్థం వా దేవలోకం గన్త్వా పరినిబ్బాయతి, అయం **ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీ** నామ. యో కామభవతో చవిత్వా అకనిట్ఠేసు పరినిబ్బాయతి, అయం **న ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ** నామ. యో హేట్ఠా చతూసు దేవలోకేసు తత్థ తత్థేవ నిబ్బత్తిత్వా పరినిబ్బాయతి, అయం **న ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీ**తి.

ఏతే పన అవిహేసు ఉప్పన్నసమనన్తరఆయువేమజ్ఝం అప్పత్వావ పరినిబ్బాయనవసేన తయో అన్తరాపరినిబ్బాయినో, ఏకో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ, ఏకో ఉద్ధంసోతోతి పఞ్చవిధో, అసఙ్ఖారససఙ్ఖారపరినిబ్బాయివిభాగేన దస హోన్తి, తథా అతప్పసుదస్ససుదస్సీసూతి చత్తారో దసకాతి చత్తారీసం. అకనిట్ఠే పన ఉద్ధంసోతో నత్థి, తయో అన్తరాపరినిబ్బాయినో, ఏకో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీతి చత్తారో, అసఙ్ఖారససఙ్ఖారపరినిబ్బాయివిభాగేన అట్ఠాతి అట్ఠచత్తారీసం అనాగామినో. సత్తమాదీసు నత్థి వత్తబ్బం.

అనిచ్చానుపస్సీసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. నిద్దసవత్థుసుత్తవణ్ణనా

౨౦. దసమే **నిద్దసవత్థూనీ**తి ఆదిసద్దలోపేనాయం నిద్దేసోతి ఆహ ''**నిద్దసాదివత్థూనీ**''తి. నత్థి ఇదాని ఇమస్స దసాతి **నిద్దసో. పఞ్హో**తి ఞాతుం ఇచ్ఛితో అత్థో. **పున దసవస్సో న హోతీ**తి తేసం మతిమత్తమేతన్తి దస్సేతుం ''**సో కిరా**''తి కిరసద్దగ్గహణం. **నిద్దసో**తి చేతం వచనమత్తం. తస్స నిబ్బీసాదిభావస్స వియ నిన్నవాదిభావస్స చ ఇచ్ఛితత్తాతి దస్సేతుం ''**న కేవలఞ్చా**''తిఆది వుత్తం. **గామే విచరన్తో**తి గామే పిణ్డాయ చరన్తో. న ఇదం తిత్థియానం అధివచనం తేసు తన్నిమిత్తస్స అభావా, సాసనేపి సేఖస్సపి న ఇదం అధివచనం, కిమఙ్గం పన పుథుజ్జనస్స. యస్స పనేతం అధివచనం యేన చ కారణేన, తం దస్సేతుం ''**ఖీణాసవస్సేత**''న్తిఆది వుత్తం. అప్పటిసన్ధికభావో హిస్స పచ్చక్ఖతో కారణం. పరమ్పరాయ ఇతరాని యాని పాళియం ఆగతాని.

సిక్ఖాయ సమ్మదేవ ఆదానం **సిక్ఖాసమాదానం**. తం పనస్సా పారిపూరియా వేదితబ్బన్తి ఆహ ''**సిక్ఖాత్తయపూరణే**''తి. సిక్ఖాయ వా సమ్మదేవ ఆదితో పట్ఠాయ రక్ఖణం **సిక్ఖాసమాదానం**. తఞ్చ అత్థతో పూరణేన పరిచ్ఛిన్నం అరక్ఖణే సబ్బేన సబ్బం అభావతో, రక్ఖణే చ పరిపూరణతో. **బలవచ్ఛన్దో**తి దళ్హచ్ఛన్దో. **ఆయతి**న్తి అనన్తరానాగతదివసాదికాలో అధిప్పేతో, న అనాగతభవోతి ఆహ ''**అనాగతే పునదివసాదీసుపీ**''తి. సిక్ఖం పరిపూరేన్తస్స తత్థ నిబద్ధభత్తితా **అవిగతపేమతా**. తేభూమకధమ్మానం అనిచ్చాదివసేన సమ్మదేవ నిజ్ఝానం **ధమ్మనిసామనా**తి ఆహ ''**విపస్సనాయేతం అధివచన**''న్తి. **తణ్హావినయే**తి భఙ్గానుపస్సనాఞాణానుభావసిద్ధే తణ్హావిక్ఖమ్భనే. **ఏకీభావే**తి గణసఙ్గణికాకిలేససఙ్గణికావిగమసిద్ధే వివేకవాసే. **వీరియారమ్భే**తి సమ్మప్పధానస్స పగ్గణ్హనే . తం పన సబ్బసో వీరియస్స పరిబ్రూహనం హోతీతి ఆహ ''**కాయికచేతసికస్స**

వీరియస్స పూరణే’’తి. **సతియఞ్చేవ నిపకభావే చా**తి సతోకారితాయ చేవ సమ్పజానకారితాయ చ. సతిసమ్పజఞ్ఞబలేనేవ హి వీరియారమ్భో ఇజ్ఝతి. **దిట్ఠిపటివేధే**తి మగ్గసమ్మాదిట్ఠియా పటివిజ్ఝనే. తేనాహ ‘‘**మగ్గదస్సనే**’’తి.

నిద్దసవత్థుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అనుసయవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. వజ్జిసత్తకవగ్గో

౧. సారన్దదసుత్తవణ్ణనా

౨౧. తతియస్స పఠమే దేవాయతనభావేన చిత్తత్తా లోకస్స చిత్తీకారట్ఠానతాయ చ **చేతియం** అహోసి. **యావకీవన్తి** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧౩౪) ఏకమేవేతం పదం అనియమతో పరిమాణవాచీ. కాలో చేత్థ అధిప్పేతోతి ఆహ ‘‘**యత్తకం కాల**’’న్తి. **అభిణ్హం సన్నిపాతాతి** నిచ్చసన్నిపాతా. తం పన నిచ్చసన్నిపాతతం దస్సేతుం ‘‘**దివసస్సా**’’తిఆది వుత్తం. **సన్నిపాతబహులాతి** పచురసన్నిపాతా. **వోసానన్తి** సఙ్కోచం. ‘‘**వుద్ధియేవా**’’తిఆదినా వుత్తమత్థం బ్యతిరేకముఖేన దస్సేతుం ‘‘**అభిణ్హం అసన్నిపతన్తా హి**’’తిఆది వుత్తం. **ఆకులాతి** ఖుభితా న పసన్నా. **భిజ్జిత్వాతి** వగ్గబన్ధతో విభజ్జ విసుం విసుం హుత్వా.

సన్నిపాతభేరియాతి సన్నిపాతారోచనభేరియా. **అద్ధభుత్తా వాతి** సామిభుత్తా వా. **ఓసీదమానేతి** హాయమానే.

సుఙ్కన్తి భణ్డం గహేత్వా గచ్ఛన్తేహి పబ్బతఖణ్డనాదితిత్థగామద్వారాదీసు రాజపురిసానం దాతబ్బభాగం. **బలిన్తి** నిప్ఫన్నసస్సాదితో ఛభాగం సత్తభాగన్తిఆదినా లద్ధబ్బకరం. **దణ్డన్తి** దసవీసతికహాపణాదికం అపరాధానురూపం గహేతబ్బధనదణ్డం. **వజ్జిధమ్మన్తి** వజ్జిరాజధమ్మం. ఇదాని అపఞ్ఞత్తపఞ్ఞాపనాదీసు తప్పటిక్ఖేపే చ ఆదీనవానిసంసే చ విత్థారతో దస్సేతుం ‘‘**తేస**’’న్తిఆది వుత్తం. **పారిచరియక్ఖమాతి** ఉపట్ఠానక్ఖమా. **పోరాణం వజ్జిధమ్మన్తి** ఏత్థ పుబ్బే కిర వజ్జిరాజానో ‘‘అయం చోరో’’తి ఆనేత్వా దస్సితే ‘‘గణ్హథ నం చోర’’న్తి అవత్వా వినిచ్ఛయమహామత్తానం దేన్తి. తే వినిచ్ఛినిత్వా సచే అచోరో హోతి, విస్సజ్జేన్తి. సచే చోరో, అత్తనా కిఞ్చి అకత్వా వోహారికానం దేన్తి, తేపి వినిచ్ఛినిత్వా అచోరో చే, విస్సజ్జేన్తి. చోరో చే, సుత్తధరానం దేన్తి. తేపి వినిచ్ఛినిత్వా అచోరో చే, విస్సజ్జేన్తి. చోరో చే, అట్ఠకులికానం దేన్తి, తేపి తథేవ కత్వా సేనాపతిస్స, సేనాపతి ఉపరాజస్స, ఉపరాజా రఞ్ఞో. రాజా వినిచ్ఛినిత్వా సచే అచోరో హోతి, విస్సజ్జేతి. సచే పన చోరో హోతి, పవేణిపణ్ణకం వాచాపేతి. తత్థ ‘‘యేన ఇదం నామ కతం, తస్స అయం నామదణ్డో’’తి లిఖితం. రాజా తస్స కిరియం తేన సమానేత్వా తదనుచ్ఛవికం దణ్డం కరోతి. ఇతి ఏతం పోరాణం వజ్జిధమ్మం సమాదాయ వత్తన్తానం మనుస్సా న ఉజ్ఝాయన్తి. పరమ్పరాగతేసు అట్ఠకులేసు జాతా అగతిగమనవిరతా అట్ఠమహల్లకపురిసా **అట్ఠకులికా**.

సక్కారన్తి ఉపకారం. **గరుభావం పచ్చుపట్ఠపేత్వాతి** ‘‘ఇమే అమ్హాకం గరునో’’తి తత్థ గరుభావం పటి పటి ఉపట్ఠపేత్వా. **మానేస్సన్తీతి** సమ్మానేస్సన్తి. తం పన సమ్మాననం తేసు నేసం అత్తమనతాపుబ్బకన్తి ఆహ ‘‘**మనేన పియాయిస్సన్తీ**’’తి. **నిపచ్చకారం** పణిపాతం. **దస్సేన్తీతి** గరుచిత్తభారం దస్సేన్తి. **సన్ధానేతున్తి** సమ్బన్ధం అవిచ్ఛిన్నం కత్వా ఘటేతుం.

పసయ్హకారస్సాతి బలక్కారస్స. కామం వుద్ధియా పూజనీయతాయ ‘‘వుద్ధిహానియో’’తి వుత్తం, అత్థో పన వుత్తానుక్కమేనేవ యోజేతబ్బో. పాళియం వా యస్మా ‘‘వుద్ధియేవ పాటికఙ్ఖా, నో పరిహానీ’’తి వుత్తం, తస్మా తదనుక్కమేన ‘‘**వుద్ధిహానియో**’’తి వుత్తం.

విపచ్చితుం అలద్ధోకాసే పాపకమ్మే, తస్స కమ్మస్స విపాకే వా అనవసరోవ దేవసోపసగ్గో. తస్మిం పన లద్ధోకాసే సియా దేవతోపసగ్గస్స అవసరోతి ఆహ ‘‘**అనుప్పన్నం...పే॰... వడ్ఢేన్తీ**’’తి. ఏతేనేవ **అనుప్పన్నం సుఖన్తి** ఏత్థాపి అత్థో వేదితబ్బో. బలకాయస్స దిగుణతిగుణతాదస్సనం పటిభయభావదస్సనన్తి ఏవమాదినా దేవతానం **సఙ్గామసీసే సహాయతా** వేదితబ్బా.

అనిచ్ఛితన్తి అనిట్ఠం. **ఆవరణతోతి** నిసేధనతో. ధమ్మతో అనపేతా ధమ్మియాతి ఇధ ''**ధమ్మికా**''తి వుత్తా. మిగసూకరాదిఘాతాయ సునఖాదీనం కడ్ఢిత్వా వనచరణం వాజో, తత్థ నియుత్తా, తే వా వాజేన్తీతి **వాజికా,** మిగవధచారినో.

సారన్దదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. వస్సకారసుత్తవణ్ణనా

౨౨. దుతియే **అభియాతుకామోతి** ఏత్థ **అభి**-సద్దో అభిభవనత్థో "అనభివిదితు"న్తిఆదీసు వియాతి ఆహ ''**అభిభవనత్థాయ యాతుకామో**''తి. **వజ్జిరాజానోతి** "వజ్జేతబ్బా ఇమే"తి ఆదితో పవత్తం వచనం ఉపాదాయ వజ్జీతి లద్ధనామా రాజానో, వజ్జిరట్ఠస్స వా రాజానో వజ్జిరాజానో. రట్ఠస్స పన వజ్జిసమఞ్ఞా తన్నివాసిరాజకుమారవసేన వేదితబ్బా. **రాజిద్ధియాతి** రాజభావానుగతేన పభావేన. సో పన పభావో నేసం గణరాజానం మిథో సామగ్గియా లోకే పాకటో. చిరట్ఠాయీ చ అహోసీతి ''**సమగ్గభావం కథేతీ**''తి వుత్తం. అను అను తంసమఙ్గినో భావేతి వడ్ఢేతీతి అనుభావో, అనుభావో ఏవ **ఆనుభావో,** పతాపో. సో పన నేసం పతాపో హత్థిఅస్సాదివాహనసమ్పత్తియా తత్థ చ సుభిక్ఖితభావేన లోకే పాకటో జాతోతి ''**ఏతేన...పే.... కథేతీ**''తి వుత్తం. **తాళచ్ఛిగ్గళేనాతి** కుఞ్చికాఛిద్దేన. **అసనన్తి** సరం. **అతిపాతయిస్సన్తీతి** అతిక్కామేన్తి. **పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖన్తి** పోఙ్ఖస్స అనుపోఙ్ఖం, పురిమసరస్స పోఙ్ఖపదానుగతపోఙ్ఖం ఇతరం సరం కత్వాతి అత్థో. **అవిరాధితన్తి** అవిరజ్ఝితం. **ఉచ్ఛిన్దిస్సామీతి** ఉమ్మూలనవసేన కులసన్తతిం ఛిన్దిస్సామి. అయనం వడ్ఢనం అయో, తప్పటిపక్ఖేన **అనయోతి** ఆహ ''**అవడ్ఢి**''న్తి. ఞాతీనం బ్యసనం వినాసో **ఞాతిబ్యసనం.**

గఙ్గాయాతి గఙ్గాసమీపే. **పట్టనగామన్తి** సకటపట్టనగామం. **తత్రాతి** తస్మిం పట్టనే. **బలవాఘాతజాతోతి** ఉప్పన్నబలవకోధో. **మేతి** మయ్హం. **గతేనాతి** గమనేన. **సీతం వా ఉణ్హం వా నత్థి** తాయ వేలాయ. **అభిముఖం యుద్ధేనాతి** అభిముఖం ఉజుకమేవ సఙ్గామకరణేన. **ఉపలాపనం** సామం దానఞ్చాతి దస్సేతుం ''**అల**''న్తిఆది వుత్తం. భేదోపి ఇధ ఉపాయో ఏవాతి వుత్తం ''**అఞ్ఞత్ర మిథుభేదా**''తి. యుద్ధస్స పన అనుపాయతా పగేవ పకాసితా. **ఇదన్తి** "అఞ్ఞత్ర ఉపలాపనాయ అఞ్ఞత్ర మిథుభేదా"తి ఇదం వచనం. **కథాయ నయం లభిత్వాతి** "యావకీవఞ్చ ...పే.... పరిహానీ"తి ఇమాయ భగవతో కథాయ ఉపాయం లభిత్వా. **అనుకమ్పాయాతి** వజ్జిరాజేసు అనుగ్గహేన.

రాజాపి తమేవ పేసేత్వా సబ్బే...పే.... పాపేసీతి రాజా తం అత్తనో సన్తికం ఆగతం "కిం, ఆచరియ, భగవా అవచా"తి పుచ్ఛి. సో "యథా భో సమణస్స గోతమస్స వచనం న సక్కా వజ్జీ కేనచి గహేతుం, అపిచ ఉపలాపనాయ వా మిథుభేదేన వా సక్కా"తి ఆహ. తతో నం రాజా "ఉపలాపనాయ అమ్హాకం హత్థిఅస్సాదయో నస్సిస్సన్తి, భేదేనేవ తే గహేస్సామి, కిం కరోమా"తి పుచ్ఛి. తేన హి, మహారాజ, తుమ్హే వజ్జీ ఆరబ్భ పరిసతి కథం సముట్ఠాపేథ, తతో అహం "కిం తే, మహారాజ, తేహి, అత్తనో సన్తకేన కసివణిజ్జాదీని కత్వా జీవన్తు ఏతే రాజానో"తి వత్వా పక్కమిస్సామి. తతో తుమ్హే "కిం ను, భో, ఏస బ్రాహ్మణో వజ్జీ ఆరబ్భ పవత్తం కథం పటిబాహతీ"తి వదేయ్యాథ. దివసభాగే చాహం తేసం పణ్ణాకారం పేసేస్సామి, తమ్పి గాహాపేత్వా తుమ్హేపి మమ దోసం ఆరోపేత్వా బన్ధనతాళనాదీని అకత్వావ కేవలం ఖురముణ్డం మం కత్వా నగరా నీహరాపేథ, అథాహం "మయా తే నగరే పాకారో పరిఖా చ కారితా, అహం థిరదుబ్బలట్ఠానఞ్చ ఉత్తానగమ్భీరట్ఠానఞ్చ జానామి, న చిరస్సం దాని తం ఉజుం కరిస్సామీ"తి వక్ఖామి. తం సుత్వా తుమ్హే "గచ్ఛతూ"తి వదేయ్యాథాతి. రాజా సబ్బం అకాసి.

లిచ్ఛవీ తస్స నిక్ఖమనం సుత్వా "సఠో బ్రాహ్మణో, మా తస్స గఙ్గం ఉత్తారేతుం అదత్థా"తి ఆహంసు. తత్ర ఏకచ్చేహి "అమ్హే ఆరబ్భ కథితత్తా కిర సో ఏవం కరోతీ"తి వుత్తే "తేన హి భణే ఏతూ"తి వదింసు. సో గన్త్వా లిచ్ఛవీ దిస్వా "కిమాగతత్థా"తి పుచ్ఛితో తం పవత్తిం ఆరోచేసి. లిచ్ఛవినో "అప్పమత్తకేన నామ ఏవం గరుం దణ్డం కాతుం న యుత్త"న్తి వత్వా "కిం తే తత్ర ఠానన్తర"న్తి పుచ్ఛింసు. వినిచ్ఛయమహామచ్చోహమస్మీతి. తదేవ తే ఠానన్తరం హోతూతి. సో సుట్ఠుతరం వినిచ్ఛయం కరోతి. రాజకుమారా తస్స సన్తికే సిప్పం ఉగ్గణ్హన్తి. సో పతిట్ఠితగుణో హుత్వా ఏకదివసం ఏకం లిచ్ఛవిం గహేత్వా ఏకమన్తం గన్త్వా "దారకా కసన్తీ"తి పుచ్ఛి. ఆమ, కసన్తి. ద్వే గోణే యోజేత్వాతి. ఆమ, ద్వే గోణే యోజేత్వాతి. ఏత్తకం వత్వా నివత్తో. తతో తమఞ్ఞో "కిం ఆచరియో ఆహా"తి పుచ్ఛిత్వా తేన వుత్తం – అసద్దహన్తో "న మేసో యథాభూతం కథేతీ"తి తేన సద్ధిం భిజ్జి.

బ్రాహ్మణో అపరమ్పి ఏకదివసం ఏకం లిచ్ఛవిం ఏకమన్తం నేత్వా "కేన బ్యఞ్జనేన భుత్తోసీ"తి పుచ్ఛిత్వా నివత్తో. తమ్పి అఞ్ఞో పుచ్ఛిత్వా అసద్దహన్తో తథేవ భిజ్జి. బ్రాహ్మణో అపరమ్పి దివసం ఏకం లిచ్ఛవిం ఏకమన్తం నేత్వా "అతిదుగ్గతోసి కిరా"తి పుచ్ఛి. కో ఏవమాహాతి . అసుకో నామ లిచ్ఛవీతి. అపరమ్పి ఏకమన్తం నేత్వా "త్వం కిర భీరుజాతికో"తి పుచ్ఛి. కో ఏవమాహాతి? అసుకో నామ లిచ్ఛవీతి. ఏవం అఞ్ఞేన అకథితమేవ అఞ్ఞస్స కథేన్తో తీహి సంవచ్ఛరేహి తే రాజానో అఞ్ఞమఞ్ఞం భిన్దిత్వా యథా ద్వే ఏకమగ్గేన న గచ్ఛన్తి, తథా కత్వా సన్నిపాతభేరిం చరాపేసి. లిచ్ఛవినో "ఇస్సరా సన్నిపతన్తు, సూరా సన్నిపతన్తూ"తి వత్వా న సన్నిపతింసు. బ్రాహ్మణో "అయం దాని కాలో, సీఘం ఆగచ్ఛతూ"తి రఞ్ఞో సాసనం పేసేతి. రాజా సుత్వావ బలభేరిం చరాపేత్వా నిక్ఖమి. వేసాలికా సుత్వా "రఞ్ఞో గఙ్గం ఉత్తరితుం న దస్సామా"తి భేరిం చరాపేసుం. తే సుత్వా "గచ్ఛన్తు సూరరాజానో"తిఆదీని వత్వా న సన్నిపతింసు. "నగరప్పవేసనం న దస్సామ, ద్వారాని పిదహిస్సామా"తి భేరిం చరాపేసుం. ఏకోపి న సన్నిపతి. యథావివటేహి ద్వారేహి పవిసిత్వా సబ్బే అనయబ్యసనం పాపేత్వా గతో. తం సన్ధాయేతం వుత్తం – "రాజాపి తమేవ పేసేత్వా సబ్బేపి భిన్దిత్వా గన్త్వా అనయబ్యసనం పాపేసీ"తి.

వస్సకారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పఠమసత్తకసుత్తవణ్ణనా

౨౩. తతియే అపరిహానాయ హితాతి **అపరిహానియా** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧౩౬), న పరిహాయన్తి ఏతేహీతి వా **అపరిహానియా**. ఏవం సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేన్తో "**ఇధాపి చా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **తతో**తిఆది దిసాసు ఆగతసాసనే వుత్తవచనం వుత్తకథనం. **విహారసీమా ఆకులా** యస్మా , తస్మా **ఉపోసథపవారణా ఠితా. ఓలీయమానకో**తి పాళితో అత్థతో చ వినస్సమానకో. **ఉక్ఖిపాపేన్తా**తి పగుణభావకరణేన అత్థసంవణ్ణనావసేన చ పగ్గణ్హన్తా.

సావత్థియం భిక్ఖూ వియ (పారా॰ ౫౬౫) పాచిత్తియం దేసాపేతబ్బోతి పఞ్ఞాపేన్తా. **వజ్జిపుత్తకా వియ** (చూళవ॰ ४४६) దసవత్థుదీపనేన. **తథా అకరోన్తా**తి నవం కతికవత్తం వా సిక్ఖాపదం వా అమద్దన్తా ధమ్మవినయతో సాసనం దీపేన్తా ఖుద్దకమ్పి చ సిక్ఖాపదం అసమూహనన్తా. **ఆయస్మా మహాకస్సపో వియ చా**తి "సుణాతు మే, ఆవుసో, సఙ్ఘో, సన్తామ్హాకం సిక్ఖాపదాని గిహిగతాని. గిహినోపి జానన్తి 'ఇదం వో సమణానం సక్యపుత్తికానం కప్పతి, ఇదం వో న కప్పతీ'తి. సచేపి హి మయం ఖుద్దానుఖుద్దకాని సిక్ఖాపదాని సమూహనిస్సామ, భవిస్సన్తి వత్తారో 'ధూమకాలికం సమణేన గోతమేన సావకానం సిక్ఖాపదం పఞ్ఞత్తం, యావిమేసం సత్థా అట్ఠాసి, తావిమే సిక్ఖాపదేసు సిక్ఖింసు. యతో ఇమేసం సత్థా పరినిబ్బుతో, న దానిమే

సిక్ఖాపదేసు సిక్ఖన్తీ’తి. యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, సఙ్ఘో అపఞ్ఞత్తం న పఞ్ఞపేయ్య, పఞ్ఞత్తం న సముచ్ఛిన్దేయ్య, యథాపఞ్ఞత్తేసు సిక్ఖాపదేసు సమాదాయ వత్తేయ్యా”తి ఇమం (చూళవ. ౪౪౨) తన్తిం ఠపేన్తో ఆయస్మా మహాకస్సపో వియ చ.

థిరభావప్పత్తాతి సాసనే థిరభావం అనివత్తితభావం ఉపగతా. **థేరకారకేహీతి** థేరభావసాధకేహి సీలాదిగుణేహి అసేక్ఖధమ్మేహి. **బహూ రత్తియోతి** పబ్బజితా హుత్వా బహూ రత్తియో జానన్తి. సీలాదిగుణేసు పతిట్ఠాపనమేవ సాసనే **పరిణాయకతాతి** ఆహ **“తీసు సిక్ఖాసు పవత్తేన్తీ”**తి. **ఓవాదం న దేన్తి** అభాజనభావతో. **పవేణికథన్తి** ఆచరియపరమ్పరాభతం సమ్మాపటిపత్తిదీపనం ధమ్మకథం. **సారభూతం ధమ్మపరియాయన్తి** సమథవిపస్సనామగ్గఫలసమ్పాపనేన సాసనే సారభూతం బోజ్ఝఙ్గకోసల్లఅనుత్తరసీతిభావ- (అ. ని. ౬.౮౫) అధిచిత్తసుత్తాదిధమ్మతన్తిం. **ఆదికం ఓవాదన్తి ఆది**-సద్దేన “ఏవం తే ఆలోకేతబ్బం, ఏవం తే విలోకేతబ్బం, ఏవం తే సమిఞ్జితబ్బం, ఏవం తే పసారేతబ్బం, ఏవం తే సఙ్ఘాటిపత్తచీవరం ధారేతబ్బ”న్తి ఓవాదం సఙ్గణ్హాతి.

పునబ్భవదానం **పునబ్భవో** ఉత్తరపదలోపేన. **ఇతరేతి** యే న పచ్చయవసికా న ఆమిసచక్ఖుకా, తే **న గచ్ఛన్తి** తణ్హాయ వసం.

ఆరఞ్ఞకేసూతి అరఞ్ఞభాగేసు అరఞ్ఞపరియాపన్నేసు. నను యత్థ కత్థచిపి తణ్హా సావజ్జా ఏవాతి చోదనం సన్ధాయాహ **“గామన్తసేనాసనేసు హీ”**తిఆది. తేన “అనుత్తరేసు విమోక్ఖేసు పిహం ఉపట్ఠాపయతో”తి ఏత్థ వుత్తపిహాదయో వియ ఆరఞ్ఞకసేనాసనేసు సాలయతా సేవితబ్బపక్ఖికా ఏవాతి దస్సేతి.

అత్తనావాతి సయమేవ. తేన పరేహి అనుస్సాహితానం సరసేనేవ అనాగతానం పేసలానం భిక్ఖూనం ఆగమనం, ఆగతానఞ్చ ఫాసువిహారం పచ్చాసీసన్తీతి దస్సేతి. **ఇమినావ నీహారేనాతి** ఇమాయ పటిపత్తియా. **అగ్గహితధమ్మగ్గహణన్తి** అగ్గహితస్స పరియత్తిధమ్మస్స ఉగ్గహణం. **గహితసజ్ఝాయకరణన్తి** ఉగ్గహితస్స సుట్ఠు అత్థచిన్తనం. చిన్తరత్థో హి అయం సజ్ఝాయసద్దో. **ఏన్తీతి** ఉపగచ్ఛన్తి. నిసీదన్తి ఆసనపఞ్ఞాపనాదినా.

పఠమసత్తకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౬. దుతియసత్తకసుత్తాదివణ్ణనా

౨౪-౨౬. చతుత్థే **కరోన్తోయేవాతి** యథావుత్తం తిరచ్ఛానకథం కథేన్తోయేవ. అతిరచ్ఛానకథాభావేపి తస్స తత్థ తప్పరభావదస్సనత్థం అవధారణవచనం. **పరియన్తకారీతి** సపరియన్తం కత్వా వత్తా. “పరియన్తవతిం వాచం భాసితా”తి (దీ. ని. ౧.౯, ౧౯౪) హి వుత్తం. **అప్పభస్సోవాతి** పరిమితకథోయేవ ఏకన్తేన కథేతబ్బస్సేవ కథనతో. సమాపత్తిసమాపజ్జనం **అరియో తుణ్హీభావో. నిద్దాయతియేవాతి** నిద్దోక్కమనే అనాదీనవదస్సీ నిద్దాయతియేవ, ఇరియాపథపరివత్తనాదినా న నం వినోదేతి. **ఏవం సంసట్ఠోవాతి** వుత్తనయేన గణసఙ్గణికాయ సంసట్ఠో ఏవ విహరతి. **దుస్సీలా పాపిచ్ఛా నామాతి** సయం నిస్సీలా అసన్తగుణసమ్భావనిచ్ఛాయ సమన్నాగతత్తా పాపా లామకా ఇచ్ఛా ఏతేసన్తి పాపిచ్ఛా. పాపపుగ్గలేహి మిత్తికరణతో **పాపమిత్తా**. తేహి సదా సహపవత్తనేన **పాపసహాయా**. తత్థ నిన్నతాదినా తదధిముత్తతాయ **పాపసమ్పవఙ్కా**. పఞ్చమాదీని ఉత్తానత్థానియేవ.

దుతియసత్తకసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౧౧. సఞ్ఞాసుత్తాదివణ్ణనా

౨౬-౩౧. సత్తమే అనిచ్చాతి అనుపస్సతి ఏతాయాతి **అనిచ్చానుపస్సనా**. తథాపవత్తవిపస్సనా పన యస్మా అత్తనా సహగతసఞ్ఞాయ భావితాయ భావితా ఏవ హోతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**అనిచ్చానుపస్సనాదీహి సహగతసఞ్ఞా**’’తి. ఇమా సత్త లోకియవిపస్సనాపి హోన్తి ‘‘అనిచ్చ’’న్తిఆదినా పవత్తనతో. ‘‘ఏతం సన్తం ఏతం పణీతం యదిదం సబ్బసఙ్ఖారసమథో’’తి ఆగతవసేన పనేత్థ ద్వే లోకుత్తరా హోన్తీతి వేదితబ్బా. ‘‘విరాగో నిరోధో’’తి హి తత్థ నిబ్బానం వుత్తన్తి ఇధ విరాగసఞ్ఞా, తా వుత్తసఞ్ఞా నిబ్బానారమ్మణాపి సియుం. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అట్ఠమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సఞ్ఞాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

వజ్జిసత్తకవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

४. దేవతావగ్గో

౫. పఠమమిత్తసుత్తవణ్ణనా

౩౬. చతుత్థస్స పఞ్చమే **అత్తనో** గుయ్హం తస్స **ఆవికరోతీతి** అత్తనో గుయ్హం నిగ్గుహితుం యుత్తకథం అఞ్ఞస్స అకథేత్వా తస్సేవ ఆచిక్ఖతి. తస్స గుయ్హం **అఞ్ఞేసం నాచిక్ఖతీతి** తేన కథితగుయ్హం యథా అఞ్ఞే న జానన్తి, ఏవం అనావికరోన్తో ఛాదేతి.

పఠమమిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౧౧. దుతియమిత్తసుత్తాదివణ్ణనా

౩౭-४౨. ఛట్ఠే **పియో చ హోతి మనాపో చాతి** కల్యాణమిత్తలక్ఖణం దస్సితం. కల్యాణమిత్తో హి సద్ధాసమ్పన్నో చ హోతి సీలసమ్పన్నో సుతసమ్పన్నో చాగసమ్పన్నో వీరియసమ్పన్నో సతిసమ్పన్నో సమాధిసమ్పన్నో పఞ్ఞాసమ్పన్నో. తత్థ సద్ధాసమ్పత్తియా సద్దహతి తథాగతస్స సమ్బోధిం కమ్మఞ్చ కమ్మఫలఞ్చ, తేన సమ్బోధియా హేతుభూతం సత్తేసు హితసుఖం న పరిచ్చజతి . సీలసమ్పత్తియా సత్తానం పియో హోతి గరు భావనీయో చోదకో పాపగరహీ వత్తా వచనక్ఖమో. సుతసమ్పత్తియా సచ్చపటిచ్చసముప్పాదాదిపటిసంయుత్తానం గమ్భీరానం కథానం కత్తా హోతి. చాగసమ్పత్తియా అప్పిచ్ఛో హోతి సన్తుట్ఠో పవివిత్తో అసంసట్ఠో. వీరియసమ్పత్తియా ఆరద్ధవీరియో హోతి అత్తహితపరహితపటిపత్తియం. సతిసమ్పత్తియా ఉపట్ఠితస్సతీ హోతి. సమాధిసమ్పత్తియా అవిక్ఖిత్తో హోతి సమాహితచిత్తో. పఞ్ఞాసమ్పత్తియా అవిపరీతం పజానాతి. సో సతియా కుసలాకుసలానం ధమ్మానం గతియో సమన్నేసమానో పఞ్ఞాయ సత్తానం హితాహితం యథాభూతం జానిత్వా సమాధినా తత్థ ఏకగ్గచిత్తో హుత్వా వీరియేన సత్తే అహితే నిసేధేత్వా హితే నియోజేతి. తేన వుత్తం ‘‘**పియో…పే॰… నియోజేతీ**’’తి. సత్తమాదీని ఉత్తానత్థాని.

దుతియమిత్తసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

దేవతావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. మహాయఞ్ఞవగ్గో

౧. సత్తవిఞ్ఞాణట్ఠితిసుత్తవణ్ణనా

౪౪. పఞ్చమస్స పఠమే యస్మా **నిదస్సనత్థే నిపాతో** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧౨౭) తస్మా **సేయ్యథాపి మనుస్సాతి** యథా మనుస్సాతి వుత్తం హోతి. **విసేసో హోతియేవ** సతిపి బాహిరస్స కారణస్స అభేదే అజ్ఝత్తికస్స భిన్నత్తా. నానత్తం కాయే ఏతేసం, నానత్తో వా కాయో ఏతేసన్తి **నానత్తకాయా**. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి అత్థో వేదితబ్బో. **నేసన్తి** మనుస్సానం. నానత్తా సఞ్ఞా ఏతేసం అత్థీతి **నానత్తసఞ్ఞినో**. సుఖసముస్సయతో వినిపాతో ఏతేసం అత్థీతి **వినిపాతికా** సతిపి దేవభావే దిబ్బసమ్పత్తియా అభావతో. అపాయేసు వా గతో నత్థి నిపాతో ఏతేసన్తి **వినిపాతికా**. తేనాహ ''**చతుఅపాయవినిముత్తా**''తి. **పియఙ్కరమాతాదీనం వియాతి** పియఙ్కరమాతా కిర యక్ఖినీ పచ్చూససమయే అనురుద్ధత్థేరస్స ధమ్మం సజ్ఝాయతో సుత్వా –

> ''మా సద్దమకరీ పియఙ్కర, భిక్ఖు ధమ్మపదాని భాసతి;
> అపి ధమ్మపదం విజానియ, పటిపజ్జేమ హితాయ నో సియా.
>
> ''పాణేసు చ సంయమామసే, సమ్పజానముసా న భణామసే;
> సిక్ఖేమ సుసీల్యమత్తనో, అపి ముచ్చేమ పిసాచయోనియా''తి. (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౦) –

ఏవం పుత్తకం సఞ్ఞాపేత్వా తం దివసం సోతాపత్తిఫలం పత్తా. ఉత్తరమాతా పన భగవతో ధమ్మం సుత్వావ సోతాపన్నా జాతా.

బ్రహ్మకాయే పఠమజ్ఝాననిబ్బత్తే బ్రహ్మసమూహే, బ్రహ్మనికాయే వా భవాతి **బ్రహ్మకాయికా**. మహాబ్రహ్మునో పరిసాయ భవాతి **బ్రహ్మపారిసజ్జా** తస్స పరిచారకట్ఠానే ఠితత్తా. మహాబ్రహ్మునో పురోహితట్ఠానే ఠితాతి **బ్రహ్మపురోహితా**. ఆయువణ్ణాదీహి మహన్తా బ్రహ్మానోతి **మహాబ్రహ్మానో**. సతిపి తేసం తివిధానమ్పి పఠమేన ఝానేన గన్త్వా నిబ్బత్తభావే ఝానస్స పన పవత్తిభేదేన అయం విసేసోతి దస్సేతుం ''**బ్రహ్మపారిసజ్జా పనా**''తిఆది వుత్తం. **పరిత్తేనాతి** హీనేన. సా చస్స హీనతా ఛన్దాదీనం హీనతాయ వేదితబ్బా. పటిలద్ధమత్తం వా హీనం. **కప్పస్సాతి** అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పస్స . హీనపణీతానం మజ్ఝే భవత్తా **మజ్ఝిమం**. సా చస్స మజ్ఝిమతా ఛన్దాదీనం మజ్ఝిమతాయ వేదితబ్బా. పటిలభిత్వా నాతిసుభావితం వా **మజ్ఝిమం. ఉపడ్ఢకప్పోతి** అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పస్స ఉపడ్ఢకప్పో. **విప్ఫారికతరోతి** బ్రహ్మపారిసజ్జేహి పమాణతో విపులతరో సభావతో ఉళారతరో చ హోతి. సభావేనపి హి ఉళారతమోవ. తం పనేత్థ అప్పమాణం. తస్స హి పరిత్తాభాదీనం పరిత్తసుభాదీనఞ్చ కాయే సతిపి సభావవేమత్తే ఏకత్తవసేనేవ వవత్థపీయతీతి ''ఏకత్తకాయా''త్వేవ తే వుచ్చన్తి. **పణీతేనాతి** ఉక్కట్ఠేన. సా చస్స ఉక్కట్ఠతా ఛన్దాదీనం ఉక్కట్ఠతాయ వేదితబ్బా. సుభావితం వా, సమ్మదేవ, వసిభావం పాపితం **పణీతం** ''పధానభావం నీత''న్తి కత్వా. ఇధాపి కప్పో అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పవసేనేవ వేదితబ్బో పరిపుణ్ణమహాకప్పస్స అసమ్భవతో. **ఇతీతి** ఏవం వుత్తప్పకారేన. **తేతి** ''బ్రహ్మకాయికా''తి వుత్తా తివిధాపి బ్రహ్మానో. **సఞ్ఞాయ ఏకత్తాతి** తిహేతుకభావేన ఏకసభావత్తా. న హి తస్సా సమ్పయుత్తధమ్మవసేన అఞ్ఞోపి కోచి భేదో అత్థి. **ఏవన్తి** ఇమినా నానత్తకాయా ఏకత్తసఞ్ఞినో గహితాతి దస్సేతి.

దణ్డఉక్కాయాతి దణ్డదీపికాయ. **సరతి** ధావతి, **విస్సరతి** విప్పకిణ్ణా వియ ధావతి. **ద్వే కప్పాతి** ద్వే మహాకప్పా. ఇతో పరేసుపి ఏసేవ నయో. **ఇధాతి** ఇమస్మిం సుత్తే. **ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేన** ఆభస్సరగ్గహణేనేవ **సబ్బేపి తే** పరిత్తాభాఅప్పమాణాభాపి గహితా.

సున్దరా పభా సుభా, తాయ కిణ్ణా సుభాకిణ్ణాతి వత్తబ్బే. భా-సద్దస్స రస్సత్తం అన్తిమ-ణ-కారస్స హ-కారఞ్చ కత్వా **''సుభకిణ్హా''**తి వుత్తా. అట్ఠకథాయం పన నిచ్చలాయ ఏకగ్ఘనాయ పభాయ సుభోతి పరియాయవచనన్తి "సుభేన ఓకిణ్ణా వికిణ్ణా"తి అత్థో వుత్తో. ఏత్థాపి అన్తిమ-ణ-కారస్స హ-కారకరణం ఇచ్ఛితబ్బమేవ. **న ఛిజ్జిత్వా పభా గచ్ఛతి** ఏకగ్ఘనత్తా. **చతుత్థవిఞ్ఞాణట్ఠితిమేవ భజన్తి** కాయస్స సఞ్ఞాయ చ ఏకరూపత్తా. విపులసన్తసుఖాయువణ్ణాదిఫలత్తా **వేహప్ఫలా. ఏత్థాతి** విఞ్ఞాణట్ఠితియం.

వివట్టపక్ఖే ఠితా అపునరావత్తనతో. **''న సబ్బకాలికా''**తి వత్వా తమేవ అసబ్బకాలికత్తం విభావేతుం **''కప్పసతసహస్సమ్పి''**తిఆది వుత్తం. సోళసకప్పసహస్సచ్చయేన ఉప్పన్నానం సుద్ధావాసబ్రహ్మానం పరినిబ్బాయనతో అఞ్ఞేసఞ్చ తత్థ అనుప్పజ్జనతో **బుద్ధసుఞ్ఞే లోకే** సుఞ్ఞం తం ఠానం హోతి, తస్మా సుద్ధావాసా న సబ్బకాలికా. **ఖన్ధావారట్ఠానసదిసా హోన్తి** సుద్ధావాసభూమియో. **ఇమినా సుత్తేన** సుద్ధావాసానం సత్తావాసభావదీపనేనేవ విఞ్ఞాణట్ఠితిభావోపి దీపితో హోతి, తస్మా **సుద్ధావాసాపి** సత్తసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు **చతుత్థవిఞ్ఞాణట్ఠితిం,** నవసు సత్తావాసేసు **చతుత్థసత్తావాసఞ్చ భజన్తి.**

సుఖుమత్తాతి సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావప్పత్తత్తా. పరిబ్యత్తవిఞ్ఞాణకిచ్చాభావతో **నేవ విఞ్ఞాణం,** న సబ్బసో అవిఞ్ఞాణం హోతీతి **నావిఞ్ఞాణం,** తస్మా పరిప్ఫుతవిఞ్ఞాణకిచ్చవన్తీసు **విఞ్ఞాణట్ఠితీసు న వుత్తం.**

సత్తవిఞ్ఞాణట్ఠితిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సమాధిపరిక్ఖారసుత్తవణ్ణనా

౪౨. దుతియే **సమాధిపరిక్ఖారాతి** ఏత్థ తయో పరిక్ఖారా. "రథో సీలపరిక్ఖారో, ఝానక్ఖో చక్కవీరియో"తి (సం॰ ని॰ ౫.౪) హి ఏత్థ అలఙ్కారో పరిక్ఖారో నామ. "సత్తహి నగరపరిక్ఖారేహి సుపరిక్ఖతం హోతీ"తి (అ॰ ని॰ ౭.౬౭) ఏత్థ పరివారో పరిక్ఖారో నామ. "గిలానపచ్చయ...పే॰... జీవితపరిక్ఖారా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౯౧-౧౯౨) ఏత్థ సమ్భారో పరిక్ఖారో నామ. సో ఇధ అధిప్పేతోతి ఆహ **''మగ్గసమాధిస్స సమ్భారా''**తి. పరివారపరిక్ఖారోపి వట్టతియేవ. పరివారో హి సమ్మాదిట్ఠాదయో మగ్గధమ్మా సమ్మాసమాధిస్స సహజాతాదిపచ్చయభావేన పరికరణతో అభిసఙ్ఖరణతో. **పరిక్ఖతాతి** పరివారితా. **అయం వుచ్చతి అరియో సమ్మాసమాధీతి** అయం సత్తహి రతనేహి పరివుతో చక్కవత్తీ వియ సత్తహి అఙ్గేహి పరివుతో అరియో సమ్మాసమాధీతి వుచ్చతి. ఉపేచ్చ నిస్సీయతీతి ఉపనిసా, సహ ఉపనిసాయాతి **సఉపనిసో,** సఉపనిస్సయో అత్థో, సపరివారోయేవాతి వుత్తం హోతి. సహకారికారణభూతో హి ధమ్మసమూహో ఇధ "ఉపనిసో"తి అధిప్పేతో.

సమాధిపరిక్ఖారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పఠమఅగ్గిసుత్తవణ్ణనా

౪౬. తతియే **అనుడహనట్ఠేనాతి** కామం ఆహునేయ్యగ్గిఆదయో తయో అగ్గీ బ్రాహ్మణేహిపి ఇచ్ఛితా సన్తి. తే పన తేహి ఇచ్ఛితమత్తావ, న సత్తానం తాదిసా అత్థసాధకా. యే పన సత్తానం అత్థసాధకా, తే దస్సేతుం **''ఆహునం వుచ్చతీ''**తిఆది వుత్తం. తత్థ ఆనేత్వా హుననం పూజనం "ఆహున"న్తి వుత్తం, తం **ఆహునం అరహన్తీ** మాతాపితరో. తేనాహ భగవా – "ఆహునేయ్యాతి, భిక్ఖవే, మాతాపితూనం ఏతం అధివచన"న్తి (ఇతివు. ౧౦౬). యదగ్గేన చ తే పుత్తానం బహూపకారతాయ ఆహునేయ్యాతి, తేసు సమ్మాపటిపత్తి నేసం హితసుఖావహా, తదగ్గేన తేసు మిచ్ఛాపటిపత్తి అహితదుక్ఖావహాతి ఆహ **''తేసు...పే.... నిబ్బత్తన్తీ''**తి.

స్వాయమత్థో (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౦౫) **మిత్తవిన్దక**వత్థునా వేదితబ్బో. మిత్తవిన్దకో హి మాతరా, "తాత, అజ్జ ఉపోసథికో హుత్వా విహారే సబ్బరత్తిం ధమ్మస్సవనం సుణోహి, సహస్సం తే దస్సామీ"తి వుత్తో ధనలోభేన ఉపోసథం సమాదాయ విహారం గన్త్వా "ఇదం ఠానం అకుతోభయ"న్తి సల్లక్ఖేత్వా ధమ్మాసనస్స హేట్ఠా నిపన్నో సబ్బరత్తిం నిద్దాయిత్వా ఘరం అగమాసి. మాతా పాతోవ యాగుం పచిత్వా ఉపనామేసి. సో సహస్సం గహేత్వావ పివి. అథస్స ఏతదహోసి "ధనం సంహరిస్సామీ"తి. సో నావాయ సముద్దం పక్ఖన్దితుకామో అహోసి. అథ నం మాతా, "తాత, ఇమస్మిం కులే చత్తాలీసకోటిధనం అత్థి, అలం గమనేనా"తి నివారేతి. సో తస్సా వచనం అనాదియిత్వా గచ్ఛతి ఏవ. సా పురతో అట్ఠాసి. అథ నం కుజ్ఝిత్వా "అయం మయ్హం పురతో తిట్ఠతీ"తి పాదేన పహరిత్వా పతితం అన్తరం కత్వా అగమాసి.

మాతా ఉట్ఠహిత్వా "మాదిసాయ మాతరి ఏవరూపం కమ్మం కత్వా గతస్స తే గతట్ఠానే సుఖం భవిస్సతీతి ఏవంసఞ్ఞీ నామ త్వం పుత్తా"తి ఆహ. తస్స నావం ఆరుయ్హ గచ్ఛతో సత్తమే దివసే నావా అట్ఠాసి. అథ తే మనుస్సా "అద్ధా ఏత్థ పాపపుగ్గలో అత్థి, సలాకం దేథా"తి ఆహంసు. సలాకా దీయమానా తస్సేవ తిక్ఖత్తుం పాపుణి. తే తస్స ఉళుమ్పం దత్వా తం సముద్దే పక్ఖిపింసు. సో ఏకం దీపం గన్త్వా విమానపేతీహి సద్ధిం సమ్పత్తిం అనుభవన్తో తాహి "పురతో పురతో మా అగమాసీ"తి వుచ్చమానోపి తద్దిగుణం తద్దిగుణం సమ్పత్తిం పస్సన్తో అనుపుబ్బేన ఖురచక్కధరం ఏకం అద్దస. తం చక్కం పదుమపుప్ఫం వియ ఉపట్ఠాసి. సో తం ఆహ, "అమ్భో, ఇదం తయా పిళన్ధితం పదుమం మయ్హం దేహీ"తి. న ఇదం, సామి, పదుమం, ఖురచక్కం ఏతన్తి. సో "వఞ్చేసి మం త్వం, కిం మయా పదుమం న దిట్ఠపుబ్బ"న్తి వత్వా "త్వం లోహితచన్దనం విలిమ్పిత్వా పిళన్ధనం పదుమపుప్ఫం మయ్హం న దాతుకామో"తి ఆహ. సో చిన్తేసి "అయమ్పి మయా కతసదిసం కమ్మం కత్వా తస్స ఫలం అనుభవితుకామో"తి. అథ నం "గణ్హ, రే"తి వత్వా తస్స మత్థకే చక్కం ఖిపి. తేన వుత్తం –

> "చతుబ్భి అట్ఠజ్ఝగమా, అట్ఠాహి పిచ సోళస;
> సోళసాహి చ బాత్తింస, అత్రిచ్ఛం చక్కమాసదో;
> ఇచ్ఛాహతస్స పోసస్స, చక్కం భమతి మత్థకే"తి. (జా॰ ౧.౧.౧౦౪; ౧.౫.౧౦౩);

సోతి గేహసామికో భత్తా. **పురిమనయేనేవాతి** అనుడహనస్స పచ్చయతాయ. తత్రిదం వత్థు – కస్సపబుద్ధకాలే సోతాపన్నస్స ఉపాసకస్స భరియా అతిచారం చరతి. సో తం పచ్చక్ఖతో దిస్వా "కస్మా ఏవం కరోసీ"తి ఆహ. సా "సచాహం ఏవరూపం కరోమి, అయం మే సునఖో విలుప్పమానో ఖాదతూ"తి వత్వా కాలకతా కణ్ణముణ్డకదహే వేమానికపేతీ హుత్వా నిబ్బత్తా దివా సమ్పత్తిం అనుభవతి, రత్తిం దుక్ఖం. తదా బారాణసిరాజా మిగవం చరన్తో అరఞ్ఞం పవిసిత్వా అనుపుబ్బేన

కణ్ణముణ్డకదహం సమ్పత్తో తాయ సద్ధిం సమ్పత్తిం అనుభవతి. సా తం వఞ్చేత్వా రత్తిం దుక్ఖం అనుభవతి. సో ఞత్వా “కత్థ ను ఖో గచ్ఛతీ”తి పిట్ఠితో పిట్ఠితో గన్త్వా అవిదూరే ఠితో కణ్ణముణ్డకదహతో నిక్ఖమిత్వా తం “పటపట”న్తి ఖాదమానం ఏకం సునఖం దిస్వా అసినా ద్విధా ఛిన్ది, ద్వే అహేసుం. పున ఛిన్నే చత్తారో, పున ఛిన్నే అట్ఠ, పున ఛిన్నే సోళస అహేసుం. సా “కిం కరోసి, సామీ”తి ఆహ. సో “కిం ఇద”న్తి ఆహ. సా “ఏవం అకత్వా ఖేళపిణ్డం భూమియం నిట్ఠుభిత్వా పాదేన ఘంసాహీ”తి ఆహ. సో తథా అకాసి. సునఖా అన్తరధాయింసు. ముట్ఠియోగో కిరాయం తస్స సునఖన్తరధానస్స, యదిదం ఖేళపిణ్డం భూమియం నిట్ఠుభిత్వా పాదేన ఘంసనం, తం దివసం తస్సా కమ్మం ఖీణం. రాజా విప్పటిసారీ హుత్వా గన్తుం ఆరద్ధో. సా “మయ్హం, సామి, కమ్మం ఖీణం, మా అగమాసీ”తి ఆహ. రాజా అస్సుత్వావ గతో.

దక్ఖిణాతి చత్తారో పచ్చయా దీయమానా దక్ఖన్తి ఏతేహి హితసుఖానీతి, తం దక్ఖిణం అరహతీతి **దక్ఖిణేయ్యో**, భిక్ఖుసఙ్ఘో.

పఠమఅగ్గిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౫. దుతియఅగ్గిసుత్తాదివణ్ణనా

౪౭-౪౮. చతుత్థే యఞ్ఞవాటం సమ్పాదేత్వా మహాయఞ్ఞం ఉద్దిస్స సవిఞ్ఞాణకాని అవిఞ్ఞాణకాని చ యఞ్ఞూపకరణాని సజ్జితానీతి ఆహ పాళియం ‘‘**మహాయఞ్ఞో ఉపక్ఖటో**’’తి. తం ఉపకరణం తేసం తథాసజ్జనన్తి ఆహ ‘‘**ఉపక్ఖటోతి పచ్చుపట్ఠితో**’’తి. **వచ్ఛతరసతానీ**తి యువభావప్పత్తాని నాతిబలవవచ్ఛసతాని. తే పన వచ్ఛా ఏవ హోన్తి, న దమ్మా, బలీబద్దా వా. **ఉరబ్భా**తి తరుణమేణ్డకా వుచ్చన్తి. **ఉపనీతానీ**తి ఠపనత్థాయ ఉపనీతాని. **విహింసట్ఠేనా**తి హింసనట్ఠేన. **ఉపవాయతూ**తి ఉపగన్త్వా సరీరదరథం నిబ్బాపేన్తో సణ్హసీతలా వాతో వాయతు. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పఞ్చమే నత్థి వత్తబ్బం.

దుతియఅగ్గిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. దుతియసఞ్ఞాసుత్తవణ్ణనా

౪౯. ఛట్ఠే **న్హారువిలేఖన**న్తి చమ్మం లిఖన్తానం చమ్మం లిఖిత్వా ఛడ్డితకసటం. “ఏసోహమస్మీ”తిఆదినా అహంకరణం **అహఙ్కారో**. “ఏతం మమా”తి మమంకరణం **మమఙ్కారో**. తేనాహ ‘‘**అహఙ్కారదిట్ఠితో**’’తిఆది. **తిస్సో విధా**తి సేయ్యసదిసహీనవసేన తయో మానా. “ఏకవిధేన రూపసఙ్గహో”తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౫౮౪) కోట్ఠాసో “విధా”తి వుత్తో. “కథంవిధం సీలవన్తం వదన్తి, కథంవిధం పఞ్ఞవన్తం వదన్తీ”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౯౫) పకారో. “తిస్సో ఇమా, భిక్ఖవే, విధా. కతమా తిస్సో? సేయ్యోహమస్మీతి విధా”తి (విభ॰ ౯౨౦) ఏత్థ మానో “విధా”తి వుత్తో. ఇధాపి మానోవ అధిప్పేతో. మానో హి విదహనతో హీనాదివసేన **తివిధా**. తేనాకారేన దహనతో ఉపదహనతో ‘‘**విధా**’’తి వుచ్చతి.

దుతియసఞ్ఞాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. మేథునసుత్తాదివణ్ణనా

౨౫౦-౨౫౧. సత్తమే **ఇధాతి** ఇమస్మిం లోకే. **ఏకచ్చోతి** ఏకో. **సమణో వా బ్రాహ్మణో వా**తి పబ్బజ్జామత్తేన సమణో వా, జాతిమత్తేన బ్రాహ్మణో వా. **ద్వయంద్వయసమాపత్తిన్తి** ద్వీహి ద్వీహి సమాపజ్జితబ్బం, మేథునన్తి అత్థో. న హేవ ఖో సమాపజ్జతీతి సమ్బన్ధో. **ఉచ్ఛాదనం** ఉబ్బట్టనం. **సమ్బాహనం** పరిమద్దనం. **సాదియతీతి** అధివాసేతి. **తదస్సాదేతీతి** ఉచ్ఛాదనాదిం అభిరమతి. **నికామేతీతి** ఇచ్ఛతి. **విత్తిన్తి** తుట్ఠిం. **ఇదమ్పి ఖోతి** ఏత్థ **ఇదన్తి** యథావుత్తం సాదియనాదిం ఖణ్డాదిభావవసేన ఏకం కత్వా వుత్తం. **పి**-సద్దో వక్ఖమానం ఉపాదాయ సముచ్చయత్థో, **ఖో**-సద్దో అవధారణత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – యదేతం బ్రహ్మచారిపటిఞ్ఞస్స అసతిపి ద్వయంద్వయసమాపత్తియం మాతుగామస్స ఉచ్ఛాదననహాపనసమ్బాహనసాదియనాది. ఇదమ్పి ఏకంసేన తస్స బ్రహ్మచరియస్స ఖణ్డాదిభావాపాదనతో ఖణ్డమ్పి ఛిద్దమ్పి సబలమ్పి కమ్మాసమ్పీతి. ఏవం పన ఖణ్డాదిభావాపత్తియా నో అపరిసుద్ధం బ్రహ్మచరియం చరతి, న పరిసుద్ధం, సంయుత్తో మేథునసంయోగేన, న విసంయుత్తో. తతో చస్స న జాతిఆదీహి పరిముత్తీతి దస్సేన్తో **''అయం వుచ్చతీ''**తిఆదిమాహ.

సఞ్జగ్ఘతీతి కిలేసవసేన మహాహసితం హసతి. **సంకీళతీతి** కాయసంసగ్గవసేన కీళతి. **సంకేలాయతీతి** సబ్బసో మాతుగామం కేలాయన్తో విహరతి. **చక్ఖునాతి** అత్తనో చక్ఖునా. **చక్ఖున్తి** మాతుగామస్స చక్ఖుం. **ఉపనిజ్ఝాయతీతి** ఉపేచ్చ నిజ్ఝాయతి ఓలోకేతి. **తిరోకుట్టన్తి** కుట్టస్స పరతో. తథా **తిరోపాకారం,** ''మత్తికామయా భిత్తి **కుట్టం,** ఇట్ఠకామయా **పాకారో''**తి వదన్తి. యా కాచి వా భిత్తి పోరిసకా దియడ్ఢరతనప్పమాణా **కుట్టం,** తతో అధికో **పాకారో. అస్సాతి** బ్రహ్మచారిపటిఞ్ఞస్స. **పుబ్బేతి** వతసమాదానతో పుబ్బే. **కామగుణేహీతి** కామకోట్ఠాసేహి. **సమప్పితన్తి** సుట్ఠు అప్పితం సహితం. **సమఙ్గిభూతన్తి** సమన్నాగతం. **పరిచారయమానన్తి** కీళన్తం, ఉపట్ఠహియమానం వా. **పణిధాయాతి** పత్థేత్వా. **సీలేనాతిఆదీసు** యమనియమాదిసమాదానవసేన **సీలం,** అవీతిక్కమవసేన **వతం.** ఉభయమ్పి వా **సీలం,** దుక్కరచరియవసేన పవత్తితం **వతం.** తంతంఅకిచ్చసమ్మతతో వా నివత్తిలక్ఖణం **సీలం,** తంతంసమాదానవతో వేసభోజనకిచ్చకరణాదివిసేసప్పటిపత్తి **వతం.** సబ్బథాపి దుక్కరచరియా **తపో.** మేథునా విరతి **బ్రహ్మచరియన్తి** ఏవమేత్థ పాళివణ్ణనా వేదితబ్బా. అట్ఠమం ఉత్తానమేవ.

మేథునసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. దానమహప్ఫలసుత్తవణ్ణనా

౨౫౨. నవమే **''సాహు దాన''న్తి దానం దేతీతి** ''దానం నామ సాధు సున్దర''న్తి దానం దేతీతి అత్థో. దానఞ్హి దత్వా తం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పామోజ్జపీతిసోమనస్సాదయో ఉప్పజ్జన్తి, లోభదోసఇస్సామచ్ఛేరాదయో విదూరీభవన్తి. ఇదాని దానం అనుకూలధమ్మపరిబ్రూహనేన పచ్చనీకధమ్మవిదూరీకరణేన చ భావనాచిత్తస్స ఉపసోభనాయ చ పరిక్ఖారాయ చ హోతీతి **''అలఙ్కారభూతఞ్చేవ పరివారభూతఞ్చ దేతీ''**తి వుత్తం. **ఝానానాగామీ నామ హోతి** ఝానం నిబ్బత్తేత్వా బ్రహ్మలోకూపపన్నానం అరియానం హేట్ఠా అనుప్పజ్జనతో. **ఇమం పేచ్చ పరిభుఞ్జిస్సామీతి** సాపేక్ఖస్స దానం పరలోకఫలాసాయ సాతిసయాయ చ పుబ్బాచారవసేన ఉప్పజ్జమానాయ అనుభవత్తా తణ్హుత్తరం నామ హోతీతి ఆహ **''పఠమం తణ్హుత్తరియదాన''**న్తి. దానం నామ బుద్ధాదీహి పసత్థన్తి గరుం చిత్తీకారం ఉపట్ఠపేత్వా దాతబ్బత్తా **''దుతియం చిత్తీకారదాన''**న్తి వుత్తం. పుబ్బకేహి పితుపితామహేహి దిన్నపుబ్బం కతపుబ్బం జహాపేతుం నామ నానుచ్ఛవికన్తి అత్తభావసభాగవసేన హిరోత్తప్పం పచ్చుపట్ఠపేత్వా దాతబ్బతో **''తతియం హిరోత్తప్పదాన''**న్తి వుత్తం. ''అహం పచామి, న ఇమే పచన్తి, నారహామి పచన్తో అపచన్తానం దానం అదాతు''న్తి ఏవంసఞ్ఞీ హుత్వా దేన్తో నిరవసేసం కత్వా దేతీతి ఆహ

‘‘**చతుత్థం నిరవసేసదాన**’’న్తి. ‘‘యథా తేసం పుబ్బకానం ఇసీనం తాని మహాయఞ్ఞకాని అహేసుం, ఏవం మే అయం దానపరిభోగో భవిస్సతీ’’తి ఏవంసఞ్ఞినో దానం దక్ఖిణం అరహేసు దాతబ్బతో ‘‘**పఞ్చమం దక్ఖిణేయ్యదాన**’’న్తి వుత్తం. ‘‘ఇమం మే దానం దదతో చిత్తం పసీదతీ’’తిఆదినా పీతిసోమనస్సం ఉప్పాదేత్వా దేన్తస్స దానం సోమనస్సబాహుల్లప్పత్తియా సోమనస్సుపచారం నామ హోతీతి ఆహ ‘‘**ఛట్ఠం సోమనస్సుపవిచారదాన**’’న్తి వుత్తం.

దానమహప్ఫలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. నన్దమాతాసుత్తవణ్ణనా

౫౩. దసమే ‘‘**వుత్థవస్సో పవారేత్వా…పే॰… నిక్ఖమీ**’’తి అఙ్గుత్తరభాణకానం మతేనేతం వుత్తం. మజ్ఝిమభాణకా పన వదన్తి ‘‘భగవా ఉపకట్ఠాయ వస్సూపనాయికాయ జేతవనతో భిక్ఖుసఙ్ఘపరివుతో చారికం నిక్ఖమి. తేనేవ చ అకాలే నిక్ఖన్తత్తా కోసలరాజాదయో వారేతుం ఆరభింసు. పవారేత్వా హి చరణం బుద్ధాచిణ్ణ’’న్తి. పుణ్ణాయ సమ్మాపటిపత్తిం పచ్చాసీసన్తో భగవా ‘‘**మమ నివత్తనపచ్చయా త్వం కిం కరిస్ససీ**’’తి ఆహ. **పుణ్ణాపి…పే॰… పబ్బజీతి** ఏత్థ సేట్ఠి ‘‘పుణ్ణాయ భగవా నివత్తితో’’తి సుత్వా తం భుజిస్సం కత్వా ధీతుట్ఠానే ఠపేసి. సా పబ్బజ్జం యాచిత్వా పబ్బజి, పబ్బజిత్వా విపస్సనం ఆరభి. అథస్సా సత్థా ఆరద్ధవిపస్సకభావం ఞత్వా ఇమం ఓభాసగాథం విస్సజ్జేసి –

> ‘‘పుణ్ణే పూరస్సు సద్ధమ్మం, చన్దో పన్నరసో యథా;
>
> పరిపుణ్ణాయ పఞ్ఞాయ, దుక్ఖస్సన్తం కరిస్ససీ’’తి. (థేరీగా॰ ౩);

సా గాథాపరియోసానే అరహత్తం పత్వా అభిఞ్ఞాతా సావికా అహోసి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నన్దమాతాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహాయఞ్ఞవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౬. అబ్యాకతవగ్గో

౧-౨. అబ్యాకతసుత్తాదివణ్ణనా

౫౪-౫౫. ఛట్ఠవగ్గస్స పఠమం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. దుతియే **అతీతే అత్తభావే నిబ్బత్తకం కమ్మ**న్తి ''పురిమకమ్మభవస్మిం మోహో అవిజ్జా, ఆయూహనా సఙ్ఖారా, నికన్తి తణ్హా, ఉపగమనం ఉపాదానం, చేతనా భవో''తి ఏవమాగతం సపరిక్ఖారం పఞ్చవిధం కమ్మవట్టమాహ. **ఏతరహి మే అత్తభావో న సియా**తి విఞ్ఞాణనామరూపసళాయతనఫస్సవేదనాసహితం పచ్చుప్పన్నం పఞ్చవిధం విపాకవట్టమాహ. **యం అత్థికన్తి** యం పరమత్థతో విజ్జమానకం. తేనాహ **''భూత''**న్తి. తఞ్హి పచ్చయనిబ్బత్తతాయ ''భూత''న్తి వుచ్చతి. **తం పజహామీ**తి తప్పటిబద్ధచ్ఛన్దరాగప్పహానేన తతో ఏవ ఆయతిం అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనవసేన పజహామి పరిచ్చజామి. **హరితన్త**న్తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౦౩) హరితమేవ. అన్త-సద్దేన పదవడ్ఢనం కతం యథా ''వనన్తం సుత్తన్త''న్తి, అల్లతిణాదీని ఆగమ్మ నిబ్బాయతీతి అత్థో. **పథన్త**న్తి మహామగ్గం. **సేలన్త**న్తి పబ్బతం. **ఉదకన్త**న్తి ఉదకం. **రమణీయం వా భూమిభాగ**న్తి తిణగుమ్బాదిరహితం వివిత్తం అబ్భోకాసభూమిభాగం. **అనాహారా**తి అపచ్చయా నిరుపాదానా. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

అబ్యాకతసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తిస్సబ్రహ్మసుత్తవణ్ణనా

౫౬. తతియే **వివిత్తాని** తాదిసాని పన పరియన్తాని అతిదూరాని హోన్తీతి ఆహ **''అన్తిమపరియన్తిమానీ''**తి. అన్తే భవాని అన్తిమాని, అన్తిమానియేవ పరియన్తిమాని. ఉభయేనపి అతిదూరతం దస్సేతి. **సమన్నాహారే ఠపయమానో**తి ఇన్ద్రియం సమాకారేన వత్తేన్తో ఇన్ద్రియసమతం పటిపాదేన్తో నామ హోతి. విపస్సనాచిత్తసమ్పయుత్తో సమాధి, సతిపి సఙ్ఖారనిమిత్తావిరహే నిచ్చనిమిత్తాదివిరహతో ''అనిమిత్తో''తి వుచ్చతీతి ఆహ **''అనిమిత్తన్తి బలవవిపస్సనాసమాధి''**న్తి.

తిస్సబ్రహ్మసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౭. సీహసేనాపతిసుత్తాదివణ్ణనా

౫౭-౬౦. చతుత్థే కుచ్ఛితో అరియో **కదరియో**. థద్ధమచ్ఛరియసదిసం హి కుచ్ఛితం సబ్బనిహీనం నత్థి సబ్బకుసలానం ఆదిభూతస్స నిసేధనతో. సేసమేత్థ పఞ్చమాదీని చ ఉత్తానత్థానేవ.

సీహసేనాపతిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పచలాయమానసుత్తవణ్ణనా

౬౧. అట్ఠమే **ఆలోకసఞ్ఞం మనసి కరేయ్యాసీ**తి దివా వా రత్తిం వా సూరియపజ్జోతచన్దమణిఆదీనం ఆలోకం ''ఆలోకో''తి మనసి కరేయ్యాసి. ఇదం వుత్తం హోతి – సూరియచన్దాలోకాదిం దివా రత్తిఞ్చ ఉపలద్ధం యథాలద్ధవసేనేవ మనసి కరేయ్యాసి, చిత్తే ఠపేయ్యాసి. యథా తే సుభావితాలోకకసిణస్స వియ కసిణాలోకో యదిచ్ఛకం యావదిచ్ఛకఞ్చ సో ఆలోకో

రత్తియం ఉపతిట్ఠతి, యేన తత్థ దివాసఞ్ఞం ఠపేయ్యాసి, దివా వియ విగతథినమిద్ధోవ భవేయ్యాసీతి. తేనాహ ''**యథా దివా తథా రత్తి**''న్తి. **ఇతి వివటేన చేతసాతి** ఏవం అపిహితేన చిత్తేన థినమిద్ధపిధానేన అపిహితత్తా. **అపరియోనద్ధేనాతి** సమన్తతో అనోనద్ధేన అసఞ్ఛాదితేన. **సహోభాసన్తి** సఞాణోభాసం. థినమిద్ధవినోదనఆలోకోపి వా హోతు కసిణాలోకోపి వా పరికమ్మాలోకోపి వా, ఉపక్కిలేసాలోకో వియ సబ్బోయం ఆలోకో ఞాణసముట్ఠానోవాతి. యేసం అకరణే పుగ్గలో మహాజానియో హోతి, తాని **అవస్సం కాతబ్బాని**. యాని అకాతుమ్పి వట్టన్తి, సతి సమవాయే కాతబ్బతో తాని **కరణీయానీతి** ఆహ ''**ఇతరాని కరణీయానీ**''తి. అథ వా కత్తబ్బాని కమ్మాని కరణం అరహన్తీతి **కరణీయాని**. ఇతరాని **కిచ్చానీ**తిపి వదన్తి.

ఆదినయప్పవత్తా విగ్గాహికకథాతి "న త్వం ఇమం ధమ్మవినయం ఆజానాసి, అహం ఇమం ధమ్మవినయం ఆజానామి, కిం త్వం ఇమం ధమ్మవినయం ఆజానిస్ససి, మిచ్ఛాపటిపన్నో త్వమసి, అహమస్మి సమ్మాపటిపన్నో, సహితం మే, అసహితం తే, పురేవచనీయం పచ్ఛా అవచ, పచ్ఛావచనీయం పురే అవచ, అధిచిణ్ణం తే విపరావత్తం, ఆరోపితో తే వాదో, నిగ్గహితో త్వమసి. చర వాదప్పమోక్ఖాయ, నిబ్బేఠేహి వా సచే పహోసీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౮; మ॰ ని॰ ౩.౪౧) ఏవంపవత్తా కథా. తత్థ **సహితం మేతి** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౮) మయ్హం వచనం సహితం సిలిట్ఠం, అత్థయుత్తం కారణయుత్తన్తి అత్థో. **సహితన్తి** వా పుబ్బాపరావిరుద్ధం. **అసహితం తేతి** తుయ్హం వచనం అసహితం అసిలిట్ఠం. **అధిచిణ్ణం తే విపరావత్తన్తి** యం తుయ్హం దీఘరత్తాచిణ్ణవసేన సుప్పగుణం, తం మయ్హం ఏకవచనేనేవ విపరావత్తం పరివత్తిత్వా ఠితం, న కిఞ్చి జానాసీతి అత్థో. **ఆరోపితో తే వాదోతి** మయా తవ వాదే దోసో ఆరోపితో. **చర వాదప్పమోక్ఖాయాతి** దోసమోచనత్థం చర విచర, తత్థ తత్థ గన్త్వా సిక్ఖాతి అత్థో. **నిబ్బేఠేహి వా సచే పహోసీతి** అథ సయం పహోసి, ఇదాని ఏవ నిబ్బేఠేహీతి అత్థో.

తణ్హా సబ్బసో ఖీయన్తి ఏత్థాతి **తణ్హాసఙ్ఖయో**, తస్మిం. **తణ్హాసఙ్ఖయేతి** చ ఇదం విసయే భుమ్మన్తి ఆహ ''**తం ఆరమ్మణం కత్వా**''తి. **విముత్తచిత్తతాయాతి** సబ్బసంకిలేసేహి విప్పయుత్తచిత్తతాయ. అపరభాగే పటిపదా నామ అరియసచ్చాభిసమయో. సా సాసనచారిగోచరా పచ్చత్తం వేదితబ్బతోతి ఆహ ''**పుబ్బభాగప్పటిపదం సంఖిత్తేన దేసేథాతి పుచ్ఛతీ**''తి. అకుప్పధమ్మతాయ ఖయవయసఙ్ఖాతం అన్తం అతీతాతి అచ్చన్తా, సో ఏవ అపరిహాయనసభావత్తా అచ్చన్తా నిట్ఠా అస్సాతి **అచ్చన్తనిట్ఠా**. తేనాహ ''**ఏకన్తనిట్ఠో సతతనిట్ఠోతి అత్థో**''తి. న హి పటివిద్ధస్స లోకుత్తరధమ్మస్స దస్సనం కుప్పనం నామ అత్థి. అచ్చన్తమేవ చతూహి యోగేహి ఖేమో ఏతస్స అత్థీతి **అచ్చన్తయోగక్ఖేమీ**. మగ్గబ్రహ్మచరియస్స వుసితత్తా తస్స చ అపరిహాయనసభావత్తా అచ్చన్తం బ్రహ్మచారీతి **అచ్చన్తబ్రహ్మచారీ**. తేనాహ ''**నిచ్చబ్రహ్మచారీతి అత్థో**''తి. **పరియోసానన్తి** మగ్గబ్రహ్మచరియపరియపరియోసానం వట్టదుక్ఖపరియోసానఞ్చ.

పఞ్చక్ఖన్ధాతి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా. సక్కాయసబ్బఞ్హి సన్ధాయ ఇధ ''**సబ్బే ధమ్మా**''తి వుత్తం విపస్సనావిసయస్స అధిప్పేతత్తా. తస్మా ఆయతనధాతుయోపి తగ్గతికా ఏవ దట్ఠబ్బా. తేనాహ భగవా ''**నాలం అభినివేసాయా**''తి. **న యుత్తా అభినివేసాయ** "ఏతం మమ, ఏసో మే అత్తా"తి అజ్ఝోసానాయ. "అలమేవ నిబ్బిన్దితుం అలం విరజ్జితు"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౨౭౨; సం॰ ని॰ ౨.౧౨౪, ౧౨౮, ౧౩౪, ౧౪౩) వియ **అలం**-సద్దో యుత్తత్థోపి హోతీతి ఆహ ''**న యుత్తా**''**తి. సమ్పజ్జన్తీతి** భవన్తి. యదిపి "తతియా చతుత్థీ"తి ఇదం విసుద్ధిద్వయం అభిఞ్ఞాపఞ్ఞా, తస్స పన సపచ్చయనామరూపదస్సనభావతో సతి చ పచ్చయపరిగ్గహే సపచ్చయత్తా అనిచ్చన్తి, నామరూపస్స అనిచ్చతాయ దుక్ఖం, దుక్ఖఞ్చ అనత్తాతి అత్థతో లక్ఖణత్తయం సుపాకటమేవ హోతీతి ఆహ ''**అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తాతి ఞాతపరిఞ్ఞాయ అభిజానాతీ**''తి. **తథేవ**

తీరణపరిఞ్ఞాయాతి ఇమినా అనిచ్చాదిభావేన నాలం అభినివేసాయాతి నామరూపస్స ఉపసంహరతి, న అభిఞ్ఞాపఞ్ఞానం సమ్భారధమ్మానం. పురిమాయ హి అత్థతో ఆపన్నం లక్ఖణత్తయం గణ్హాతి సలక్ఖణసల్లక్ఖణపరత్తా తస్సా. దుతియాయ సరూపతో తస్సా లక్ఖణత్తయారోపనవసేన సమ్మసనభావతో. ఏకచిత్తక్ఖణికతాయ అభినిపాతమత్తతాయ చ **అప్పమత్తకమ్పి**. రూపపరిగ్గహస్స ఓళారికభావతో **అరూపపరిగ్గహం దస్సేతి**. దస్సేన్తో చ వేదనాయ ఆసన్నభావతో, విసేసతో సుఖసారాగితాయ, భవస్సాదగధితమానసతాయ చ థేరస్స వేదనావసేన నిబ్బత్తేత్వా దస్సేతి.

ఖయవిరాగోతి ఖయసఙ్ఖాతో విరాగో సఙ్ఖారానం పలుజ్జనా. యం ఆగమ్మ సబ్బసో సఙ్ఖారేహి విరజ్జనా హోతి, తం నిబ్బానం **అచ్చన్తవిరాగో. నిరోధానుపస్సిమ్హిపీ**తి నిరోధానుపస్సిపదేపి. **ఏసేవ నయో**తి అతిదిసిత్వా తం ఏకదేసేన వివరన్తో "**నిరోధోపి హి…పే.… దువిధోయేవా**"తి ఆహ. ఖన్ధానం పరిచ్చజనం తప్పటిబద్ధకిలేసప్పహానవసేనాతి యేనాకారేన విపస్సనా కిలేసే పజహతి, తేనాకారేన తంనిమిత్తక్ఖన్ధే చ పజహతీతి వత్తబ్బతం అరహతీతి ఆహ "**సా హి…పే.… వోస్సజ్జతీ**"తి. **ఆరమ్మణతో**తి కిచ్చసాధనవసేన ఆరమ్మణకరణతో. ఏవఞ్హి మగ్గతో అఞ్ఞేసం నిబ్బానారమ్మణానం పక్ఖన్దనవోస్సగ్గాభావో సిద్ధోవ హోతి. పరిచ్చజనేన పక్ఖన్దనేన చాతి **ద్వీహిపి వా కారణేహి. సో**తి మగ్గో. సబ్బేసం ఖన్ధానం వోస్సజ్జనం తప్పటిబద్ధసంకిలేసప్పహానేన దట్ఠబ్బం. యస్మా వా విపస్సనాచిత్తం పక్ఖన్దతీతి మగ్గసమ్పయుత్తచిత్తం సన్ధాయాహ. మగ్గో చ సముచ్ఛేదవసేన కిలేసే ఖన్ధే చ పరిచ్చజతి, తస్మా యథాక్కమం విపస్సనామగ్గానఞ్చ వసేన పక్ఖన్దనపరిచ్చాగవోస్సగ్గాపి వేదితబ్బా. **తదుభయసమఙ్గీ**తి విపస్సనాసమఙ్గీ మగ్గసమఙ్గీ చ. "అనిచ్చానుపస్సనాయ నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ"తిఆదివచనతో (పటి॰ మ॰ ౧.౫౨) హి యథా విపస్సనాయ కిలేసానం పరిచ్చాగప్పటినిస్సగ్గో లబ్భతి, ఏవం ఆయతిం తేహి కిలేసేహి ఉప్పాదేతబ్బక్ఖన్ధానమ్పి పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గో వత్తబ్బో. పక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గో పన మగ్గే లబ్భమానాయ ఏకన్తకారణభూతాయ వుట్ఠానగామినివిపస్సనాయ వసేన వేదితబ్బో. మగ్గే పన తదుభయమ్పి ఞాయాగతమేవ నిప్పరియాయతోవ లబ్భమానత్తా. తేనాహ "**తదుభయసమఙ్గీపుగ్గలో**"తిఆది. పుచ్ఛన్తస్స అజ్ఝాసయవసేన "న కిఞ్చి లోకే ఉపాదియతీ"తి ఏత్థ కాముపాదానవసేన ఉపాదియనం పటిక్ఖిపతీతి ఆహ "**తణ్హావసేన న ఉపాదియతీ**"తి. తణ్హావసేన వా అసతి ఉపాదియనే దిట్ఠివసేన ఉపాదియనం అనవకాసమేవాతి "**తణ్హావసేన**"ఇచ్చేవ వుత్తం. **న పరామసతీ**తి నాదియతి. దిట్ఠిపరామాసవసేన వా "నిచ్చ"న్తిఆదినా **న పరామసతి. సంఖిత్తేనేవ కథేసీ**తి తస్స అజ్ఝాసయవసేన పపఞ్చం అకత్వా కథేసి.

పచలాయమానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. మేత్తసుత్తవణ్ణనా

౬౨. నవమే **మా, భిక్ఖవే, పుఞ్ఞాన**న్తి (ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౬౨) ఏత్థ **మా**తి పటిసేధే నిపాతో. **పుఞ్ఞ**-సద్దో "కుసలానం, భిక్ఖవే, ధమ్మానం సమాదానహేతు ఏవమిదం పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౮౦) పుఞ్ఞఫలే ఆగతో. "అవిజ్జాగతోయం, భిక్ఖవే, పురిసపుగ్గలో పుఞ్ఞఞ్చే సఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరోతీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౫౧) కామరూపావచరసుచరితేసు. "పుఞ్ఞూపగం హోతి విఞ్ఞాణ"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౫౧) సుగతివిసేసభూతే ఉపపత్తిభవే. "తీణిమాని, భిక్ఖవే, పుఞ్ఞకిరియవత్థూని దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు, సీలమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు, భావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థూ"తిఆదీసు (ఇతివు॰ ౬౦; దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౫; అ॰ ని॰ ౮.౩౬) కుసలచేతనాయం. ఇధ పన తేభూమకకుసలధమ్మే వేదితబ్బో. **భాయిత్థా**తి ఏత్థ దువిధం

భయం ఞాణభయం, సారజ్జభయన్తి. తత్థ "యేపి తే, భిక్ఖవే, దేవా దీఘాయుకా వణ్ణవన్తో సుఖబహులా ఉచ్చేసు విమానేసు చిరట్ఠితికా, తేపి తథాగతస్స ధమ్మదేసనం సుత్వా యేభుయ్యేన భయం సంవేగం సన్తాసం ఆపజ్జన్తీ"తి (అం. ని. ४.33) ఆగతం **ఞాణభయం**. "అహుదేవ భయం, అహు ఛమ్భితత్తం, అహు లోమహంసో"తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.3౧౮) ఆగతం **సారజ్జభయం**. ఇధాపి సారజ్జభయమేవ. అయఞ్హేత్థ అత్థో – భిక్ఖవే, దీఘరత్తం కాయవచీసంయమో వత్తప్పటివత్తపూరణం ఏకాసనం ఏకసేయ్యం ఇన్ద్రియదమో ధుతధమ్మేహి చిత్తస్స నిగ్గహో సతిసమ్పజఞ్ఞం కమ్మట్ఠానానుయోగవసేన వీరియారమ్భోతి ఏవమాదీని యాని భిక్ఖునా నిరన్తరం పవత్తేతబ్బాని పుఞ్ఞాని, తేహి మా భాయిత్థ, మా భయం సన్తాసం ఆపజ్జిత్థ. ఏకచ్చస్స దిట్ఠధమ్మసుఖస్స ఉపరోధభయేన సమ్పరాయికనిబ్బానసుఖదాయకేహి పుఞ్ఞేహి మా భాయిత్థాతి. నిస్సక్కే ఇదం సామివచనం.

ఇదాని తతో అభాయితబ్బభావే కారణం దస్సేన్తో "**సుఖస్సేత**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ **సుఖ**-సద్దో "సుఖో బుద్ధానముప్పాదో, సుఖా విరాగతా లోకే"తిఆదీసు (ధ. ప. ౧౯४) సుఖమూలే ఆగతో. "యస్మా చ ఖో, మహాలి, రూపం సుఖం సుఖానుపతితం సుఖావక్కన్త"న్తిఆదీసు (సం. ని. 3.౬౦) సుఖారమ్మణే. "యావఞ్చిదం, భిక్ఖవే, న సుకరం అక్ఖానేన పాపుణితుం యావ సుఖా సగ్గా"తిఆదీసు (మ. ని. 3.౨౨౫) సుఖపచ్చయట్ఠానే. "సుఖో పుఞ్ఞస్స ఉచ్చయో"తిఆదీసు (ధ. ప. ౧౧౮) సుఖహేతుమ్హి. "దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారా ఏతే ధమ్మా"తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౮౨) అబ్యాపజ్జే. "నిబ్బానం పరమం సుఖ"న్తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౨౧౫; ధ. ప. ౨౦3, ౨౦४) నిబ్బానే. "సుఖస్స చ పహానా"తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨3౨; మ. ని. ౧.౨౭౧; సం. ని. ౨.౧౨౨) సుఖవేదనాయం. "అదుక్ఖమసుఖం సన్తం, సుఖమిచ్చేవ భాసిత"న్తిఆదీసు (సం. ని. ४.౨౫3; ఇతివు. ౫3) ఉపేక్ఖావేదనాయం. "ద్వేపి మయా, ఆనన్ద, వేదనా వుత్తా పరియాయేన సుఖా వేదనా దుక్ఖా వేదనా"తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౮౯) ఇట్ఠసుఖేసు. "సుఖో విపాకో పుఞ్ఞాన"న్తిఆదీసు (పేటకో. ౨3) ఇట్ఠవిపాకే. ఇధాపి ఇట్ఠవిపాకే ఏవ దట్ఠబ్బో. **ఇట్ఠస్సా**తిఆదీసు ఇచ్ఛితబ్బతో చేవ అనిట్ఠప్పటిపక్ఖతో చ ఇట్ఠస్స. కమనీయతో మనస్మిఞ్చ కమనతో పవిసనతో **కన్తస్స**. పియాయితబ్బతో సన్తప్పనతో చ **పియస్స**. మననీయతో మనస్స వడ్ఢనతో చ **మనాపస్సా**తి అత్థో వేదితబ్బో. **యదిదం పుఞ్ఞానీతి పుఞ్ఞానీ**తి యదిదం వచనం, ఏతం సుఖస్స ఇట్ఠస్స విపాకస్స అధివచనం నామం. **సుఖస్సేతం యదిదం పుఞ్ఞానీ**తి ఫలేన కారణస్స అభేదోపచారం వదతి. తేన కతూపచితానం పుఞ్ఞానం అవస్సంభావిఫలం సుత్వా అప్పమత్తేన సక్కచ్చం పుఞ్ఞాని కత్తబ్బానీతి పుఞ్ఞకిరియాయం నియోజేతి, ఆదరఞ్చ నేసం తత్థ ఉప్పాదేతి.

ఇదాని అత్తనా సునేత్తకాలే కతేన పుఞ్ఞకమ్మేన దీఘరత్తం పచ్చనుభూతం భవన్తరప్పటిచ్ఛన్నం ఉళారతరం పుఞ్ఞవిపాకం ఉదాహరిత్వా తమత్థం పాకటతరం కరోన్తో "**అభిజానామి ఖో పనాహ**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అభిజానామీ**తి అభివిసిట్ఠేన ఞాణేన జానామి, పచ్చక్ఖతో బుజ్ఝామి. **దీఘరత్త**న్తి చిరకాలం. **పుఞ్ఞాన**న్తి దానాదీనం కుసలధమ్మానం. **సత్త వస్సానీ**తి సత్త సంవచ్ఛరాని. **మేత్తచిత్త**న్తి మిజ్జతీతి మేత్తా, సినియ్హతీతి అత్థో. మిత్తే భవా, మిత్తస్స వా ఏసా పవత్తీతిపి మేత్తా. లక్ఖణాదితో పన హితాకారప్పవత్తిలక్ఖణా, హితూపసంహారరసా, ఆఘాతవినయపచ్చుపట్ఠానా, సత్తానం మనాపభావదస్సనపదట్ఠానా. బ్యాపాదూపసమో ఏతిస్సా సమ్పత్తి, సినేహసమ్భవో విపత్తి. **మేత్తచిత్తం భావేత్వా**తి మేత్తాసహగతం చిత్తం, చిత్తసీసేన సమాధి వుత్తోతి మేత్తాసమాధిం మేత్తాబ్రహ్మవిహారం ఉప్పాదేత్వా చేవ వడ్ఢేత్వా చ.

సత్త సంవట్టవివట్టకప్పేతి సత్త మహాకప్పే. సంవట్టవివట్టగ్గహణేనేవ హి సంవట్టట్ఠాయివివట్టట్ఠాయినోపి గహితా. **ఇమం లోక**న్తి కామలోకం. **సంవట్టమానే సుద**న్తి సంవట్టమానే, సుదన్తి నిపాతమత్తం, వినస్సమానేతి అత్థో. "వరసంవత్తట్ఠానే సుద"న్తిపి పఠన్తి. **కప్పే**తి కాలే. కప్పసీసేన హి కాలో వుత్తో, కాలే ఖీయమానే సబ్బోపి ఖీయతేవ. యథాహ – "కాలో ఘసతి భూతాని, సబ్బానేవ సహత్తనా"తి (జా॰ ౧.౨.౧౯౦). "**ఆభస్సరూపగో హోమీ**"తి వుత్తత్తా తేజోసంవట్టవసేనేత్థ కప్పవుట్ఠానం వేదితబ్బం. **ఆభస్సరూపగో**తి తత్థ పటిసన్ధిగ్గహణవసేన ఆభస్సరబ్రహ్మలోకం ఉపగచ్ఛామీతి ఆభస్సరూపగో హోమి. **వివట్టమానే**తి సణ్ఠహమానేతి అత్థో. **సుఞ్ఞం బ్రహ్మవిమానం ఉపపజ్జామీ**తి కస్సచి సత్తస్స తత్థ నిబ్బత్తస్స అభావతో సుఞ్ఞం యం పఠమజ్ఝానభూమిసఙ్ఖాతం బ్రహ్మవిమానం ఆదితో నిబ్బత్తతి, తం పటిసన్ధిగ్గహణవసేన ఉపపజ్జామి ఉపేమి.

బ్రహ్మాతి కామావచరసత్తేహి విసిట్ఠట్ఠేన తథా తథా బ్రూహితగుణతాయ బ్రహ్మవిహారతో నిబ్బత్తనట్ఠేన చ బ్రహ్మా. బ్రహ్మపారిసజ్జబ్రహ్మపురోహితేహి మహన్తో బ్రహ్మాతి **మహాబ్రహ్మా,** తతో ఏవ తే అభిభవిత్వా ఠితత్తా **అభిభూ**. తేహి న కేనచిపి గుణేన అభిభూతోతి **అనభిభూతో. అఞ్ఞదత్థూ**తి ఏకంసవచనే నిపాతో. దస్సనతో **దసో,** అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నానం దస్సనసమత్థో అభిఞ్ఞాఞాణేన పస్సితబ్బం పస్సామీతి అత్థో. సేసబ్రహ్మానం ఇద్ధిపాదభావనాబలేన అత్తనో చిత్తఞ్చ మమ వసే వత్తేమీతి **వసవత్తీ** హోమీతి యోజేతబ్బం. తదా కిర బోధిసత్తో అట్ఠసమాపత్తిలాభీపి సమానో తథా సత్తహితం అత్తనో పారమిపూరణఞ్చ ఓలోకేన్తో తాసు ఏవ ద్వీసు ఝానభూమీసు నికన్తి ఉప్పాదేత్వా మేత్తాబ్రహ్మవిహారవసేన అపరాపరం సంసరి. తేన వుత్తం "**సత్త వస్సాని...పే.... వసవత్తీ**"తి.

ఏవం భగవా రూపావచరపుఞ్ఞస్స విపాకమహన్తతం పకాసేత్వా ఇదాని కామావచరపుఞ్ఞస్సపి విపాకం దస్సేన్తో "**ఛత్తింసక్ఖత్తు**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ **సక్కో అహోసి**న్తి ఛత్తింసక్ఖత్తుం ఛత్తింసవారే అఞ్ఞత్థ అనుపపజ్జిత్వా నిరన్తరం సక్కో దేవానమిన్దో తావతింసదేవరాజా అహోసిం. **రాజా అహోసి**న్తిఆదీసు చతూహి అచ్ఛరియధమ్మేహి చతూహి సఙ్గహవత్థూహి చ లోకం రఞ్జేతీతి **రాజా**. చక్కరతనం వత్తేతి, చతూహి సమ్పత్తిచక్కేహి వత్తతి, తేహి చ పరం వత్తేతి, పరహితాయ చ ఇరియాపథచక్కానం వత్తో ఏతస్మిం అత్థీతి **చక్కవత్తీ**. "రాజా"తి చేత్థ సామఞ్ఞం, "చక్కవత్తీ"తి విసేసం. ధమ్మేన చరతీతి **ధమ్మికో,** ఞాయేన సమేన వత్తతీతి అత్థో. ధమ్మేనేవ రజ్జం లభిత్వా రాజా జాతోతి **ధమ్మరాజా,** దసవిధే కుసలధమ్మే అగరహితే చ రాజధమ్మే నియుత్తోతి **ధమ్మికో**. తేన చ ధమ్మేన సకలం లోకం రఞ్జేతీతి **ధమ్మరాజా**. పరహితధమ్మకరణేన వా **ధమ్మికో,** అత్తహితధమ్మకరణేన **ధమ్మరాజా**. యస్మా చక్కవత్తీ ధమ్మేన ఞాయేన రజ్జం అధిగచ్ఛతి, న అధమ్మేన, తస్మా వుత్తం "**ధమ్మేన లద్ధరజ్జత్తా ధమ్మరాజా**"తి.

చతూసు దిసాసు సముద్దపరియోసానతాయ చాతురన్తా నామ తత్థ తత్థ దీపే మహాపథవీతి ఆహ "**పురత్థిమ...పే.... ఇస్సరో**"తి. **విజితావీ**తి విజేతబ్బస్స విజితవా, కామకోధాదికస్స అబ్భన్తరస్స పటిరాజభూతస్స బాహిరస్స చ అరిగణస్స విజయీ విజినిత్వా ఠితోతి అత్థో. కామం చక్కవత్తినో కేనచి యుద్ధం నామ నత్థి, యుద్ధేన పన సాధేతబ్బస్స విజయస్స సిద్ధియా "**విజితసఙ్గామో**"తి వుత్తం. జనపదో వా చతుబ్బిధఅచ్ఛరియధమ్మేన సమన్నాగతో అస్మిం రాజిని థావరియం కేనచి అసంహారియం దళ్హభత్తిభావం పత్తో, జనపదే వా అత్తనో ధమ్మికాయ పటిపత్తియా థావరియం థిరభావం పత్తోతి **జనపదత్థావరియప్పత్తో**. చణ్డస్స హి రఞ్ఞో బలిదణ్డాదీహి లోకం పీళయతో మనుస్సా మజ్ఝిమజనపదం ఛడ్డేత్వా పబ్బతసముద్దతీరకన్దరాదీని నిస్సాయ పచ్చన్తే వాసం కప్పేన్తి. అతిముదుకస్స రఞ్ఞో చోరేహి సాహసికధనవిలోపపీళితా మనుస్సా పచ్చన్తం పహాయ జనపదమజ్ఝే వాసం కప్పేన్తి. ఇతి ఏవరూపే రాజిని జనపదో థిరభావం న పాపుణాతి.

సత్తరతనసమన్నాగతోతి చక్కరతనాదీహి సత్తహి రతనేహి సముపేతో. తేసు హి రాజా చక్కవత్తీ చక్కరతనేన అజితం జినాతి, హత్థిఅస్సరతనేహి విజితే సుఖేనేవ అనువిచరతి, పరిణాయకరతనేన విజితమనురక్ఖతి, అవసేసేహి ఉపభోగసుఖమనుభవతి. పఠమేన చస్స ఉస్సాహసత్తియోగో, పచ్ఛిమేన మన్తసత్తియోగో, హత్థిఅస్సగహపతిరతనేహి పభుసత్తియోగో సుపరిపుణ్ణో హోతి. ఇత్థిమణిరతనేహి ఉపభోగసుఖమనుభవతి, సేసేహి ఇస్సరియసుఖం. విసేసతో చస్స పురిమాని తీణి అదోసకుసలమూలజనితకమ్మానుభావేన సమ్పజ్జన్తి, మజ్ఝిమాని అలోభకుసలమూలజనితకమ్మానుభావేన, పచ్ఛిమమేకం అమోహకుసలమూలజనితకమ్మానుభావేనాతి.

సూరాతి సత్తివన్తో, నిబ్భయాతి అత్థోతి ఆహ ''**అభీరునో**''**తి**. **అఙ్గన్తి** కారణం. యేన కారణేన "వీరా"తి వుచ్చేయ్యుం, తం వీరఙ్గం. తేనాహ ''**వీరియస్సేతం నామ**''న్తి. యావ చక్కవాళపబ్బతా చక్కస్స వత్తనతో ''**చక్కవాళపబ్బతం సీమం కత్వా ఠితసముద్దపరియన్త**''న్తి వుత్తం. **అదణ్డేనాతి** ఇమినా ధనదణ్డస్స సరీరదణ్డస్స చ అకరణం వుత్తం. **అసత్థేనాతి** ఇమినా పన సేనాయ యుజ్ఝనస్సాతి తదుభయం దస్సేతుం ''**న దణ్డేనా**''తిఆది వుత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి – యే కతాపరాధే సత్తే సతమ్పి సహస్సమ్పి గణ్హన్తి, తే ధనదణ్డేన రజ్జం కారేన్తి. యే ఛేజ్జభేజ్జం అనుసాసన్తి, తే సత్థదణ్డేన. అహం పన దువిధమ్పి దణ్డం పహాయ అదణ్డేన అజ్ఝావసిం. యే ఏకతోధారాదినా సత్థేన పరం విహేఠేన్తి, తే సత్థేన రజ్జం కారేన్తి నామ. అహం పన సత్థేన ఖుద్దకమక్ఖికాయ పివనమత్తమ్పి లోహితం కస్సచి అనుప్పాదేత్వా ధమ్మేనేవ "ఏహి ఖో, మహారాజా"తి ఏవం పటిరాజూహి సమ్పటిచ్ఛితాగమనో వుత్తప్పకారం పథవిం అభిజినిత్వా అజ్ఝావసిం, అభివిజినిత్వా సామీ హుత్వా వసిన్తి.

ఇతి భగవా అత్తానం కాయసక్ఖిం కత్వా పుఞ్ఞానం విపాకమహన్తతం పకాసేత్వా ఇదాని తమేవత్థం గాథాబన్ధనేన దస్సేన్తో ''**పస్స, పుఞ్ఞానం విపాక**''న్తిఆదిమాహ. **సుఖేసినోతి** ఆలపనవచనమేతం, తేన సుఖపరియేసకే సత్తే ఆమన్తేతి. పాళియం పన "పస్సథా"తి వత్తబ్బే ''**పస్సా**''తి వచనబ్యత్తయో కతోతి దట్ఠబ్బో. మనుస్సానం ఉరే సత్థం ఠపేత్వా ఇచ్ఛితధనహరణాదినా వా సాహసకారితాయ సాహసికా, తేసం కమ్మం **సాహసికకమ్మం**. పథవియా ఇస్సరో **పథబ్యోతి** ఆహ ''**పుథవిసామికో**''తి.

మేత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. భరియాసుత్తవణ్ణనా

౬౩. దసమే ఉచ్చాసద్దా మహాసద్దా ఉద్ధం ఉగ్గతత్తా ఉచ్చం పత్థటత్తా మహన్తం అవినిబ్భోగం వినిభుఞ్జిత్వా గహేతుం అసక్కుణేయ్యం సద్దం కరోన్తా వదన్తి. వచీఘోసోపి హి బహూహి ఏకజ్ఝం పవత్తితో అత్థతో చ సద్దతో చ దురవబోధో కేవలం మహానిగ్ఘోసో ఏవ హుత్వా సోతపథమాగచ్ఛతి. **మచ్ఛవిలోపేతి** మచ్ఛే విలుమ్పిత్వా వియ గహణే, మచ్ఛానం వా విలుమ్పనే. కేవట్టానఞ్హి మచ్ఛపచ్ఛిట్ఠపితట్ఠానే మహాజనో సన్నిపతిత్వా "ఇధ అఞ్ఞం ఏకం మచ్ఛం దేహి, ఏకం మచ్ఛఫాలం దేహి, ఏతస్స తే మహా దిన్నో, మయ్హం ఖుద్దకో"తి ఏవం ఉచ్చాసద్దమహాసద్దం కరోన్తి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం ''**కేవట్టానం మచ్ఛపచ్ఛిం ఓతారేత్వా ఠితట్ఠానే**''తి. మచ్ఛగ్గహణత్థం జాలే పక్ఖిత్తేపి తస్మిం ఠానే కేవట్టా చేవ అఞ్ఞే చ "పవిట్ఠో న పవిట్ఠో , గహితో న గహితో"తి మహాసద్దం కరోన్తి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం ''**జాలే వా...పే.... మహాసద్దో హోతీ**''తి. **కత్తబ్బవత్తన్తి** పాదపరికమ్మాదికత్తబ్బకిచ్చం. **ఖరాతి** చిత్తేన వాచాయ చ కక్ఖళా. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

భరియాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. కోధనసుత్తవణ్ణనా

౬౪. ఏకాదసమే **సపత్తకరణా**తి వా సపత్తేహి కాతబ్బా. **కోధన**న్తి కుజ్ఝనసీలం. **కోధనో**య**న్తి** కుజ్ఝనో అయం. **అయ**న్తి చ నిపాతమత్తం. **కోధపరేతో**తి కోధేన అనుగతో, పరాభిభూతో వా. **దుబ్బణ్ణోవ హోతీ**తి పకతియా వణ్ణవాపి అలఙ్కతపటియత్తోపి ముఖవికారాదివసేన విరూపో ఏవ హోతి. ఏతరహి ఆయతిఞ్చాతి కోధాభిభూతస్స ఏకన్తమిదం ఫలన్తి దీపేతుం "దుబ్బణ్ణోవా"తి అవధారణం కత్వా పున "**కోధాభిభూతో**"తి వుత్తం.

అయసభావన్తి అకిత్తిమభావం. అత్తనో పరేసఞ్చ అనత్థం జనేతీతి **అనత్థజననో. అన్తరతో**తి అబ్భన్తరతో, చిత్తతో వా. **తం జనో నావబుజ్ఝతీ**తి కోధసఙ్ఖాతం అన్తరతో అబ్భన్తరే అత్తనో చిత్తేయేవ జాతం అనత్థజననచిత్తప్పకోపనాదిభయం భయహేతుం అయం బాలమహాజనో న జానాతి. **య**న్తి యత్థ. భుమ్మత్థే హి ఏతం పచ్చత్తవచనం. యస్మిం కాలే కోధో సహతే నరం, అన్ధతమం తదా హోతీతి సమ్బన్ధో. **య**న్తి వా కారణవచనం, యస్మా కోధో ఉప్పజ్జమానో నరం సహతే అభిభవతి, తస్మా అన్ధతమం తదా హోతి, యదా కుద్ధోతి అత్థో యం-తం-సద్దానం ఏకన్తసమ్బన్ధభావతో. అథ వా **య**న్తి కిరియాపరామసనం. **సహతే**తి యదేతం కోధస్స సహనం అభిభవనం, ఏతం అన్ధతమం భవనన్తి అత్థో. అథ వా యం నరం కోధో సహతే అభిభవతి, తస్స అన్ధతమం తదా హోతి. తతో చ కుద్ధో అత్థం న జానాతి, కుద్ధో ధమ్మం న పస్సతీతి.

భూనం వుచ్చతి వుద్ధి, తస్స హననం ఘాతో ఏతేసన్తి **భూనహచ్చాని.** తేనాహ "**హతవుద్ధీనీ**"తి. **దమ**-సద్దేన వుత్తమేవత్థం విభావేతుం పఞ్ఞావీరియేన దిట్ఠియాతి వుత్తన్తి దస్సేన్తో "**కతరేన దమేనా**"తిఆదిమాహ. అనేకత్థో హి **దమ**-సద్దో. "సచ్చేన దన్తో దమసా ఉపేతో, వేదన్తగూ వుసితబ్రహ్మచరియో"తి (సం. ని. ౧.౧౯౫; సు. ని. ౪౬౭) ఏత్థ హి ఇన్ద్రియసంవరో దమోతి వుత్తో "మనచ్ఛట్ఠాని ఇన్ద్రియాని దమేతీ"తి కత్వా. "యది సచ్చా దమా చాగా, ఖన్త్యా భియ్యోధ విజ్జతీ"తి (సం. ని. ౧.౨౪౬; సు. ని. ౧౯౧) ఏత్థ పఞ్ఞా దమో "సంకిలేసం దమేతి పజహతీ"తి కత్వా. "దానేన దమేన సంయమేన సచ్చవజ్జేన అత్థి పుఞ్ఞం, అత్థి పుఞ్ఞస్స ఆగమో"తి (సం. ని. ౪.౩౬౫) ఏత్థ ఉపోసథకమ్మం దమో "ఉపవసనవసేన కాయకమ్మాదీని దమేతీ"తి కత్వా. "సక్ఖిస్ససి ఖో త్వం, పుణ్ణ, ఇమినా దమూపసమేన సమన్నాగతో సునాపరన్తస్మిం జనపదస్మిం విహరితు"న్తి (మ. ని. ౩.౩౯౬; సం. ని. ౪.౮౮) ఏత్థ అధివాసనక్ఖన్తి దమో "కోధూపనాహమక్ఖాదికే దమేతి వినోదేతీ"తి కత్వా. "న మానకామస్స దమో ఇధత్థి, న మోనమత్థి అసమాహితస్సా"తి (సం. ని. ౧.౯) ఏత్థ అభిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదికో సమాధిపక్ఖికో ధమ్మో దమో "దమ్మతి చిత్తం ఏతేనా"తి కత్వా. ఇధాపి "తం దమేన సముచ్ఛిన్దే, పఞ్ఞావీరియేన దిట్ఠియా"తి వచనతో **దమ**-సద్దేన పఞ్ఞావీరియదిట్ఠియో వుత్తా.

కోధనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అబ్యాకతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. మహావగ్గో

౧-౨. హిరిఓత్తప్పసుత్తాదివణ్ణనా

౬౫-౬౬. సత్తమస్స పఠమం ఉత్తానమేవ. దుతియే **తయో సంవట్టా**తి ఆపోసంవట్టో, తేజోసంవట్టో, వాయోసంవట్టోతి తయో సంవట్టా. **తిస్సో సంవట్టసీమా**తి ఆభస్సరా, సుభకిణ్హా, వేహప్ఫలాతి తిస్సో సంవట్టసీమా. యదా హి కప్పో తేజేన సంవట్టతి వినస్సతి, తదా ఆభస్సరతో హేట్ఠా అగ్గినా డయ్హతి. యదా ఆపేన సంవట్టతి, తదా సుభకిణ్హతో హేట్ఠా ఉదకేన విలీయతి. యదా వాయునా సంవట్టతి, తదా వేహప్ఫలతో హేట్ఠా వాయునా విద్ధంసతి. విత్థారతో పన సదాపి ఏకం బుద్ధక్ఖేత్తం వినస్సతి. **బుద్ధక్ఖేత్తం నామ** తివిధం హోతి జాతిక్ఖేత్తం ఆణాక్ఖేత్తం విసయక్ఖేత్తన్తి. తత్థ **జాతిక్ఖేత్తం** నామ దససహస్సచక్కవాళపరియన్తం హోతి, యం తథాగతస్స పటిసన్ధిగహణాదీసు కమ్పతి. **ఆణాక్ఖేత్తం** కోటిసహస్సచక్కవాళపరియన్తం, యత్థ రతనసుత్తం (ఖు॰ పా॰ ౬.౧ ఆదయో; సు॰ ని॰ ౨౨౪ ఆదయో) ఖన్ధపరిత్తం (అ॰ ని॰ ౪.౬౭; చూళవ॰ ౨౫౧) ధజగ్గపరిత్తం (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౯). ఆటానాటియపరిత్తం (దీ॰ ని॰ ౩.౨౭౫ ఆదయో), మోరపరిత్తన్తి (జా॰ ౧.౨.౧౭-౧౮) ఇమేసం పరిత్తానం ఆనుభావో వత్తతి. **విసయక్ఖేత్తం** అనన్తమపరిమాణం, యం "యావతా వా పన ఆకఙ్ఖేయ్యా"తి వుత్తం. ఏవమేతేసు తీసు బుద్ధక్ఖేత్తేసు ఏకం ఆణాక్ఖేత్తం వినస్సతి. తస్మిం పన వినస్సన్తే జాతిక్ఖేత్తం వినట్ఠమేవ హోతి. వినస్సన్తఞ్చ ఏకతోవ వినస్సతి, సణ్ఠహన్తమ్పి ఏకతోవ సణ్ఠహతి.

తీణి సంవట్టమూలానీతి రాగదోసమోహసఙ్ఖాతాని తీణి సంవట్టకారణాని. రాగాదీసు హి అకుసలమూలేసు ఉస్సన్నేసు లోకో వినస్సతి. తథా హి రాగే ఉస్సన్నతరే అగ్గినా వినస్సతి, దోసే ఉస్సన్నతరే ఉదకేన, మోహే ఉస్సన్నతరే వాతేన. కేచి పన "దోసే ఉస్సన్నతరే అగ్గినా, రాగే ఉదకేనా"తి వదన్తి.

తీణి కోలాహలానీతి కప్పకోలాహలం, బుద్ధకోలాహలం, చక్కవత్తికోలాహలన్తి తీణి కోలాహలాని. తత్థ "వస్ససతసహస్సమత్థకే కప్పుట్ఠానం నామ భవిస్సతీ"తిఆదినా దేవతాహి ఉగ్ఘోసితసద్దో **కప్పకోలాహలం** నామ హోతి. "ఇతో వస్ససతసహస్సమత్థకే లోకో వినస్సిస్సతి, మేత్తం, మారిసా, భావేథ కరుణం ముదితం ఉపేక్ఖ"న్తి మనుస్సపథే దేవతా ఘోసన్తియో చరన్తి. "వస్ససహస్సమత్థకే బుద్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీ"తి **బుద్ధకోలాహలం** నామ హోతి. "ఇతో వస్ససహస్సమత్థకే బుద్ధో ఉప్పజ్జిత్వా ధమ్మానుధమ్మప్పటిపన్నో సఙ్ఘరతనేన పరివారితో ధమ్మం దేసేన్తో విచరిస్సతీ"తి దేవతా ఉగ్ఘోసన్తి. "వస్ససతమత్థకే పన చక్కవత్తీ ఉప్పజ్జిస్సతీ"తి **చక్కవత్తికోలాహలం** నామ హోతి. "ఇతో వస్ససతమత్థకే సత్తరతనసమ్పన్నో చాతుద్దీపిస్సరో సహస్సపరివారో వేహాసఙ్గమో చక్కవత్తీ రాజా ఉప్పజ్జిస్సతీ"తి దేవతా ఉగ్ఘోసన్తి.

అచిరట్ఠేన న ధువాతి ఉదకబుబ్బుళాదయో వియ న చిరట్ఠాయితాయ ధువభావరహితా. **అస్సాసరహితా**తి సుపినకే పీతపానీయం వియ అనులిత్తచన్దనం వియ చ అస్సాసవిరహితా.

ఉపకప్పనమేఘోతి కప్పవినాసకమేఘం సన్ధాయ వదతి. యస్మిఞ్హి సమయే కప్పో అగ్గినా నస్సతి, ఆదితోవ కప్పవినాసకమహామేఘో ఉట్ఠహిత్వా కోటిసతసహస్సచక్కవాళే ఏకమహావస్సం వస్సతి. మనుస్సా తుట్ఠహట్ఠా సబ్బబీజాని నీహరిత్వా వపన్తి. సస్సేసు పన గోఖాయితకమత్తేసు జాతేసు గద్రభరవం రవన్తో ఏకబిన్దుమ్పి న వస్సతి, తదా పచ్ఛిన్నం

పచ్ఛిన్నమేవ వస్సం హోతి. తేనాహ ‘‘**తదా నిక్ఖన్తబీజం..పే.... ఏకబిన్దుమ్పి దేవో న వస్సతీ**’’తి. “వస్ససతసహస్స అచ్చయేన కప్పవుట్ఠానం భవిస్సతీ”తిఆదినా దేవతాహి వుత్తవచనం సుత్వా యేభుయ్యేన మనుస్సా చ భుమ్మదేవతా చ సంవేగజాతా అఞ్ఞమఞ్ఞం ముదుచిత్తా హుత్వా మేత్తాదీని పుఞ్ఞానీ కత్వా దేవలోకే నిబ్బత్తన్తి, అవీచితో పట్ఠాయ తుచ్ఛో హోతీతి.

పఞ్చ బీజజాతానీతి మూలబీజం ఖన్ధబీజం ఫళుబీజం అగ్గబీజం బీజబీజన్తి పఞ్చ బీజాని జాతాని. తత్థ **మూలబీజ**న్తి వచా, వచత్తం, హలిద్దం, సిఙ్గివేరన్తి ఏవమాది. **ఖన్ధబీజ**న్తి అస్సత్థో, నిగ్రోధోతి ఏవమాది. **ఫళుబీజ**న్తి ఉచ్ఛు, వేళు, నళోతి ఏవమాది. **అగ్గబీజ**న్తి అజ్జుకం, ఫణిజ్జకన్తి ఏవమాది. **బీజబీజ**న్తి వీహిఆది పుబ్బణ్ణఞ్చేవ ముగ్గమాసాదిఅపరణ్ణఞ్చ. పచ్చయన్తరసమవాయే విసదిసుప్పత్తియా విసేసకారణభావతో రుహనసమత్థే సారఫలే నిరుళ్హో బీజ-సద్దో తదత్థసిద్ధియా మూలాదీసుపి కేసుచి పవత్తతీతి మూలాదితో నివత్తనత్థం ఏకేన బీజ-సద్దేన విసేసేత్వా వుత్తం “బీజబీజ”న్తి “రూపరూపం (విసుద్ధి॰ ౨.౪౪౯) దుక్ఖదుక్ఖ”న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౨౭) యథా. యథా ఫలపాకపరియన్తా ఓసధిరుక్ఖా వేళుకదలిఆదయో.

యం కదాచీతిఆదీసు **య**న్తి నిపాతమత్తం. **కదాచీ**తి కిస్మిఞ్చి కాలే. **కరహచీ**తి తస్సేవ వేవచనం. **దీఘస్స అద్ధునో**తి దీఘస్స కాలస్స. **అచ్చయేనా**తి అతిక్కమేన. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

హిరిఓత్తప్పసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. నగరోపమసుత్తవణ్ణనా

౬౪. తతియే పచ్చన్తే భవం **పచ్చన్తిమం**. “రథో సీలపరిక్ఖారో, ఝానక్ఖో చక్కవీరియో”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౪) వియ అలఙ్కారవచనో పరిక్ఖారసద్దోతి ఆహ ‘‘**నగరాలఙ్కారేహి అలఙ్కత**’’న్తి. పరివారవచనోపి వట్టతియేవ “సత్త సమాధిపరిక్ఖారా”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౩౦) వియ. నేమం వుచ్చతి థమ్భాదీహి అనుపతభూమిప్పదేసోతి ఆహ ‘‘**గమ్భీరఆవాటా**’’తి, గమ్భీరం భూమిం అనుప్పవిట్ఠాతి అత్థో. **సుట్ఠు సన్నిసీదాపితా**తి భూమిం నిఖనిత్వా సమ్మదేవ ఠపితా.

అనుపరియాయేతి ఏతేనాతి అనుపరియాయో, సోయేవ పథోతి **అనుపరియాయపథో,** పరితో పాకారస్స అనుయాయమగ్గో.

హత్థిం ఆరోహన్తి ఆరోహాపయన్తి చాతి **హత్థారోహా** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౬౩). యేన హి పయోగేన పురిసో హత్థినో ఆరోహనయోగ్గో హోతి, హత్థిస్స తం పయోగం విధాయన్తానం సబ్బేసమ్పేతేసం గహణం. తేనాహ ‘‘**సబ్బేపీ**’’తిఆది. తత్థ **హత్థాచరియా** నామ యే హత్థినో హత్థారోహకానఞ్చ సిక్ఖాపకా. **హత్థివేజ్జా** నామ హత్థిభిసక్కా. **హత్థిబన్ధా** నామ హత్థీనం పాదరక్ఖకా. **ఆది**-సద్దేన హత్థీనం యవపదాయకాదికే సఙ్గణ్హాతి. **అస్సారోహా రథికా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. రథే నియుత్తా **రథికా. రథరక్ఖా** నామ రథస్స ఆణిరక్ఖకా. ధనుం గణ్హన్తి గణ్హాపేన్తి చాతి **ధనుగ్గహా,** ఇస్సాసా ధనుసిప్పస్స సిక్ఖాపకా చ. తేనాహ ‘‘**ధనుఆచరియా ఇస్సాసా**’’తి. చేలేన చేలపటాకాయ యుద్ధే అకన్తి గచ్ఛన్తీతి **చేలకా**తి ఆహ – ‘‘**యే యుద్ధే జయద్ధజం గహేత్వా పురతో గచ్ఛన్తీ**’’తి. యథా తథా ఠితే సేనికే బ్యూహకరణవసేన తతో తతో చలయన్తి ఉచ్చాలేన్తీతి **చలకా.**

సకుణగ్ఘిఆదయో వియ మంసపిణ్డం పరసేనాసమూహం సాహసికమహాయోధతాయ ఛేత్వా ఛేత్వా దయన్తి ఉప్పతిత్వా గచ్ఛన్తీతి **పిణ్డదాయకా**. దుతియవికప్పే పిణ్డే దయన్తి జనసమ్మద్దే ఉప్పతన్తా వియ గచ్ఛన్తీతి **పిణ్డదాయకా**తి అత్థో వేదితబ్బో. **ఉగ్గతుగ్గతా**తి థామజవపరక్కమాదివసేన అతివియ ఉగ్గతా, ఉదగ్గాతి అత్థో. **పక్ఖన్దన్తీ**తి అత్తనో వీరసూరభావేన అసజ్జమానా పరసేనం అనుపవిసన్తీతి అత్థో. థామజవబలపరక్కమాదిసమ్పత్తియా **మహానాగా వియ మహానాగా. ఏకసూరా**తి ఏకాకిసూరా అత్తనో సూరభావేనేవ ఏకాకినో హుత్వా యుజ్ఝనకా. **సజాలికా**తి సవమ్మికా. **సరపరిత్తాణ**న్తి చమ్మపరిసిబ్బితం ఖేటకం, చమ్మమయం వా ఫలకం. **ఘరదాసయోధా**తి అత్తనో దాసయోధా.

సమ్పక్ఖన్దనలక్ఖణాతి సద్ధేయ్యవత్థునో ఏవమేతన్తి సమ్పక్ఖన్దనలక్ఖణా. **సమ్పసాదనలక్ఖణా**తి పసీదితబ్బే వత్థుస్మిం పసీదనలక్ఖణా. **ఓకప్పనసద్ధా**తి ఓక్కన్తిత్వా పక్ఖన్దిత్వా అధిముచ్చనం. పసాదనీయే వత్థుస్మిం పసీదనం **పసాదసద్ధా. అయం అనుధమ్మో**తి అయం నవన్నం లోకుత్తరధమ్మానం అనులోమధమ్మో. **నిబ్బిదాబహులో**తి ఉక్కణ్ఠనాబహులో. **సద్ధా బన్ధతి పాథేయ్య**న్తి సద్ధా నామాయం సత్తస్స మరణవసేన మహాపథం సంవజతో మహాకన్తారం పటిపజ్జతో మహావిదుగ్గం పక్ఖన్దతో పాథేయ్యపుటం బన్ధతి, సమ్బలం విస్సజ్జేతీతి అత్థో. సద్ధఞ్హి ఉప్పాదేత్వా దానం దేతి, సీలం రక్ఖతి, ఉపోసథకమ్మం కరోతి. తేనేతం వుత్తం "సద్ధా బన్ధతి పాథేయ్య"న్తి. **సిరీ**తి ఇస్సరియం. ఇస్సరియే హి అభిముఖీభూతే థలతోపి జలతోపి భోగా ఆగచ్ఛన్తియేవ. తేనేతం వుత్తం "**సిరీ భోగానమాసయో**"తి. **సద్ధా దుతియా పురిసస్స హోతీ**తి పురిసస్స దేవలోకే, మనుస్సలోకే చేవ నిబ్బానఞ్చ గచ్ఛన్తస్స సద్ధా దుతియా హోతి, సహాయకిచ్చం సాధేతి. **భత్తపుటాదీ**తి **ఆది**-సద్దేన దుతియికాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **అనేకసరసతా**తి అనేకసభావతా, అనేకకిచ్చతా వా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నగరోపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ధమ్మఞ్ఞూసుత్తవణ్ణనా

౬౮. చతుత్థే సుత్తగేయ్యాదిధమ్మం జానాతీతి **ధమ్మఞ్ఞూ**. తస్స తస్సేవ సుత్తగేయ్యాదినా భాసితస్స తదఞ్ఞస్స సుత్తపదత్థస్స బోధకస్స సద్దస్స అత్థకుసలతావసేన అత్థం జానాతీతి **అత్థఞ్ఞూ**. "ఏత్తకోమ్హి సీలేన సమాధినా పఞ్ఞాయా"తి ఏవం యథా అత్తనో పమాణజాననవసేన అత్తానం జానాతీతి **అత్తఞ్ఞూ**. పటిగ్గహణపరిభోగపరియేసనవిస్సజ్జనేసు మత్తం జానాతీతి **మత్తఞ్ఞూ**. నిద్దేసే పన పటిగ్గహణమత్తఞ్ఞుతాయ ఏవ పరిభోగాదిమత్తఞ్ఞుతా పబోధితా హోతీతి పటిగ్గహణమత్తఞ్ఞుతావ దస్సితా. "అయం కాలో ఉద్దేసస్స, అయం కాలో పరిపుచ్ఛాయ, అయం కాలో యోగస్స అధిగమాయా"తి ఏవం కాలం జానాతీతి **కాలఞ్ఞూ**. తత్థ పఞ్చ వస్సాని ఉద్దేసస్స కాలో, దస పరిపుచ్ఛాయ, ఇదం అతిసమ్బాధం, అతిక్ఖపఞ్ఞస్స తావతా కాలేన తీరేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా దస వస్సాని ఉద్దేసస్స కాలో, వీసతి పరిపుచ్ఛాయ, తతో పరం యోగే కమ్మం కాతబ్బం. ఖత్తియపరిసాదికం అట్ఠవిధం పరిసం జానాతీతి **పరిసఞ్ఞూ**. భిక్ఖుపరిసాదికం చతుబ్బిధం, ఖత్తియపరిసాదికం మనుస్సపరిసంయేవ పున చతుబ్బిధం గహేత్వా అట్ఠవిధం వదన్తి అపరే. నిద్దేసే పనస్స ఖత్తియపరిసాదిచతుబ్బిధపరిసగ్గహణం నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. "ఇమం మే సేవన్తస్స అకుసలా ధమ్మా పరిహాయన్తి, కుసలా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తి, తస్మా అయం పుగ్గలో సేవితబ్బో, విపరియాయతో అఞ్ఞో అసేవితబ్బో"తి సేవితబ్బాసేవితబ్బపుగ్గలం జానాతీతి **పుగ్గలపరోపరఞ్ఞూ**. ఏవఞ్హి తేసం పుగ్గలానం పరోపరం ఉక్కట్ఠనిహీనతం జానాతి నామ. నిద్దేసేపిస్స సేవితబ్బాసేవితబ్బపుగ్గలే విభావనమేవ సమణకథాకతన్తి దట్ఠబ్బం.

ధమ్మఞ్ఞూసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౬. పారిచ్ఛత్తకసుత్తాదివణ్ణనా

౬౯-౭౦. పఞ్చమే **పతితపలాసోతి** పతితపత్తో. ఏత్థ పఠమం పణ్డుపలాసతం, దుతియం పన్నపలాసతఞ్చ వత్వా తతియం జాలకజాతతా, చతుత్థం ఖారకజాతతా చ పాళియం వుత్తా. **దీఘనికాయట్ఠకథాయం** పన **మహాగోవిన్దసుత్తవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౯౪) ఇమమేవ పాళిం ఆహరిత్వా దస్సేన్తేన పఠమం పణ్డుపలాసతం, దుతియం పన్నపలాసతఞ్చ వత్వా తతియం ఖారకజాతతా, చతుత్థం జాలకజాతతా చ దస్సితా. ఏవఞ్హి తత్థ వుత్తం – ‘‘పారిచ్ఛత్తకే పుప్ఫమానే ఏకం వస్సం ఉపట్ఠానం గచ్ఛన్తి, తే తస్స పణ్డుపలాసభావతో పట్ఠాయ అత్తమనా హోన్తి. యథాహ –

> యస్మిం, భిక్ఖవే, సమయే దేవానం తావతింసానం పారిచ్ఛత్తకో కోవిళారో, పణ్డుపలాసో హోతి, అత్తమనా, భిక్ఖవే, దేవా తావతింసా తస్మిం సమయే హోన్తి ‘పణ్డుపలాసో దాని పారిచ్ఛత్తకో, కోవిళారో, న చిరస్సేవ పన్నపలాసో భవిస్సతీ’తి. యస్మిం సమయే దేవానం తావతింసానం పారిచ్ఛత్తకో, కోవిళారో, పన్నపలాసో హోతి, జాలకజాతో హోతి, ఖారకజాతో హోతి, కుటుమలకజాతో హోతి, కోరకజాతో హోతి, అత్తమనా, భిక్ఖవే , దేవా తావతింసా తస్మిం సమయే హోన్తి ‘కోరకజాతో దాని పారిచ్ఛత్తకో కోవిళారో, న చిరస్సేవ సబ్బపాలిఫుల్లో భవిస్సతీ’తి.

లీనత్థప్పకాసినియమ్పి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨౯౪) ఏత్థ ఏవమత్థో దస్సితో – **పన్నపలాసోతి** పతితపత్తో. **ఖారకజాతోతి** జాతఖుద్దకమకుళో. యే హి నీలపత్తకా అతివియ ఖుద్దకా మకుళా, తే ‘‘ఖారకా’’తి వుచ్చన్తి. **జాలకజాతోతి** తేహియేవ ఖుద్దకమకుళేహి జాతజాలకో సబ్బసో జాలో వియ జాతో. కేచి పన ‘‘జాలకజాతోతి ఏకజాలో వియ జాతో’’తి అత్థం వదన్తి. పారిచ్ఛత్తకో కిర ఖారకగ్గహణకాలే సబ్బత్థకమేవ పల్లవికో హోతి, తే చస్స పల్లవా పభస్సరపవాళవణ్ణసముజ్జలా హోన్తి. తేన సో సబ్బసో సముజ్జలన్తో తిట్ఠతి. **కుటుమలజాతోతి** సఞ్జాతమహామకుళో. **కోరకజాతోతి** సఞ్జాతసూచిభేదో సమ్పతివికసమానావత్థో. **సబ్బపాలిఫుల్లోతి** సబ్బసో ఫుల్లితవికసితోతి. అయఞ్చ అనుక్కమో దీఘభాణకానం వళఞ్జనానుక్కమేన దస్సితో, న ఏత్థ ఆచరియస్స విరోధో ఆసఙ్కితబ్బో.

కన్తనకవాతోతి దేవానం పుఞ్ఞకమ్మపచ్చయా పుప్ఫానం ఛిన్దనకవాతో. **కన్తతీతి** ఛిన్దతి. **సమ్పటిచ్ఛనకవాతోతి** ఛిన్నానం ఛిన్నానం పుప్ఫానం సమ్పటిగ్గణ్హకవాతో. **చినన్తోతి** నానావిధభత్తిసన్నివేసవసేన నిచినం కరోన్తో. **అఞ్ఞతరదేవతానన్తి** నామగోత్తవసేన అపఞ్ఞాతదేవతానం. **రేణువట్టీతి** రేణుసఙ్ఘాతో. **కణ్ణికం ఆహచ్చాతి** సుధమ్మాయ కూటం ఆహన్త్వా.

అనుఫరణానుభావోతి ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో కిత్తిసద్దస్స యావ బ్రహ్మలోకా అనుఫరణసఙ్ఖాతో ఆనుభావో. **పబ్బజ్జానిస్సితం హోతీతి** పబ్బజ్జాయ చతుపారిసుద్ధిసీలమ్పి దస్సితమేవాతి అధిప్పాయో. **పఠమజ్ఝానసన్నిస్సితన్తిఆదీసుపి** ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఇధ పన ఉభయతో పరిచ్ఛేదో హేట్ఠా సీలతో ఉపరి అరహత్తతో చ పరిచ్ఛేదస్స దస్సితత్తా. **తేనేతం వుత్తన్తి** తేన కారణేన ఏతం ‘‘చతుపారిసుద్ధిసీలం పబ్బజ్జానిస్సితం హోతీ’’తిఆదివచనం వుత్తం. ఛట్ఠం ఉత్తానమేవ.

పారిచ్ఛత్తకసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. భావనాసుత్తవణ్ణనా

౬౮. సత్తమే **అత్థస్స అసాధికా** "భావనం అననుయుత్తస్సా"తి వుత్తత్తా. **సమ్భావనత్థేతి** "అపి నామ ఏవం సియా"తి వికప్పనత్థో సమ్భావనత్థో. **ఏవఞ్హి లోకే సిలిట్ఠవచనం హోతీతి** ఏకమేవ సఙ్ఖం అవత్వా అపరాయ సఙ్ఖాయ సద్ధిం వచనం లోకే సిలిట్ఠవచనం హోతి యథా "ద్వే వా తీణి వా ఉదకఫుసితానీ"తి. **సమ్మా అధిసయితానీతి** పాదాదీహి అత్తనా నేసం కిఞ్చి ఉపఘాతం అకరోన్తియా బహివాతాదిపరిస్సయపరిహరణత్థం సమ్మదేవ ఉపరి సయితాని. ఉపరిఅత్థో హేత్థ అధి-సద్దో. **ఉతుం గణ్హాపేన్తియాతి** తేసం అల్లసినేహపరియాదానత్థం అత్తనో కాయుస్మావసేన ఉతుం గణ్హాపేన్తియా. తేనాహ **''ఉస్మీకతానీ''**తి. **సమ్మా పరిభావితానీతి** సమ్మదేవ సబ్బసో కుక్కుటవాసనాయ వాసితాని. తేనాహ **''కుక్కుటగన్ధం గాహాపితానీ''**తి. ఏత్థ చ సమ్మాపరిసేదనం కుక్కుటగన్ధపరిభావనఞ్చ సమ్మాఅధిసయనసమ్మాపరిసేదననిప్ఫత్తియా ఆనుభావనిప్ఫాదితన్తి దట్ఠబ్బం. సమ్మాఅధిసయనేనేవ హి ఇతరద్వయం ఇజ్ఝతి. న హి సమ్మాఅధిసయనతో విసుం సమ్మాపరిసేదనస్స సమ్మాపరిభావనస్స చ కారణం అత్థి. తేన పన సద్ధింయేవ ఇతరేసం ద్విన్నమ్పి ఇజ్ఝనతో వుత్తం.

తివిధకిరియాకరణేనాతి సమ్మాఅధిసయనాదితివిధకిరియాకరణేనాతి అత్థో. కిఞ్చాపి "ఏవం అహో వత మే"తిఆదినా న ఇచ్ఛా ఉప్పజ్జేయ్య కారణస్స పన సమ్పాదితత్తా, అథ ఖో భబ్బావ తే అభినిబ్భిజ్జితున్తి యోజనా. కస్మా భబ్బాతి ఆహ **''తే హి యస్మా తాయా''**తిఆది. **సయమ్పీతి** అణ్డాని. **పరిణామన్తి** పరిపాకం బహినిక్ఖమనయోగ్యతం. యథా కపాలస్స తనుతా ఆలోకస్స అన్తో పఞ్ఞాయమానస్స కారణం, తథా కపాలస్స తనుతాయ నఖసిఖాముఖతుణ్డకానం ఖరతాయ చ అల్లసినేహపరియాదానం కారణవచనన్తి దట్ఠబ్బం. **తస్మాతి** ఆలోకస్స అన్తో పఞ్ఞాయమానతో సయఞ్చ పరిపాకగతత్తా.

ఓపమ్మసమ్పటిపాదనన్తి ఓపమ్మత్థస్స ఉపమేయ్యేన సమ్మదేవ పటిపాదనం. **తన్తి** ఓపమ్మసమ్పటిపాదనం. **ఏవన్తి** ఇదాని వుచ్చమానాకారేన. **అత్థేనాతి** ఉపమేయ్యత్థేన సంసన్దేత్వా సహ యోజేత్వా. సమ్పాదనేన సమ్పయుత్తధమ్మవసేన ఞాణస్స తిక్ఖభావో వేదితబ్బో. ఞాణస్స హి సభావతో సతినేపక్కతో చ తిక్ఖభావో, సమాధివసేన ఖరభావో, సద్ధావసేన విప్పసన్నభావో. **పరిణామకాలోతి** బలవవిపస్సనాకాలో. **వడ్ఢికాలోతి** వుట్ఠానగామినివిపస్సనాకాలో. అనులోమట్ఠానియా హి విపస్సనా గహితగబ్భా నామ తదా మగ్గగబ్భస్స గహితత్తా. **తజ్జాతికన్తి** తస్స విపస్సనానుయోగస్స అనురూపం. సత్థాపి అవిజ్జణ్డకోసం పహరతి, దేసనాపి వినేయ్యసన్తానగతం అవిజ్జణ్డకోసం పహరతి, యథాఠానే ఠాతుం న దేతి.

ఓలమ్బకసఙ్ఖాతన్తి ఓలమ్బకసుత్తసఙ్ఖాతం. "పల"న్తి హి తస్స సుత్తస్స నామం. **చారేత్వా** దారునో హేట్ఠా దోసజాననత్థం ఉస్సాపేత్వా. **గణ్డం హరతీతి పలగణ్డోతి** ఏతేన "పలేన గణ్డహారో పలగణ్డోతి పచ్ఛిమపదే ఉత్తరపదలోపేన నిద్దేసో"తి దస్సేతి. **గహణట్ఠానేతి** హత్థేన గహేతబ్బట్ఠానే . సమ్మదేవ ఖిపీయన్తి ఏతేన కాయదుచ్చరితాదీనీతి సఙ్ఖేపో, పబ్బజ్జావ సఙ్ఖేపో **పబ్బజ్జాసఙ్ఖేపో**. తేన విపస్సనం అనుయుఞ్జన్తస్స పుగ్గలస్స అజానన్తస్సేవ ఆసవానం పరిక్ఖయో ఇధ విపస్సనానిసంసోతి అధిప్పేతో.

హేమన్తికేన కారణభూతేన, భుమ్మత్థే వా ఏతం కరణవచనం, హేమన్తికేతి అత్థో. **పటిప్పస్సమ్భన్తీతి** పటిప్పస్సద్ధఫలాని హోన్తి. తేనాహ **''పూతికాని భవన్తీ''**తి. **మహాసముద్దో వియ సాసనం** అగాధగమ్భీరభావతో. **నావా వియ యోగావచరో** మహోఘుత్తరతో. **పరియాయనం వియాతి** పరితో అపరాపరం యాయనం వియ. **ఖజ్జమానానన్తి** ఖాదన్తేన వియ ఉదకేన

ఖేపియమానబన్ధనానం. **తనుభావో**తి పరియుట్ఠానపవత్తియా అసమత్థతాయ దుబ్బలభావో. **విపస్సనాఞాణపీతిపామొజ్జేహీ**తి విపస్సనాఞాణసముట్ఠితేహి పీతిపామొజ్జేహి. **ఓక్ఖాయమానే**తి విపస్సనాకమ్మట్ఠానే వీథిప్పటిపాటియా ఓక్ఖాయమానే, పటిసఙ్ఖానుపస్సనాయ వా **ఓక్ఖాయమానే**. సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ **పక్ఖాయమానే. దుబ్బలతా దీపితా** "అప్పకసిరేనేవ సంయోజనాని పటిప్పస్సమ్భన్తి, పూతికాని భవన్తీ"తి వుత్తత్తా.

భావనాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౯. అగ్గిక్ఖన్ధోపమసుత్తాదివణ్ణనా

౭౨-౭౩. అట్ఠమే **పస్సథ నూ**తి అపి పస్సథ. **మహన్త**న్తి విపులం. **అగ్గిక్ఖన్ధ**న్తి అగ్గిసమూహం. **ఆదిత్త**న్తి పదిత్తం. **సమ్పజ్జలిత**న్తి సమన్తతో పజ్జలితం అచ్చివిప్ఫులిఙ్గాని ముఞ్చన్తం. **సజోతిభూత**న్తి సమన్తతో ఉట్ఠితాహి జాలాహి ఏకప్పభాసముదయభూతం. **తం కిం మఞ్ఞథా**తి తం ఇదాని మయా వుచ్చమానత్థం కిం మఞ్ఞథాతి అనుమతిగ్గహణత్థం పుచ్ఛతి. యదేత్థ సత్థా అగ్గిక్ఖన్ధాలిఙ్గనం కఞ్ఞాలిఙ్గనఞ్చ ఆనేసి, తమత్థం విభావేతుం **''ఆరోచయామీ''**తిఆదిమాహ.

దుస్సీలస్సాతి నిస్సీలస్స సీలవిరహితస్స. **పాపధమ్మస్సా**తి దుస్సీలత్తా ఏవ హీనజ్ఝాసయతాయ లామకసభావస్స. **అసుచిసఙ్కస్సరసమాచారస్సా**తి అపరిసుద్ధతాయ అసుచి హుత్వా సఙ్కాయ సరితబ్బసమాచారస్స. దుస్సీలో హి కిఞ్చిదేవ అసారుప్పం దిస్వా "ఇదం అసుకేన కతం భవిస్సతీ"తి పరేసం ఆసఙ్కా హోతి. కేనచిదేవ కరణీయేన మన్తయన్తే భిక్ఖూ దిస్వా "కచ్చి ను ఖో ఇమే మయా కతకమ్మం జానిత్వా మన్తేన్తీ"తి అత్తనోయేవ సఙ్కాయ సరితబ్బసమాచారో . **పటిచ్ఛన్నకమ్మన్తస్సా**తి లజ్జితబ్బతాయ పటిచ్ఛాదేతబ్బకమ్మన్తస్స. **అస్సమణస్సా**తి న సమణస్స. సలాకగ్గహణాదీసు "అహమ్పి సమణో"తి మిచ్ఛాపటిఞ్ఞాయ **సమణపటిఞ్ఞస్స**. అసేట్ఠచారితాయ **అబ్రహ్మచారిస్స**. ఉపోసథాదీసు "అహమ్పి బ్రహ్మచారీ"తి మిచ్ఛాపటిఞ్ఞాయ **బ్రహ్మచారిపటిఞ్ఞస్స**. పూతినా కమ్మేన సీలవిపత్తియా అన్తో అనుపవిట్ఠత్తా **అన్తోపూతికస్స**. ఛద్వారేహి రాగాదికిలేసానుస్సవనేన తిన్తత్తా **అవస్సుతస్స**. సఞ్జాతరాగాదికచవరత్తా సీలవన్తేహి ఛడ్డేతబ్బత్తా చ **కసమ్బుజాతస్స**.

వాలరజ్జుయాతి వాలేహి కతరజ్జుయా. సా హి ఖరతరా హోతి. **ఘంసేయ్యా**తి మథనవసేన ఘంసేయ్య. **తేలధోతాయా**తి తేలేన నిసితాయ. **పచ్చోరస్మి**న్తి పతిఉరస్మిం, అభిముఖే ఉరమజ్ఝేతి అధిప్పాయో. **అయోసఙ్కునా**తి సణ్డాసేన. **ఫేణుద్దేహక**న్తి ఫేణం ఉద్దేహిత్వా ఉద్దేహిత్వా, అనేకవారం ఫేణం ఉట్ఠాపేత్వాతి అత్థో. ఏవమేత్థ సఙ్ఖేపతో పాళివణ్ణనా వేదితబ్బా. నవమం ఉత్తానమేవ.

అగ్గిక్ఖన్ధోపమసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అరకసుత్తవణ్ణనా

౭౪. దసమే **పరిత్త**న్తి ఇత్తరం. తేనాహ **''అప్పం థోక''**న్తి. పబన్ధానుపచ్ఛేదస్స పచ్చయభావో ఇధ జీవితస్స రసో కిచ్చన్తి అధిప్పేతన్తి ఆహ **''సరసపరిత్తతాయపీ''**తి. తదధీనవుత్తితాయపి హి "యో, భిక్ఖవే, చిరం జీవతి, సో వస్ససతం అప్పం వా భియ్యో"తి వచనతో పరిత్తం **ఖణపరిత్తతాయపి**. పరమత్థతో హి అతిపరిత్తో సత్తానం జీవితక్ఖణో ఏకచిత్తక్ఖణప్పవత్తిమత్తోయేవ.

యథా నామ రథచక్కం పవత్తమానమ్పి ఏకేనేవ నేమిప్పదేసేన పవత్తతి, తిట్ఠమానమ్పి ఏకేనేవ తిట్ఠతి, ఏవమేవం ఏకచిత్తక్ఖణికం సత్తానం జీవితం తస్మిం చిత్తే నిరుద్ధమత్తే సత్తో నిరుద్ధోతి వుచ్చతి. యథాహ "అతీతే చిత్తక్ఖణే జీవిత్థ న జీవతి న జీవిస్సతి. అనాగతే చిత్తక్ఖణే న జీవిత్థ న జీవతి జీవిస్సతి. పచ్చుప్పన్నే చిత్తక్ఖణే న జీవిత్థ జీవతి న జీవిస్సతి.

"జీవితం అత్తభావో చ, సుఖదుక్ఖా చ కేవలా;
ఏకచిత్తసమాయుత్తా, లహుసో వత్తతే ఖణో.

"యే నిరుద్ధా మరన్తస్స, తిట్ఠమానస్స వా ఇధ;
సబ్బేపి సదిసా ఖన్ధా, గతా అప్పటిసన్ధికా.

"అనిబ్బత్తేన న జాతో, పచ్చుప్పన్నేన జీవతి;
చిత్తభఙ్గా మతో లోకో, పఞ్ఞత్తి పరమత్థియా"తి. (మహాని. ౧౦);

లహుసన్తి లహుకం. తేనాహ "లహుం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝనతో లహుస"న్తి. **పరిత్తం లహుస**న్తి ఉభయం పనేతం అప్పకస్స వేవచనం. యఞ్హి అప్పకం, తం పరిత్తఞ్చేవ లహుకఞ్చ హోతి. ఇధ పన ఆయునో అధిప్పేతత్తా రస్సన్తి వుత్తం హోతి. **మన్తాయ**న్తి కరణత్థే ఏతం భుమ్మవచనన్తి ఆహ ''**మన్తాయ బోద్ధబ్బం, పఞ్ఞాయ జానితబ్బన్తి అత్థో**''తి. **మన్తాయ**న్తి వా మన్తేయ్యన్తి వుత్తం హోతి, మన్తేతబ్బం మన్తాయ ఉపపరిక్ఖితబ్బన్తి అత్థో. **పఞ్ఞాయ జానితబ్బ**న్తి జానితబ్బం జీవితస్స పరిత్తభావో బహుదుక్ఖాదిభావో. జానిత్వా చ పన సబ్బపలిబోధే ఛిన్దిత్వా కత్తబ్బం కుసలం, చరితబ్బం బ్రహ్మచరియం. యస్మా ఇత్థి జాతస్స అమరణం, అప్పం వా భియ్యో వస్ససతతో ఉపరి అప్పం అఞ్ఞం వస్ససతం అప్పత్వా వీసం వా తింసం వా చత్తాలీసం వా పణ్ణాసం వా సట్ఠి వా వస్సాని జీవతి, ఏవందీఘాయుకో పన అతిదుల్లభో. "అసుకో హి ఏవం చిరం జీవతీ"తి తత్థ తత్థ గన్త్వా దట్ఠబ్బో హోతి. తత్థ విసాఖా ఉపాసికా వీససతం జీవతి, తథా పోక్ఖరసాతిబ్రాహ్మణో, బ్రహ్మాయుబ్రాహ్మణో, బావరియబ్రాహ్మణో, ఆనన్దత్థేరో, మహాకస్సపత్థేరోతి . అనురుద్ధత్థేరో పన వస్ససతఞ్చేవ పణ్ణాసఞ్చ వస్సాని. బాకులత్థేరో వస్ససతఞ్చేవ సట్ఠి చ వస్సాని, అయం సబ్బదీఘాయుకో, సోపి ద్వే వస్ససతాని న జీవి.

అరకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. వినయవగ్గో

౧-౮. పఠమవినయధరసుత్తాదివణ్ణనా

౭౧-౭౨. అట్ఠమస్స పఠమం దుతియఞ్చ ఉత్తానత్థమేవ. తతియే **వినయలక్ఖణే పతిట్ఠితో** లజ్జిభావేన వినయలక్ఖణే ఠితో హోతి. అలజ్జీ (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౪౫) హి బహుస్సుతోపి సమానో లాభగరుకతాయ తన్తిం విసంవాదేత్వా ఉద్ధమ్మం ఉబ్బినయం సత్థుసాసనం దీపేత్వా సాసనే మహన్తం ఉపద్దవం కరోతి, సఙ్ఘభేదమ్పి సఙ్ఘరాజిమ్పి ఉప్పాదేతి. లజ్జీ పన కుక్కుచ్చకో సిక్ఖాకామో జీవితహేతుపి తన్తిం అవిసంవాదేత్వా ధమ్మమేవ వినయమేవ చ దీపేతి, సత్థుసాసనం గరుం కత్వా ఠపేతి. ఏవం యో లజ్జీ, సో వినయం అజహన్తో అవోక్కమన్తోవ లజ్జిభావేన వినయలక్ఖణే ఠితో హోతి పతిట్ఠితో.

అసంహీరోతి ఏత్థ **సంహీరో** నామ యో పాళియం వా అట్ఠకథాయం వా హేట్ఠా వా ఉపరితో వా పదపటిపాటియా వా పుచ్ఛియమానో విత్థునతి విప్ఫన్దతి, సణ్ఠాతుం న సక్కోతి, యం యం పరేన వుచ్చతి, తం తం అనుజానాతి, సకవాదం ఛడ్డేత్వా పరవాదం గణ్హాతి. యో పన పాళియం వా అట్ఠకథాయం వా హేట్ఠుపరియవసేన వా పదపటిపాటియా వా పుచ్ఛియమానో న విత్థునతి న విప్ఫన్దతి, ఏకేకలోమం సణ్డాసేన గణ్హన్తో వియ "ఏవం మయం వదామ, ఏవం నో ఆచరియా వదన్తీ"తి విస్సజ్జేతి. యమ్హి పాళి చ పాళివినిచ్ఛయో చ సువణ్ణభాజనే పక్ఖిత్తసీహవసా వియ పరిక్ఖయం పరియాదానం అగచ్ఛన్తో తిట్ఠతి, అయం వుచ్చతి **అసంహీరో**. యస్మా పన ఏవరూపో యం యం పరేన వుచ్చతి, తం తం నానుజానాతి, అత్తనా సువినిచ్ఛినితం కత్వా గహితం అవిపరీతమత్థం న విస్సజ్జేతి, తస్మా వుత్తం "**న సక్కోతి గహితగ్గహణం విస్సజ్జాపేతు**"న్తి. చతుత్థాదీని సువిఞ్ఞేయ్యాని.

పఠమవినయధరసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సత్థుసాసనసుత్తవణ్ణనా

౭౩. నవమే **వివేకట్ఠో**తి వివిత్తో. తేనాహ "**దూరీభూతో**"తి. **సతిఅవిప్పవాసే ఠితో**తి కమ్మట్ఠానే సతిం అవిజహిత్వా ఠితో. **పేసితత్తో**తి కాయే చ జీవితే చ అనపేక్ఖతాయ నిబ్బానం పేసితచిత్తో తన్నిన్నో తప్పోణో తప్పబ్భారో.

సత్థుసాసనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అధికరణసమథసుత్తవణ్ణనా

౭౪. దసమే అధికరీయన్తి ఏత్థాతి **అధికరణాని**. కే అధికరీయన్తి? సమథా. కథం అధికరీయన్తి? సమనవసేన. తస్మా తే తేసం సమనవసేన పవత్తన్తీతి ఆహ "**అధికరణాని సమేన్తీ**"తిఆది. **ఉప్పన్నానం ఉప్పనాన**న్తి ఉట్ఠితానం ఉట్ఠితానం. **సమథత్థ**న్తి సమనత్థం. **దీఘనికాయే సఙ్గీతిసుత్తవణ్ణనాయమ్పి** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౩౧) **విత్థారతోయేవా**తి ఏత్థాయం విత్థారనయో – అధికరణేసు తావ ధమ్మోతి వా అధమ్మోతి వా అట్ఠారసహి వత్థూహి వివదన్తానం భిక్ఖూనం యో వివాదో, ఇదం **వివాదాధికరణం** నామ. సీలవిపత్తియా వా ఆచారదిట్ఠిఆజీవవిపత్తియా వా అనువదన్తానం యో అనువాదో ఉపవదనా

చేవ చోదనా చ, ఇదం **అనువాదాధికరణం** నామ. మాతికాయం ఆగతా పఞ్చ, విభఙ్గే ద్వేతి సత్తపి ఆపత్తిక్ఖన్ధా, ఇదం **ఆపత్తాధికరణం** నామ. యం సఙ్ఘస్స అపలోకనాదీనం చతున్నం కమ్మానం కరణం, ఇదం **కిచ్చాధికరణం** నామ.

తత్థ వివాదాధికరణం ద్వీహి సమథేహి సమ్మతి సమ్ముఖావినయేన చ యేభుయ్యసికాయ చ. సమ్ముఖావినయేనేవ సమ్మమానం యస్మిం విహారే ఉప్పన్నం తస్మింయేవ వా, అఞ్ఞత్ర వూపసమేతుం గచ్ఛన్తానం అన్తరామగ్గే వా, యత్థ గన్త్వా సఙ్ఘస్స నియ్యాతితం, తత్థ సఙ్ఘేన వా, సఙ్ఘే వూపసమేతుం అసక్కోన్తే తత్థేవ ఉబ్బాహికాయ సమ్మతపుగ్గలేహి వా వినిచ్ఛితం సమ్మతి. ఏవం సమ్మమానే చ పనేతస్మిం యా సఙ్ఘసమ్ముఖతా ధమ్మసమ్ముఖతా వినయసమ్ముఖతా పుగ్గలసమ్ముఖతా, అయం **సమ్ముఖావినయో** నామ. తత్థ చ కారకసఙ్ఘస్స సఙ్ఘసామగ్గివసేన సమ్ముఖీభావో **సఙ్ఘసమ్ముఖతా**. సమేతబ్బస్స వత్థునో భూతతా **ధమ్మసమ్ముఖతా**. యథా తం సమేతబ్బం, తథేవస్స సమనం **వినయసమ్ముఖతా**. యో చ వివదతి, యేన చ వివదతి, తేసం ఉభిన్నం అత్థపచ్చత్థికానం సమ్ముఖీభావో **పుగ్గలసమ్ముఖతా**. ఉబ్బాహికాయ వూపసమే పనేత్థ సఙ్ఘసమ్ముఖతా పరిహాయతి. ఏవం తావ సమ్ముఖావినయేనేవ సమ్మతి.

సచే పనేవమ్పి న సమ్మతి, అథ నం ఉబ్బాహికాయ సమ్మతా భిక్ఖూ "న మయం సక్కోమ వూపసమేతు"న్తి సఙ్ఘస్సేవ నియ్యాతేన్తి. తతో సఙ్ఘో పఞ్చఙ్గసమన్నాగతం భిక్ఖుం సలాకగ్గాహాపకం సమ్మన్నతి, తేన గుళ్హకవివటకసకణ్ణజప్పకేసు తీసు సలాకగ్గాహకేసు అఞ్ఞతరవసేన సలాకం గాహాపేత్వా సన్నిపతితాయ పరిసాయ ధమ్మవాదీనం యేభుయ్యతాయ యథా తే ధమ్మవాదినో వదన్తి, ఏవం వూపసన్తం అధికరణం సమ్ముఖావినయేన చ యేభుయ్యసికాయ చ వూపసన్తం హోతి. తత్థ సమ్ముఖావినయో వుత్తనయో ఏవ. యం పన యేభుయ్యసికాకమ్మస్స కరణం, అయం యేభుయ్యసికా నామ. ఏవం వివాదాధికరణం ద్వీహి సమథేహి సమ్మతి.

అనువాదాధికరణం చతూహి సమథేహి సమ్మతి సమ్ముఖావినయేన చ సతివినయేన చ అమూళ్హవినయేన చ తస్సపాపియసికాయ చ. సమ్ముఖావినయేనేవ సమ్మమానం యో చ అనువదతి, యఞ్చ అనువదతి, తేసం వచనం సుత్వా సచే కాచి ఆపత్తి నత్థి, ఉభో ఖమాపేత్వా, సచే అత్థి అయం నామేత్థ ఆపత్తీతి ఏవం వినిచ్ఛితం వూపసమ్మతి. తత్థ సమ్ముఖావినయలక్ఖణం వుత్తనయమేవ.

యదా పన ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో అమూలికాయ సీలవిపత్తియా అనుద్ధంసితస్స సతివినయం యాచమానస్స సఙ్ఘో ఞత్తిచతుత్థేన కమ్మేన సతివినయం దేతి, తదా సమ్ముఖావినయేన చ సతివినయేన చ వూపసన్తం హోతి. దిన్నే పన సతివినయే పున తస్మిం పుగ్గలే కస్సచి అనువాదో న రుహతి. యదా ఉమ్మత్తకో భిక్ఖు ఉమ్మాదవసేన కతే అస్సామణకే అజ్ఝాచారే "సరతాయస్మా ఏవరూపిం ఆపత్తి"న్తి భిక్ఖూహి చోదియమానో "ఉమ్మత్తకేన మే, ఆవుసో, ఏతం కతం, నాహం తం సరామీ"తి భణన్తోపి భిక్ఖూహి చోదియమానోవ పున అచోదనత్థాయ అమూళ్హవినయం యాచతి, సఙ్ఘో చస్స ఞత్తిచతుత్థేన కమ్మేన అమూళ్హవినయం దేతి. తదా సమ్ముఖావినయేన చ అమూళ్హవినయేన చ వూపసన్తం హోతి. దిన్నే పన అమూళ్హవినయే పున తస్మిం పుగ్గలే కస్సచి తప్పచ్చయా అనువాదో న రుహతి. యదా పన పారాజికేన వా పారాజికసామన్తేన వా చోదియమానస్స అఞ్ఞేనఞ్ఞం పటిచరతో పాపుస్సన్నతాయ పాపియస్స పుగ్గలస్స "సచాయం అచ్ఛిన్నమూలో భవిస్సతి, సమ్మా వత్తిత్వా ఓసారణం లభిస్సతి. సచే ఛిన్నమూలో, అయమేవస్స నాసనా భవిస్సతీ"తి

మఞ్ఞమానో సఙ్ఘో ఞత్తిచతుత్థేన కమ్మేన తస్సపాపియసికం కరోతి, తదా సమ్ముఖావినయేన చ తస్సపాపియసికాయ చ వూపసన్తం హోతీతి. ఏవం అనువాదాధికరణం చతూహి సమథేహి సమ్మతి.

ఆపత్తాధికరణం తీహి సమథేహి సమ్మతి సమ్ముఖావినయేన చ పటిఞ్ఞాతకరణేన చ తిణవత్థారకేన చ. తస్స సమ్ముఖావినయేనేవ వూపసమో నత్థి. యదా పన ఏకస్స వా భిక్ఖునో సన్తికే సఙ్ఘగణమజ్ఝేసు వా భిక్ఖు లహుకం ఆపత్తిం దేసేతి, తదా ఆపత్తాధికరణం సమ్ముఖావినయేన చ పటిఞ్ఞాతకరణేన చ వూపసమ్మతి. తత్థ సమ్ముఖావినయే తావ యో చ దేసేతి, యస్స చ దేసేతి, తేసం సమ్ముఖీభావో పుగ్గలసమ్ముఖతో. సేసం వుత్తనయమేవ.

పుగ్గలస్స చ గణస్స చ దేసనాకాలే సఙ్ఘసమ్ముఖతో పరిహాయతి. యం పనేత్థ "అహం, భన్తే, ఇత్థన్నామం ఆపత్తిం ఆపన్నో"తి చ "పస్ససీ"తి చ "ఆమ, పస్సామీ"తి చ పటిఞ్ఞాతాయ "ఆయతిం సంవరేయ్యాసీ"తి కరణం, తం పటిఞ్ఞాతకరణం నామ. సఙ్ఘాదిసేసే పరివాసాదియాచనా పటిఞ్ఞా, పరివాసాదీనం దానం పటిఞ్ఞాతకరణం నామ.

ద్వేపక్ఖజాతా పన భణ్డనకారకా భిక్ఖూ బహుం అస్సామణకం అజ్ఝాచారం చరిత్వా పున లజ్జిధమ్మే ఉప్పన్నే "సచే మయం ఇమాహి ఆపత్తీహి అఞ్ఞమఞ్ఞం కారేస్సామ, సియాపి తం అధికరణం కక్ఖళత్తాయ వాళత్తాయ సంవత్తేయ్యా"తి అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆపత్తియా కారాపనే దోసం దిస్వా యదా భిక్ఖూ తిణవత్థారకకమ్మం కరోన్తి, తదా ఆపత్తాధికరణం సమ్ముఖావినయేన చ తిణవత్థారకేన చ సమ్మతి. తత్ర హి యత్తకా హత్థపాసూపగతా "న మేతం ఖమతీ"తి ఏవం దిట్ఠావికమ్మం అకత్వా "దుక్కటం కమ్మం పున కాతబ్బం కమ్మ"న్తి న ఉక్కోటేన్తి, నిద్దమ్పి ఓక్కన్తా హోన్తి, సబ్బేసం ఠపేత్వా థుల్లవజ్జఞ్చ గిహిపటిసంయుత్తఞ్చ సబ్బాపత్తియో వుట్ఠహన్తి. ఏవం ఆపత్తాధికరణం తీహి సమథేహి సమ్మతి.

కిచ్చాధికరణం ఏకేన సమథేన సమ్మతి సమ్ముఖావినయేనేవ. ఇతి ఇమాని చత్తారి అధికరణాని యథానురూపం ఇమేహి సత్తహి సమథేహి సమ్మన్తి. తేన వుత్తం – ''**ఉప్పన్నుప్పన్నానం అధికరణానం సమథాయ వూపసమాయ సమ్ముఖావినయో దాతబ్బో...పే.... తిణవత్థారకో**''తి. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానమేవ.

అధికరణసమథసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వినయవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

సత్తకనిపాతవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా సమత్తా.